

1700 Ft

9 771587 023027 23001

2023-1

LXI. évfolyam

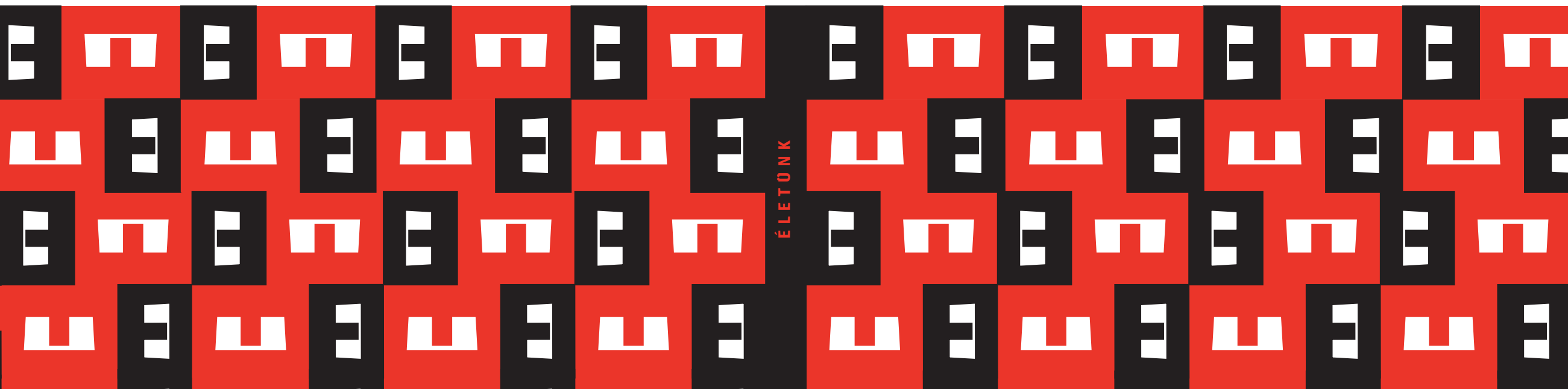
Életünk

SZERZŐINK:

Agócs Sándor (1957), Kecskemét ■ Alexa Károly (1945), Egyházasbuda-Budapest ■ Borbély László (1968), Budapest ■ Bozók Ferenc (1973), Budapest ■ Peter V. Czipott (1954), Los Angeles ■ Csikós Attila (1969), Badacsony-Budapest ■ Csikós József (1943–2023) ■ Fábián László (1940), Zsennye-Budapest ■ Fenyvesi Ottó (1954), Lovas ■ Füleki Gábor (1980), Dabas ■ Horváth Júlia Borbála, Budapest ■ Kovács István (1945), Salföld ■ Ludányi Ferenc (1968), Budapest ■ Majoros Sándor (1956), Budapest ■ Markó Péter (1953), Sárvár ■ Molnár Pál (1952), Budapest ■ Pusztay János (1948), Horvátzsidány ■ Saitos Lajos (1947–2023) ■ Stekovics Gáspár (1966), Szombathely ■ Veress Sándor László (1934), Budapest ■ W.-Nemessuri Zoltán (1948), Budapest ■ Zalán Tibor (1954), Budapest ■ Zsidó Ferenc (1976), Csíkszereda

Jelen számunkat Veress Sándor László munkáival illusztráltuk.

irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

TARTALOM

FÜLEKI GÁBOR	■ verse Weöres Sándorról és Hamvas Béláról / 1
FÁBIÁN LÁSZLÓ	■ A spanyolviasz dramaturgiája (Veress Sándor Lászlóról) / 6
KOVÁCS ISTVÁN	■ versei / 11
ALEXA KÁROLY	■ Karcsi és Endre – Az én két szeptemberi halottam, 2022 (emlékezésesszé) / 13
	Balassi-kard Ünnepe, 2023 / 49
AGÓCS SÁNDOR	■ Zalán Tibor-laudáció / 50
ZALÁN TIBOR	■ Júlia, szépasszony; Jó Balassi Bálint kedves vitézem / 52
MOLNÁR PÁL	■ Balassi a Csendes-óceánnál – Czipott Péter köszöntése / 55
PETER V. CZIPOTT	■ Bálint napja, 2023. / 59
BALASSI BÁLINT	■ A végek dicsérete – A Soldier's Song / 61
W.-NEMESSURI ZOLTÁN	■ Az emlékezet mérföldkövei / 63
SAITOS LAJOS	■ Gerezdek / 73
BORBÉLY LÁSZLÓ	■ A sziklatartó (Döbrentei Kornél) / 75
PUSZTAY JÁNOS	■ Nyelvi értékmentés – a magyar nyelvjárások / 81
FERCSÁK LÁSZLÓNÉ, GUTORFÖLDE	■ Szép Zalában születtem / 83
VARGYAS ROZÁLIA, GYERGYÓSZENTMIKLÓS	■ Atyámfiak / 92
FODORNÉ HÁMORI ÁGNES, TISZAFÜRED	■ Uccai beszélgetés az ötvenes ívekbe / 95
FENYVESI OTTÓ	■ Lírai bűbáj / 97
ZSIDÓ FERENC	■ Az örökség (regényrészlet) / 101
MARKÓ PÉTER	■ Simonffy András Sárváron (emlékezés dokumentumokkal) / 108
MAJOROS SÁNDOR	■ Három rémnovella / 115
CSIKÓS ATTILA	■ Meghalt apám ... „Talált tárgy” – Csikós József versei az Életünkben / 123
BOZÓK FERENC	■ versei / 129
HORVÁTH JÚLIA BORBÁLA	■ Tiszai história. Folyók násza (részlet) / 131
FÁBIÁN LÁSZLÓ	■ A keselyű néma árnyéka (regény I. rész) / 140
BÚCSÚVÉTEL BOKÁNYI PÉTERTŐL	■ Zalán Tibor verse, Alexa Károly nekrológja, Stekovics Gáspár fotója / 167

A FOLYÓIRAT KIADÁSÁT TÁMOGATÓ ÉS KEZELŐ SZERV:
MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY

ÉLETÜNK

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat • LXI. évfolyam

Kiadja: Berzsényi Dániel Könyvtár – Szombathely MJV Önkormányzata • Felelős kiadó:
Dr. Baráthné Molnár Mónika, tel.: 94/513-530, mobil: +36-30/953-2300 • Főszerkesztő: Alexa
Károly, e-mail: karoly.alex@gmail.com, tel.: 06-30/583-0302 • Előfizetésben terjeszti: BDK
9700 Szombathely, Dr. Antall József tér 1., Tel.: 94/513-537; elofizetes@bdk.hu • Előfizetési
díj egy évre: 6800 Ft, egyes számok ára: 1700 Ft. Megjelenik negyedévente, 460 példányban.
• Nyomdai előkészítés, nyomtatás: Papírmanufaktúra Kft. • ISSN–0133–4751

FÜLEKI GÁBOR

Weöres Sándor születésnapjára

Csöngé földjének szülötte,
másik világ fény-küldöttje,
nehéz anyag-testet öltve
megszülettél e baj-földre;
jöttél magyar földi rögbe,
s lényed tárult az Örökbe.

Tűzszemed eljött e világba,
fénytéljességű Szentivánra,
tűzszavad elhozta nekünk,
ébreszteni álom-népünk,
igyunk élő Tűzkutadból,
s nézzünk apadó Kutadba:
Merülő Saturnus ebben,
búcsúzik ős-félelemben,
s lebegő Medúza abban,
léttől boldog fény-alakban.

Hallgatás tornyának bölcse,
minden sorod egy-egy köve,
vándortájak léthírnöke,
ég-sapkájú ősembere,
postaként jöttél messziről,
más világból, szellemiből,
határtalan énekese,
szavakból szőtt életzene,
teremtésnek dicsérője,
világhelyzet megértője;
hideg van e jégvilágban,
vacogunk úr-árvaságban,
melegítsen élő szavad,
mely csodaként zeng és szabad,
léttelített, élő ének,
tisztasága nyelvzenének –,

Bóbita varázsérintése gyógyítsa lelkünk!

Angyalhang, Orpheusz fénydala,
nemcsak beszéd, de ének,
madárdal, fénykristály dallama,
örök szó, öröklétnek.

Oldottan lebegj a Létben,
engedd el e világot,
Istenfény zeng szózenédben,
éberség váltson álmot.

Jöttél magyar földi rögbe,
átoldódva az Örökbe,
tűzszemed jött e világba,
fénnyel teljes Szentivánra,
tűzszavad elhoztad nekünk,
ébreszteni álm-népünk
a fensőbb Lét-valóságra,
lettél magyarok Védája,
tárul szemünk új égtájra,
lemállik az anyag máza,
arany nap süt lombruhára,
Istentudat, nem létárva,
barátságos háza, tája –,
legyen lelked nyitva-tárva
a Tao s a Lét szavára,
nézzél szerte száz irányba,
s ha eljön tested halála,
tisztán juss a Lét tavába.

Tiszta fény, ki ma születél,
örökszavú költő lettél,
gyöngysoraid gyémántversek,
fénylik bennük világlelked.
Létezel most Teljességben,
égben, vagy egy túlsó térben,
aranyszavú Weöres Sándor,
Isten éltesen *ott* százszor!

S köszönet Érted sok százszor,
tanuljon tőled többszáz kor,
értsék Műved, mely világol,
s visz *másikba* e világból.

Műved világit föld-rögre,
időn túli Létkörökre,
Isten fényében örökre,
s emeljen minket a többre,
nyíljon ki szívünk a föntre,
szent világűr-lét, s kis Csöngé,
fényes ünnep békecsöndje,
élő márványszó örökre.

Hamvas Béla „apológiája”

VERSPÁLYÁZAT KISFALUDY SÁNDOR

SZÜLETÉSÉNEK 250. ÉVFORDULÓJÁRA

Hamvas Béla érzékletes és kifinomult líraiságú gondolatait verseltem meg, Kisfaludy Sándor költészetéről írott sorait, *Szellem és egzisztencia* című kötetében található fenti című esszéjéből, melyben e kevéssé becsült szerzőt az aranykorba helyezve, őt a magyar nép látens és megtört aranykor-tudatát eredeti alakjában kifejezni képes költőként ismeri fel és értékeli –, az évforduló alkalmából következzenek a tanulmány e sorai, s alább – versre hangszerelve.

AZ EREDETI SZÖVEG

„Melódiájának lassan ívelt hullámai alig különböznek a nyári este csendjének halk zenéjétől, amikor a kezdet és a vég összeér, s nem tudni, az utolsó hang oldotta fel az elsőt, vagy az első az utolsót. Mindaz, amit az ember élt, emlékké tisztult, de az emlék is eltűnőben van, nem azért, hogy semmivé váljon, hanem hogy az egyetlen lényegesnek, a boldogságnak éretten láthatatlan alkatrésze legyen. Ez a mézízű és gyöngyházfényű kék béke készül itt aludni. Szemét már lehunyta, s az elérhetetlenben úszik, saját létének meglassult ütemén lebeg. (...) Olyan léttartalom, (...) amelyben nem az űr üvegessége tetszik át, hanem a maradéktalanul feloldott lét az, ami mozdulatlanul megáll és átlátszóvá lesz.”¹

„A lélek a túlvilágon maga se tudja, mit keresve bolyongani kénytelen, amíg a földön valaki akad, aki élete igazságát megtalálja és kimondja. Akkor aztán megnyugszik szegény, mert tudja, hogy amit keresett, az megvan.”²

1 Hamvas Béla: Egy költő apológiája. In *Szellem és egzisztencia*, 122-123. o.

2 i. m. 129. o.

Kisfaludy

Melódiád lassú ívű
lágy, omló hullámai,
nyáresti csend halk zenéjű,
csobogó ér-álmai.
Összeérve kezdet és vég,
feloldódsz, te, földi lét;
egymásba illan hang, fény s kép,
hallgasd ős-tenyészetét.
Kívül világítéleten,
túl esendő föld-életen,
tücsök-melódia zeng,
csendes béke kinn és benn.

Első hang oldódik végsőn,
vagy a végső az elsőn?
Megfoghatatlanul élőn
hallod, ím, egybezengőn.
Mind, mit átéltél idődben,
fénné tisztult ősemlék;
lebegőben, eltűnőben,
„soha”, „volt” és száz „nemrég”.
Fény az ég, és ég az élet,
Miért? Másképp? – sose kérdjed,
felel mohos csobogó,
csönddé némán olvadó.

Érett elcsitulásában,
nem semmivé válva ez,
az egyetlen lényeg-áram
alkatába mállva lesz
láthatatlan zamatává
tisztá ős-boldogságnak,
méz-gyöngyházfény aranyává
kéklő béke tavának.
Emléktisztá fény az ég is,
szíveden ha bánat ég is,
öl-öblébe befogad

élő eged s hús tavad.
Szemét már behunyta, szunnyad,
úszik békéd végtelen,
ütem lebegsz, s meglassultad
saját létű csend-jelen.
Áttetsző aranykor csöndje,
s nem űr-üvegesség ez,
álommosoly békegömbje,
örök-üde egység lesz.
Testetlen, érinthetetlen,
mézízű lét, csend-jelen,

anyagtalan fény-zene,
láthatatlan lényege.

Maradéktalan feloldott
s lélektisztán szent e lét;
mozdulatlanságba oltott
átlátszó fény-jelenlét.
Bolyongtad a túlvilágot,
míg *meglelte* Ő, – megvan:
s ím, kimondta igazságod:
– pihenj hát fény-alakban.
Megvan már életed titka,
nyugalmad kapuja nyitva,
ne bolyongj tovább túlhan,
megnyugodhatsz az Úrban.

FÁBIÁN LÁSZLÓ

A spanyolviasz dramaturgiája

(SZERTELENÜL A SZERTELENSÉGRŐL)

a játékokat már lejátszották...

Jean Baudrillard

Mostanában izlésünk ítélkezik, nem pedig okaink ítélkeznek.

Friedrich Nietzsche

„Az igazi művészetet nem érdekli a valóság, sem a valóság törvényeinek kérdése” Veress Sándor László életmű-kiállításán (a Szép utcában) ez a markáns Baudrillard-gondolat járt a fejemben (amelyet – tudom, udvariatlan fogalmazás – kisajátítottam magamnak használható közelítésképpen). Számomra ugyanis a művek együttesének hatásában nem az volt a legmeglepőbb (már csupán amiatt sem, hogy némelyeket ismerem korábbról), hogy milyen lendületes expresszivitással mutatja be figuráit, milyen elegánsan bánik eszközeivel (ennyi eleve elvárható) sokkal inkább az alkotói alapállás, és egyáltalán nem politikai, szociológiai alapállást értve. (Annak az ugyancsak Baudrillard által gnómába foglalt véleménynek elfogadásával, hogy *napjainkban már nem létezik szigorú értelemben vett politikai alternatíva*. Természetesen nem a józan ész föladására gondolok, nem arra az agresszív liberál-nácizmusra, amely tüzzel-vassal a többségre akarja erőltetni különféle devianciák rémuralmát, és amely kivítva a többség határozott elutasítását, lett-légyen szó akár a meghamisított szabadságeszményről, netán a hazug egyenlőség-ideáról.) Az első, közvetlen benyomásom tehát az volt, hogy festőnk megértette, hogy világunk teljességgel beleőrült a szubjektum általánossá lett skizofréniájába, nevezetesen a virtualitás átlátszó diktatúrájába, amely a „fölszabadult” személyiséget egyszerűen csak *más* kényszerszerepekbe kényszeríti – rafinált tömegpszichózisok által.

Mindezekből (vagy effélékből) vonhatta le Veress Sándor László zseniálisan egyszerű, ám radikális következtetését: nevezetesen: a *mondialitás* (a „világszerűség”) nem a valóságban, hanem virtuális (!) *színpadon* történik meg, ha egyáltalán megtörténik, ő pedig ezek között a triviális események között tallózva hozza létre festői *parafrázisát*, ami – szükségképpen – ama virtualitás parafrázisa is. Hazatérve belekukkantottam Gerzson Pál megnyitó szövegébe, amely 1998-ban hangzott el Veress szolnoki kiállításán; ott ezt olvastam: *A kusza világ, melyben az ember kényszerlépésekben téblábol, az ő számukra feladvány... Hamleti képlet: az életet színpadra viszi és azt világítja meg*. Szóval nem kéne a spanyolviaszt fölfedeznem. Aztán rájöttem: dehogynem; pontosan a spanyolviaszról lenne szó! Az életet színpadra vinni a művészetnek nem áll módjában, a művészetnek egyszerűen más a tárgyi valósága (esetünkben: festővászon, festék stb.), amivel egyébként Veress tökéletesen tisztában van. Szemében – spanyolviasz; én pedig tapsolok realitásérzékének. Ettől érthető

Budapesti Amudsen

voltaképpen első látásra, hogy képvilága poentírozott harsányságában, másfelől a képmélység tudatos negligálásában (az enyészpontos perspektíva és minden egyéb realitásnak becézett, valójában naturalista beidegződés kerülése), sőt, bizonyos filmszerűségével valóban színpadot imitál: ama – Gerzson által emlegetett – kuszaság evidenciájaként. Eme kuszaságnak részben előidézője, részben pedig végletes jellemzője a *sebesség*, de nem Virilio elfogadó passzivitásával közelítve, éppenséggel inkább a kikapcsolhatatlan, szertelen, sőt, roncsoló valóságosságával (ami éppenséggel a valósággal megy szembe). Napi közlekedési hírekből kiolvasható ennek az örületnek a legtriviálisabb változata, az országutak rémtettei, de az általános versengés-szellem (naná, a piaci verseny csakúgy!) egyre kezelhetetlenebb sebességekre ösztökéli korunk emberét.

Köztudott: a sebesség torzulásokkal jár – fizikai értelemben (az űrhajósok bőven mesélhetnének róla extrém gyorsulások kapcsán). A színpad ugyancsak torzít; maszk takarja ki ab ovo a valóságot (ez kínálja az esélyt, hogy egy színész ugyanabban a darabban akár több szerepet alakíthasson). Veress figurái általában csakis heves, idevág a kifejezés: túljátszott mozdulatokkal szeretnék fölhívni magukra a figyelmet, ha nem hasonló pózok, idegrángások mozgatnának másokat, miáltal csupán adalékai lesznek az általános nyüzsgésnek, a jelenlét igazolási kényszerének. Márpedig a tömegben mindenki tömegember, ami még csak azt sem jelenti, hogy a tömeg homogén lenne, inkább egyszínű. Festőnk egy időben (a nyolcvanas évek közepe táján) egész sor képet festett, amelyek a sárga (beleértve az okkert) tónusaiban fogalmazódtak meg, amelyeken aligha maga a szín lett volna szimbolikus (bár értelmezési lehetőségként fölmerülhet a „sárgaház”-motívum, ami – persze – az ifjabb korosztályoknak aligha esélyes párhuzam), ellenben a monokrómiával kacérkodó tónus annál erősebben. Mivel valójában a festő arról nyilatkozott minden gesztusával, hogy a személyiségéről leszakadt tömegember privát én-je ugyanolyan „egyszínű”, mint az, amivel belesimul a közös ál-világban.

Ekként számolódik föl a világegész világszerűsége (mondializációja).

Egyúttal emiatt nincs relevanciája azoknak a közelítéseknek ehhez a festészethez, amelyek a tradicionális festői térkezelést (ideértve – teszem azt – Cézanne „tektonikus” tereit), a hagyományos fény-árnyék kontrasztot, netán a valórizációt firtatják, sokkalta *elementárisabb*, jóval nagyobb léptékű Veress szándéka, ideája; megkockáztatom: normaromboló – esztétikai értelemben szintén). Adekvát viszony a tumultushoz, legkivált pedig a tumultuózussághoz, ami olyan képekről, mint a *Bedobás* (jelenet jégkorongból), *Sárga tornateremben*, vagy az úgyszólván ikonikus *Motoros és a verekedők* egyszerűen nyilvánvaló. Ahogyan a jelenség ironikus szemlélete még nyilvánvalóbb az árulkodó című *Közélet sárga szobában* című festményén (mintha erősítené az imént fölbukkant „sárgaház”-gyanút). Ám nem szeretném szimplán ironiává szelídíteni az eredendő *szkepszist*, Veress Sándor László vonzó személyiségének legfőbb „támaszát”. Kifejezetten ez a kétely árulkodik szemérmes katasztrófizmusáról, de legalábbis megrendüléséről, amiről a kulturális hagyományok (emberi kapcsolatok, viselkedés, morál stb.) szinte programozott értékesztése tanúskodik a legnyil-

vánvalóbban. Általánosabban fogalmazva: tudomásul vétele annak, hogy a közelmúlt nagyívű utópiái (mindenekelőtt valami ideális közösség, fejlődés stb.) miként sivárodtak – tapasztalhatón – disztópiákká, önmaguk tagadásává. Ha egyéb nem, hát ez minden szkepszist igazol.

A tumultuózusság problematikája (bizonyos értelemben a disztópia gondolata szintúgy) idecitáltatja James Ensor expresszionizmusát az olyasféle tömegjeleneteket, mint *Krisztus bevonulása Brüsszelbe* (amely pontosan száz évvel korábbi, mint Veress képei, vagy – más vonatkozásban – *A lázadó angyalok lezuhanása*, amelynek a Bedobás akár allúziója lehetne. Egyértelmű azonban, hogy a belga festőt, legbensőbb szorongásai, kóros idioszinkráziái vitték ezekhez a témákhoz: rémképeihez, míg Veress – mint már próbáltam sugallni – releváns szociológiai-esztétikai elemzésekből állítja föl a maga szkeptikus, noha nem föltétlenül kritikus festői színpadát, amelyre – gyaníthatólag – immár a közönség lopja be, nem biztos, hogy kiseded, valójában kívülről animált játékait. Tagadhatatlan, többnyire expresszív tónusban.

De ne bánjunk csínján magunk sem a lopakodó események értékelésével, miképpen Veress sem teszi. A tömegjelenetek, az általános eltömegesedés, valamint mind nagyobb fölületeket (szándékkal nem mondok tereket, hogy a kétdimenzósra redukálódást jelezzem) kisajátító virtualitások egyértelműen a valóság elfödését, érdektelenné degradálását célozzák, hátterükben azonban a játék élesben megy: a globalizáló fináncstőke – például – gátlás nélkül ide-oda utaztat a világhálón pusztán elektronikusan létező, vagyis effektíve sosem volt pénzeket, hogy valóságos mozgatási kamatokkal profitot szakítson belőle. Azaz korántsem olyan ártatlan ez a virtualitás, amilyennek a függöny előtt mutatkozik. A *kapitalizmus olyan szörnyeteg* – deklarálja Baudrillard – *amely a visszájukra fordítja a társadalmi felszabadítás adományait. A tőke szabadítja föl magát a munkások alól.* Nos, éppen ezt láthattuk az iménti példán. A virtualitás tehát az elfödés trükkje, ha nem a kultúrája, mert kultusznak mindenképpen kultusz; gondoljunk a mobiltelefon képzetes (és következetesen *elidegenítő*) világára. Egyáltalán mindenféle gépesedés és elgépiesedés eredendő virtualítására.

A már említett *Motoros és a verekedők* című képre. Korunk pitiáner „eszményképe” (igen, ilyen oximoronosan, hiszen az efféle jelzős szerkezetek tökéletesen jellemzik az emlegetett skizofréniát), vörös dresszében, szélsőséges gesztusaival majdhogynem fölülír egy mögé szoruló képet eseményeivel egyetemben. Nem nehéz kiókumlálni, valószínűleg motorosbaleset, és konfliktusos következményei ezek; az ideál nagyságából mit sem von le, hogy alkalmasint mindennek okozója, hiszen vörös maskaráját a mögöttesben is föltűnni látjuk. Szerkezetileg pedig úgy oldja meg a festő a kép quasi-időbeliségét, akárha montázst szerkesztene, noha nem az (fönn-tartva a quasi generatív jelenlétét). Csak ötletként és kérdésként vetem föl: vajon a *Hentes és a bárány* vörös „kosztümje” (jogos így emlegetni, hiszen – ismétlem – színpad a jelenet helye) nem analagonja-e a motoros kezeslábasának?

A képszerkesztés magyarázatához társítanunk kell egy kifejezetten tendenciózus (az, mert alkotója annak szánta; tudósításnak talán mesterfogásairól) képet, neveze-

tesen a méreates *Elöl, középén, hátult*, amely az általam már pedzegetett térproblematikát foglalja már-már pimasz didaxisba (múlt, jelen, jövő megfeleltetésben). Elöl – mondjuk – pillanatfölvétel az ún. valóságból egy söprű formájában, hátul a falon szokványos festményként női portré; a közép úgyszólván kibogozhatatlan kavargás, zűrzavar, amiből egy férfeje és a gazdájához tartozó figyelmeztető ujj-mozdulat közli: vigyázat! az események itt alakulnak, noha ebben a pillanatban a színpad nincs berendezve – még annyira sem, mint a *Sötét kertben* vagy a *Sötét aluljáróban*. Újfent egy elegáns fityiszt kaptunk: a térbeliséget a képcím verbálisan közli velünk, a látványt szándékoltan elbizonytalanítja. Akár fogalmazhatok úgy: ez a „középén” valójában metafizikai *nem-hely* azaz disztópia. (Ilyesfélét olvashatunk ki az ír Francis Bacon képeiből szintén, amelyeken a „hátul” következetesen megmunkálatlan; esetleg a holland de Kooning elvontabb expresszójából.) A művészet – úgy tetszik – ennek a virtualitásnak képes lejátszani az illúzióját, az artefaktum valóságosságát kölcsönözve neki.

*

Természetesen, nem állíthatom komolyan, hogy Veress Sándor László ezt a logikai sort járta volna végig életművével, tiszteletlenség lenne megfejtési kísérletemet rá oktrojálni. Nem is teszem, csak éppen annyira, amennyire a korhangulat (jobban illenék ide a hangulattalanság) vagy a korszellem (de jobbára szellemtelenség) – tetszik, nem tetszik – közös „élményeket” tukmál ránk. Festőnk pedig szinte habzsolja témaként ezeket a tapasztalásokat. Olyannyira, hogy félreismerhetetlenül veress-sándorossá karakterizálják imponálóan gazdag, ugyanakkor nyugtalanító életművét...

Festő és modell

KOVÁCS ISTVÁN

Könyörgés a fenyőn fennakadt műanyagzacskóhoz

TÖBB TÉTELBEN

A fenyő csúcsán Pegazusként
nejlonzsákocska dobrokolgat.
Ágaskodik a böjti szélben,
hogy hasba rúgja a fogyó Holdat.

Az égbe zöldült lándzsahegyen
más – méltón szólva – nem lehetne,
hacsak nem – úgy bibliásan –
ecetes spongya?... spongyasága?
vagyis annak műanyagmása?
vagy pórázon kóbor ebnek
ürülék-poliésztertáska?
szípuálarc, mit lebegtetnek
kéjpoklosok mennybe szállva?

Nyáridőben a napba nézve
ki az, ki ne láthatná,
hogy tollászkodó fénybokrétás
csúcscsász a karácsonyfán?

Vagy gerlepár szárnycsapkodása
számolja velem szemtől szembe,
hogy e földön még meddig élek?

Nem azért, mintha bántana,
hogy csak addig, és nem tovább...
mert ennyi évvel is beérem...
Csak az aggaszt, hogy az elmúlás
mulasztásaink össze-vissza
hozadéka és halmaza,
mit felkap a szél,
az alkonyborissza...
s a fenyő csúcsán...
Pegazusként...
Hogy ne értsen félre senki:
e látványnak mindenképpen
véget kell e ponton vetni!

A portánk csúfító szemetet
le kéne onnan végre szedni!

Életvonal

A villámok a vihar életvonalai az égen.
Van, aki ágbogas családfájában hordja őket
– megszenesedve.
Az árvák a tenyerükön...
Öklükbe szorítják, ha jövőmondót látnak.
Mert ők a Fanyűvők, Vasgyúrók, Hegyhengergetők.
Így élnek, amíg meg nem halnak.
Mint a mesében.

AZ ÉN KÉT SZEPTEMBERI HALOTTAM, 2022

... igen, még csak október 3. (4., 5., 6.) van, hétfő (kedd, meg a többi) és én már képtelen vagyok megmondani, hogy melyikük is halt meg előbb és melyikük utóbb. Egyiküket itt temették el Egyházashetyén a múlt szerdán, a másiknak erre még kell várni egy-két hetet Budapesten. Budapesten? Ki tudja, hogy most éppen hol van. Az azonban biztos, hogy itt nézi a hátam mögül oldalaslág a sorakozó szavakat, meg és átélve a „nyugger” felvett és képregényesen a facebookon megörökített szerepét, hosszú ősz bajuszát kétfelé törölve. Bár ez sem biztos – ahogy immár semmi nem az –, én legalábbis ezt tenném fordított helyzetben. Menjen az idő, gondolja, gondoljuk, gondolnám, amíg vagyunk, bámészan ácsorogva, de azért hadd lássák, hogy figyelek. Most is, mint mindig és mindenre. Kik? Ugyanazok, akik félszázada keringenek körülöttünk, suttognak bennünk, közös emlékekre hivatkozva. Mintha volna efféle, hogy „közös emlék”... Az emlék alkalmi meghívó – mindig én vagyok az (vagy a sors, vagy a véletlen, olykor egy kósza képzettársítás), aki-ami meghív valakit, legyen élő vagy halott egy alkalmi diskurzusra, akkor lesz ő az ő, legyen – megint. Visszateremtem. Amíg az emlék ereje életben tartja, vagy amíg nem csapok át új emlékező ösvényekre. Vagy amíg ez az én – én. Ennek a két embernek semmi köze nem volt egymáshoz, én voltam a „közük” egymáshoz, meg az, hogy egy évtizeddel fiatalabbak voltak nálam. Meg az – ő, gyarló emlékezet, a vénülő skribler önmotogatója – hogy mindkettejükről írtam ilyen-olyan okokból és apropóval szeretetteli mondatokat. Egyikükről előbb, a másikukról még csak a minap. Mányoki Endre első tanítványaim egyike volt az egyetemen, miként a nyáron eltemetett Szkárosi Endre is, Császár Karcsi meg falusi szembeszomszédom itt a Béke utcában. Mányokitól ott veszünk majd végbúcsút valami kegyeleti magánvállalkozásban, bétében vagy káéftében, bejárat az utcáról, a külső Ferencváros mélyén, az Ernő utcában, melynek neve mindig ott motoszkál bennem (és mindannyiunkban), ha a Pál utcai bandaháborúban hősi halált halt közlegényre gondolok (gondolunk), meg azért is, mert itt lakott anyai nagyanyám, egy – ha falu lenne, azt mondanám – hosszú cselédházban, két nyolc-tíz lakásból álló földszintes házsor, egymással szemben, zsebkendőnyi kertcskék, krizantémos ágyások ilyenkor ősszel, a mélyproli lét minden meghittségével, eget kereső ecetfák, mindenhol az utcában az udvarok mélyén istállók voltak itt gyerekkoromban, fuvarosok tartománya a székesfőváros és a vidék között, csattognak a sodrott vérű lovak patkói a csúszós sárga keramiton, mögöttük a gumirádlis stráfkocsi odavetett szeneskosarakkal, a bak mögé állított ciroksöprű, az a csípős húgy- és

* Ennek az esszé-emlékezésnek a vázlata (mintegy ötödnyi terjedelemben) megjelent a Kortárs 2023. januári számában.

trágyaszag, szedegetem össze a bikázáshoz való elkopott patkócsavarokat, ki is írt erről, persze Mándy Iván, meg – döbbenet – Kertész Imre, amikor Tárnok Zolinak beszélek erről, a „nyócker” mélyén, megittasul és „fel is használ”, az udvar mögött (itt bóbiskoltak a vécék, meg a tüzelőtárolók, a „kukszlik”) egy lómészárszék a Mihálkovics utcában, az utca elején, van még ilyen szó, hogy „lóveronai”? az Üllői úti sarkon mindent elborított egy gyógynövényraktár kamillafelhője. Mit tudtam én, hogy hatvan-hetven éve itt minden ugyanaz, mint volt korábban száz meg ki tudja mióta. Még Krúdy és a Cholnokyak, sőt az átellenben, az üllői-szolnoki országút másik oldalán a konyhai asztal alatt évekig lappangó Stancsics Mihál ideje előtt, lófuttatás a poros országúton a Ludoviceum és a Gwindt gyár között, a „Város” felé, ellenirányban meg a kivégzési sokadalom a vámházon túli akasztódomb irányába, hullanak a rózsák a nyalka betyárra, katonabanda trappol a gyakorlatra induló ezredek élén... Ma is hányszor álmodok erről a kis szobakonyháról, „trümójával”, „sparherdjével” és „auszkuszával” (a cipszer Wágner-Wolf-család Gölnicbányáról jött a fővárosba), a falon két „Prihodával”, a konyhaasztalon „linólium”, a szobában horgolt terítőcske, az ágy alatt porcelán „serbli”, pereme alatt körbefutó kék virágok, a „kredenc” fiókjában, „na, mi ez, Karikám, soha nem jössz rá”, cukorsüvegtörő..., a polcon egyetlen könyv, Meyrink Gólemje, szorongok a prágai gettó sötétjében, de a gyerekkor ege kékellik, nagyanyám öccsének burukkoló galambjaival. A szomszéd bácsi szabó volt, úgy hívták: Zsupanek. Endre is lakott itt az utcában egy ideig, soha nem tudta meg tőlem, ekkor már nem találkoztunk, hogy mi is volt itt hajdan az újonnan felemelkedő nagy házak mögött és alatt. Bár a Cholnokyakat alighanem olvasta. Az éjszakai „cikázásban” rokon lelkek mindig megtalálják egymást. Hajnóczy is mennyiszor emlegette ezeket a századfordulós köd- és kocsmalovagokat. (Kezemben Cholnoky László Hat regénye, a minap értesültem, hogy lebontották a Rádióval szemben azt a régi bérházat, amelyiknek egy időben – egyszerre? – használta a fiatal ház mesternéjét és leányát az író, a bejárat mellett elhelyezett emléktábla nem utalt erre, tehát a Prikk elején ott ez a bekezdés: „Onnét – Blum Arnold sarokcsehőjából – azonban fél kilenckor kitolták, és Prikk ettől fogva cikázott. Ez a kifejezés az ő elmemunkája volt, és azt jelképezte, hogy Prikk a villám útjához hasonló tört vonalban járta be egy-egy utca egyik és másik felén levő kocsmákat.”) Én sem jártam soha nála – emeletes ház az Ernő utcában, ugyan... Karcsit most temettük el a heteyi temető katolikus oldalán. Hamvasztották, teremtöm, egy száznegyven kilós férfi, ahogy... Nincs rokon vagy barát, akinek most tovább lehetne adni a ruháit. Lélekhajó – jut eszembe a hely neve, ahol majd elbúcsúzunk Endre urnájától. Micsoda szavakat talál magának, és micsoda szavakkal terhel minket, megkeseredett szívűeket a tudálékoskodó biznisszszentimentalizmus. Óhatatlan a kép- és képzettársulás. Innen pár futamatnyira, hogy ezzel a régi bibliás szóval éljek, az „Üllei” és a Viola utca sarkán süppedt a földbe az Arabs Szürke vendéglő, hullaszállítók, fuvarosok, bonctani szolgák, kvietált császári-királyi ezredek és a magányból egyedüllétbe vándorló ismeretlenek – írófélék? – enyhelye. Hűlt helyére éppen ráláttam első munkahelyem ablakából, a volt József Fiúárvaházból, amely előtt döcögte el a lóvasút a hősiesség és

a halál felé a magyar irodalom legnagyobb közkatonáját. „Pilulásskatulyában” (micsoda szó a századelőről...) lappangott az ő angyalos szerencsekrajcárja – a viteldíjhoz. Monarchiabajszos Kharon a bakon, mit sem tudva igazi önmagáról. Ma is itt magaslik pár épülettel odébb a „szvetenai” utcai bonctan, ahol Kosztolányi majd felkeresi a kocogó jegek között kucorgó Viktor barátját. Nagyanyám is járt itt valami nyugdíjascsoporttal, sokat mesélt, szakszerű részletezéssel, az üvegekben ázó preparátumokról. És tovább baktatva itt a francstadti oldalon, íme a Rákos utca, a még fel nem épült Iparművészeti Múzeum mellett. Kis sárga cselédház-proliház ez is, mi más, szoba-konyhás udvari lakások. Az udvarban „gyatra fácskák”, az utcán a szél „megríkatja” a rozsdás szélkakasokat. Nemecek szabó könnye potyog az ablak mellett, az ágyon rohamot vezényel a közlegény, mint az előbbi időtlenné vált pillanatban innen másfél saroknyira a grundon. Ó, a grund, mindannyiunk megharcolt hazája és mindannyiunk elvesztett ifjúkori otthona... Lehetsz akár „vörösinges” is, akik pár utcával arrébb a „főreálba” jártak, mint évtizedek múlva jómagam is, miről mit sem tudva... És csak most tudom meg, hogy Endre is itt érettségizett. (Most – mikor is?) Ó, Üllői úti fák, mindig csak a poros napvilágon látunk benneteket! Milyenek lehetek éjszaka, amikor a szeszek kék lángocskái csábítgatják alattatok magukhoz a magányos kóborlókat. A hetyei temetőhöz a mi közös utcánk visz, át egy csendes bodzás-bokros akácsonon, fölötte az égbolt, mögötte és Karcsi kertje mögött is földek, kukoricával, zabbal, árpával. Az utca neve: Béke, talán véletlen, bár itt az ország nyugati-németes peremén mintha titkos üzenet volna, hogy ott van benne-mögötte, a csöndes megtérés végső helye, a Fied(en)hof. Arrább az erdő, ahonnan egy láthatatlan patak indul, vize, ha nem is látszik, van, tudjuk. Békák énekelnek róla az alkonyatban. A kert végében potyogó alma meg körte, tyúkok, egy-egy kacsa, dísznek, üres disznóól, errébb meg a csöndesen szöszögő nyúlház, nyáron ki-becsapódó fecskékkel..., idén szeptemberben nem hallottam a patakon innen és túlról a szarvasbögést, mint évek óta mindig, ha éjjel kiléptem a ház elé és kész voltam elveszíteni a lelkem a rám boruló csillagboltív alatt. A szarvasok és őzek patával-aganccsal ássák a nádas medret vízért, egyre több vaddisznóval társulva, mint a korábbi években, tudjuk, még ha nem is látjuk, kint üldögélve esti borainkkal és egymással, hallgatva vagy beszélgetve. Néha a kutya halk vakkantásokkal kíváncsi rókát jelez, akit idevonz a kerítésen kívülre lökött nyúlfej, bőr és belsőség. Nem tudom hol a határ az időben múlt és jelen között, de azt nem lehet nem tudomásul vennem, hogy egyik halottam a múltam része a mindenkori jelen képviselőjében, másikuk meg mind falusiasabb jelenemé, a múlt szószólójaként. De hiszen Endre is járt itt. Amikor először jöttem Hetyére Ambrus Lajoshoz egy nyirkos-napfényes koraőszi névnapi, ráfordulva a Kossuth utcából a Béke utcára (a „későbbi énvelem” átellenes irányba), egy asztalt láttam elballagni a kocsmá előtt, alatta Mátyóki Endrével. Alighanem már a Mozgó Világos időkben mindez. Hetye és az irodalom – mekkora esszé témája lehetne. És nemcsak Berzsenyi miatt, és nemcsak Kunoss Endrére emlékezve (a Berzsenyi utca másik végéből), aki a Bányászhimnuszt szerző kétszáz éve és olyasféle munkákat adott ki, mint A selymészet kézikönyve vagy a Gyalulat, amely talán idegen szavak szótá-

raként értelmezhető. Hanem hát évtizedek óta itt az Ambrus-porta meg az én ker-tem, mint gyűlőhely – Nagy Gazsától Takáts Gyuláig, Simonffytól Balázs Attiláig, Vitéz Györgytől Kemenes Géfinig, Szócs Gézától L. Simonig, Tari Pistától András Sándorig, Szörényitől Krasznahorkaiig, Kalapáttól Kulinig és Zeleitől Sarusiig. (A Berzsenyi-emléknapon, minden év májusának első szombatján mindketten előadók voltunk, én 1993-ban, Endre meg 1994-ben. Néhány jelentős irodalmár – Nagy Gazsi, Fábíán, Nemeskürty – után 1998-ban és 2002-ben Orbán Viktor, még és már nem miniszterelnökként. A hallgatóság között, majd a kedélyesen falusias fogadáson viszont mindig ott volt Császár szomszéd is. Később még szóba kerül a hely meg a személy: az ételek a celli Rezgőből jöttek, Kami vezérletével.) És akkor még hol vannak a képzőművészek, a könyvtárosok, előadóművészek, a gyümölcsészek, a kiadók, a fénylő tekintetű csodadoktorok és mágusok, a népművelők, a muzsikusok, az invitálásra érdemesíthető félhivatalosak, egyebek? től -ig, -től -ig... Ide a (Béke utcai...) kocsmába is szinte kizárólag Karcival jártam, meg lányommal és unokáimmal, velük a darts „végett”, ahogy erre mondják, ő fröccsöt ivott itt is, én meg sört, a változatosság kedvéért, olykor a végén kis vodkát. A heteyi kocsmá... Névtelen, nem úgy, mint Pesten a Hörpintők, Feminák, Garázsok (itt a palotai Körvasútsoron – a hely szelleme: egyszer itt forgattam tévéfilmet Hajnóczyról Reményivel), a Kolozsvár borozók (az előbbivel/előbbiekkal átellenben, a kispiac túlfelén), a Királyok (a Király a Nagy Lajos-Erzsébet királyné sarkán – itt mondja egy öreg maca, az a fajta, aki fénykorában egy sörért meg egy felesért a szomszéd kapu alatt annyiszor, ahányszor és ahányan vagytok, látva a kezemben egy könyvet: „Ebben mik vannak? Mesék vagy esszéké”, míg hallok félfüllel: „...szátok meg, én minden nap tiszta gatyát veszek, pénteken már öt van rajtam...”, aztán némileg elvadulva, fel is pillantok szigorúan a „dzsoni-sör” pohárkomináció mellől: „nem jutott eszembe az a szó, hogy angyalbögyörő, erre aszontam, hogy egy tányér istenfásza...”, a falon a legnagyobb európai fociklubok sáljai, a falióra fordítva jár, még józanul is nehéz egyeztetni a közép-európai zónaidővel, de így helyes: itt „másféle” az idő...), ez a kocsmá váltja ki a korábbi Piccolót, az évtizedes árak még ma is olvashatók a bezárt ajtón, ez volt az egyik csücske az Erzsébet királynő úti Bermuda Háromszögnek, aki ide bekeveredett, azt többé nem látták..., a Danuviák, a Borharapók, mindennemű „falatozók-borozók” (ki jött be ide „falatozni”, és mit kapott?, tán egy légyészarta fasírtot vagy egy megkövesedett pogácsát), a „műfajok”: italozó, poharazó, csárda, pub, bár (a székel falvakban, pl. Farkaslakán, is ez a kiírás villog a román estében...), büfé, kocsmá, presszó, pince, sörbár stb., a Patikák – mik ezek az eszement többes számok? –, meg a firmaválasztás „költészete”: Puttonyos sarok, Kisbéka Itató, a néhai Kisgyilkos, Bak Egér, Hörpinty, Ivó a Kefekötőhöz, kedvenc célpontunk a Bordizsár (a Bajcsy sarkán, ahol kis csapatunk, Bencével, Gyurival, Tiborral, az Attilákkal – Csikós és Hegyi Botos –, meg a dörmögő Brém, a Nyugatival szemben megejtett hentesezés után vizsgáljuk a ház mindenkori borának új évjáratát), aztán a Pléh, aztán újra az Erzsébet királyné útján a Kóbor ló, átellenben az Éva mozival..., föntebb mint új nóvum (hal-lom a tudálékos félművelteket) az árfekvésben nehezen követhetőn a Van-bor-is,

a Kenguru, a jelentésmagyarázatra nem szoruló Harmadik Félidő a Kerepesi úton, a Lépcsős, a Mikszáth téren vajon melyik ház mélyében is volt a legendás Ivkov, aztán a Gól (Sándor Csikar barlangja a Corvin közben, amikor még nem lehetett itt a Pesti srácok szobra), az Öcsi, egyetemista időnk Csendese (szemben valami raktárajtó: ide nyílt valaha az Ottlikék és Mándyék Darlingja), Gongja, Ádámja a „Népköztársaság” útján (sör meg tatárbifsztek, az asztalnak olyan speciális bevonata volt, hogy el lehetett nyomni rajta a csikket), átellenben a Trojkával – cafe.bár – (ha még maradt valami pénzünk), ifúságunk Ibolyája és Tere-feréje, napjainké a Kiadó, mindennek és mindennek csúcsa a mélyben, a Giero, este tíz után megjönnek a cigány csókák, muzsikából muzsikálni, áttekinthetetlen a tulajdonosi „háttér” (aligha szeretnék, ha valaki áttekintené), és szól a zene, az ének, hangra kap még a legelvetemültebb törköly is, és igyekszünk feledni a koraesti színházi élményeket innen a környékről, és ó, a Grinzingi („a „Jameson-asztal természetesen szabad” lengeti kezét felénk a főnök, hatalmas kopasz jóbarát immár, amikor meglát közeledni a Curia utca felől..., előtünk siet senkire nem nézve, itt lakik vajon, elég jó környék, a mi kedves régi-régi főhatóságunk, tiltónk és jelentőnk, majd’ ötven év, kiszkábé, Lendvai Ildikó, ráköszönök félprofilból, szeme se rebben, vajon mit inna, ha meghívnám, cipellői halkuló kopogására hapax legomenonok trilláznak bennem, öntudatlanul, botoxbébi, botoxbalerina, botoxbolsevik, bo...ba..., Óh, Boba, az állomás, itt is mióta zárva az „indóházzal” szembeni szépen felújított kocsmá, valami újdonságszámba menő borostyán-színű sörről nevezték el, azt se gyártják már..., Talléros volt a neve, direkt elkanyarodtam erre a napokban, hogy megnézzem, és közben eszembe jut, asszociációs szóvarázs, hogy ezen a néven volt egy hely az Örs vezér téren is, ahova egyszer Jankovicsal menekültünk be valami családi perpatvar elől)..., Retek utca? átellenben a Fény utcai piac, trógerék nyiszorogtatják a zöldséges targoncákat, csak a sötét, kint is a kései hajnalban és bent a sarokban, falnak vetett háttal, ki tudja honnan jöttünk, Eötvös-hordó, talán, Tamás gitárja szemléli sötéten az üres poharakban meghúzódo csöndet... Meg persze-persze a „romok” (kül-kertvárosi ember vagyok, értelmiségi, öreg, nemzeti és konzervatív, de kedvemre való az, ami a régi zsidónegyedben történendik ezen a „vonalon”, ó, a szakadtabb szakaszban a Szimpla Kert, mint alkalmi élőhely, még szerepeltem is itt valami kiállításon, ha kicsit megszabad a dohány, a képzavar mint megismerési forma – jegyezte meg Páskándi a Nimródban, a Magyarországon kapható legdrágább sör mellől, én a Duna-delta után megérdemlem, vetette oda, akkor, tehát ha van pénz, akár családilag is vacsora – mondjuk – a Fat Mamában, konkrétan, hortobágyi marhasteak prózával, a Kuplung meg hangversenyek után, hadd bámuljanak az úribb barátok), mellette a Csengődik, az Izsákik (a rakparti „főkegység” – egy-egy jobb csoport hallgatóval, vizsga után vagy helyett..., maguk fizetik, amit esznek, én a bort, ide jöttünk be index-aláírássra a két dél-alföldi „levelezővel”, a vizsgakérdésekkel nem kínoztam őket, a válaszokkal meg ők nem engem, szerzők és szerkesztők, a gyulai Krasznahorkai és a karcagi Körmendi Lajos; először kivel mással, mint Bóta Laci bátyámmal, tanárommal, kollégámmal, mesteremmel, beavatómmal, akivel a Grinzingit is megtaláltam, ahogy lépünk le a troliról, mert itt

fordult el „na, gyere, öcsi”, mondom is az ifjú pincérnek a minap, hogy még az apád sem élt, amikor ide először beléptem, még volt a pultban disznósajt, jó labancos ízben, Bótáról nagy fejezet, ha megírom a magam Rebakucs-történetét, Klaniczay köpönyege címmel), a – mondhatni: néhai – Írószövetségtől pár lépésnyire a B/1, ahol Horváth Bencéék is muzsikáltak, Bajza utca-Damjanich sarok, baráti árak, értelmiségi filing, a hülye lakók persze bezárták, sréhen az a kocsmá, hova Agócs járogatott Lakitelek-Kecskemétről cigánypecsenyét enni, plusz sör és pálinka, ma ez is szimpla söröző, Chilli Bisztró álneven, álneves bájos szerzőmmel, Zentai Adéllal is üdögéltünk itt a minap, élénken cserélődő korsóink mellett, lelkiéletem élve, azután évente legalább egyszer a temetői Kupa büfé, és ... „Jancsi báácsi! – Kárcsi báácsi!” – kiáltunk egymásra Hansszal, amikor a heteyi kocsmában az ajtónyitásra felénk fordul a darts-táblától, nyugdíjas teherautósófor Bajorországból és a Béke utca legelejáról, úgy beszélgetünk egymás nyelvén, ahogy kell, érthetetlenül, de értelmesen, szívből, a kocsmá falán üveges tárlókban az ő magánmúzeuma, többszáz kamionmodell, már int is a sörünkért, lehetetlen megelőzni, persze majd visszahívom, ugyancsak tőle Leonárdó unokámnak korábban csoki vagy csipsz, újabban a férfiass küllemű alkoholmentes sör, no egy kanyart a többieknek is, annyi a fémpénzem, mint a nyavalya, „Feltörted a templomban a perselyt?”, Semának, Sanyinak, Bimának, Krisztiánnak, meg persze Ambrus szomszéd mindenésének, Darnyinak, az ő egyik kiskutyája, afféle kis koszladt kotorek, hozzánk szökött pár hónapja, Lili unokám – miután mint friss sütetű állatorvos leápolta a falu legpusnyább ebeinek a legfertelmesebb testtájait is – hazavitte Pestre, én áttoltam Darnyinak egy láda cseh sört cserébe, persze mit sem tudva az egész ügyletről, Milikének azóta van keresztlevele, a legkorszerűbb táplálékon él és minden szezonra van ruhácskája is, Sema kutyája az ő testvére, eleinte olyan félős volt, hogy ha csak ránéztél, összepisilte magát, emlegetjük a régi törzsvendégeket a temető utolsó 5-6-10 sorából, a darts nyilakhoz nem nyúlok, elég nekem a pohár, meg a szövegek... És hirtelen bekukkant az emlékezetbe, mint „virtuális térbe” – ezt már a többedik vodka súgja, ragaszkodom a Finlandiához, nemcsak flancból, a Royál azért már disznótelepi mindenés barátunknak sem kell –, Sajó Laci, volt tanítványom ő is, soha nem járt itt, bár a megye másik végében, Ottlik kőszegi iskolájában szenvedt, mint némi fogyatékkal élő kisleány, mekkora magyar költő és micsoda elvetemült libernyák, ha archiválnám email-váltásaimat Lacival kocsmá-ügyben..., „Te kezded a budaörsi kollégiumtól a Déli pályaudvar felé (ki ne hagyd a Fakalapácsot, ha bezárták, ha nem, meg a Makkhetest..., azaz vigyázzunk: nemcsak itt a Németvölgyi úton, hanem Kőbányán is volt italozó hely ezen a néven, a Kőrösi Csoma – népileg a Csörösi Koma – úton), én meg a Boráros tértől az Oktogon irányába, plusz mellékutcák”, újabbkori talpaló és meg-megtorpanó történelmi enciklopédia... Vele ülünk a minap is a vérmagyar Jurtában a Zuglói vasútállomás lábában (Arany), barátságos szóértésben, ami azt jelenti, hogy ő talpig narancsos liberalizmusban és meg vénemberes jobbközép ironiában, de a WC ajtaja elandalít, ugyanolyan zár van rajta, mint a heteyi régi házban a helyiségek között, kívülről fölcsavarozva, masszív békebeli lakatosmunka, a nyelv nem ki és be, hanem föl és le mozog, alul kis vas húzóka nyit és

József Attila illusztrációsorozat, Külváros

zár, ám itt ahogy álldogálsz és fölfelé nézel mélán, de jóleső érzéssel szuszogva: „Kérjük, hogy a mellékhelyiséget magyar emberhez méltón használják.” És most? És itt? És mi is ez? Profán melléklet, életveg lábjegyzet..., sőt: talmi csapongás egy kettős epitáfium (Ki emlékszik még szegény Fodor Bandi „kettős rekviem”-jére?) lélegzetvételnyi szünetében? Epitáfium? Szöveg, ami íródik abbahagyhatatlanul. Profanítás..., ugyan... – hiszen van-e kocsma, ahol ne lennének egy időben jelen az élők, a holtak és a rég elhangzott szavak, és ne ülnének melléd ismerős vagy ismerkedni óhajtó szellemek... Kényelmesen lekonyökölnek, a szemedbe néznek, forgatják a poharat, hogy azután eltűnjenek szemvillanásnál gyorsabban, hogy áttűnjenek egy másik árnyékba. Ó, ha egy könyvben felvonultatnám mindazokat, akikkel együtt ültünk, ittunk, forgattuk a szót, múltattuk és alakítani véltük az időt..., Istenem... Úgy látszik, az itálnak a férféletben sokkal fontosabb a szerepe, mint amit leírhatnánk azzal, hogy „szomjoltás”, „kedélyjavítás”, „időtöltés”, „társasélet”, „alkoholbetegség”. Hajnóczy-vendégszöveg („Posztmodernnek lenni mindenestül” – Rimbaud-átírat, akinek szintén lehettek értesülései mindarról, ami az abszinttel együtt jár): „Alkoholizmusom egyben sajátos világnézet is, politikai és vallásos meggyőződés némi öngúnnyal fűszerezett keveréke. Egyetlen őszintén átélt szenvedést ismerek,

a részegséget, amelyet kétségbeesett könyörgéssel Jézusnak ajánlottam fel.” Vagy: „Az ember önmagához imádkozik, ahogy a konyakot és a fröccsöt is egyedül issza a mindenhonnan kilökött részeges.” Vagy: „Az iszákosság, könnyen belátható, szertartás, szóltan, magányos ima.” Utazás a szenvedélyen át a szenvedéshez, a nyomorultságon át a derűhöz, az egyedüllét felől a társaságon keresztül a magányig? Vagy mindez fordítva? Vagy – reménykedhetünk? – „A mámor minden emberrel és a világ egészével egyesít... A mámor (persze, csak ha a bortól kapod, pontosítsam, s nem valami elvetemült gabonaszármazékoktól) felfokozott, s ájulásig lefokozott éberség.” De ezt már Hamvas Béla állítja, akinél többet senki nem tudott arról, hogy a két fő iránya a (mozgó...) világnak és a léleknek, a le és a fel, miként és miért illeszthető és illesztendő egyetlen mondatba. Ködképek, hol is máshol, mint kedélyünk láthatárán. De azért nem hagy nyugodni a magam (persze soha meg nem írandó) személyes irodalomtörténete – a mai szépliteratura, ahogy ugyanegy asztalnál ülök vele. Azaz hogy: velük. Az Irodalom mint beláthatatlan tágasságú kocsmái tér(képzet), a Kocsmák mint irodalmi enyhely – ihletforrás és sírkert. Amerre utam visz, ha a valóságban, ha az emlékezés szeszélyének kiszolgáltatva, lakásbensőkben, utcákon bakatva vagy ravatalok mellett topogva, íróbarátaimat látom és hallom, többnyire úgy, hogy nekikönyökölnék a szónak és a szeszpárának, a csöndnek és mindennek, ami kimondhatatlan, és ahol és azért beszélünk, hogy a lényeg ki ne derüljön... Azért hangoskodunk, hogy belső csöndjeinket megörizhessük. És akkor hol vannak még az irodalomnak magának a Nagy Magyar Elbeszélésben megörökített kocsmái, korcsmai, kávéházi, szőlőhegyi, csárdai, pincemélyi, utóbb zugkávéházi és zugpresszóí zsánerei Csokonaitól Krúdyig, Petőfitől Szilágyi Istvánig, Adytól Hajnóczyig, Mikszáthtól Temesi Ferkóig, Csoóritól Hernádiig, Bólya Pétertől (legalább én és ebben a szöveggörnyezetben emlékezzek rá) Kolozsvári Laciig. Mert itt (hol is? a kocsmában, a novellában vagy egy vers mögöttesében?) egyben áll minden. Ha Szepesi Attilára pillantok egy régen eltűnt belvárosi vagy óbudai csapszékben, ahogy az Unikum fölött elnéz a semmiben és azt motyogja: Ripityom..., tudni vélem, hogy a szemhéja mögött éppen egy középkori garabonciást lát Hamvas Béla nagykabátjában, ujjai között cigarettával vagy egy lapot ama harminchatból, amiken Hokusza megörökítette a szent Fudzsijamát. Vagy amilyen palócos a-kat ejt nekihevülten a szelíd Szerényi Lehel a pozsonyi Ferenceseknél az éjszakában, anno, a demokráciában, amíg a cigány átveszi a piros százforintosomat, hogy a támogatásával leénekeljük a tótokat. (Akiknek, amikor tele van dallal a lelkük, a Csárdáskirálynő meg a Vig Özege dalai jutnak az eszükbe... Ó, Osztrák-Magyar Monarchia... Vihogunk a szülőhelyéről, Losoncra végleg elrekkentett Lehussal.) Vagy amikor a Mátyás téren egy nagy benga cigány azt mondja a csehóajtóban, hogy „Ide te ne gyere be”, az hoz békét a lelkembe, hogy tudom, mert mondta nekem, itt lakott Mándy Iván és milyen szépet írt ennek a bűnöző baromnak a nagyapjáról. Hogyan is tudnám abbahagyni... A tabló életre kel, az arcokhoz visszakerül valahogy a test, mozdulatok, zajok, terek, idők... A Horgásztanyán rituális koraesti vacsora Zalánnal (tévéfilmet is csináltam itt róla valaha), szokásunkhoz híven mindenből – ügyelve közben a halfajtak változatosságára is –

egy-egy adagot rendelünk, a pontytöpor tyúval kezdve, aztán feleziünk, utána isszuk a pálinkákat feszít, a kis poharak a fagyaszóban dermednek kedvünkre, amíg a csapos értük nem nyúl, aztán valamelyikünk megszólal, no, menni kéne, nincs behűtve a pohár, még azt hiszik, berúgtunk. Egy sarokkal följebb Csurkával unikumoztunk bele a hajnalba meg a magyar politikába, konkrétan abba, hogy a túloldalon sunyinyog szövetségeseink, milyen trükkök bedobásával próbálják lenyúlni az 56-os újratemetést, átellenben, ahol az MDF első főhadiszállása is van, a Budai Vigadóban. Nagyörzsönyben vajon lesz-e emléktábla a Petőfi utca túloldalán – azaz a mi kis házunkkal átellenben – a kocsmá falán, hogy bizony itt szuszogta ki magát a temető mögötti legelőn megharcolt meccs után a vendégbarát sörösrekeszek között 1985 júniusában a volt, tehát az igazi Mozgó Világ: Esterházy, Kurucz, Margócsy, Krasznahorkai, Szabados, Kulin, Tárnok, Aczél Richard, Banga, Reményi, Czákó, Markovics Jozsó, meg a lányok, mert koedukált csapat voltunk, Helle Mari, Endre szőke, de nem éppen szőkeken szelíd Annája, Kurucz Edit, Várnagy Ildikó, Mara és hát igen, igen... Székárosi, akkor még nem copffel, hanem kis rövid gumizott hajpamaccsal, és... karcsún, nagy bozontos fekete üstökkel, bajuszpödörgető ifjú derűvel, Mátyóki. Kiszállok a Batthyány téren a metróból, jobbra valami palacsintázó, vagy mi. Annak a kocsmának a helyén, ahova az egész Várnegyed fröccsözni járt, mert hogy itt a magáról Németh Lehel énekelt, aki végleg ki lett kapcsolva a magyar hangból, mert disszidálni merészelt. Ki tudta, hogy Sepsiszentkirályon született, és hazaköltözve Lakitelelen telepedett le? A magyar Frank Sinatra... Reszket a hold a tó-ó vizén... A szabad magyar hang. Balra meg a Vigadó étterem, itt besűgözött le a pocsolárészeg Döbrentei egykoron, számom-bánom levelét azóta sem bontottam föl. Kísértes egybeesés... – éppen itt az egyik asztalnál akart beszervezni még mozgóként Barna Sándor főhadnagy, ezt súgta meg valami lidérc Kornélnak? Kissé rágalmozólag, hiszen a kísérlet sikertelen volt, papírom is van róla. Ez az ember aztán rendőrtábornok lesz, hogy eljuttassa Göncz Árpád (a forgalmas városközpont) szorongástól nyirkos hóna alól a szadesztaxis puccsban a maga gyalázatos szerepét. Majd itt álldogálunk vacogva a cefet covidos esőben és szélrohamokban, kijárás nem ajánlott, gyülekezés tiltva, a Duna feketén habzik, mint egy fertőzött tüdő, Zalánna, Száraz Gyurival, Horváth Bencével, utcán át forralt borozunk a whisky mellé, egy vékony árny nyitja mellettünk a kaput, Tiborék köszöntik, én, csókolom, mondom, mert nőnek vélem, meghülyültél, ez a Fodor Ákos volt, itt lakik. Nincs itt valami baj az időpontokkal? És ha igen? Mit tudom én, hogy mikor is volt pontosan, amikor a menekülő (?), a hazánkba látogató (?), az itt már félig-meddig letelepedett (?), de még nem a rendszeresen az Orbán rezidencia előtt parkolmány, a megszokott, de azért mindig változó küllemű és rendszámú Lexusát valahol odahagyó Szőcs Géza meghívott a Jókai tér legdrágább skót pubjába, ám amikor fizetni akar..., Jaj, ne haragudj, csak lej van nálam... Hát nem fontosabb a mondat, mint az időpont, amikor elhangzott? És hát abba lehet ezt hagyni? Zúdulnak elő és minden megfontoláson áztognak a hajdan belém költözött, évekig némán meghúzódó történetek, alakok, helyszínek és színhelyek, kisregények, eposztöredékek, aforizmak, kancsal szonettek,

tempós beszédek, rémnovellák, szatírák, elégia és adomák. Ami persze így egyben – egy sunyi, önmutogeto alakoakodástól izamos önéletrajz, esetleg valami öngerjesztett önismereti kurzus, meg persze sokadragú köztörténeti adatok rendtelen halmaza... Hol pattog még az az autógumi, amit egy pécsi domboldalról gurítottunk le az éjszakában a városközpont felé, önfedlt bornírtsággal, honnan máshonnan, mint Weöres hajdani Szent Flórián kocsmája elől, a nagy Janus Pannonius konferencián, pontosan ötven évvel ezelőtt? Hogyan is alapoztunk Veress Miklóssal a Steindl Imre utcai borozóban egy Hajnóczy-estre menendő, főszerkesztő és helyettese, ahol ráadásul én voltam a ceremóniamester? De aztán odaát Budán a Ménesi út aljában a Mozgó Klubban nem keltettünk feltűnést, Péter nagy késéssel és homályos zord-sággal szitkozódva bezúdult, zsíros válltáskájából előhúzott egy tokaji aszút és dugóhúzó követelve, majd leülve elkezdte dünyyögni azt, hogy Sohase mondd, hogy túl vagy már mindenben... Én meg félkómában – a jelenlévők barátságos megértésével (közéjük érte belügyes vigyázónkat, szolid bácsika, aki az este vége felé mintegy „dekonspirálta magát”, mondván, haza kell mennie gyógyszer bevenni, fogjuk vissza magunkat, amennyire lehet) – cetlijeimet tologatom a félhomályban. Mikor is tépte el Veress féltett irhakabátját Osztojkan a Fial Fűrészek lépcsőjén, a sörösüvegek hadmenetét követve? És kivel is lehettem, mely élő irodalmi alakkal, ott a Barackosban, és hogyan is kerültünk oda, az Irhás árok felé a kanyarban, elemien jó egytálételeivel hajdani turisták árnyainak tisztelgett a szakács, és az italos félálomban is tudnom kellett, hogy ha itt átvágnék (a kiszáradt barackfa mögött) egy-két villasoron, két kis erdőn és egy kőfejtőn, odajutnék, topográfiai és irodalomtörténeti tény, ahol Jókai rejtegette a Szerelem bolondjai (romlott) ifjú párját... És Bordán Irén huszonöt évesen mint Malvína... Atyáég... Hát Kurucz Gyula háromperhármás coming outja a „blahás” kocsmává züllött Corvin étteremben (az ablak mögött a hajdani Hullamosó, Mándyék valamikori megállója-beülője)? Mit ittunk és mi hangzott el, miközben félszemmel a pár asztallal odébb ülő Kornist figyelem, embert még ilyen rondán enni nem láttam? S ki hinné ma és ki ne húzta volna föl a szemöldökét akkor, ha megtudja: hogy én, a hevült jobboldali rendszerváltó együtt ülök az éjszakába nyúlóan Thierry Árpáddal, valami garáznak vagy szerelőműhelynek álcázott BM-es nem tudom miben, az Újlipótvárosban (ma a helyén alighanem valami decens posztpolgári lakópark), vodka, sör, Kent cigaretta, közértes árfekvés, hatalmas nemzetmentő diskurzusbán, vászonsapkája félrecsúszik a fején, egyik fülétől a másikig átfésült szürke haja lebeg a posztávós légben, „Kígyóhajú”, vetette oda közös kollégánk, Paskándi, a Kortársnál, ahova Árpádot ejtőernyőztették. „Egy törököt megérdemelttem volna, hörgé a főszerkesztő, Kovács Sándor Iván, erre a nyakamra küldenek egy tatárt!” Ki tudja, mi volt és hogyan, itt vannak valahol egy borítékban Thierry Árpád igényesen gépelt dolgozatai a magyar gyerekek hazafias honvédelmi neveléséről, amiket általam óhajtott Für Lajos hadügyér kezeibe juttatni. Árpád a Honvéd elnökségi tagja volt, jut eszembe, együtt jártunk alkalmanként meccsekre is, ám néha anekdotázott egy-egy elnökségi piálásról, csupa Moszkva-nevelte tábornok, kihízott bar-mok, arany tölgyfalevél és a mindenható piros stráf, most meg – négy vagy hány évti-

zed után – keresztfiam a Kispest elnöke, ülünk a VIP skyboxban, bérleti díj – na ezt nem mondom meg, és a tartalék bérét sem, kellemes kézműves sörök, Détári, Esterházy Marci, Pisont („Pisont Pista a legnagyobb cigány”), az olasz szövetségi kapitány Gerével társalog, mindenki angolul, a csapat az utolsó előtti helyen. Hogyan is hagyhatom abba, amíg nem ejtek szót...-ról, meg -ről? Emma asszonyról például, legendáink pincecsárdai vendéglátójáról, a hatos villamos első nagy budai kanyarulatában („Járt-e Cecile a Török utcában?” – na, honnan van ez a kérdés?), ahogy ott ül az előtér sarokasztalánál körülbástyázva minden lehető jobboldali kiadvánnyal, félszemmel Döbrenteit figyelve, akibe ténsasszonyos terjedelme és modora dacára pirulóan szerelmes... Hatalmas fateknőben a főtt füstölt csülök, mindenféle friss salátával és házi savanyúsággal, lágy kenyérrel, megbízható termelői borokkal, itt a főváros legjobb kocsonyája (nyáron is!) és minden pörkölt egy árban. És itt találkozom utoljára szegény Simonffyval, valami Hitel-es búcsúalkalommal, sárga arc, a nyápiccá vált test előtt hatalmasra puffadt has... Már csak Orfi-fröccsöt iszik, ahogy mondja, rekedt öngúnnal, ami alighanem csapvíz szódával. Soha nem ittam vele a Hetyével átellenes Dukában, ahol nyitástól zárásig a kocsmában ült éveken át, intézve dolgait, vagy amit annak vélt, borzalmas helyi lőrével mérgezve magát. Utoljára már Hetyén sem kocintottunk egymással Ambrus Lajos rituális névnapján, András egy nyomasztó installációt helyezett el a fűben, egy gézfélékből formált alakban képezte meg önmagát, akinek tollába egy infúzió van bekötve. Mindenki igyekezett másfelé nézni. És itt a közelben az utóbbi Revolúció 56-nak keresztelt rakparti kocsmában mindenféle frogató magyarok fröccsözdéje volt a neolibkomm években, itt tartotta születésnapját Temesi is, nem akármilyen vendégserg közepette, nem sokkal nagy, életmentő operációja és az azt követő teljes absztinencia előtt. És itt – haladva a Duna folyásának irányába lefelé – a Mozgó Világ hajdani szerkesztőségének pincéje. Anno – állítólag – lőtér volt. Ahol ma egy remek borpatika őrzí az időt, amikor korosztályunk italban legkarakteresebb irodalmárai Petritől Hajnóczyig, Tar Sándortól Könczöl Csabáig, Császár (nomen...) Pistától Endrődi Szabóig mily boldogok lettek volna, ha nem kell a Bartók Béla úton kóvályogva valami betérő helyet keresniük. Az Aranyhíd és Száraz Miklós György, meg az újabb Hitel baráti köre, a (bezárt) Kerék, ahol Czákóval az élen a Sánta kutya egylet tartotta péntek 13-ai üléseit (Kelet-Közép-Európa legjobb rántott borjúlábainak társaságában), meg ahol utóbb egy tébolyult nyári estében Zalánna és Csikós Attilával hatalmasat nótázunk egy szál remek cigány hegedűje mellett... És még mindig a budai oldal: Majorka. Ahova betódul fél tucatnyi beteglátogató és nem is innen a János Kórházból, hanem a városhatáron lévő Korányiból, ahol az operációjához erőt gyűjtő barátjukat látogatták meg egy üveg vodkával, amit az ápolttal együtt a fák között, de már a pavilon látóterén kívül rögvest meg is isznak, hogy az utóbbira utcai ruhát parancsolva (nemigen kérte magát), lebuszozzanak a Városmajorba, ahol aztán... Azok a felbukkanások, a nyíló kocsmajátók, mindenki odafordul: belép a Grinzingibe egy pohár borra Grendel Lajos, meglát bennünket..., bámészkodik a Vásárcsarnok első emeletén, odaint Szöllősi Zoli, nyílik a Kripta ajtaja Sepsiszentgyörgyön, hát, Istenem, Farkas Árpád és Magyar Lajos, a Mexikói úti vég-

állomáson éppen kérem ki a búcsúpoharat, amikor betársul Kemsei Pista, szintén az utolsó 69-esre várva, Hévízen Szaniszló borpatikájának ajtaja be sem csukódik amíg a Csokonai Társaság írói itt lézengenek a tó és a Akvamarin között, Tari Pistának sehol nem kell ajtót nyitni, mindig ott vannak táskájában óbecsei gyümölcsösének félliteres üvegekbe fejtett üzenetei... Csak ami nincs annak van bokra... És ez a bokor legyen most két megszűnt-megszüntetett kocsmá, itt a kies szolid Pestúj-helyen. Ahol valaha a nagy Zajti Ferenc is lappangott a KGB elől, ha igaz a helyi legenda, egy-két festménye lakásunk falán, turánista alapművei a könyvespolcon. József Attila nemléte őrző bokrai közül az első a Femina – előtte kellett a mesternek elhaladnia, ha feleségem családjához jött látogatóba. Alig van hozzám közelálló literátor, aki itt meg ne fordult volna, vagy a kerthelyiségben, vagy bent a pultos-asztalos térben. O tempora..., itt írták alá az alapító atyák községünk szabaduló levelét (a paraszt Rákospalotától), és itt traktált ... o, mores... kamaszkora emlékképeivel Pinter úr, miközben záróra táján, de még a WC kislagozása előtt, öntögeti össze a poharak maradványait, ahogy Kádár Jánossal állítgatják a bábukat a Szabó vendéglőben. A másíknak nevére már talán nem is emlékeznek a helyiek: Palotás presszónak hívták, a régen felszámolt 67-es végállomásánál, és a még régebben megszüntetett 65-ös megállójában, helyén elemista koromban még kukoricás. Afféle szemérmes BM-es lakótelepecske gyanánt épült. Ahova hétvégi kötelmeink szólítanak, csendes kispolgári betérő – presszó, étterem és kocsmá kombinációja, a fiatal fekete szakállas M. Kiss Sándorral könyökölgettünk itt szombat délelőttönként pohárkáink mellett, amikor eljöttünk megvenni a hétvégi lapokat. 1999-ben (február 2-án, 10 óra 55-kor) a legköznapiabb módon belépett egy hosszú kabátos ember (B. Karol) és hangtompítós géppisztolyának egyetlen sorozatával kivégezte a legelső boxban üldögélő tulajd – Döcher Györgyöt, Csontkező volt a beceneve (elítelt és bebörtönzött bűnöző, de az akkori laza BV rezsim engedélyezte neki, hogy hét közben otthon „dolgozzon” – és testőré (civilben bolgár fegyvercsempész). A kivégzés szakszerűségére mutat, hogy a boxban ülő harmadik személynél, Döcher feleségének haját legfeljebb csak a golyók keltette légmozgás lebbentette meg. Mindenesetre nyugtázzuk kellő derűvel, hogy 2021-re már sikerült is elfogni a gyanúsítottat, akinek egy tízes nagyságrendű dunaszerdahelyi mézszárláshoz is köze lehetett. Ekkor bukkantak a többnemzetiségű nyomozó osztagok a merénylők óbudai fegyverraktárára is. Ette is a rozsa a gyilkoló alkalmatosságokat. O tempora, o mores... A felejtés jegyében átépítették ezt a szolid polgári helyet, ma egy albán pékség szelíd cipói és kalácsai figyelik a múltó időt és a bejárati ajtót. Újságos sincs sehol a környéken. És a félálom „tematizál” – indóházak, restik, várakozás a füstben, a tolatások nyikorgása a háttérzaj, a WC-kulcsot a pultos csajtól kell elkérni. A várakozás mint a magyar epika alaphelyzete..., mert hisz’ az életünk is az, századok óta, várakozunk, várakozunk, egyszerre remélve és félve, hogy megmozdul valami. A vasúti állomáson várakozunk a legszívesebben. Mert itt a nyüzsgés elfedi a magányt. Várunk egy másik vonatra, egy nőre, a lúdtalpas pincérre, a sokadik pohárra, egy álomra, a csodára. Szolnokon meg kellett védenem az ősidőkben egy feldühödött, asztalborogató vasutastól

a tenyérbemászó pimaszsággal kötekedő, harminc kilós Bari Karcsit, Szombathelyen a naplementében – fotelban! – merengve sörözgetünk a körmendi illetve a kelenföldi gyorsot várva Nagy Gáborral (a régi évtizedek ködképeiben megjelenik előttünk Pete Gyuri és Császár Pista, Pete főszerkesztő elveszíteni készül a vonaton az Életünk következő számának teljes anyagát, Császár meg mintha azon morfondírozna, hogy mit is keres majd pirkadatkor Győrben, pedig Pest felé indult el), és hát... a kolozsvári állomás, ahol a nyolcvanas években fel kellett mutatnod az áramszünetben egy pakli gyufát, ha végére akartál menni, a bokáig érő..., az Ursus söröd és a „koronadugós” palackból szervírozott, román ipari szeszből vodkásított italod mellől, Szeged és a Sárkány..., minden étel tíz forint, de hát ki jön ide enni hajnali háromkor? Rike ott ül a két Attila – Szepesi és Veszélka – között már mit sem látó szűrös szemmel néz a semmibe, és ahogy beúszik elébe egy arc, ráförmed: mondj egy hosszú mondatot. Amire ő nyomban rávágja: százhuszonhét betű. Vegyél papírt és számolj utána. Mindezt leoninusokban közli. Soha nem téved. Generációja titkos „hamburgi listáján” ő a mindenkori első helyezett. Petri Csathó Ferenc. Halála előtt két évvel szedik össze barátai a pénzt az első kötetére. Pirulva forgatja, mint egy megesett lány... És hát íme a celldömölki resti – ahol Mátis Líviával várjuk a hetyei buszcsatlakozást, előtte kávé és kis konyak, táskájában több kiló kézirat és Lajos kimosott ingei, előttem kocsonya és néhány sörök, sréhen szemben a Rezgő, ahol még ekkor is (mikor...) kaptál levest tíz forintnál olcsóbban, amely helyet egyébként Hatcsöcsű kocsmá néven még a közeli, Marcalon túli, iszkázi származék Ágh István is emleget valahol, s amely nevét az itt szolgáló három női személyről kapta, még a demokráciában. Nem tőle tudom a verset, amit hadd ajánljak a lebontott épületnek: „Három pina, / Hat csöcs, / Nincs jobb, / Mint egy nagyfröccs.” El ne felejtsem, hogy a pincéré, Kamié, a hetyei Kunoss ház. A régi borraivalók köszönnek vissza, amikor ma meg-megajándékoz egy-egy maroknyi újhagymával? A kísértő és kísértő éjkezőpi félálom futásra kényszerít, hogy elérjem az utolsó hévet a néptelen szentendrei állomáson. Last train, súgja Hajnóczy Péter most, utolsó töredékének címét, amiben ott integet a diadalmas realizmus: „Van még egy kevés svájci körtepálinkád?” Egyszer mesélte, hogy szépírási órákat tartott egy gazdag dilettánsnak, és a honorárium „ez” a svájci körtepálinka volt. Azaz az igazi és nem ám az a sunyi pártállami termék, ami úgy jött létre, hogy utólag dugták bele egy lecsavarható bakelit aljú üvegbe a gyümölcsöt és erre öntöttek rá valami aromásított krumpliszeszt, hanem bizony-bizony tavasszal a gyümölcs virágát bújtatták be óvatosan a karcsú üveg száján, felkötötték az ágra és vigyázták amíg megérett a körte a kedves alpesi fuvallatban és fényben. Nem tudom, hogy aki integet utánam, vékony magas férfiú, hosszú hajjal, ritkás szakállal és vakító kék szemmel, kedvelte-e Hajnóczyt (őt szeretni nem lehetett, nem is hagyta magát...), aligha, pedig démonjaik sokszor adhattak találkát egymásnak végtelen várakozásaik során az örök éjszakákban, az életben is, meg a művekben is. Amíg végül, ugye, a halál kilovagol Perzsiából, Ézsaiás meg már meg is érkezett, itt ül a pultnál, a (gyulai) buszpályaudvar Non-stop büféjében. Krasznahorkai. Ő integet utánunk az éjben, ketten vagyunk, a vonatvezető meg én, de kint körülöttünk meg bennünk már – azóta is kattog ez

a vonat – valami, megfoghatatlan..., csak József Attilának volt erre szava, ... „csilló könnyűség lebeg”. Egy – vagy ki tudja, hány – délután vendége voltam. És – ó, hát ilyen mondatai is voltak Hajnóczynak a legvégén, amikor fuldokolva, egy szódásüveg csövével a torkában, az utolsó vonat halottait kérte föl, hogy elkísérjék végső útjára? – „Mint olykor forró nyári napokon, mikor a könnyű kék füst a falu kéményeiből egyenesen emelkedik a levegőbe és a Természet visszafojtja lélegzetét...” Vendégszöveg, vajon? És ezek a régi együttlétek most mind idesűrűsödnek egy szentendrei kertbe, ide a létezés derűs pályaudvarára, itt vannak szemhatárunkon a pilisszentlászlói dombvonulatok, lábunknál a gyulai-hetyei Lajos ültette szőlőoltványok, a pesti Dupart bölcsészleányai egy borozó ablakából, itt a gyulai kocsmák, a Faház, a Meir-steiner, a Schön mama, a Két tetű, a Kék fény meg a többi baráti-rokoni szövődménye, és itt a hetyei éjszakák, a zongora mellett, leányommal négykezeseszeve, olykor felém is biccentve, no egy mély akkordot te is, odébb Császár szomszéd Mányokival támaszkodik a berkenyefának, és itt van a kisoroszi homokdomb, Miklós utolsó nekünk szóló pillanatai, tekintete mind karvalyszerűbb, amikor még akart beszélgetni, csak már nem mindig tudtuk, mi van a kimondott szó mögött. Mindenünnen kiszűrve a világ, hogy az élet bejöhessen. Ez a szentendrei kert – soha nem találnék már ide vissza – valójában egy vendéglátós hely volt, jóllehet se vendégre, se személyzetre nem emlékszem, ketten ültünk egy nagy fa alatt, poharaink sokasodva... Ez a kert a mondatok helye volt, azaz: a mindennapi egy mondaté. Az író beült a helyére minden nap délelőtt, alig fogyasztott, se toll, se papír, nézett maga elé és írta fejben azt az egy mondatot, ami a nap penzuma volt, s amit majd késő délután otthon papírra vetett. Vendég voltam itt, aki szót cserélt szóért, egy pillanatra sem felejtve, hogy ez a vékony, kékszemű férfi az egyetlen az új magyar irodalomban, akinek úgy realitás minden élmény és tapasztalat, hogy azonnal helyet kér magának a mindennapok apokalipszisében, a létezés kozmikus pusztulásban. És mégis, noha „beszélni már tulajdonképpen nem lehet semmiről”, azért beszélgetni lehet. Mindenről és bármiről, utazásokról, nőkről, kudarcokról, egy japán kertről, a megvillanó szépségről és a szegényekről, az eleki elágazásról, a kínai nagybetűkről, amit a felesége tanul most éppen Kínában, barátokról, az utolsó ibériai farkasról, Ginsberg New York-i lakásáról, Cipolla-Balassáról, árulásokról, Alaine-ről, ahogy a halál képviseletében lép szűkülő kislányaink felé, könyvekről, erről a novellazárásról első kötetében: „Emberek. Az volt ott Magyarország”, Víg Mónikáról, szegénynek a neve máig ott a Magyar Narancs impresszumában, a világméretű Sátántangó személyekre szabott és minden pillanatban változó táncrendjéről. A szelíden simogató fényben és fuvaltatban arról a megsemmisülésről, ami azért tudomásul veszi a holnapi napot. Föl-nézek... Hol vagyok. És mikor?...

...egy szövegben vagyok. Most. Egy olyan „időpontban”, amelynek, mivel „pont”, nincs kiterjedése, azaz nincs múltja és jövője. Kívül vagyok tehát bármiféle téridő bármimemű realitásán. Ez persze csak képzelgés. Mert az „időpont” csak egy szó, és így hadd mondjam felelőtlenül: nem több, mint lapos létmetafora. Ahogy kimondom és leírom, akkortól, mivel már nem „tartalom”, hanem csak „szó”, máris átadta helyét

a következőnek. És mégis... Egy szövegben vagyok – most, egy olyan írásban, aminek a műfaja meghatározhatatlan, noha amennyiben egy szöveg képes óhajt lenni az önreflexióra, azaz önmaga tudatosítására, akkor alighanem el kell döntenie, hogy mi is „ő”: esszé, kisregény, lírai elbeszélés, egy életforma szociológiája, profán gyászbeszéd, többszörösen kódolt önéletrajz, szürreális mondatleltár, történelmi életforma változatok katalógusa, magántörténelem időrend nélkül, vallomás és provokáció ... Ez a szöveg egy-két alapmondat létrejötte után állandóan bővül, az időben él, folyamatos, szinte leküzdhetetlen kényszert érez, hogy újabb és újabb mondat-és képmozaikokat fedezzen fel és ezekkel bővítse önmagát. Bár az merőben csak látszat, hogy ez a szöveg esetlegesen válogat a múlt és jelen, sőt a megképezhető jövő információs halmazában, legyenek azok élő vagy emlékfígurák, téralakzatok, időszeletek, a humán vagy a természetes múlt virtuális nyomelemei, az tagadhatatlan, hogy ezek a halmazok meghatározható keretek között kereshetők fel. Ami azt jelenti, hogy a szöveg szerveződésének (beláthatatlan) folyamata nem a kereteken kívülről hoz be új mozzanatokot, hanem az önmaga által határolt terep mélyéből. Mondhatnánk, hogy akkorra tekintheti magát elkészültnek, ha a mélység tárnái meddő ürességgel hártanak a további mélyre szállást. Mégis – látszat vagy valóság: ki dönthetné el, hogy – ez a szöveg olyan tér, ami maga az állandóság, azaz az időtlenség. Benne vagyok egy történetben, mindazokkal együtt, akik így vagy úgy velem vannak. Egy történetsszövevényben, ami kényszerűségből csak szöveggént jeleníthető meg. Végül is – benne az eseményekben, kiszolgáltatva az emlékezés szeszélyének, boldog alávetettségben a véletleneknek – tudom, hogy az idő itt a főszereplő, minden alak és eset mögött az időről „van szó”. Az idő leleplezéséről, mint örök – hol tudatos, hol önkénytelen – emberi törekvésről, azaz kényszerről. Arról például, hogy egy emlékező mondat leírásakor hányféle idő tolakodik jelenvalóvá és ezek milyen viszonyban vannak egymással. Arról, hogy mi minden határozza meg az időt: személyek, történések, élet és halál váltakozása a létezésben és a tudatban. Az idő bekerítése és birtokba vétele mi mást jelenthet, mint a magam túlélését, pillanatnyi halhatatlanságát? Ezért beszélek oly sokat halottakról, és néha úgy érzem: halottakhoz. Meg hát... az emberi tudattól független idő... Íród-nak a sete-suta filozófémák a maguk közhelyes brosúraszínvonalán, mind több paradoxonnal és árulkodó macskakörömmel. Bevallhatom, mi mást tehetnék, egy alkalmi „praxis” igyekszik megindokolni önmagát. A „létjogát” szót azért nem merem ideírni, mert akkor ki kellene pillantani a mondatokból, hogy azok valós helyét megkíséreljem elhatárolni a metafizika(i semmitmondás) ködképei közül. Miféle elbeszélés ez, amelyet egy idősíkokat felfüggeszto, személyekhez kötödo és régi-új történelekből fakadó (íme a képzavar mint kényszerűség) lendület fogalmaz meg, úgy hogy nemcsak ír(ó)dni kénytelen folyamatosan, hanem átí(ró)zni, kiprovokálni a szüntelen „beleírást”. Szoros kapcsolatban a mindennapok esetlegességeivel, a gondolkodás kontrolláthatatlan cikázásaival, az álmok és látomások felelőtlenül magabiztos ihlető gesztusaival. De – mondom újra hangsúlyozva – soha ki nem lépve a maga által kijelölt „keretéből”. Mert nem is tehetné: ezek a keretek a szövegszerkesztő médium személyes elhatároltságát kénytelenek tükrözni. A szellem titkos áramlatai – a felelőtlenség és döntésképtelenség alakoskodása? Olyan palimpszeszt, aminek lehetetlen előhívni a mélyebb rétegeit, és aminek létrehozására csak a posztmodern idők komputer-technikája alkalmas. Hiszen hogyan is nézne ki egy efféle kézirat – nyisunk csak egy újabb nagy zárójelet – a köze(rég)lmúlt írógépes technikájával?

Micsoda újraírások, ceruzás-tollas felülírások, lapszéli szövegterjengések, mellékjeles eligazítók, papírcsík-ragasztmányok, újra-meg újragépelések, és akkor még hol vagyunk a kézirat és a nyomdailag „kész” forma, azaz a végtermék közötti átmeneti létállapotoktól – hernyó és báb? –, pl. a korrektúrától, ami mindig több, mint a szerkesztés és a nyomdai szakaszok egyik szokványos eleme? Elbeszélői modernségünk és posztmodernségünk (ha ez az), nem a technika függvénye és csapdája? Mélázva nézhetünk vissza az írógép előtti időkre, nagy- és dédapáink írón- és tollszárfogó kezére, amikor volt cserélhető papíros elég, volt radír, volt kalamáris és grafit. Takarékoskodni legfeljebb a börtönben kellett, amikor a rab önvérével írta verseit, de azért ott is akadt egy rozsdás szög, amivel naplófélet lehetett kaparászni a penészes falon. Ki gondolta a századforduló Remingtonjainak, Royaljainak, Neumann Erikáinak, Underwoodjainak, Continentaljainak kattogása közben, hogy a „végleges” írásképp ábrándja mekkora önáltatás. Elaggottnak látott öregeink még majdnem oly szabadon írhattak újra mindent, mint mai utódaik. Még az áramszünet sem zavarta őket, volt gyertya és „petrólium” (ahogy nagyanyám mondta). De vajon mit kezdtek volna egy ilyen sóhajjal „elszállt a file”? Meg olyan ismeretlen helyről érkező parancsról, hogy óvakodj a hekkerektől? Router, proxy, firewall...? Közbevetés, mellékszál, ami itt az utolsó kérdőjellel zárult? Nem, nem... ez és minden efféle betoldás, elágazás része annak a történetnek, ami most egy új szövegnek tünteti föl magát, s az már a befogadón, azaz a szöveg vendégén múlik (ha „ilyen” egyáltalán feltételezhető), hogy miféle határokat észlel a szöveg és önmaga körül. Vagy mondjuk egyszerűen naplónak „ezt”, de olyannak, ami éppen a definiáló elemet, a dátumokat függeszti fel? Különös, de egyszer már tettem próbát effélével. Megkísérelvén összehozni régi írók árnyait – Jókaiét, Cholnoky Viktorét és Eötvös Károlyét ezzel az „itteni” térrel és az „akkori” idővel, egy Géczi János által gründolt vállalkozás számára. S hol máshol kezdődött el bennem a szövegáradás, hol cunamiként, hol abban a csendes, de megállíthatatlan ritmusban, ahogy a tenger az omlékony fővényen görgeti a kavicsokat és az üres csigaházakat, hol máshol, mint egy régi munkahelyem ablakában az Üllői úton, valamikor az ezredfordulón, ahonnan éppen arra az utcácskára láttam rá, ahol a mesék közkatónája találkozott az igazi dicsőséggel és a valódi halállal. Mögöttem a grund, mint emlék, látomás és tapasztalat. És akkor nem onnan ide, hanem innen oda lépegettem, az „Ernö utca” felé, aminek „aszfaltkeléseiből” és bérházi salétrom pannójából – Géczi János Mányoki-búcsúversében – megtudható, hogy „milyen szürke és foltos az enyészet”. Az Ernő utcát azért tettem idézőjelbe, mert „innenről” már nemcsak topográfiai egység, hanem mitológiai helyszín is. Már amilyent a XX–XXI. század képes létrehozni és elviselni. Miféle szöveg az – diktálja a kérdést a csendes este mint szinte megismerélyesíthető szövegszerkesztő –, amely nem akarja, mert nem is tudja meghatározni a maga – minden elbeszélést (na jó: narrációt) meghatározó – alapelveit? Egyfelől azt, hogy kihez íródik a szöveg, másrészt meg azt, hogy miként határozza meg magát a szöveg szerzője. Két halotthoz íródik? Egy elfogulatlan folyóirat nyájás olvasójához, ahol esetleg megjelenik? Az utókorhoz? Vagy csak ahhoz – és itt egyesül a két kérdésre adható válasz –, aki a gép előtt ül, aki egyike a kevés megmaradt kortársnak, és így kegyes tanú, megvesztegetett nyomozó, halottait a nyilvánosságnak kiárúsító barát, képzeltő és önmutogató vénember? Vagy mindez összefoglalható egy ilyen álszent gesztussal: egy észjárás akarja itt leképezni magát? Valamiféle együgyű átlagemberi emlékezés-forma óhajt feltolakodni a művészi ihletettség ormaira?

Praxisként jelenti be azt, ami a maga egyedi és egyszerűen formátlan módján maga a mesterkélttség, tehát a felelőtlenség? Vagy maradjunk annál, hogy szimpla, de önmagát túlbecsülő, napló, sőt szabadidő napló is. Sőt – olvasónapló. Mert – ez is legyen zárójeles megjegyzés – amíg egy efféle hosszadalmas iromány készül, addig is telik (ha nem is mindig észlelhetően múlik) az idő. A monitor és az íróasztal körül könyvespolcok és a földön egymásra halmozott könyvek csöndes, ám sunyi javaslatai. Azért sunyi ez a kínálat, mert egy-egy könyv kiválasztása véletlennek tünteti föl magát, noha sokszor nagyon is szükségszerű az olvasásra vagy az újra lapozásra való felkínálkozása. És amellett, hogy egy könyv újabb idősíkok sorának ad alkalmat a megnyilvánulásra, olyan mondatokat is felkínál, amik a kötelező átvétellel jelentkeznek. Végül is nincs ebben semmi természetellenes, noha mesterkéletlenségnek sem lehet nevezni: ugyanegy kultúrkörben van író és olvasó, közös a szótáruk és a valóságuk, értsünk a „valóság” szón bármit is. Déry Tibor emlékiratát azért vettem le a polcról, mert kedvemre valónak éreztem utánanézni néhány emlékezetes történetének és megjelent előttem az a csontos, barátságos öregember, aki bámulatos kertjében ott ül a Balaton fölött, a fényben, térdén iskolai irkával és meg-meghúz csak úgy üvegből valami bolti pálinkát (alighanem fekete címkés cseresznyét), és ahogy lassan formálja a szavakat, ő is tudja, meg a vendég is, hogy itt maga az évszázad a vendéglátó. Az az évszázad, ami most éppen írói programként, emlékezni kíván önmagára. És ehhez kik mások az elbeszítő (médiium) partnerei, mint a halottak. Déry könyvét tehát nem szakmai etalonként olvasom, olvasom újra, hanem élvezetből, de nem lehet nem észrevennem, hogy ő is..., amikor..., hasonlóan..., csak okosabban, nagyvonalúbban, elevenebb öni-róniával teljesíti vállálását, mint..., azaz széptanilag és pszichológiailag megfellebbezhetetlen érvényességgel... Ahogy alighanem sok más emlékirat szerző, akiknek munkái itt sorakoznak a polcomon... Déry tehát nem példa- és tanácsadó, hanem ajándék. De megállhatom-e, hogy ne bólintsak rá – öngazolás... – efféle állításaira: „Milyen kiszámíthatatlan, helytől, időtől független térfogattal helyezkednek el az emlékek idegrendszerünkben...” Ahogy ráhibázik a szókincs egyik elemi mérték jelölő terminusára: „térfogat”. Vagy „Mily figyelemre méltóak az emlékezet bakugrái...” Itt meg a „bakugrás” – akinek a személyes szótárában ez ott van, az nem kényszerül mindenféle ködöket fújni egy nyilvánvaló és természetes élmény köré, magyarázatul. „De ide tartozik ez? Magamról írok, vagy Füst Milánról? Kivel magyarázom a másikát? Mindegy, bízam magam tollamra, amely végül úgyis oda vezet, ahol az idő – rövid időre – nihil obstatot engedélyez szövegeinkre.” Másról sem szól ez az itteni sok tízezernyi karakter..., és ezért is érdemes egy fejbólintásnyi pillanatra megtorpanni a „toll” szónál. Újabban elalvás előtt Pilinszky alkalmi írásait olvasom, amelyek a katolikus hetilapban jelentek meg, akkortájt – érett ifjúkoromban, a hatvanas években –, amikor Déry memoárja is. Talán majd ennek a szövegnek egy későbbi fejleménye is megnyílik olyan olvasói élménydimenziók felé, amelyek Pilinszkytól sugároznak a (mindenkori) jelen felé...

...a pestújrhelyi ablakon a tovalóduló és tűnő árnyak mögül nem a szomszéd csúfosan visszavágott fenyői hajladoznak, hanem a Béke utcán kavarja a port a szél. Karcsi szőlősgazda volt, mint az apja, meg ismeretlen elődei a Kissomlyón, igazi társasélete ott zajlott, nyúlörköltökkel, névnapokkal, potyaleső német borturistákkal, oda-vissza kért-kapott kölcsön szerszámokkal, hordómosó és borfejtési alkalmakkal. A bor ter-

mészetes eleme volt a mindennapi életnek, én is adtam neki kölcsön egy-két évtizede – ahogy fölhagytam borázkodásnak füllentett amatőrkedésemmel – két jó kis szlovén fémhordót, borral „fizetett”. Kérjem most vissza őket? És ugyan kitől? Hatalmas erős ember volt, megromlott lábai ellenére, naponta megivott vagy öt liter bort, szeme se rebbent, talán a hangja lett harsányabb valamivel, apja ennek a dupláját, de a vérképe jobb volt, mint a feleségemé, aki legfeljebb egy kis doboz sört iszik meg másodnaponként. A bor a természet része volt számára, mentes minden ünnepélyes alkalmiságtól, ahogy sok városinál. Töményt szinte soha nem ivott. Nem káromkodott, a faluban nem volt haragosa, irigye, nem kapott gyereket a sorstól (talán ezért volt gyakori szava, ha odafordult valakihez: „Gyerekem”, és – ó, sok együttlét, meg a mindenre, mindenféle viselkedési bolondériára felmentést adó vénség... – azt tapasztalom, hogy jómagam is ezzel a szóval szólítom meg az unokámat, aki kikéri magának, ugyanezzel, ha felbosszant, a feleségemet, Zalánt, a pincért három whisky után, az előttem tökölő sofőrt, és kis piacunkon a magyarul alig tudó afgán gíroszsütőt), és ezt olyan fegyelmезetten vette tudomásul, mint mindent az életben. És olyan emberi közeget tudott maga körül, amit joggal mondhatunk családnak. Nem volt vezető szerepe, soha és sehol, de tekintély volt mindig és mindenben, amihez hozzáfogott. Minden falusi rendezvényen jelen volt – a kulturálisakon csakúgy, mint a „vigalmiakon”: Berzsenyi-nap, éves buszos kirándulás, „Őszikék” délután, erős hangja mindig kihallatszott a zajgásból, ha nem is akart vezérszerepet vinni soha, nem volt közös ügy, amiről ne mondta volna el a véleményét, barátainak minden évben megfőzte a szokásos téli kocsonyát és a karácsonyi halászlét, mert ne aprózzuk el magunkat, 30-40 tányérnyit mindegyikből. A konyha falán pirosuló paprikafűzerek várják, hogy a télelőn lekerüljenek a sparhert langyosabbik végére a tepsibe (nagyanyám „tepszinek” mondta), a végső szárításra és őrlésre, onnan egy-egy üvegnyi hozzá, meg csípősségmániás kisunokámnak, Leonárdónak is, aki – íme – mily délcegen defilíroz nyaranta a fűnyíró traktoron erre-arra a koldusállás előtt, előttünk. Aggálytalanul és megfontoltan, de nem kritikátlanul volt jobboldali, nemzeti és kormánypárti. Orbánt igen kedvelte, érezte benne a vidékiséget, minden jó döntését számon tartotta, egyedül a tűzifa áfájával nem volt kibékülve. Karcsi portája, mondanám, stílustalanul, agóra is volt. Mint afféle szerény udvarház. Nem tudok nemesi-kisúri elődeiről, jóllehet a Sziták, Thulmanok, Tomposok (egyiküktől majdnem vettem egy pincét), Hettyeyek és Vargyaiak (a Karcsi melletti házban élt megözvegyülten és elhanyagoltan a Pista, istállója akár műemlék is lehetne, hárman törtük rá az ajtót, amikor rosszul lett, feleségét mellrák vitte el, amivel nem ment orvoshoz, Istenem, mit tudsz tenni az emberrel, mint természeti tárggyal...), szóval a mondtak mellett akadnak Császárok is a Kemenesalján, ám azok is majd' mind lutheránusok tudtak maradni az ellenreformáció alatt, és el ne felejtsem, hogy a Gotthardok „pinajuss” révén kerültek ide uraságnak..., így tudja „Hetye”... (Óh, ezek a „betoldásaim”..., ezek az elágazások..., habzó szóömlenyek..., vénülvén egyre kevésbé állom meg, hogy ne csapjak félre, egy-egy szótól megittasulva, egy-egy emléktől elvarázsolva, egy-élménytől föllelkessedve. Burjánzik a szöveg, mint a rossebb, (Császár Karcsi szóhasználatá-

Változat egy holland képre

val). Itt vannak tehát ezek a vasi-kemenesaljai nemesek... Elő a forrásokkal, genealógiákkal, birtokösszeírásokkal, címerkatalógusokkal, a kastélyromok és udvarházi kapuoszlopok téglái a tsz-istállók falában, régi kerítésembe beépítve a kastélykert kapumaradványa, megmaradt ősfák a nemlétező parkokban, a szerves idő szépsége... Az úri hagyomány és a paraszti létmód a nemesi falvakban. A kuriális falvak..., én már akkor hívtam a vármegyét a maga rendes nevén, amikor ez még nem volt alap-törvényileg kötelező. Egyházsrádóc, úgy emlékszem, ez is efféle volt, szegény Für Lajos faluja, az egyetlen református község a megyében, neki a nem túl távoli Türrjén volt telke és háza, itt lappangott néha, amikor Antall József kereste a hétvégeken mint hadügyminisztert az aktuális délszláv háború tárgyában, ide valósi a hentes és hévízi polgármester barátom, Vértés Árpai, úgy vitték ki Ausztriába a frissen vágott borjakat, meséli a szokásos vendéglátó Unikum és kissör mellett a „tanácsház” legtetetjén a hivatalában (kilátás szemben a gimnáziumra, aminek tornya csúcsán egy zöld-fehér focilabda, átellenben a kék templom, a pápánál is járt Árpai, lenn a lábunk alatt a főtéri szobor, a régi iskolatárs, Marton László munkája, ma esküvői kulthely, Árpadék

külön keretéből kibérelték a guggoló alakhoz modellnek a környék legnagyobb fenekű fehérnépét), hogy nagy jégkoloncokkal tömték ki őket..., és arra meg a szomszédban van Nemeskocs, itt főzte ki első pálinkámat Bejczy Zoli apósa, hányszor autóztam át Nemesszalókon Pápa felé, a falu bejáratában a két hatalmas csertölgy, jobbra a magára hagyott motocross pálya, itt az útban Pápadereskén vásároltam legutolsó kutyámat, „azt a kis kant viszem el” a földön hempergőző gombolyagok közül, mondom a gazdának, „amelyik először jön hozzám megszagolni a cipőmet”, most meg itt sunnyog a meleg konyhában, illegálisan, akkora mint az ólajtó. És van-e szebb szó a földabroszon mint ez: Nemesrempehollós?. Nem győzők merengeni Berzsenyi címerén: kék udvarban zöld halmon fekvő szarvas, rajta egy kitárt szárnyú arany griff, jobb „előlábával” a szarvas agancsába kapaszkodik. A környék múltja a nevekben: Eördögh, Cziráki (legendás tornatanárom családneve, mondom poszt-vörösinges elgyöngüléssel, a Vörösmarty Gimnáziumból, a néhai Zerge utcai főreálból), Lórántffy (egyikük itt tanított a faluban azt hiszem, testnevelést és hittant), Csirkovics, az egyik bobai Csirkovicstól vettem valaha egy szőlőt a Kissomlyó tetején, megjegyzem, hogy főleg a telekhatáron a bazaltban hősiesen kínlódó hét kocsányos tölgy ragadott meg, meg a „törökkori” – ráfogás – pince miatt is, aztán továbbadtam egy – persze – nemeskeresztúri illetőnek, aki vágómarhákat nevel exportra, ő meséli, míg kezembe pengeti a pénzt, hogy kuncsaftjai vannak Izráelben és az araboknál is, rituálisan vág mindkét félnek, a zsidók viszik a marhák elejét, a másíkákat meg a hátsó fertályokat –, Finta, Gömbös – szegény jánosházi polgármester, még az emdéeves hőskorszakból –, Rummy, Köcsky (hányszor hallottam a helyi humort, hogy az oroszok nem találták meg a köcski bekötőutat, ezért a falu máig sincsen felszabadítva), dukai Takách (kastélyukat a sors minő áttételekkel hagyományozta Simonffy Andrásra), meg persze Weörös (így...), Csöngén. De hát éppen az a csodája ennek a környéknek, hogy itt a mindennapokban a családi meghittség szinte elmosta a szociális különbségeket. Károly barátom távolodó alakja mintha illusztrációja volna közös falubélink (netán: falunkbéli – de akkor határozott névelő kell, ó, magyar nyelv!), Berzsenyi Dániel szavainak, akinek idelátszik a szülőháza (ami persze néhány itteni szerint csúf hamisítás, mert Dani úrfi a „kiskastélyban”, ma tsz-csűr, Ambrus Lajos utcájának a végiben, látta meg Isten szép egét): „Egész Répce és Rába mellékét, Kemenesalját és az egész Bakonykebelt oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlíthatót, hasztalan keresnénk hazánkban.” Túlzás? Persze hogy az. És ő, Császár szomszéd, volt az, aki megőrizte – legyenek csak önös igazán – nekem a Falut. És odarajzolta a másik „én falum” mellé: feleségem Nagyörzsönye ez, közös fél századunk mese-forrása és rögválósága. Karcsi a falu „miatt” van most itt. Ezekben a mondatokban. Ő, aki kovács szakember, sőt hajóépítő szakmunkás volt. Munkás, paraszt, polgár. Mindez a „szociológikum” egyben, a személyiség kikezdetlen harmóniájában. Igen, nézek vissza a korábbi mondatok némelyikére: az ital. Mi tagadás a magam hetvenvalahány évéből az utóbbi fél századot le tudnám írni az italfélékhez való viszonyom alapján, és ez nemcsak magánemberi történet volna – hadd ismétljem kocsmagőzős önmagamot – hanem történelmi traktátus is. Mert a kor meg engem ivott,

iszogatott, hörbölt, öntött magába. Legyen most előttem egy kép – ilyen fegyelmetlenül kattog az emlékezés filmszínháza – a Mozgó Világos időkől a belpesti éjszakában. Éjfél után járt, de már inkább hajnal felé, nem tudom kivel, talán egy régi (szintén sajtós, focimániás és Sztravinszkij rajongó) gimnáziumi osztálytársammal jártuk a belvárosi kocsmákat, a Váci utca lenti végén átvágtunk a Dimitrov szobor mellett a Tolbuhin körúton, az úri Belvárosból a külső Ferencvárosba, és itt magához hívott a Pipa utca végének halvány fénye, a csarnoki kocsmá. Valami furcsán tagolt belső térre emlékszem, meg a totális csöndre. Középen ott ült Endre, az asztalán poharak és papírok. Dolgozott. Lakás? Család? Nyugger képeit nézem és úgy látom – beszámítva a beszámítandókat – hogy élete végéig az a szép fiú maradt, fekete hajú, csillogó szemű, mint egyetemistaként, gyönyörű lobogó szőkeségű feleségével, Annával, a „Kováccsal”, ahogy mondta, akivel cudarul tudtak veszekedni..., egyszer ki is ugrott menet közben a Trabantból, vasárnap, télvíz idején egyszál ingben, hogy a Mozgó szerkesztőségének műbőr díványán húzza meg magát, de balszerencséjére az ajtó zárva, belülről a kulcs, (alighanem) egy másik szerkesztő vette időleges használatba a helyet, vagy talán – legyünk még rosszhiszeműbbek – az államvédelem munkatársai szervizeltek... Vagy ahogy jöttünk haza az éjszakai személlyel Kaposvárról, mert – ó milyen idők... – a fővárosban terjengő hírek alapján színházba hoztam ide a tanítványaimat, Sütő lócsiszárjára, Endre a színészklubban az asztalfőről izgágaskodik, dicsér és bírál mindenkit, darabot, színészt, bort. Lendülettel, hitetően, imponálóan, kamaszos hevülettel, és valahogy mégsem tolakodón, mégsem aránytalanul. Kedvesen. Valahogy betöltötte a teret. Ez a hevület mindig ott munkált benne – legalább is amíg rendszeresen találkoztunk egymással. Ott a Mozgóban, aztán a Hitelnél, utóbb már kurta időre és gyászos búcsúval. a Kortárs Kiadónál (hadd emlékezzem magamat, hogy első könyvem, egy „teljességre törekvő” nagy magyar zsoldtárgyűjtemény kolofonjában ott az ő neve mint felelős kiadóé, a korrektúrát egy összeurópai hírügynökségi konferenciáról jövet..., 1994., Antall József utolsó ejtőernyőse, aki voltam, Zürich és a budapesti Naphegy között végeztem, felső kategóriás, sofőrös, szolgálati gépkocsim jobb hátsó ülésén – gyalázatosan sok hiba maradt benne..., mily „egybeesés” – a zsoldárkiadó Endre és Hetye között: pontosan ekkor vettem meg a Béke u. 5-öt), és a Magyar Hírlapnál. Mi tagadás volt némi szerepem abban, hogy itt dolgozhatott, meg amott is, és végül abban is, hogy némi svindlivel bekerült a Pázmányon a péhádé-várományosok közé, de itt már meg sem jelent. Valahol a régi papírjaim között alighanem dossziészámra lehetnek feljegyzései, levelei, tervezetei, mert mindig terveket kovácsolt, de soha nem került olyan szerepbe, hogy meg is tudta volna valósítani őket. Amikor Szabados Árpádot a Mozgós időkben berántották pár hétre katonának, Endre azonnal kerített egy olyan csőszerű dobozfélét, amibe a grafikusok szokták belegöngyölni munkáikat, megtöltötte patogatott kukoricával, madárlátta cipóval meg egy pakli cigarettával, mindezt „álcázásként”, hogy belerejthessen egy vasreszelőt, és rögtön postára is adta a HM szigorúan kódolt címére. Endre nem volt semmiféle értelemben főnök a Mozgónál, ahogy Kulin Fecó, meg Veress Miklós (tán meg én), másként nem voltunk azok, de a lelke

volt. Itt „egyben” volt mindenki, rang nélkül, de tisztként. Ahogy – megállhatom-e az emlékezés gomolygását – ahogy épülő házunkhoz hordják a téglát és kavarrák a malcert (ahogy a humorisztikus pallér mondta), én meg Czakónál pucolom a darázsúgásos padlást, kikérek ötven felest a mányi kocsmában, egyensúlyozom a tálcat föl Árpád kis házához, ahol a délelőtti szedett gombát főzi Banga Feri, ama népi legendában bízva, hogy ha a beledugott kanál megzöldül, akkor ne együnk belőle, hát a kanál kék, mint a nyári égbolt, nyáron idejárnak hozzánk kosarakkal a gyerekesek sárgabarackért, én meg viszem a szerkesztőségbe az általam kotyvasztott meggylevest a legnagyobb itthoni fazékban, behűtve, tejszínnel, eszeveszett rock and roll Veress negyvenedik születésnapján a Dózsa György úton a Liget sarkán, ott alant lesz majd Szabadosnak egy komoly fotókiállítása utóbb, Czako telefonál kétségbeesve egy nyári este, hogy elcsapott egy őzet valahol Nógrádban, nem pusztult el, itt a csomagtartóban, mit csináljon, hát te éppen „útbaesel”, itt nyeklik-nyeklik szegény a törött gerincével, mit tehetek..., de azt a recsenést nem felejttem el sosem, ahogy a gége visszaszól a késnek, a kis kifőzött koponyája itt a gerendán Hetyén a régi dühöngőben, az én tróféám, az enyém, akit nem győztek legyilkosozni korrupt társaim, amikor falták a párolt őzgerincet zsemlegombóccal, persze Endrével, az élen? oldalt? ...ott...Ahogy a lap meghalt, kicsit belőle is „útra vált” valami, lehet, hogy „a jobbik része”. Megpróbálta (Géczivel) újraéleszteni a lapot Veszprémben, hősí, de már a sörök felé moccanó-cikázó kísérlet volt (ha igaz a mendemonda). Árpáddal nagyon jól kijöttek, talán mert baromira jól fociztak, Endre elől, Árpád a védelemben. Talán az egyetlen volt a baráti körből, aki nem lépett ki Várnagy Ildikó életéből (pedig hát...), amikor elváltak Árpáddal, sőt sokszor írt róla, elemezte, komolyan vette azt is, amit a talán a művész nő maga sem, mondom most merő rosszindulatból, olykor elnézegetve terrakotta szobromat Hetyén a régi kemencére kiállítva (Császár szomszéd soha nem tette szóvá, noha mindent észrevett és örökre megjegyzett), amit direkt öregesre mintázott Ildikó vagy negyven éve. Nem öregedtem hozzá, másként vénültem meg, de azért különös, ahogy egy pedofilba ojtott Voltaire-t látok bele hajdani arcvonásaim keretébe. Azt hiszem, Árpádnak (meg Géczinek) köszönhető, hogy utolsó éveiben jól érezhette magát egy munkahelyen, a képzőművészeti főiskolán – én már csak így hívom –, de hullámvölgyek itt is voltak. Miközben azon morfondírozok, hogy jelen és múlt viszonyát hogyan is fogalmazzam meg az ő esetében és Császár Karcsiében, újabb képet látok megint csak az ősidőkből és a jelenből. Úgy tudom Rákosvalahol a főúton abba a családi házba költöztek vissza az Ernő utcából, ahol Icus és a mamája lakott (Ica, Icus... – kevés asszonyt ismertem így telítve szigorral és szeretettel), régen volt, de már együtt voltak, amikor itt felbukkantunk egy hétvégi hajnalon orvos sógorommal, hogy a disznóölésen segítkezzünk. Meddig lehetett nagyobb (haszon)állatot tartani Pesten? Vajon? Itt meg most nálam a hűtőben szépen fóliázott darabok maradékban abból a huszonhét kilós hetyei sonkából, amit Karcsi pácolt, „hömbölygetett” itt szemben a Béke utca túlfelén a sós-fűszeres lében hetekig és füstölt a múlt karácsonyra és az idei húsvétra. Az utolsó darabot most – mikor? meg tudná-e mondani valaki? – küldöm át Leonárdónak, aki az olaszos-apai pasta-k

helyett a vidéki zsíros magyar ételeket kultiválja, kamaszodván. Párhuzamban mind honfiasabb magyar érzületével. Jelen és múlt. Mányoki Endrével soha össze nem veszem, okom talán lehetett volna rá, még vagy negyedszázada, amikor Új Maótól elcsaptak, és ő nem csatlakozott a szolidaritásra hajlók közé, szegény feleségem sírva vont a felelősségre nálunk egy pestújhelyi kerti buliban. (Hát nem itt történt, mint a dialógus még élő tagja meséli ma (mikor?): a Pecsá mellett futottunk össze véletlenül, ott, ahol valaha régiségpiac munkálkodott hétvégeken. Ott tört ki minden előzmény nélkül zokogásba. Pedig ő aztán nem egy sírós fajta.); én már régen elfelejtettem, nagyobb árulásoknak is voltam célszemélye, szóval az utóbbi években mindig én hívtam telefonon, ha egy adatra vagy valamire effélére hirtelenjében szükségem volt. Vagy csak kíváncsiságból. Ő soha. Pedig nem lehetett benne sem harag. Kulin is ezt dünnyögi, hogy őt is kerülte évtizedek óta, pedig mennyire rajongott érte mint tanárjáért. Mondhatnám, Endre számomra a múlt embere volt, (de) olyan alak és alkat, aki mindig a jelenben élt, de még inkább a ködös álmokkal teli jövőben. Karcsi viszont még a közelmúlt hetekben is vidéki napjaim jelenének volt – állíthatom – a főszereplője, ám beszélgetéseink legemlékezetesebb képei valahogy mindig a régmúltból fejlettek. Ha politizáltunk, akkor is elég volt egy szó, egy kép, egy természeti jel és máris a falusi idők teljében jártunk. Ő mesélt, én jobbra hallgattam. Elég volt, hogy őszelön átszálljanak rajban a seregélyek a fejünk fölött a szőlők felé, majd: miért van az, hogy a Lóvé nevű kutyája csak énrám nem vakkant, hogy Ági megkérdezze, szeretem-e sütni a nyulat, bulgurral („O tempora...”, avagy a mai parasztkonyha), hogy milyen is lábujjhegyen toporogni a WC-ben egy alapos hólyagtükrözés után. (Tőle tudok mindent a nyúl görgéséről, társaséletről, természetéről, de azt sem tagadom, hogy Mészöly Miklós Filmjében ragadott meg a kép, hajdanában, de elfelejthetetlenül, ahogy Sax Simon az akonaverő kalapácsot „gyöngéden a hintázó nyúl fejéhez csapta. Az meg egyből kinyúlt és hosszú lett.” Gyöngédség a gyilkosság természetes közegében? Volt Karcsinak egy szép, szelíd és hatalmas barna kanja, unokáim húsvéti ajándékként kapták valami meggondolatlan várositól, szóval „közös” állatunk volt, ide hoztuk Pestről a Béke utcába, nyúlgenerációk szaporításának főszereplője, új és végleges gazdája évekig gondozta, táplálta, mesélt róla, le nem vágta volna semmi pénzért. Itt van eltemetve a kertben, a legrövidebb ideig, de legillatosabban virágzó fa alá.) Lóvé, mióta nincs gazdája, kerítést és és szövik, amit soha nem tett, tapad Ági lábához, ez se volt szokása, benyomakodik a lakásba, befekszik a virágágyások közé, mintha nem volna önmaga. Kering, alig nyúl a sebrében átcsempésztett pörköltmaradékhoz. Karcsi – utánaszámolok – nagyjából akkor hagyta el a falut, s ment Balatonfüredre a hajógyárba ipari tanulósnak, amikor a tévesztés befejeződött. Abban a történelmi pillanatban, amikor a szerves magyar élet megkapta a végső csapást egy újfajta – magát még évtizedekig álcázó – globalista szellemtől. Amiért a „ruszikkal” szemben önfeledten rajongtunk. De amikor még minden felnőtt falusi férfi és falusi asszony az volt, aki még egy pillanattal korábban is. Meg századok óta. Amikor még földje volt, jószága volt, családi élete volt, nem volt városi (nagyipari) – falusi (földműves) kentaur, a templom is ter-

mészetes színtere volt az ünnepnek, volt pap, tanító és jegyző és kisbíró, tiszta kötény az öregembereken, amikor minden alkonyatkor egyszerre vitték a frissen fejt tejet a begyűjtőbe. Szombaton minden udvar és a járda a házak előtt tisztára söpörve, a hét végére kisuvickolva a csizma, a fekete ruha kiakasztva és kikefélve szellőzik, a bajusz megstuccolva, a köröm levágva, vasárnap délből a templom és egyetlen pohár kocsmai bor után a húsleves porcelán tálból, hétköznapi még a módosabbaknál is elég a hajnali maradék krumpli- vagy tésztaleveshez az öreg pléhbögre vagy cserépcsupor, szikkadt kenyérke beleaprítva... Amikor még rajban repültek a libák a Kódóba, ahol minden parasztyerek megtanult úszni, és ahol ma a csalánmezős partoldalak csak a nádat meg a szitakötők rajzását láthatják, nem önmaguk vízfodrozta tükörképét. Amikor még megismerte a néhai gazda a lovát a közös istállóban. S vitte neki ott-honról lopva vagy vásárolva a takarmányt titokban. Hogy' röhögött a jószág a félre-csavart szép fejével... Tudhatta, hogy melyik szomszéd vette és miféle taktikákkal lazábbra a kaszálást, ha sorban láttak neki a búzának, rozsnak. Hogy miféle üllő és kalapács kell a kaszaveréshez. Hogy mi minden történt a szőlőben, melyik évszak mit hozott, és mit mondott erről vagy arról a kihágásról a régóta érvényét veszített hegytörvény. És hogy milyen szép volt az, ahogy Ídesnek nevezte a szemben lévő kis ház öregecske nénijét a férje. Az én házam hajdani lakóját, akit már nem láthattam, de nincs év, hogy ki ne mennék megrokkant sírjához november elején az evangélikus temetőbe. Egyetlen tehenük volt szegényeknek, örök bánatom, hogy amikor az istállót átépítettük hátsó tartalék lakószobává, valaki ellopta a jászoltartó rudat, talán a vasalásai miatt, amihez ki volt kötve a jószág, és fényes barnára volt koptatva, ahogy erre-arra ingatta a fejét kérődzés közben. Meg hogy miként fogtak patkányt a kocsisok a szomszéd Vargyai-ház hatalmas csűrjében, ahol a tsz szekerei kaptak helyet. És mi történt, amikor egy borz vágott ki az árokból a lovak elé felfelé menet a hegynek. Tőle van a szó: borzszír. Miért ajánlatos kivéreztetni a tarkón csapott nyulat, a nyúzás és bontás előtt. És hogy mennyit fizetett Tihanyban az a „sajkodi” íróbácsi, amikor a cimboráival nagy köveket cipeltek a kerítése mellé, a parkolni akaró kocsik ellen, és úgy hívták, hogy Németh László. Hogy mit ittak Brailában a többi hajóssal, és hogy' nézett ki a fagylalt a Duna-deltában a légyfelhőben. Milyen volt a Sió folyón leküzdeni egy új hajót a Dunáig. Tudott persze a régi idők „lóvontáiról” is, hogyne tudott volna. (És itt ne emlékezzek Mészöly Miklósról? „Hátsósnál meg holtág szakadt a Dunába, a part süppedős, az egyetlen szikkadt dombon áll a Fölhágó csárda, a hajópihenterő...” Meséli a Ló-regény. Hát Miklós Nikla-verse?, a „másik” Berzsenyivel, akinek „A kerti szárítón / foszlott ujjasok gubanca / az ökörnál” és „kancsó-jában a borkő”... És ugyancsak tőle való, egy bitóra ítélt tulajdonai parasztember mondata, a minden halandókra vonatkozó summázat: „Madárfos vagyunk mind a Sió-patakon.”) Majd már később: a celldömölki gyár osztrák tulajdonosa minden évben hogyan vendégelte meg a munkásait. És hogy milyen volt Horn Gyula felesége, aki ugyanúgy dukai lány volt, mint Ági. (Aki egyébként unokatestvére Erdélyi Janinak, a Búcsú Kemenesaljától filmes újraidézójének.) Hogy merre jártak nászúton Németországban. Mit láttak és ettek Erdélyben. Mert bejárták a Kárpát-medencét.

Úri? Nem. Magyar passzióból. Mert ilyen az a paraszt, akiről azt gondolják-szajkózzák a „pestiek”, hogy... Hogy egyáltalán milyen volt az élet – somolygott – a „demokráciában”. A komcsi időket most már én is örökre úgy hívom, ahogy ezek a bitangok anno magukat, csak ők a legcsekélyebb (ön)íronia nélkül: demokrácia... És hát hogy milyen volt egy gyalogút kamaszként a térdig érő hóban Füred és Jánosháza között át hegyen-völgyön. És megérkezve az a fazék forralt bor, a sparhertajtó peremén gőzölgő kötött zoknik szagfelhőjében. Hogy mennyi volt a bor ára Akaliban, meg hogy miként szereztek halat, ha megkívánták, és hát az endékás lányok..., és hogyan ismerkedtek meg Ágival a bobai állomáson, aki a pesti vonatra várt (tizenöt évesen csábította a barátnője Pestre a szövőgyárba), míg ő a Füred felé menendőre. Mit nézel? – kezdte Ági. De ezt már nem ő meséli, hanem kétnapos özvegy felesége. Akihez lesiettem, amikor a hírt meghallottam, s akivel ott ülök most a konyhában, Karcsi nagy büszkesége, a diófa asztal mellett, amit az a rokon famunkás-faművész faragott, aki majd megszólít hamarosan a csöndes toron, pár emlékező szóra, akitől valamikor Cziffra György rendelte meg franciaországi házának belső lépcsőit és bútorait. És iszom a bort, magamban, minden pohár előtt ezzel a lüke mondással élve, talán az egyetlen szólással, amit Karcsi átvett tőlem, hogy „No, az utolsó előttit...” Ezt a bort még ő rendeltre a Ságról (idei kissomlyai bora, ki tudja miért, nem forr ki, igaz, már nem ő kezelte) a múlt szombati falunapra, de akkor már kórházban volt, bár még a szerdai hazatérés reményében. Nem tudni pontosan, mitől halt meg, egy-két nap alatt omlott össze benne minden. „Olyan csöndes lett szegényem” – így Ági. Csak az áll a halotti bizonyítványban, hogy „A légzése tíz perc alatt megszűnt.” A múltnak ezek a pillanatképei ott vannak a megyelapos gyászjelentés mögött, ami itt hever a másik széken. Mert évtizedek óta ez az újság kezdte nála a napot, mint igazi polgár, enélkül el nem lehetett. Meg a Szabad Föld... Mennyit vicceltem vele ezen. De azért innen vette azt a kérdést is, hogy „no, szerinted melyik az az egyetlen madár, aki visszafelé is tud repülni”. A kolibri az, értesülök. Ám az a valami, ami itt zúg el megemelt poharaink között, nagy riadalmamra, mert már voltam párszor a celli ügyeleten rovarcsípés miatt, az a „magyar kolibri”, a kacsafarkú szender. Az a lepke, aki sajátlagos „farpamacsa” miatt kapta a nevét. Úgy fekszem le este, hogy egy új szót tanultam. S remélem, hogy reggel hallok majd sárgarigót, aki arra fészkel, amerre mutatta este, és ha nem is baktat a kerti járdámon a barázdabillegető, talán el-elrebben egy rozsdafarkú, aki..., és itt jön Császár szomszéd ornitológia eszmefuttatása, ami majd átvált Lové kutya fülállása alapján a kinológiai, feltéve a kérdést „neked, mint magyartanárnak”, hogy Petőfi miféle kutyát szólított fel, hogy hegyezze a fülét. És menegetünk be az alkonyatba, azért még „utolsó előttiként” olykor előballag az a kaj-szipálinka, ami nem túl erős, de annál gyümölcsösebb. Vagy ezt már az én portámon isszuk, a koldusállásban? Az én körtémmel vagy frissen lepárolt fosóka szilvával? Ahol az alkonyuló délutánban magától értetődően foglalja el a szomszéd a gazda helyét, hátát a falnak dűtve, nem bánom, legalább könnyebben fordulok a poharakért meg a fröccsvízért. Innen a gyümölcsfákat látjuk balfelől, mögötte sejtjük a rég eltűnt temetőt, ahol még Németh László kutakodott – okoskodok mint magyartanár –

Berzsenyi morózus atyjának sírja után, jobbra meg a nagy és kiskaput látjuk, amit neki köszönhetek. Én csak a zártszelvényeket vettem meg és a fenyőfa deszkázatot. Ennyi volt az összköltségem... A deszkákat, amiket egy évig szárítottam tőlem telhető szakszerűséggel, Izsákfáról kerítettem, szegény néhai Fa Gyulától, akinek Wravuska volt az istenadta tót neve, csak ezt senki nem tudta kimondani a Kemenesalján. Nagy magyar volt mindazonáltal. A két kapu konstrukciója az övé, Karcsié. Mesteri szerkezetek, egyedi és szellemes zárok, remek felfüggesztés, és olyan hegesztési varratok, amire vasmunkás öregapám is bólogatna. A szögbelövő persze a hegyről jött az egyik szomszéd szőlősgazdától. Kapumat-ajtómat mindenki megbámulja. Fölöttük kitűzve a zászló, lássák a népek, hogy itthon a gazda, és szívesen látja a vendéget. Meg hát magyarok vagyunk, ha ezt soha ki nem is mondjuk. Legfeljebb, ha többen összejövünk és ki erre, ki meg amott kap bele a nótába. Itt aztán egyben van, ahogy kell, nóta, operett, kuplé, népdal, „A hetyei lányok tyúkot ültetnek...” után az, hogy „Negyvenhatos sárga villamoson kalauz az anyósom...”, Oláh Sanyi húzza a harmonikát, ám ha Süle Feri karnagy úr a zongorához keveredik, mi néhai dalosköriek csak belevágunk Berzsenyibe, „Szól a világ bús tengere...”, milyen hangzása volt, amikor a Kissomlyón a kőfejtőben ezt énekeltük, hogy verte vissza Dániel szavának zengését a délutáni fény borította bazalt... De ha már a vendég szó előbukkant... Ha vendégek jöttek hozzám-hozzánk, nemigen mulasztottam el Karcsiékat is meg-, azaz áthívni. Soha nem figyeltem meg, de így utólag azért elmerengek, hogy ezek az együttlétek mitől voltak olyan fesztelenek. Pedig hát a legkülönbözőbb iskolázottságúak, életkorúak, neműek, a legeltérőbb létformák képviselői adtak itt egymásnak találkoztót. Karcsi – de rossz is ez a szó, de milyen igaz – maga volt a viselkedéskultúra ezekben a helyzetekben (is), ami egyet jelent azzal a természetességgel, amittől mi sem áll távolabb, mint a szerepkényszer. Az ember, ha önmaga, minden közösségben jól érzi magát. És ez a megfogalmazhatatlan érzület a többiekre is átsugárzik. El nem felejték egy tavalyi nyári estét. Már csak azért sem, mert van „emlékeztetőm”. Egy vers. Zalán Tiborral volt valami késődélutáni „föllépésünk” Szombathelyen, ő Pestről jött vonattal, én autóval Hetyéről, hagyjuk a szállodát, meg az éttermet, mondom, irány a falu, biztos van valami maradék étel (ó, a „rideg legény” háztartása) és innivalóért se kell máshová menni. Le is telepedtünk a koldusállásba, de már hármasan, a szomszéd sem kérette magát. És elment ez este észrevétlenül – lekottázható csöndben, azaz nem némaságban, az éjszakába forduló órák közös – egynemű – férfimagányának harmóniájában. Ezt most utólag már a Zalán-vers hagyja újra átélni. „Alma” és „csillagrendszerek” és „Dani uraság”... Üldögéltünk, de az is igaz volt, hogy „A kerti séta nem akart / véget érni.” És megnevezhető vajon az „az a három költő”, akikhez fordul a vers első sora: „Hogyan hal meg a madár kérdez / te a gyermek”? Ülünk, egy-két méterről illatozik a jeruzsálemi lonc, idén nem bír magával, Karcsi hegeszt neki vasállványt, az elbontott kerítés tartóvasaiból... Így éltünk tegnapig, tegnapelőttig, ha az időhatározóknak még van valami jelentése. Hallom, hogy a kocsma bezárni készül a télre a fűtés drágulása miatt. És azt is tudjuk, hogy amivel egyszer föl-hagyunk, azt nehéz lesz újramezteni. Mindez – mi tagadás – az én történetem, a túl-

első baráté, a harmadik urna várományosáé. És ez az ágas-bogas történet addig él és mesélhető, amíg a három urna porai valahol össze nem keverednek. Ilyen ez a szeptember, ahogy Karcsi eltűnt, akkor került elő Endre, vagy fordítva, kinek van kedve utánaszámolni, de már ő is csak néhaiként. Hova tűnt az élő és már akkor is mesebeli Endre és mikor-valamikor? És tényleg: ki is volt ő, miféle szellem lakozott benne, mit engedett ebből át a nyilvánosságnak, és mit „valahova” üres vagy faltól falig teleírt árkusai fölé hajolva, és mi mindent cipelt magával éjszakai alvilági útjain? Ugyanez mondható minden eltávozotttról: soha nem fognak válaszolni arra a kérdésre, amit senki fel nem tett nekik, amíg éltek. És amire ember nem tud válaszolni. Még a maga belső némaságában sem. „És hallgatom a híreket, / miket a mélyemből énszavam hoz...”, ki olvas ma még József Attilát? Mégis: Károly és Endre – az emlékező jelenidő szereplőjeként, így kerülhettek olyan közel egymáshoz, ahogy a hajdani valóságban sohasem, vagy legfeljebb véletlenül egy-egy boros-langallós-pincepörköltös falusi estében. Vagy elégedjek meg azokkal a szétszórt és elhalványult képekkel, amelyek peremén mintha Endre alakja látszódnék, a hangokkal, amelyek mintha az övé... Vagy nyomozunk? Polcomon kis könyvecskéje, a Szófa. Mindenféle tárcák. Rövidkék. Dedikációja most bár mily keveset mond, mára mily sokat sejtet: „Alexa Károlynak – megkésve bár, de fogya nem –, aki a szövegkörnyezetben mindvégig jelen volt.” Így látta a helyemet önsorsában 1999. február 24-én? Túl egyetemen, Mozdón, Hite-len, közös nappalokon és felidézhetetlen éjszakákon? Látom a firkálásokból, hogy bizony olvastam én ezeket a kis dolgokat. Most meg pontosan negyedszázad múlva azt észlelem, hogy valami ismeretlen szellem ragyog fel lapról lapra, villogó mondatok, ihletett képek, kőbe véshető ítéletek. „A mítosz a közös tudás, a misztika a közös tudatlanság.” Ha én vagyok a szerkesztője, biztos, hogy a „tudatlanság”-ot átíratom vele a megengedőbb „nem tudás”-ra, mert azért úgy igaz az állítás. Ő meg persze vonakodott volna javítani. Mert büszke volt a leleményeire és dölyfös, mint mindenki, aki állításokat mer megfogalmazni. Vagy – ha közhelygyanús, ha nem – „Nem minden emberi mű, de minden műalkotás szemközt halad a pusztulással.” Hát szerkesztőként, hát a szerkesztő szerepében, ami egész életét így-úgy végig kísérte, mint valóság, mint lehetőség, mint vágyálom? Egy korán elhalt költőről írja: „Én ültem a nyilvánosság kapujában, és ő át akart menni ezen a kapun.” És örök olvasóként, aki előtt ott Arany, Weöres, Pilinszky, Berzsenyi, meg Mészöly Miklós. A láz heve az olvasóé, a mondatok lüktetése az ihletett, hadd mondjam ki: a szómámort vállaló lírikusé: „Hagytam és követeltem: mossanak meg öblítsék át szennyezett szerveim, tisztítsanak a lassú áramukkal! Lehessek öntudatlan tudója aránnak és mértéknek, apálynak és dagálynak, magasnak és mélynek, ritmusnak és zenének. Lehessek részese a nyelvnek úgy, mintha erdőben járnék, s az erdőnek, ahogy a nyelvben kalandozom. Ők nekem titkok voltak és titkok maradtak, fensőbbiségek, akiknek könnyed alázattal adom meg magam...” Hol a Mozdó Világ „fényképalbuma”? Viháncolva búcsúzunk – veszünk végbúcsút, ahogy a nekrológok fogalmaznak – a szerkesztőség ajtajában, nem magunktól, hanem – honnan is tudhattuk volna ezt akkor – a rendszertől. Ott van Kocsis Zoli és Csoóri, Szabados, Zalán és Esterházy, Ambrus Lajos, Kolozsvári

Laci és Gergely Andris, Endre dzsekiben, én pulóverben, Kulin persze zakóban. A kép, amin tapadás tangót táncolunk egy nagycsaládos szilveszteri éjjel az acsai kastélyban, vagy az, amelyen öt halott üldögél egymás mellett a szerkesztőség műbórdíványán, derűsen merengve, poharak között: Hajnóczy, Petri, Szkárosi, Tárnok, Mányoki. Vagy talán hat? Tar Sándor... Volt ilyen fotó egyáltalán? De hiszen voltunk mi címlapkép is! Itt a könyv: Antológia Kiadó, 2009. Az 1979-es lakiteleki Fiatal Írók Találkozójának emlékkönyve. 43 éves kép. Az emeleti sorok látszódnak rajta: Endrével egymás felé fordulva kedélyesen diskurálunk, én trikóban, ő kockás nyári ingben, lábunk mellett állványos „pléh”, állami hamutartó, mellettünk Marosi, Kulin, Papp Márió, mögöttünk – alighanem – megyei tanácsi főemberek zakóban, nyakkendővel. Előttünk az erkély rácsozata. Ezt is üzenetnek vették az illetékesek. Nem hiszem pedig, hogy Bahget Iskander gondolt erre, amikor elkattintotta a gépét. Vagyis hát... Zalán azóta is hordja az itt kapott nyakba akasztható ősturáni mit is, én meg, ha lehet, idézgetem Gyula bátyánk hozzánk intézett záró szavait, felejtethetlen, ahogy kizökkenti a pátoszból önmagát: „A nemzet műhelyébe léptek és – éltesse isten a tisztas ipart.” Szegény Csengeyt soha nem tudom másként látni már, mint ahogy Endre „kiparodizálta” őt egy kéziratot Csoórit ünneplő tréfás Hitel-lapszámában, sutty-sutty, rázza a kezét beszéd közben, a vidornak legkevésbé sem mondható szerkesztőségben. Mozgó, Mozgó, Mozgó... Kulin, Szabados, Kocsis, Csoóri, Mészöly, Tárnok, Zalán, Kolozsvári, írom ide a neveket, maguktól írónak ide a nevek, meg a többiek... Márciusban temettük Szkárosit. Kulinnal állunk a fényben. A tömeg peremén. A két hajdani tanár, ilyen-olyan „főnök” és mentor és barát. Mányokiról, pedig már úton lehetett, mit sem tudva és mit sem szólva még. (A „sem”-eket „se”-knek írtam az imént, de bevillant, hogy Tárnok mindig morogva javította.) Döbbenetes, hogy mennyire más Szkárosit búcsúztat a sokaság, mint aki bennem él, izgó-mozgó alak, dobhártyát és idegeket nem kímélő „fónikus líra”, seggig érő vörös copf, nyomorúan végződő házasság, az a „román kém”, aki hogy becsapta Kulinékat is... Itt meg az áhítat, a tisztelet, sőt a respekt, a tudósi múlt, a tájékozódás a spiritualitás felé, meg a betegség a zuhanásig. Olvassak most „mozgós” névsort? Ott zakatol bennem állandóan. De hát miféle torz „seregszámla” is az, ahol a halottak csapatával szemben az élők mára már egy tartaléknyit sem tudnak kiállítani? Seregszemle avagy terepszemle. Mindinkább ez utóbbi. Kopár, szélfúttá hely, sötétedő alkonyatban. Kolonosz – fogja rá az, aki olvas még Szophoklész és Hamvas Bélát. Veress Miklóst én búcsúztattam a Terézvárosi templomban (szegény Vasi Géza a padokban a feleségemnek – nem ismervén fel őt –, sinfel közben makogva, nem hiszem, hogy nem minőségi okból nem fért bele a lapba, azóta is gyűlölködő pár „népi” társával egyetemben), utánam Agárdi elvtárs következett, mert hogy ő is „mozgós” volt, csak kicsit másként..., Árpád halálakor megszakadt a szívem, egy buszmegállóban, fülemen a telefonnal, Gergely András olyan némán tűnt el, amelyen csönddel vette körül magát az utolsó években, nincs Berkovits, akivel nemigen barátkoztunk, Tar Sándor-ügyben a viselkedését menthetetlennek tartottam és tartom, elment Jankovics Jóska, az utolsók egyike, akivel „rebakucsosnak” mondhattuk

magunkat, Klaniczay Tibor és Kovács Sándor Iván elfoszló árnyékában, és ahogy megölelt, amit soha nem tett, Kocsis Zoli, az utolsó találkozásunkkor, Tárnok, nekem örökre Farkasházi, vele ment végleg el az egyetemi időktől az összes évtizedem és az egész „nyóckeres” fertály, József körutastól és József utcától (itt lakott Árpád is egy darabig fent a magasban), Rákóczi terestől és „Bacsóbélástól”, meg az ő könyvei, meg az enyéme, mindhez közösen volt közünk, ki van még? Alighanem él még egy számomra névtelen gazember, akit Agárdiék lanszíroztak „ide” a kezdet kezdetén, megvan Marosi Gyuszi, milyen finoman ír még mindig, ha éppen rászánja magát, s témát adnak az unokák meg a Duna-kanyar, valahol megvan Helle Mari, minden mozgós fénykép archívumának mélyén, az övénél gyűlölködőbb tekintettel nem találkoztam, mint amikor összeakadtunk a metróban az MDF–SZDSZ harcok csúcsidejében, mit csinálhat Markovics Mara, kedves, szép ifjú, vagány titkárnőnk, ott cikázott („kavart”) utóbb még, ahol én meg Mányoki, Hitel, Magyar Hírlap, (az ő férjével, Jozsóval, ő is hogy’ focizott, évekig járt Endre bútor szállítási-pakolni, rá is ment a dereka), megvan Margócsy, fennen csillogó alak, talpig iróniában, egy olyan pályán, ahova engem nem hívnak, de ahova, ha hívnának, se mennék, a lapnál csendes volt, szorgalmas, kevésbé barátkozó, van – hallok időnként súlyos bajairól és kitüntetéseiről – Czákó Gábor, hajdani másik keresztkomám (Kulin volt az egyik), hosszú volna elmondani, miért nem keressük egymást jó ideje... Kulin nevét nem kell mondanom..., 1963-ban ismerkedtünk meg és azóta részei vagyunk egymás életének. Valamikor, barátságunk kezdetén „vette kezdetét” a morbid bolondozás közöttünk: miféle nekrológot fogunk írni a másíkról, ha „úgy alakul”. Ma már ez nem kerül szóba, pedig majd’ mindennap beszélünk egymással, kimondatlanul is tudjuk, hogy semmiféle nekrológ nem lesz, mert aki a szöveg egyetlen olvasója lenne, az lesz az olvasat egyetlen tárgya is. Az alany, ha már tárgy. És..., nehéz..., van-volt Reményi. És a vele együtt töltött évtizedek. (Idevenném még apját is, akivel szintén volt kapcsolatom, nem is akármilyen – népnemzetiség és besúgó elkötelezettség, a legsötétebb ávos időktől kezdődően Antall József hivataláig). Szkárosi temetésén mondtam meg neki, hogy vele aztán soha többet..., elég volt az édelgő alattomoságából és a sunyin célirányos érzelmekedéséből, hogy „ő mindig a két oldal között”-féle alakoskodásból. A hetvenedik születésnapjára készült nagy interjúja „tárgyasította” mostanában számomra őt, felmenthetetlenül, ahogy minősíteni meri Kulint meg engem, meg – mondjuk – Antall Józsefet és Csoóri Sándort, ... „ha leülünk – A.K-val, – két Hubertus után nyilván menne...” olvasom, f...szom (idézem hetyei huszonéves barátnémat, Esztert), soha még Hubertust nem rendeltem kocsmában, vele is Unicumot ittam, amit mindig én fizettem, akkori élőhelyén, az Újlipótvárosban... De mégis mitől érzem olyan rosszul magamat ezek között a most leírt és mi tagadás – öngerjesztett – RJT-mondatok között? Eleve már a beszédhelyzet – Mányoki, Császár, Szkárosi, Veress, Kocsis, meg a többiek, Hajnóczy, Esterházy, Kolozsvári Papp, Körmendi stb., stb. „társaságában”, egy tűrhetetlenül szabad grammatikai térben halmozódnak ezek a csúnya mondatok és a zord ítéletek, abban a magányban, ahol senki másnak már nem lehet szava... Megtehetem-e azt, azaz tudomásul vehetem-e azt,

hogy az indulat úgy ítélkezzen, hogy nemcsak a válasz hiányzik, hanem felmorzsolódik a múltból is mindaz, ami megőrzendő kellene legyen? Alszom még rá egyet, motyogok magamban, de nagyon hajlok arra, hogy ezt a szöveget elküldjem a mai Reményinek is, a valamikori „közös” barátoknak és kollégáknak, persze a rá vonatkozó mondatok nélkül. De azért, ha esetleg egy kocsmasztalhoz keveredünk, a Hubertustól tekintsünk el... Rendben van ez így? – kérdem magamtól, meg azoktól, akik ma már bármit és bárhol olvashatnak. Valahonnan. Hát így – most meg egy örök kamasztól, a mi nagyfiúunktól – Tőled, Endre... –, veszünk búcsút. Afféle nekrológba nem illő „végbúcsút”. Attól, aki hol megtalálta a helyét, hol nem talált helyet magának, az életben és a nyilvánosságban. Csikorog a fogam között: „Tejfoggal kőbe mért haraptál...” Amikor volt mit, szétszórta magát párlapos szövegekben, eszelős konceptusokban, tervhalmozásban, barátságokban, pohárközi merengésekben. Lubickolt mindenben, amibe sorsa vetette: a versrovat szerkesztésben, a fotóművészetben, a kelet-európai avantgardban, (nem felejttem, hogy a cseh filmes új hullámból Chytilováért rajongott, állandóan a Százszorszépek nagyszerűségéről akart meggyőzni), a művészetpedagógiában. Sokoldalúság és szétszórtság – hol a mezsgye? Sehol a nagy könyv, sehol a „látható” pozíció. Na és? Ha helyzetbe került, szárnyalt. Hány esszélevelet írt érdemes és érdemtelen firkaíróknak a Mozgó levélpapírján? A Hitelben szűk három év alatt huszonkilenc cikke jelent meg. Kulin hív valamelyik este, mert egy nagyszabású Ahmatova-tanulmány jegyzeteiben háromszor idézik Mányokit. Előtte és utána – mi előtt? mi után? – évek csöndje. Mi is mindannyiunk közös sorsa? Belépni a „rendszerbe” és függetlennek maradni? A körön belül szenvedélyesen kívül, ahogy közös Mészölyünk fogalmazott? Kivonulás vagy kiszorulás? Ki mer dönteni? Most a régi Endre az, aki itt van. Nekem a negyedszázad előtti. Mi lett-volt vele azóta, ezt tartásuk meg maguknak a hírek, amik persze előbb-utóbb – tudom jól – elkezdik majd felülírni az én emlékeimet is. Hiszek a véletlenekben, öregedve mind többször csapnak le rám különös egybeesések, megmagyarázhatatlan kapcsolódások, messzeségeken túli képek összevillanásai. A „koincidencia”... Mint üzenetek? Feleséggel már csak szó nélkül egymásra nézünk, ha efféle véletlenek útjába akadunk. Utóbbi nagy olvasmányomban – hogy élvezte volna Endre is, hiszen itt egyben az irodalom meg a képzőművészet, a szó meg a rajz – Orosz István Páternosztérében tetemes szövegrész beszél erről. Ilyenféleképpen: „Léteznie kell az Univerzumban egy olyan vonzerőnek..., hasonlóan a gravitációhoz, ami térben és időben is közel rántja egymáshoz a hasonló dolgokat...” Augusztus végén a Tokaji Írótaborban voltam, ahol az össze-jövetel legértékesebb eleme-eseménye (számomra, mint „főelőadó” számára..., nem is kaptam hordó-díjat, mint...) egy könyv megjelenése volt, annak az évkönyvnek a kiadása, amelyet betiltottak a maga idejében, még a „demokráciában”. Az 1986-os tanácskozás szövege. Most – mikor? hol is vagyunk az időben? – kezdtem hozzá az alaposabb olvasáshoz és a legnagyobb megdöbbenésemre a névmutató egyik legtöbbet idézett neve a Mányoki volt. Hát hogyan? Ő itt, akit nem csak a politika, hanem sokkal inkább az életkor és az ízlés választott el ettől a társaságtól? Nem tudom, anno, mekkora hányada volt leírva a szövegének, és mekkora tere volt a rö-

tönzésnek, de itt Endre – beszélt. Nem értekezett, nem elemzett, hanem szabad levegőt érezve, szerephez jutva – beszélt. Nem akart ő botránnyt, nem akart bohóckodni vagy nagyképűsködni. Szabadnak tudta magát, pár percre egy beszédhelyzet birtokosának. Minden szava a személyiség vállalása volt, mint megbocsáthatatlan és elháríthatatlan provokáció. „Köszöntöm Önöket, Hölgyeim és Uraim, javarészüket az ismeretlenből. Hogy hogyan kerültem erre a pulpitusra, ne is tőlem kérdezzék. De ha már itt vagyok, elmondom...” És mégis: „megvette” őket itt és most, nem bírtak kitérni a beszéd lendülete elől, a beszéd vállalt igazsága elől, amit – mondom én most sok-sok év után – bizonyára hevített akkortájt közös életünk legnagyobb sokkja, a Mozgó Világ egy-két évvel előbbi megszüntetése, lebilincselte a zömükben népből-nemzetben punnyadó bácsikákat és a szorongó megyei kádereket, de azért nem hiszem, hogy még egyszer meghívták volna Tokajba. „Nem mindig egy nyelven beszélünk” – jegyezte meg Fekete Gyula, aki most avatott szobrával lett véglegesen az „író tábor” panteonjának Zeusza, s akivel Endre két év múlva szerkesztőtárs lesz a Hitelnél, de nem emlékszem, hogy bármiről is szót váltottak volna. Akkor került kezembe ez a könyv véletlenül, amikor Endre ki tudja már merre járt, és akkor nyílt ki váratlanul, amikor végleg megérkezett. Az a fiú, akivel összehozott a sors félszáz éve, és akit most ideképzelek magam mellé. Mielőtt még folytatódna bennünk a vers: „Talán eltűnök hirtelen, akár erdőben a vadnyom...” Most hagyjuk abba, amikor az következik, hogy „Elpazaroltam...” Egyik kezünkben tehát a pohár, a másikban a cigaretta, bámulunk bele a hetyei estébe, hallgatjuk az elpihenő madarak és aludni készülő plánták némaságát. „Figyelj, gyereken, – mondanám –, mit szólnál egy utolsó előtt pohárhoz? De nem itt a koldusállásban, hanem szépen átlépünk oda szembe a szomszédhoz. Korosztályodbéli parasztember, Császár Karcsinak hívják, itt van szőlője a hegyen, a borgátai oldalon, igazi elegy-belegy parasztbora van, rizling és furmint, de minden cseppjében ott a géniusz, ahogy Lajos szomszéd mondaná, diszkrétén – és ezredszer – utalva Hamvas Bélára, látom még ébren van, biztos a Szabad Földet olvassa, mert abban „minden benne van”, nem viszünk semmit, talán ezt a darab sajtot meg a maradék fasírtot. No, meg ezt a kis laposüveget, nézel mi, hétfajta körtét daráltam bele a nyáron. Ha netán valami váratlan előadódna, ugye... , és azt ugye nem vetted észre, nekem is ő szólt, hogy a portánk szélessége egyforma, mint az utcában mindenkié, és pontosan tizenhat méter. Na miért? Azért, hogy egy hatokörös szekér tolatás nélkül meg tudjon fordulni benne. Azért jó, ha ezt tudja az ember... és...

elég! Legyen elég! Mondod te, akitől nem kérdelem, hogy ki is vagy. Mi van itt? Gyásziratból – tetszelgő magánbeszéd? Emlék-, de még inkább szódiaré? Kocsmakatalógus, „az én falum” mint nosztalgia-show? Igen, mindez együtt: a megállíthatatlanul előburjánzó képek, amik egyre inkább szavakká tompulnak, lassan befednek mindent, de főként éppen azokat, akik ennek a címnek a főszereplői, igen ők „a két szeptemberi halott”, mert itt a cím volt mindenek előtt, azaz persze: után... És persze a cím végén az egyes szám első személyű birtokjel... A cím szántotta föl a múlt elgazosodott földjét..., de hiszen ez már megint egy metafora, szépeltés, ízléstelenség, a nagyvárosi alakpopulista önmutogatása, „irodalom”, a túlélő vénember túrheterlen szóvadászata...,

szóvadászat... hát ez is, hogy' került ide... Meg ezek a magánirományban lappangó többes számok..., a vallomás, az emlékezés hitelét nyomósítani igyekvő, de azt valóban elcsaló – emélyítő és megbocsáthatatlan – grammatika... December 6. van, és nehogy már idejöjjön a Mikulás is, bár Endre nyugger-fotói között mintha lennének efféle piros sapkás téli unokavidámítók... December 6-án jut eszembe..., „eszembe”?, ezt meg ki mondja, te vagy én, és ki is dekódolhatná ezt a két személyt, ha valóban és egyáltalán két személy..., hogy szeptember közepén ültetett le az íráshoz a sors, azaz a helyzet parancsa, azaz az első mondat, azaz a cím: Az én két szeptemberi halottam. Amiben – bizony, bizony, tudva és hártva – kisajátítom és birtokomba veszem őket, de nem azért, hogy az én magánnekropoliszom, az én másvilági tablóm (megint ezek a képtorzulatok...) még tágasabb-szélesebb legyen, hanem éppen azért, hogy ők még egy kis időre itt maradjanak velünk, hogy azok is gondoljanak rájuk, akik nem ismerték, vagy nem eléggé ismerték őket, hogy – ha ez lehetséges – kicsit hozzásegítem őket valamiféle halálon túli létezéshez. Sőt, hadd misztifikáljak: hogy ők maguk is, egymásnak ismeretlenek, életen túli párbeszédbe kezdjenek. Mert oly közel állnak egymáshoz – bennem. De nem az „én”, hanem az „ők” itt az alanya, a cselekvő személye egy nagy-nagy elégikus mondatnak. Persze egy hiányos mondatnak: se eleje, se vége. Az asztalra letett Déry-kötet mintha magától nyílna ki, mintha az öreg író szeme előtt elvonuló halottak valamelyikének csontkeze lapozná föl: „Proust szerint a barátság terméketlen érzés, elvonja az ember figyelmét önmagától. Szikár, kíméletlen gondolat, egy nagy mű keresi benne, fölöslegesen, igazolását. A köznapibb lélek számára a barátság nemcsak fényűzés, hanem általános emberszeretetünk besűrűsödött, érzékibb kivonata, de egyben – esendő voltunk sugalmazására segítségkérő folyamodvány is az emberiséghez. A csalódások biztos tudatában is érdemes kockázat még annak is, aki csak adni akar, mert kapni nem remél.” És hiába mondom magamnak, hogy elég, hogy be kell fejezni, véget vetni a végeérhetetlennek. Folytatódik az, ami magának keresi a befejezést. December 6. van és én... – nem tudok szabadulni ettől a névmástól, hogy: én... Pestújrhelyi ablakom alatt lombjavesztett fácska, Császárek kertjéből való, gyökérről nőtt, ott ügyetlenkedtem vele tavaly ősszel, ő két mozdulattal kiemelte a helyéről. Ortopéd cipőben, törzsét és vállát moccantva, nem a lábát. Egy fa, aminek a fajtáját még a gazdája sem tudta megmondani, talán egy ismeretlen madár hullajtotta magból nőtt – egy hétig virágzik nyárelőn, de olyan illattal, hogy odatódulnak Kemenesalja/Pestújrhely minden szállni és röpníni tudó élőlényei. Egy hét mindösszesen – aztán ötvenegy héten át csak zöldül magában és magának. Néma-ságával és haszon nélküliségével (nem „haszontalanságával”, ó, magyar nyelv) érdemes a figyelemre. És nemcsak a tárgyak vagy a fák, hanem a „saját szavak” is mint túlélők: „úgy sírt, mint a hosszúlánc”, mondja Ági valakiről, aki meghallotta a halálhírt. A régi hajós szójárása üzent, vajon? Bő két hónap csendes történései – egy kisbetűs lábjegyzetben. Az események közben és mellett egy/ez a szöveg mint onkológiai (nem géphiba az ontológiai helyett...) allegória: a burjánzás, amiben mindhárman járatosnak lenni kényszerültünk. Hogyan is érdekelhetné a szerzőt és a szerzeményt koncepció, műforma, időrend, célratörő vagy másként „szabályos” szerkezet... Egy regény regénye... Adatolás. Időpontok, események. Igazítások, pontosítások, helyesbítések. Karcsi szeptember 18-án halt meg a szombathelyi Markusovszky Kórházban, 28-án temették. A tizedikei falunapot egy héttel élte túl, megcsöndesedve, lelkében mind jobban elzárkózva, távol mindenkitől, de panaszos szó nélkül. „... baj van” – mondta

egy orvos Áginak pár nappal halála előtt. Endre szeptember 19-én halt meg Budapesten a „Bajcsyban” (Wikipédia: „IX. 20 vagy előtte...”), búcsúztatása október 14-én történt meg. Utolsó napjairól mit sem tudok. Utolsó éveiről is vajmi keveset. Azt sem tudom, hogy hamvai hova kerültek. Én meg írományom első változatát október 7-én küldtem el a Kortársnak, akkor volt 25 ezer karakternyi. Most 80-100 ezer körül járunk. De megküldtem Ambrusnak, Géczinek, Majthényinak, Kulinnak, Zalánnak – és Reményinek is. Betekintésre. Még mielőtt a végtelenedő mondat elefantázisa le nem gyűrte végleg a kötelező önfegyelmet. Most már csak magamnak írom, nincs nap, hogy rá ne kattintanék erre a fájlra, és bele ne írnék valami apróságot, ami hirtelen eszembe jut, vagy amit a késő esti-hajnali félálom üzen. Ezek a kisebb tárgyi bővítmények zömmel Karcsihoz, meg a magánrögeszmémhez kapcsolódnak. Császár „szomszéd” volt az kettejük közül, akit ismertem, akit végső távozásáig ismerni véltem. Ő jelenlévője volt falusi mindennapjaimnak az utóbbi egy-két évtizedben. Talán mióta Endrét végleg elveszítettem, akiről sok-sok esztendeje már csak érdektelen hírek foszlányai, ha eljutottak hozzám. (Ő vajon hogyan látott engem a csöndességben és csöndességen át? Megtudom-e valaha, valakitől vagy valamiféle kósza jegyzetből?) Miben-mitől halt meg? Hány gyereke volt? Hogyan teltek utolsó aktív évei, majd nyugdíjas napjai? Hogyan lakott, milyen tárgyak vették körül? Gyűjtött-e könyveket? Hogyan észlelte az elkerülhetetlent? Megfogadtam, hogy nem nyomozok utána, hagyom a számítógépet és a régi papírokat, kerülöm a közös ismerősöket. Legyen elég, mondd, mondom: üljetek hárman egymás mellett, hol egymásra nézve, hol el a másik mellett, hármasban nem lehet farkasszemet nézni, de nem is kell, a szavak úgyis egymásra találhatnak, hogy valamiféle hangzattá csöndesedjenek. Hárman a véletlen halál és a véletlen túlélés jegyében, idéző és megidézetek összemosódó árnyai. Ültök valahol, biztosan nem a Mamré tölgyesében, és nem egy kehely van előttetek hanem három pohár, tudod, Endre, mint orosz szakos, hogy melyik kép lopódzott ide a szentségből a profanitásba, de nem a blaszfémiába. Krasznahorkainál is mindig ott topognak az angyalok az alvilági mindannapok idilli véletlenjeiben... Legyen az a hely egy falusi kert, a lelkünk vagy egy hétszáz éve fára festett kép. De...

...az „Ernő utcai” búcsúztató után képtelen vagyok nem engedelmeskedni a hiány parancsának. Horror vacui, írja ide az elviselhetetlen és megbocsáthatatlan tudálékosság, avagy kenofóbia, löki ide ezt a szót is a Google, ha már a képzőművészet tereibe is be kell törnünk Endre után. A búcsúztató csöndje diktálja, hogy hazaérve nyissam meg a számítógépet és holnap felhívjam őt meg őt, faggatni kezdem Géczit és Árpád feleségét, Renit, kinyomozzam Icus telefonszámát. Nem fogok kotorászni régi dobozokban és fiókokban, az biztos, mert engem nem az érdekel és nyomaszt, hogy kitől is búcsúztunk, hanem az, hogy kitől kellene méltón elköszönnünk. Hogy kinek az árnya is lebegett a Lélekhajó címkéjű terem moccanatlan hullámverésében. Mindez – kitölteni a semmibe veszejtő téridőt – azután lett kötelező feladat, hogy kiléptem egy útba eső zuglói kocsmából – van kocsmá az Ernő utcában egyáltalán? – a hazafelé úton, ahol egyedül ittam valami komolyabbat Endre emlékére. Magán és magányos halotti tor. Mert kikkel könyököltem volna a poharak mellé? Egy-egy, talán ha tucatnyi, ismerős arc volt a csöndes búcsúzóik között. Icus és Anna mellett 4-5 áttelepült délvidéki irodalmár, a szobrász Somogyi Tamás (Bartók és Hamvas

érme – érméje? – itt az asztalomon), főiskolások (küllemük és mozgásmódjuk alapján vélem őket annak). „Közülünk” csak Géczi és Reményi. (Géczi mikor kezdi fogalmazni Ernő utca című versét? Amiben, mintha talán én is... Együtt ballagtunk a búcsúhely felé a Mester utcától, duruzsolgatva. Vele is sok hallgató év után.) És négy évtized irodalmi élete hol? A szerkesztőtársak, a hajdani szerzők? Nincsenek gyászbeszéddek, fiai mondanak pár mondatot a megvilágított urna mellől, azután csönd. Egyikük végül halkan noszogatja a jelenlévőket, még ennyi meg ennyi perc van a terembérletből... Nem bírom tovább, kimegyek Endre mellé és elmondom a néma sötétségnek, amit a perc diktál, azzal, hogy itt mindenki más és más Endrétől köszön el, én vagyok az, aki a legrégebben ismerte őt. A régi tanítványtól, kollégától és baráttól köszönök el, egy okos és élénk fiútól és egy csillogó szemű szép fiatal férfitől. És nem attól, aki az utóbbi évtizedekben volt, lehetett. Elfele menet Reményi odajön hozzám, halkan motyog: Jó, hogy te ezt..., bólintok, kezét fogunk. És valamelyik későbbi hajnalon, ébredéskor, émedve és imetten, hadd használjam Arany János szavát, egy mondat kívánczik meghallgatásra és tudomásulvételre: „Minden halottunkat életre kell kelteniünk, hogy eltemethessük.” Olyan „mányokis” állításnak érzem így leírva... Rövidre zárt: kicsit fellengzős, kicsit mélázó. Drámai szerkesztés, poentírozás – hát nem. Az élet – azaz a mindennapok véletlene (hadd emlékezzem az Orosz Pistától imént idézettre) – maga az öntudatlan dramaturgia. Írom azt, amit úgy látszik, nem tudok abbahagyni, ott tartok, hogy „kicsit mélázó” és ekkor megszólal a telefon. Nem én keresem az információt, a hír talál meg engem. Soltész Márton hív, aki az idei Tokaji Írótabor szövegeit szerkeszti évkönyvvé, unszol, hogy küldjem a magamét. Szó szót követ, de mind inkább ama „poszthumusz” kötetről beszélünk, az 1986-osról, amit szintén ő állított össze. És már Endrénél vagyunk. Az ő elsőprően lendületes régi mondatainál. Amik ebben a kötetben keltek új életre, egy bő emberöltővel elhangzásuk után. Hogy mennyire várta ezt a kötetet, sóhajt Marci, hogy sehol nem közölte másutt a felszólalását – de már nem láthatta, nem foghatta a kezébe. Hány ilyen keserű élményt kellett tudomásul vennie Endrének, készülve arra, amire nem lehet készülni, bárhogy is közeledjen az elkerülhetetlen? És hány élmény emlékével üzent neki utolsó hónapjaiban a boldogság? És ülök-ülök a számítógép előtt, keresek-kutakodom. Mozaikok csillannak meg a semmivé szürkülő közelmúltból, szövegek, utalások, hírek. Alkalmiságok. Irodalmi Jelen. Képzőművészeti Egyetem. Metaforák címen képi rögtönzések. „Nyugger-napló”. Talált tárgyak allegóriái. Beszivárgó vers-emlékek, egy ízlés diszkrét önarcképe, semmi „protokoll”, semmiféle „elvárás-horizont”: Tandori, Babits, Petri, Marsall, Simonyi Imre, Bodor Béla... És Endre utolsó olvasói, lájkok és emojik, Endre számon tartói: Somogyi Tamás, Visky András, Pátkai Tivadar, Utasi Erzs, Jász Attila, Majoros Sándor, Balázs Attila... Köztük Kerékgyártó Gyuri – régi ’újmaós’ ő is, immár pestújhelyi szomszédom, akivel tegnap – vagy mikor... – ültünk be valahova, hogy ne csak a kerítésen át, kutyáink közbevakantásaitól kísérve beszélgessünk, hogy poharainkat forgatva megidézzük az asztal mellé Endrét... Bárhogy nézzük ezeket a szövegtörmeléseket, képeket, önportré-rajzokat, fotósorozatokat, egy haldokló naplójával kell

Két férfi vörös szobában (Babonás kép)

szembesülnünk. Aki csak tudja a halált, de nem hiszi. Aki tudja, hogy a tevékenységből már csak bíbelődés lett, ez az osztályrésze. Hogy egy Berzsenyi-szó is ideszűrmedjen. De azért a mind szűkülőbb létezés ne késztesen szűkülésre. „...élnem kell bármi áron”, jegyzi oda – hova? – augusztus 6-án. Beszámolva a „darabokra szakadt éjszakákról, és nem bírván visszafogni magát, ő is idézi József Attilát: „csak ami nincs, annak van bokra”. Igen, az óhaj, hogy az állandó fájdalomban jelenlévő test „maradjon újra észrevétlen”, hiszen élete mindinkább „örökös készültség, kényszerű figyelem a testem minden rezdülésére.” Hogy „semmi nem hiányzik, csak valami áldott önfeledtség”. Semmi művészkedés, semmi affektáció, bármily erős alkalmilag a kényszeresség, mindenütt a jelei a művészi tudatosságnak, esetleg csendes öniróniával fátyolozva, mondjuk egy talányos álnevet írva a szövegdarabkák fölé. Végig tudatában van annak, ami pályakezdése óta meggyőződése (lehetett?), hogy a nyilvánosan elhangzott, a nyilvánosság számára leírt mondataink egy „önéletrajzi regény” elemei – óhatatlanul, követelmény tehát az állandó felelősségtudat. Meg az önreflexió: „játszottam a nélkülözhetetlen közszereplőt”, olvashatjuk megrendülten. Érzem és röstelltem voyeur-szerepem mélységes ildomtalanságát, de nem állok meg, hogy ne vegyem tudomásul a szerepkényszer skizofréniáját: nemcsak egy barát búcsúzik, hanem egy irodalmár is beszél egy másik irodalmárról. Hadd mondjam tehát, hogy minden szövegemléke Endrének, nemcsak egy korsodó, érett férfi utolsó és töredezett vallomása, hanem egy műtárgy is. Nyitott, komponálatlan, folyamatosan a rész-

letek jegyében szerkesztődő, műformákat és műnemeket magabiztosan váltogató lírai epika: egy nagy elbeszélés. Egy szabad beszéd, a posztmodernitás önfeledt és mégis ellenőrzött lendületével. És a miénk, túlélőké a feladat, hogy ezt a hagyatékot egészzé formáljuk. Olvassuk, szedjük egybe, próbáljuk kitalálni, hogy mi mit kövessen, és ne csak a leíratlan és leírhatatlan vége szó lebegjen a szemünk előtt, hanem a szó valósága, ami maga az élet. Hogy így mutassa meg magát Mányoki Endre, múltjával-jelenével egyben, végérvényesen. Ocsúdok: hol tart már a naptár... És több mint 110 000 a karakter. Krúdyt olvastam az éjjel, az első világháborús cikkeit. Bennem ragadt, remélem örökre, ez: „szívcsónakáztató történet”. Beszéltem Icussal, pontosítottam sok évtizeddel ezelőtti látogatásom helyszínét, végső közös lakhelyüket, a Pesti úton kifelé a városból, szívesen is lát, ha felkeresem. Karácsony és újév között vannak az év legcsöndesebb napjai... Vagy mindjárt utána. Az Örs vezér térről indul a 97/E busz, a Mezőtárkány utcai megállónál kell leszállni, és onnan előrefele három perc gyaloglás...

Hentes báránnyal

Kedves Alexa Károly Úr.
Tisztelettel meghívom a **Balassi Bálint-emlékkard**
XXVII. alkalommal történő átadására

A ceremónia 2023. február 14-én, kedden
a Központi Papnevelő Intézet Boldog Bogdánffy Szilárd termében
délután 17 órakor kezdődik
Budapest, Papnövelde utca 5-7

Ez alkalommal
Zalán Tibor költő és *Peter V. Czipott* amerikai műfordító
veheti át a szablyát

A költőt laudálja *Agócs Sándor* Balassi-kardos poéta
Költeményét szavalja: *Vajda Zsombor*
Az amerikai műfordító munkásságáról a *Toll és szablya* című könyvben
jelent meg méltatás, felolvassa *Pölcz Ádám*
Köszöntést mond: *Shawn Kobb*, a budapesti USA-nagykövetség kulturális attaséja
Balassi Bálint versét szavalja: *Meszes Milán*
Zenei ösbemutató: *Bánkői Gyula* erre az alkalomra írt művét, mely Nagy Gáspár
Balassi-kardos költő *Esztergomi apokrif* című versére készült
Agonia Balassiana címmel, a *Törökbálinti Cantabile Kórus* adja elő,
karnagy: *Vékey Mariann Balassi-érmes zeneművész*
Az est folyamán az *Érdi Kamarazenekar* közreműködik,
koncertmester: *Kerecsány Erika*
A szablyákat átnyújtja
Kiss-Rigó László Szeged-csanádi püspök
és *Zettwitz Sándor*, a 77 Elektronika Kft. igazgatója
A herendi Balassi-kisplasztikát átadja: *dr. Simon Attila* vezérigazgató
A 2022. évi Balassi-kard borseregszemle győztese és ajándéka:
Borbély Roland – Balassi Kard Kabar
Díszőrség: *Szent György Lovagrend*, *Cseke László* kancellár

Molnár Pál díjalapító
a Balassi Kard Művészeti Alapítvány elnöke

HÖLGYEIM ÉS URAIM! TISZTELT VENDÉGEINK!

Bárki zavarban lenne, ha most itt kellene állnia helyettem, hiszen Zalán Tiborról és a költészetéről beszélni még a legnagyobbaknak is feladja a leckét, hát még nekem! Így ezzel itt most öt percben nem is próbálkozom, hiszen életművének a töredéke se férne bele! Röviden a lényeg: a hagyományosnak, népi szürrealistának is mondott kezdeti lírája, majd hangos avantgárd korszaka után is mindvégig a *költészet örök kísérletezője* maradt. És valóban neki lett igaza!

A '80-as évek közepe körül ismerkedtünk meg, amikor még élő volt az Írószövetség mellett működő, a fiatal írókat összefogó József Attila Kör, és senki nem gondolta, hogy mi lesz velünk később. Pár év múlva a *Kortárs* versrovatának szerkesztője lett, és a *Kortárs*-ban akkor megjelent versemet éppen ő közölte 1988-ban!...

A Zalán Tibor-történet azonban sokkal korábbiól indul. Az első verseskötete mellett (*Földfogyatkozás*, 1980) az *Arctalan nemzedék* című 1979-es, az *Életünkben* megjelent esszéjével (Életünk, 1979. 11. szám, 957–968. oldal – *Fasírt, avagy viták a „fiatal irodalomról”*, JAK füzetek 1., 1982, 35–56. oldal) robbant be a magyar irodalomba, amivel óriási vihart kavart, és hirtelen sok barátot és sok ellenséget szerzett. Később a *Kortárs* versrovatát szerkesztve még több ellenséget! Ekkoriban sokat írt a pályakezdő fiatal költők köteteiről, leginkább az akkor havonta megjelenő *Könyvvilág* – már senki nem emlékszik rá – oldalain olvashatók ezek. Már itt érezhető volt, legalábbis én így éreztem, Zalán Tibor – szinte egyedülként – naponta próbálja befogni a fiatal alkotókat, próbál segíteni rajtuk, könyvismeretéseket ír, szervez, összehasonról, az egész Kárpát-medencére kiterjedő figyelme már akkor káprázatos volt.

Közeleti tevékenységéről se feledkezzünk meg. Részt vett többek között 1979-ben a Lezsák Sándor által szervezett *Fiatal Írók Találkozásán* Lakiteleken, a József Attila Kör jelentős, de kevésbé ismert 1980-as szentendrei tanácskozásán, valamint az emlékezetes 1985-ös lakiteleki Antológia-esten is, ahol első felolvasó szereplőként így kezdte a versét: „*valahogy majd csak felnő gyermekünk nyelvünkéből / is marad talán valamennyi rá s neve alá oda- / írhatja még egy ideig állampolgárságát is – magyar...*” (Z. T.: *És néhány akvarell*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986, 37. oldal – *Élő Antológia*, Lakitelek, 1985. október 22. – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2011, 42. oldal). Szavaltta mindezt 1985. október 22-én (!) a besúgók népes tábora és kb. 500 ember előtt! Egy *szonettnyi költő* (Nagy Gáspár akkori megfogalmazása) volt ott jelen a színpadon, én kb. a hatodik sorban ültem...

Évekkel később meghívtam Kecskemétre a fiamék iskolájába író-olvasó találkozóra, ekkor jelent meg a *HI-SZEN, a guruló madár* című gyerekeknek írt könyve. Első szóra jött, nagy sikere volt. A találkozó után az akkori lakótelepi kis lakásunkban olyan omlettet készített nekünk, amelyet korábban sose ettem!

Sajnos sok mindent nem tudok róla, bár illene tudnom, de nem jártunk össze, Kecskemét azért elég messze van Budapeستől ahhoz, hogy az ember éjszakai bulizásokra adja a fejét. Keveset tudok például arról, hogy mi minden vitte rá bizonyos élethelyzeteiben a meredek váltásokra, és még sorolhatnám... Ezek lelki mozgatórugói érdekelnének leginkább. A köteteiből ugyan sok minden kiderül, de azért mégse... Én is azt szoktam mondani, hogy *nem életrajzot írok, hanem verset!*...

Ritkán találkoztunk az elmúlt évtizedekben, de közös író-ismerőseinken, barátainkon – például Buda Ferenc, Alexa Károly, a chicagói *Szívárványt* szerkesztő Mócsi Ferenc költő, Szokolczay Lajos, Tóth Erzsébet vagy Bozók Ferenc papköltőn – keresztül mégis *tudtunk* egymásról. Nem látok bele Zalán Tibor lelkébe, de én is éreztem sokszor úgy, ahogyan ő egy verskezdetben írta: „*én / nem haldoklom / én így élek!*” Tiszteletből egyik versembe bele is csempésztem ezt a pár sort...

Talán akkor kerültem közelebb a verseihez, amikor megtudtam, hogy neki is van némi zenei előképzettsége és ő is elvesztette a bátyját, mint korábban én... Ezekről azonban soha nem beszéltünk. Szolnok, Abony, Nagykőrös után akkor érkezett Szegedre egyetemistaként, amikor én még csak elsőéves voltam az építőipari szakközépiskolában. Igen, a Vedresben! Egy rá jellemző mondata azonban nemrég belém nyilalt: „*Azt hittem, költőnek lenni nagy dolog, ma már tudom, mekkorát tévedtem!*”

Az évtizedek során Zalán Tibor látszólag kivonult az irodalomból. Nem tagja egyetlen írószervezetnek sem – *ő maga az írószervezet!* Egyszemélyes intézmény, a magyar irodalom hajdani „fenegyereke”, író, költő, drámaíró, dramaturg és még ki tudja, hogy micsoda! Ő nem hivalkodik, *nem tülekszik még saját maga elé is, mint oly sokan manapság*, ő egyszerűen csak teszi a dolgát, ahogyan azt kell. Számos díjjal elismert, jelentős magyar költő. És igen, kedves Tibor, ez *nagy dolog!* S ahogyan régóta tudjuk tőled: „*a költő mackónadrágban is költő!*”...

Az eddigi díjazottak listájára tekintve Balassi-kardot viszont nem kaphat mindenki! Mindössze 26 magyar költőnek van ilyen kardja! Övé a 27. És örülök, hogy a két különdíjas poétával és a 21 külföldi műfordítóval együtt a sorban éppen övé az 50. szablya!

Ha legközelebb Dél-Koreába megy, ahonnan mostanában megjött, szívesen cipelem a bőröndjét!...

Kecskemét, 2023. február 14.

ZALÁN TIBOR

Júlia, szépasszony

Lovaink gázolnak,
Szügyig forgolódnak
E megáradott éjben.
Zajlik a jég, hej, szűz!
Házamból messze űz
Most hazám és a vérem.
Miként a darvakkal,
Mint nagy madarakkal
Messzire szállt reményem.

Hátam mögött rablók,
Országot bitanglók
Poharának csengése.
Előttem idegen
Ország, kiben nekem
Lész keserű mentségem.
Vagyok hát bujdosó,
Nyelvemre könnytől só
Szárad hazám nevére.

Júlia, szép asszony,
Az Isten megtartsón
Virágozó szépségben,
Övezzen gazdagság
Kóborló poéták
Csókszomjas kedvére
Halovány jég-arcod
Befalazza sorsom
Szomorúság mélyébe.

Kiket kell elhagynom,
Búcsúm most megáldjon
Titeket, végváriak!
Sebesülni vitéz,
Hazáért halni kész
Mégis elárvult fiak.

Véretek előttem
Hatalmas mezőkben
Áldozatra példát ad.
Mert Magyarországon,
Sebesült hazámban
Most olyan idők járnak,
Csapdákat állítanak,
Rágalmat hajítanak
Az igaz poétának.
Szép magyar szaváért,
Hűséges kardjáért
Néki béklyót ajánlnak.

Júlia, szépasszony,
Hátamban a rablók
E megáradott éjben.
Csapdákat állítanak,
Rágalmat hajítanak
S lesz keserű mentségem.
Kiket kell elhagynom,
Az Isten megtartsa
Hát hazámat és téged.

(Szeged, 1975 ...)

Agócs Sándor

ZALÁN TIBOR

Jó Balassi Bálint, kedves vitézem,

ki számolta meg, hányszor beszélgettünk mi magányos éjszakáimon az elmúlt, immár számos évben! Hogy miről beszélünk? Hazáról, vitézségről, szerelemről, magányról, bujdosásról, emberségről, embernek megmaradásáról. Elmondtam neked még azt a – maga idejében betiltott – versemet is, amelyet a te strófaformámban írtam, a menekülésedről, elbujdosásodról az országból, azaz: bujdosásomról, menekülésemről – az országban. Azt hümmögted, nem is rossz teljesítmény a hőstelenség korában, és ennyi épp elég volt nekem az elismerésből.

Most, hogy kardod az oldalamba kerül – a kardod, és nem csak a rólad elnevezett kard, hadd higgyem, hogy te küldted, és te csatoltad le a derekadra nekem –, és hadd eltűnődnöm azon, miért is? Én vitéz már nem lehetek, úgy semmiképpen, ahogy te az voltál. A kard-ki-kard, a szemtől szemben megméretkezés divatja és tisztessége elmúlt. Ma, ha támadnak, többnyire hátulról teszik, és a legjobban azt szeretik, ha még védtelen is vagy a váratlanságban. Így, kétszeresen sebezhető tehát. Ha már akarsz valamit, hát a bátorságod küldd a kardod mellé, a kardoddal, azt megköszönöm. Mert a bátorság nem csak nagy adag remény, de lehetőség a tett felé – a megmaradáshoz, a túléléshez, a méltóság megtartásához és az emberség megvédelmezéséhez. Ami e mellett a költészeti föladványt illeti, ígérem, azt győzni fogom egymagamban is!

Zalán Tibor

Molnár Pál

M O L N Á R P Á L

Balassi a Csendes-óceánnál

Ha elfogadjuk, hogy a költészet ott van, ahol a Nap és a tenger összeér, különösen élénk kép színeződik élénk Czipott Péter

műfordítói munkásságára tekintve. Ő ugyanis az óceán túl felén

merül el Balassi Bálint költészetében. A „Csudákat nevelő, gályákat viselő nagy tenger morotvája!” mint balassis poétai láttatás

az ő esetében részletgazdag lesz. Még akkor is, ha a kaliforniai város, San Diego, amelyben él és alkot, a kontinens nyugati felén a tulsó nagy vízre, a Csendes-óceánra néz.

A filmvilág fővárosában, Los Angelesben – annak Alhambra

városrészében – született 1954-ben. A híres metropolis északi felén épp (többek között!) kiváló magyarok alakították ki akkorra

Hollywoodot, ő azonban tizenéves korában nem a művészet felé

fordult, hanem – legalábbis jobban – a reáltudományokhoz vonzódott. Fizikus lett.

Emigráns magyar szülők gyermekeként a családból hozta magával a magyar nyelv kiváló ismeretét, és gondja volt arra, hogy

ezt az óriási értéket ne felejtse el. A tudományos kutatómunka

mellett irodalmi alkotások fordításába fogott. Egyre javuló eredménnyel. A magyar irodalom kimeríthetetlen kincsesbányának

bizonyult.

2002-ben kezdett együtt dolgozni John Ridland (1933÷2020) amerikai költővel. A Santa Barbarában – szintén a kaliforniai

tengerpart mellett – élő irodalmár egyik nagy műfordítói teljesítménye: 7 éves munkával lefordította a János vitézt – ezt még

majdnem egyedül tette, az 1980-as, 90-es években. Egy londoni magyar-brit asszony egy idő után lektorként segítette Johnt,

egyebek közt félreértéseket feltüntetett neki. Czipott Péterrel egy évtizeddel később kezdett együttműködni. Radnóti, Márai, Reményik, Kosztolányi, Faludy és más magyar költők alkotásait ültették át közös munkával amerikai angol nyelvre.

Különös kaland lett a Balassi-versek fordítása.

Épp e sorok írója ausztráliai magyarok révén talált rá John Ridlandre, és kezdte bátorítani arra, hogy a XVI. századi európai költőóriás néhány költeményét ültesse át anyanyelvére. Ezen a feladványon már együtt dolgoztak Czipott-tal.

Három műremeket alkottak, és elismerésként John Ridland 2010-ben megkapta a Balassi Bálint-émlékkardot. Ugyanebben

az évben Czipott Péter Balassi-émlékérmet vehetett át az esztergomi Ferences-templomban tartott Balassi-misén Kiss-Rigó

László püspöktől.

A három közös fordítás is szerepel e kötetben.

Az együttműködés folytatódott: 1956-os verseket és Trianon-ra utaló költeményeket fordítottak le különböző antológiákba.

Czipott Péter prózát is fordított: átültette Szerb Antal Utas és holdvilág című regényét: ezt az Alma Classics brit kiadó tette megvásárolhatóvá 2016-ban.

Azóta is Czipott Péter állandó kapcsolatban van az európai Balassi-folyamattal.

Jelentős segítséget nyújtott a Balassi Kard Művészeti Alapítványnak az ausztrál költő, Ross Gillett kitüntetése körüli munkákban. A Melbourne-ben született ausztráliai költő, Ross Gillett

az Indiai-óceán déli részét, vagy ahogyan az amerikai térképek ábrázolják: a Déli-óceán térségét is bekapcsolta a Balassi-áramlat

befogadói közé. Gillett műveinek értékeléséhez külön biztonságérzetet adott, hogy fordításait Czipott Péter anyanyelvi szinten,

irodalmi tehetséggel és jelentős Balassi-háttérismerettel tudta

értékelni: és magas színvonalúként méltatta azokat (mint szerényen megjegyezte: magasabbnak, mint sajátjait!).

Ha a Halotti beszédtől számítjuk a magyar irodalomtörténetet: mintegy nyolc évszázada nem fordult elő, hogy magyar alapítású irodalmi díj hat kontinensre eljusson. Észak- és Dél-Amerikát két külön földrésznek tekinti a világ többsége, tehát ezzel a

szemlélettel összesen hat kontinens létezik (hét az Antarktiszt is beleszámítva, bár ott igen ritka a Balassi-kard-képes műfordító)!

A Balassi Bálint-emlékkarddal a kontinensek meghódítása megtörtént. Tokiótól Santa Barbaráig, Jvääskylätöl Kinshasa

Kongóig, São Paulótól Melbourne-ig mindenütt fénylik már egy-egy Balassi-kard; az örök városban, Rómában, valamint Szófiában kettő is.

A magyar költőket és a külföldi műfordítókat megszámlalva negyvenkilenc Balassi-kardos irodalmár van a földgolyón: a

2023. esztendei, XXVII. kardceremónián a jubileumi ötvenedik,

valamint az ötvenegyedik szablya találhat gazdára – Isten segítségével.

Czipott Péter nagy gondossággal fordította le az antológiában lelhető Balassi-verseket. Már a nyersfordításokat is igényesen, csaknem készre alkotta, ám több hónapot hagyott a finomításra, a szépítésre, a belbecs fényezésére – megadva ezzel a tiszteletet a magyar irodalomnak és magának Balassi Bálintnak egyaránt. Balassit fordítani csak a lehető legmagasabb szinten szabad –

ezt maga Czipott Péter is vallja, erősíti (és reményei szerint teljesíti is, bár az ítéletet a hozzáértő irodalmárookra hagyja).

Jelentős szolgálatot tett ezzel a magyar kultúrának, hiszen angolul kínálja olvasásra azt az európai költőóriást, aki ez idáig alig

volt hozzáférhető ezen a nyelven. Az amerikai magyaroknak, és

az idehaza élő angolul tudóknak különös irodalmi élményt kínálhat e kétnyelvű kötet.

A világkultúrának is nagy szolgálatot tett, hiszen Balassi költészete nemcsak európai, hanem globális kincs. Minthogy a magyar irodalom világbirodalom, a kötet művelődési sikerként

értékelhető, azaz ebből a szempontból Czipott Péterről elmondhatjuk: a magyar kultúrát terjesztve a világkultúrát is gondozza.

Zalán Tibor és Czipott Péter

PETER V. CZIPOTT

Bálint napja 2023

A Balassi Kard Művészeti Alapítvány elnöke Molnár Pál, az alapítvány tagjai, tisztelt szereplők és vendégek: nagy alázattal fogadom ezt az irodalmi megtiszteltetést. Sok tekintetben továbbra is gyakornoknak tartom magam az irodalmi világban, így ez az elismerés örömteli igazolása erőfeszítéseimnek. Hálás vagyok szüleimnek és a kaliforniai magyar baráti körüknek, akik elevenen tartották számomra a magyar nyelvet.

Kissé nyugtalanító az egyben halálos fegyvernek számító irodalmi díj gondolata, még 12 évvel azután is, hogy költői mentorom, kollégám és barátom, John Ridland (1933–2020) nevében, aki egészségi állapota miatt nem indult el hosszú útra a tél közepén személyesen elfogadni a díjat, átvettem a kardot. Természetesen a kard alkalmas arra, hogy megemlékezzünk a lovagi költőről, és alkalmat ad arra, hogy ismét elővessük azt a jól megszokott angol aforizmát, miszerint a toll hatalmasabb a kardnál. Az aforizma, persze, igaz: sem Balassi Bálintra (1554–94), sem angol fegyver- és verstestvérére, Sir Philip Sidney-re (1554–86) nem katonai tevékenységük miatt emlékezünk: tollak termékei biztosították tartós hírnevüket. Csak remélni tudom, hogy a Balassi-hagyatékhoz való hozzájárulásom elősegíti ennek a hírnévnek a szélesebb körű elterjedését az angol nyelvű világban.

Balassi Bálint korának embere volt, zűrzavaros életében sok nagy művészkortárs büszkeségében és impulzivitásában osztozott: hitet váltott, mint az angol John Donne (1572–1631), nem talált elégedettséget a házasságában, de csalódott szerelmeiben, mint Philip Sidney, lendületesen kihívta maga ellen a tekintélyt, és fizetett érte, mint a portugál költészeti atyja, Luis de Camoës (1525–80), és végül katonai szolgálatban halt meg egy üszkös combsérülés miatt, ugyanúgy, mint éppen Sidney. Költészetüknek szintén vannak közös témái: vallásos versek, mint Donneé, amelyekben félti a lelkét; a szerelem és a vágy versei, mint Sidneyé; és a katonai életet dicsérő versek, mint Camoësé. Széles körű érdeklődést mutat a tudományok iránt is, ahogy az eredetiben és angolul is hamarosan hallható költeménye, címe „Az ő szerelmének örök és maradandó voltáról”, mutatja be.

Balassi talán alulértékelt tulajdonsága Balassi más kultúrák iránti nyitottsága. Sok idegen nyelvet folyékonyan beszélt, köztük a törököt, amelyet gyermekkorában oszmán foglyoktól tanult apja erődjében. Közelebbről ismerte az oszmán udvari költészetet, több verset is lefordított – ezek mellé a török eredetit is szolgáltatta, arab írásból átírva –, és török dallamot és szöveget használt egyik legszebb szerelmes költeményének alapjául – az úgynevezett „Hogy Juliára talál, így köszöne neki”. Küzdött Magyarország halálos ellensége ellen, miközben művészi termékeit is megcsodálta és felhasználta, így beleillesztve őket a magyar líra gyermekkorába.

Perspektívájának illetően nyitottsága olyan modellt ad, amelyből világszerte ma sokan tanulhatnak.

A műfordító feladata az, hogy a művészet segítségével áthidalja a kultúrákat, beleértve azokat is, amelyeknek ellentmondó nézetei vannak, vagy akár háborúban is állnak egymással. Ebben az értelemben többnyelvű irodalmár kollégáimmal mindannyian Balassi kulturális küldetését folytatjuk. És ebben az értelemben nem csak munkám elismeréseként fogadom el ezt a megtiszteltetést, hanem a fordítás kölcsönös megértést elősegítő hatásának elismeréseként is.

Ígérem, jövőbeli munkám során megpróbálok megfelelni a Balassi Bálint-emlékkard színvonalának. Köszönöm. Szívből, nagyon szépen köszönöm.

Igen Tisztelt Uram, ez úton is gratulálva Balassi-kardjához, kéréssel állok elő. A szombathelyi Életünk című folyóirat főszerkesztőjeként írok: következő (márciusi) számunkban szeretnék egy összeállítást közölni a Balassi-ünnepről. Itt van nálam Zalán, Agócs, Molnár Pali szövege, képek stb. Szükségem volna természetesen az Ön válaszszövegére is. Szeretném, ha ezt levél-fordultával megküldené nekem. Remélem, kérésem teljesítésének nincs akadálya és a lapszámából postázhatunk majd köszönettel Önnek is. Nagyon szép, méltósággal és patriotizmussal telített együttlét volt az Önök köszöntése.

Szívélyes üdvözléssel

Alexa Károly

Kedves Karoly Alexa, eloszor is, mint kaliforniai születésű ember, hadd kerdezzem, hogy lehet-e tegezodni? Nem erdemlem az „igen tisztelt Ur” meltosagat, meg most sem, mint Balassi-kardforgato. :-))

Persze, nincs semmi akadály a koszlesel, itt csatolom a válaszszovegemet. Remelem, hogy megfelel. Ha lehet kapni papir peldanyt az Eletunk marciusi szamarol, kerem szepen, hogy kuldd el postan (cimem lent lathato). Amugy, elektronikus formatumban is halas lennek, ha majd elkuldened.

Csaladom is kotodik Szombathelyhez: apai nagyapam (Czipott Geza) oda ment evangelikus lelkesz kent (Szentgotthardrol), de hamar elhunyt vesefertozesben (1930ban, ha jól emlékszem). (O volt az evangelikus folyoirat, Harangszó, alapitoja es szerkesztoje.) Edesapam pedig a szombathelyi premontrei gimnaziumot vegezte, utana ment Pestre egyetemre.

Szívélyes udvozlettel

Peter

Peter V. Czipott, Ph.D.

BALASSI BÁLINT

A végek dicsérete

(EGY KATONA ÉNEK)

IN LAUDEM CONFINIORUM:*

A SOLDIER'S SONG

To the tune of „Only Sorrow”

In this wide world, O knights, say what can be more bright
and beautiful than endings?

At dawn, the end of night, the birds sing high in flight,
thus people's spirits mending;

They love the scents so sweet that spread across the heath,
and heaven's dew descending.

Knightly hearts routinely leap at news they're seeking
of the nearing enemy,

Even sheer good humor makes the knight of valor
charge to show audacity:

Struck, his forehead streaming blood, he's fighting, killing,
proving his ferocity.

Trooping under banners fluttering their colors,
each knight wearing his copy,

forward of the main force, scouting to plot their course,
they gallop wind-like, widely,

In cowls of leopard pelts, plumed and shining helmets,
all of them handsome, cocky.

* (Latin) In Praise of Frontiers.

Fine Arab steeds beneath them prance about and leap,
trumpets blare and swords are drawn;

Some knights are on patrol as others eat or loll,
taking rest till break of dawn;

Night falls, fighting's halted: all are limp, exhausted
from their battles all day long.

Some for reputation, some for commendation,
they all have given their all,

Models of manliness, ideals of knightliness,

As they, like harriers, fall

Upon the foe and fly across the battlefield,
slashing and winning the brawl.

They see the enemy, and with serenity
 and gusto, assail their foes;
 And if the fight is fierce, they charge and shed no tears,
 battling on despite their woes:
 Immersed in blood, they face them yet again apace,
 dealing them almighty blows.
 This wide expanse, that sweet copse, the forest's deep green
 paths for them to make their rounds,
 The roadside lairs, the sites of bitter wartime fights:
 these comprise their training grounds.
 The heat of battle, thirst, and hunger and inert
 fatigue are their diversions.

They maintain their sabers finely honed, for they are
 their best tools to harvest heads.
 Too many lie on fields, no more swords to wield:
 they are done, their wounds have bled.
 The bowels of beasts and birds are grisly sepulchers
 of the many knightly dead.
 O you worthy ranks from the nation's battlefronts,
 brave, young borderland knights!
 Esteemed across this globe, enjoying the bright glow
 of esteem in people's sights:
 As He blesses orchard trees with fruit, henceforward
 may God grant you luck in fights!

Czipott Péter

Ludányi Ferenc fotói

W. - NEMESSURI ZOLTÁN

Az emlékezet mérföldkövei

Lectori salutant! Karácsony-újévi üzenet vagy: ami mindig aktuális

Vannak dátumok, melyek tudatunkba valósággal beleégtek. Ilyen a pozsonyi, a muhi, a mohácsi csata, Nándorfehérvár, a Himnusz és a Szózat megszületése, az 1848–49-es és az '56-os forradalom, az aradi vértanúk kivégzése, a két világháború kitörése, azok befejezése és más évfordulók. Nem utolsósorban október 31-e, a reformáció emléknapja. A legenda szerint 1517-ben ekkor függesztette ki 95 tételét Luther Márton a württenbergi vártemplom kapujára. Csakhogy azóta a lelkesedés lángja elhalványult, hasonlóan a többi fontos eseményhez. Szóba kerülnek, megünnepeljük, de a kötelező ismétlés kezd kiüresedni. Vajon hányan olvassák mostanában Kemény Zsigmondot, Eötvös Károlyt, Petőfit, Adyt, Móriczot, Németh Lászlót, Csoórit, akár klasszikusokká érett kortárs íróinkat-költőinket, köztük Szilágyi Istvánt, Ágh Istvánt, Kiss Benedeket?

Kétségtelen: társadalmunkat, művészetünket, általában a magyar észjárást a reformáció alapjaiban formálta át –, mindmáig érvényesen. Illyés Gyula megrendítő versében, (A reformáció genfi emlékműve előtt) olvasható: „...volna olyan-amilyen magyarság, ha nincs – Kálvin?” E kijelentését támasztja alá Károli Gáspár, Balassi, Apáczai, Bessenyei, Kazinczy, Csokonai, Jókai, Mikszáth, Szabó Magda, Sütő András és más kiválóságaink. Nem szólva egynehány erdélyi fejedelmünkről: az unitárius vallást engedélyező János Zsigmondról, Báthori Istvánról és Bethlen Gáborról; utóbbi a Szentírást legalább tucatszor olvasta el. Gyakran emlegette Pál apostol mondanását: ha Isten velünk, ki ellenünk? – hozzátéve: „Nincsen senki, bizonyára senki nincsen.” Ugyancsak a sorba illő Tisza István, a dunántúli református egyházkerület főgondnoka, a hitújítás 401-ik születésnapján meggyilkolt miniszterelnök. Egyetlen az európai kormányfők közt, aki az első világháborút a végsőkig ellenezte, mondván: „A Magyar Királyságnak ahhoz semmilyen érdeke nem fűződik, semmit se nyerhet vele.”

Emlékezetes évfordulóink – akár a római eredetű nyári napforduló Szent Iván éje – nem csak a múltról szólnak, hanem eleven hagyományörzésről s annak nyomán a szüntelen megújulásról. Azért, hogy történelmi hibáinkat ne ismételtessük, ne imádjunk posztmodern bálványokat, kérészéletű divatokat, hamis és pusztító eszméket.

EGY KÓR SZÖVŐDMÉNYEIRŐL

A független törvényhozáson, felelős minisztériumokon, önálló hadseregen és jegybankon alapuló Magyar Királyság, illetve köztársaság(ok) 1848 óta íródó története egyetlen politikust képes felmutatni, aki saját maga ellen bűnvádi eljárást indított: gróf Teleki Pált. 1920-ban külügyminiszter, 1920–21-ben miniszterelnök, 1939-ben újra kormányfő. Az eljárást a trianoni békeszerződés miatt szorgalmazta, noha a diktátumot politikai eszközökkel megakadályozni vagy legalább enyhíteni nem lehetett (őt magát Károlyi Mihály kiutazni sem hagyta). Öngyilkosságát a lelkiismeret diktálta Jugoszlávia széthullásakor, illetve Horthy Miklós kormányzó és koronatanácsának hadparancsa nyomán. Valahogy elfelejtődik azonban, hogy a recsegő-ropogó délszláv államalakulat a németekkel előzőleg megkötött egyezményt indoklás nélkül rúgta fel – kormánybuktató puccs nyomán – majd bombázta országunk déli határát, közben a horvátok saját államukat kiáltották ki. A magyar beavatkozásra kizárólag a Délvidék elszakított területei visszaszerzése miatt került sor egy jól körülhatárolt régióban, a társadalom óriási többsége által támogatott revíziós célok mentén. A magyar megszállás a náci Németország kifejezett óhaja volt, mi több: közönséges zsarolás. Ugyanakkor a részben svábok lakta Bánátot – ígéretei ellenére – esze ágában sem volt visszajuttatni. Még a Bácskából is kishíján Südgau (a Harmadik Birodalom déli tartománya) lett. Nevezetes búcsúlevelében Teleki önmagát is vádolta, halálával azonban a magyarságot akarta megszabadítani a Jugoszláviával kötött barátsági szerződés felmondása, illetve a bevonulás erkölcsi dilemmájától.

Horthy, versus Teleki döntése ugyanazon kórisme: a Trianon-betegség következménye, akkor is, ha a kormányzó más elhatározásra jutott. A német szövetségből és az első, nagy háborúnak nevezett világégésből – annak kölcsönösen hódító jellegét nem gyanítva – kevés kivétellel egyforma tanulságot vont le a határon belüli és az elszakított magyarság, az egyházak, a politikai elit, a mértékadó értelmiség, a tisztikar, a kereskedő-iparos-tisztviselő réteg, a munkásság jórésze s az egész kis- és középparasztság. Aki nem, az a csekély számú, szinte emberfelettien tisztán látók közt Teleki Pál volt. Hozzá hasonlóan súlyos lelkiismeretű államférfinak a konszolidáció atyját, Bethlen Istvánt nevezhetjük, egyetlen hozzájuk mérhető politikussal, Klebelsberg Kunó kultuszminiszterrel. A folyamatosságot személyében megtestesítő Horthy Miklós – változó kormányai fölött – a revíziót jelképezte; végeredményben egész működését annak rendelte alá. Trianon után alig negyedszázad alatt ennyi kiválóság nem kevés, beleértve a korszak sokszínű és fölemelő irodalmát, a mérvadó lapok tisztességét, a tudomány és a művészet virágzását s a közoktatás felívelését –, de földrajzi helyzetünkön és Németország hódító ambícióin nem változtathattak. Ugyanakkor az elszigetelt, megcsonkított ország két súlyos fogyatékosága, a zsellérek százezreit fojtogató nagybirtokrendszer és az ipari munkásság Európa-szerte jellemző kizsákmányolása az országlakosok jórészét kizárta a társadalmi felelősségvállalásból s már-már az állati túlélés szintjére süllyesztette (v.ö. József Attila: A város peremén, Illyés Gyula: Puszták népe, Féja Géza, Kovács Imre, a pásztor Sinka István, s a népi írók

Bedobás

jelesei). Az erőteljes náci nyomásra született zsidótörvények a kohéziót tovább roncolták, megágyazva a nyilashungarista mótelynek. Nem csak a lumpenproletariátust, az értelmiség egy részét is fogékonná tette az osztály- és fajgyűlölő bolsevik, illetve a náci eszmék iránt. Utóbbi a német Harmadik Birodalom totális veresége nyomán a történelem szemétdombjára került, előbbi épp annak köszönhetette, hogy kontinentális hatalomra jutott és közel fél évszázadon át zsarnokolta a kelet-közép-európai népeket. Magyarországnak a véres tanácsköztársasági epizód után német-szovjet harapófogóban, ellenséges utódállamok gyűrűjében kellett (volna) meghaladnia Trianont, végül a megszállással pusztá nemzeti léte vált kérdésessé.

Ezekben az előzményekben keresendő a kettős állampolgárság 2004. december 5-i népszavazásának kudarca is, hiszen megszorítottak és megnyomorítottak egy részen felelős hazafiságot számon kérni aligha lehet.

Gyakran felmerülő kérdés: a Párizs-környéki békerendszer által okozott sebláz országunkban miért nem képes csillapodni? Miért húzódik egy évszázada vérvörös vonalként jeles politikusok, íróemberek, történészek, képzőművészek, pedagógusok, mérnökök, orvosok, egyházi személyiségek, akár a legegyszerűbb hazafiak, férfiak és nők, nagyszülők és unokák látletén?

A kollektív fájdalom és az emlékezés annyira összetett, hogy tárgyilagosan szinte nem is elemezhető. Számtalan nekirugaszkodás és gondolatkísérlet foglalkozik az önmagával határos – lassan annál is beljebb zsugorodó – magyarság nagy történelmi dilemmájával, melynek feloldása egyelőre nem igazán körvonalazódik, az Európai Unión belül sem. E sorok írója ugyan lát esélyt a határok légiesítésében

és nemzetünk szellemi-erkölcsi összeabroncsozásában, ugyanakkor a határainkon túli magyar népességfogyás és a szórványosodás miatt súlyos kétely győrti.

LELKI OKOKRÓL

A történelem egyik mozgatója az érdekek egymásnak feszülése, mely tisztán az erőviszonyok függvénye. A másik a ritkábban emlegetett érzelmi tényező. Emberek vagyunk, vágyakkal, hitekkal, óhajokkal, sikerekkel, kudarccokkal és tartós emlékezettel, melyekből évfordulóink is táplálkoznak. Holott sorsdöntő helyzetekben legalább akkora szerepet játszanak, mint a szakszerű, higgadt mérlegelés. Nagybaczoni Nagy Vilmos tábornok, gyalogsági főszemlélő, az Erdélyt visszafoglaló magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka (később hadügyminiszter) hűvösen objektív emlékirata nem véletlenül forrósodik fel szülőfalujában, Parajdon tett látogatásakor. A román uralom során pusztulásnak indult temetőben nem találja apja sírját. Odaivalói székelyek végül meglelik és kérés nélkül rendbehozzák. Ez a tömören, katonásan fogalmazó tábornok legmaradandóbb élménye. S még hány ilyen szívvel-lelket melengető találkozásban részesülhettek a katonák, közlegényektől a törzstisztekig! Tegyük hozzá: az erdélyi bevonulás óta eltelt nyolc évtized után napjainkban nagyságrendekkel többen kereshetik fel őseik sírját, hét különböző ország temetőiben. Még akkor is, ha például az úzvölgyi katonatemetőt felheccelt románok – csendőri fedezettel – időről időre meggyalázzák.

Csupán a példa kedvéért: egyszerre közösségi és személyes indíttatású a költőesszéíró Döbrentei Kornél és felesége, a csángó Petrás Mária keramikusművész, népdalénekes több tucat erdélyi utazása. A poéta mondhatni hazamegy, ha elődjére, Döbrentei Gábor író irodalomszervezőre, akadémiai titoknokra, királyi tanácsosra, a *történelem* szó megalkotójára, Berzsenyi Dániel barátjára, a keszthelyi Helikon ünnepségek szorgalmazójára s mindenekelőtt az általa 1913-ban Kolozsvárt alapított Erdélyi Múzeum című folyóiratra gondol. Merthogy a szellemi gyökérzet van olyan tartós és kiterjedt, mint a szülőföld és a rokoni kapcsolódás.

Milliók élnek Magyarországon, kiket Erdélyhez, a Felvidékhez vagy a Kárpát-medence más tájaihoz köt az emlékezés. A félmúltban a jugoszláviai polgárháború nyomán csak a Délvidékről tízezrek kényszerültek elmenekülni – köztük az európai műveltségű ízig-vérig bácskai magyar Hornyik Miklós író-szerkesztő –, újabb mély ráncot vésve az ottani maradék magyarság homlokára. Nem saját jószántukból tették, amit tettek, mert lám: az anyaország s a sokat emlegetett közös Európa sem tudta megvédeni őket, mi több, pusztta létüket sem volt képes garantálni (újabbán a kárpátjai magyarságét sem). Többek közt ezért nem enyhül az emlegetett Trianon-szindróma, és ezzel okolható a szüntelen keresgélés az orvoslás módzatai közt. Míg az Európai Unió nemzeti keretekbe utalja az őshonos kisebbségi jogok elismerését és betartását – köztük a kulturális és közigazgatási autonómiát –, addig megoldás csupán az említett országok jóindulatára hagyatkozva nem remélhető. Ha a szerbek eget-földet megmozgatnak az óriási többségükben albánok lakta Koszovóért és

a boszniai szerbekért, a magyarság sem tehet másként 3-4 millió határainkon kívül rekedt nemzettársunk dolgában. Azért nem, mert a törődés hol lappangó, hol forrongva felszínre törő, az ország legjobbjait nemzedékről-nemzedékre fogalkoztató igény és várakozás. A néhai Antall József ezt tizenötmillió magyar lelki miniszterelnökeként fogalmazta meg. Ugyanis tény: a magyarság és annak határai nem esnek egybe.

A lélektani tényező legtöbbször felülírja a számíthatást, olykor személyes érdekeinket is. Ha nem így volna, művészetre, katarzisa sem lenne szükség. Az ismerős tájhoz kötődés, a rokon kapcsolatok, a barátság, az elődök csataterei, sírjai, írott és épített hagyatéka tágabb értelemben nemzeti létünk évezredes hordozói, így hát mindezekről vállvonogatva eltekinteni nem lehetséges.

NYELVTÁRSÁK ÉS ELVTÁRSÁK

A gyógyulás feltétele: orvos és beteg, sőt beteg és beteg is értse egymást, kivált, ha egy földél alá szorulnak. A Kárpát-medencei magyarságra feszített s a pozsonyi csata óta egy évezred harcaival aládúcolt épület a (ma még) jól beszélt és írott magyar nyelv, mindenféle szellemi teljesítmény, sőt a pusztá érthetőség tetőzete. Európának ezen a táján óriási előnyünk, ha örökölt és az anyatejjel magunkba szívott tudásunkat az egész Kárpát-medencére, akár a tengerentúli magyarságra is kiterjesztőleg értelmezzük (v.ö. nemzetközi hírvű művészeink és Nobel-díjas tudósaink, legutóbb Karikó Katalin biológus-gyógyszervegyész). Anyagi és kulturális hasznunk, tekintélynövekedésünk, hitel- és mozgáster gyarapodásunk egyaránt származhat belőle. Ezeket próbálta megértetni és elfogadtatni a balul végződött 2004. december 5-i népszavazás. A nemzettel sikerült, a néppel nem. Utóbbi özőnvezes agymosás áldozatává vált s maguk az agymosók is, mert már ifjúkorukban előtérbe helyezték az elvtársi internacionalizmust, később sebes fordulattal a transznacionális tőke és némely európai és tengeren túli hatalmak idegen érvkészletét. Felelős döntéshez akkor a közös nyelv, a kultúra, de az összmagyarság elemi érdeke sem volt elég. Illyés Gyula örökérvényű óhaja: a „haza a magasban” szellemi törekvése úgy elsikkadt, mint költőink-íróink megtartó munkássága hosszú évszázadokon át.

Történt ilyen 1918–19-ben, majd a szovjet megszállás után, csakhogy két vesztes világháború következményeként, kevés kivétellel „A köszívű ember dédunokái” (Nemeskürty István könyvcímének átigazítása), a polgári radikálisok, a bolsevik népbiztosok, végül a Moszkvából hazasomfordáló kommunista vezetők nyomán. Ám 1919 decemberében a Székely Hadosztály (Mackensen német tábornok divíziójával), Stromfeld Aurél felvidéki hadjárata, a Héjas–Prónay-féle lajtában szembeszegülés és a soproni népszavazás még megmutatta, hogy vannak, akiknek az ún. realitásoknál és a politikai (tév)eszméknél fontosabb a haza és Kárpát-medencei megmaradásunk, beszéljünk magyarul száz vagy ezeregyszáz éve.

ANYAGCSATÁK

Az első világháború igazolta a porosz Moltke tábornagy XIX. századi stratégiai megállapítását: a német birodalom egyidejű kétfrontos hadviselésre nem képes. A vereségből az is kiviláglott, hogy a Nyugat, gyarmataira támaszkodva, tengerentúli segítséggel szükségszerűen megnyeri az anyagcsatát; vagyis a diadal elsősorban nem a hadvezetés, a kiképzés és az erkölcsi tartás függvénye. Sokkal inkább az élelmiszerellátás, a fegyver- és lőszerutánpótlás, a szállítóeszközöké és a lakosság hangulatáé, általában a hátsóország teljesítményéé. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke, Szombathelyi Ferenc vezérezredes 1943-ban a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén hasonló következtetésekre jutott. Csatai Lajos hadügyminiszter elképzelését támogatva kérte, hogy a magyar második hadsereget a szovjet frontról hozzák haza és horvátországi rendfenntartással bízzák meg. Érvei közt szó szerint nem szerepelt, de nyilvánvaló: ezt is a történelmi Magyarország revíziós elképzelései motiválták. Mind katonai, mind lélektani szempontból észszerű, beleértve a szovjet offenzíva hadászati sikerét és a várható román kiugrás veszélyeit, ám a tervezet az óriási orosz térségben folyamatosan hátráló németek kudarcai nyomán reménytelenül idealista volt (amit bőségesen igazolt országunknak már 1940-ben tervezett, majd 1944. március 18-án bekövetkezett német megszállása).

Ennél sokkal tanulságosabb egy csomó hibás következtetés, melyek korábban az első világháborús összeomlás okozói voltak. Szombathelyi vezérezredes szóba hozta az angol–búr háborúban, majd az első világháborúban megtapasztalt „merkantil” és a „heroikus” hadviselés közötti különbséget. Lényege a kereskedelem egyik alapelvében összegezhető: éppúgy, mint üzleteléskor, a csatákban is a lehető legkisebb befektetéssel kell a legnagyobb eredményre jutni. A britek Dél-Afrikában a búrokat kiéheztették, a polgári lakosságot koncentrációs táborokba zárták, a hadsereget az utánpótlástól megfosztották és demoralizálták. Ugyanez történt az első világháborúban. Míg a németek megsemmisítő ütközetekre törekedtek s többnyire győztek is (az Osztrák–Magyar Monarchia ugyanúgy), az Antant kisebb véráldozattal a felmorzsolást, a kifárasztást, a hátsóország ellehetetlenítését, a hadsereg és a lakosság felállítását szorgalmazta. A német doktrína a végsőkig vívott harc eszméjében hitt, bármeekkora áldozattal, a Nyugat és a Szovjetunió az anyagi fölényben és az időtényezőben. Igaz, a bolsevikok az orosz és nem orosz népesség gulágos terrorizálása, a nácik a zsidók kiirtása céljából hasonlóan cselekedtek. Csakhogy előbbiek a cári elnyomás közelmúltja miatt és az oroszok közmondásos hazafiassága meg a támadó németek elleni összefogás eredményeként elérték, amit akartak, utóbbiak korántsem. A németországi (lengyel, ausztriai, stb.) koncentrációs táborok óriási erőforrásokat kötöttek le, embertelenül, egyben ostobán is. A deportálás csak az USA japán származású lakosságának hasonlóan embertelen elkülönítésével sikerült, ám az az óriási térség viszonylag csekély számú csoportjait sújtotta (nem szólva a Pearl Harbori orvttámadásról).

A németek első világháborús vereségüket a kitartás hiányával és a hátsorzági (zsidó) defetizmussal magyarázták. Sajnos így hitte Szombathelyi vezérezredes és csaknem teljes törzskara is. Szembeállították a Nyugat szerintük „kalmár” hadviselését a magyar lovagiassággal és hősiességgel, ugyanakkor (eleinte) bíztak a szovjet-angolszász ellentétek fölizzásában és a szövetség megszűnésében. Történelmi okokból – nem alaptalanul – úgy hitték, a trianoni békediktátum a politika tehetetlenségében, Károlyi Mihály jellemtelenségében, felkészületlenségében és esztelen pacifizmusában, a vörös tanácskormány nyugati bojkottjában, végül a társadalom szétesésében keresendő. A katonatömegek, a munkásság és a parasztság elégedetlensége meg a Kárpát-medence nem magyar népességének elszakadási vágya súlyos okként föl se merült.

Teleki Pál, a jeles földrajztudós másként látta, de a német terjeszkedésnek nem-hogy ő, a Nyugat sem volt képes útját állni. A miniszterelnök azt is tudta, a Kárpát-medence felettébb tarka terítő, melyet a fogyó magyarság mellett gyarapodó nem magyarok ráncigálnak saját többségi nemzetük érdekei mentén. Az ellentétek nem oldódhattak föl a történelmi gyökerű Osztrák–Magyar Monarchiában, hát még az előzmények nélküli terrorállam, a náci Harmadik Birodalom keretei közt. Teleki országunk etnikai viszonyait hiába mutatta föl híres vörös térképe összeállításakor, mely eljutott a Párizs-környéki békék kiigyalóihoz is. Hiába került be a „Magyarország gazdasági térképekben” című 1920-ban (másodízben) kiadott magyar–angol nyelvű mappába, mely hasonlóan harmadszor csupán 2011-ben magánérőből jelenhetett meg.

A magyar politikai vezetés és a hadvezetés első világháború előtti és utáni érveket és szókészletet használt, a trianoni trauma miatt emberileg érthetően, de eredménytelenül –, mert a háborút nem csak szavakkal vívják. E felfogással akaratlanul is a kritikátlan németbarát tábornokok – például Vörös János – helyzetbe hozását készíteték elő, többek közt a székely Nagybacsoni Nagy Vilmos rovására, majd a nyilas-hungarista rémuralom szálláscsinálóivá lettek. Utóbbiak szóhasználata, uszító nyelvezete távol állt a békevilág lovagias úriember eszményétől, éppúgy, mint a szovjet megszállást követő kommunista „újbeszél”. E jelenségre utalt a történetek előtt negyedszázaddal az első világháborús brit miniszterelnök, Lloyd George, mondván: „Vannak politikusok, akiket azzal kéne büntetni, hogy éljenek beszédeik színvonalán”. Nos, azóta sem őket sújtja a földarabolság, hanem a Kárpát-medencét, mely a történetek után 102 évvel még mindig képes tudatlan, cinikus és nyelvihiányos politikusok bűvkörében élni.

A nemzetek összefogását és vetélkedő együttműködését két tényező szolgálhatja: a gazdasági érdek és az összefonódó, ágas-bogas kulturális teljesítmény. Utóbbi történelmi talajban gyökerezik és onnan növeszt törzset és lombot. Erre törekedett – Európában elsőként – nyolcszáz éve Károly Róbert magyar király, a négy uralkodót egy asztalhoz ültető visegrádi egyezmény szervezésekor. Kései földézője, Antall József miniszterelnök – többek közt – a trianoni zsákmányból eredő gyanakvás miatt – nem volt képes valódi sikert elérni. (Az utóbb megerősödött V 4-ek gyöngülése

egy újabb háborúnak, az orosz–ukránnak tulajdonítható). Antall kudarcának másik, lényegesebb oka: Kelet-Közép-Európa a közel félévszázados szovjet megszállás és a becsődölt kommunizmus-államszocializmus következményeként a Nyugattal szemben ismét elvesztette az anyagcsatát. Csekély vigasz, hogy elvesztette a háborús győztes, széthullott Szovjetunió is, továbbá, hogy szétestek a „Trianon-díjas” utódállamok: Csehszlovákia és Jugoszlávia. Csakhogy ezzel a magyar széttagoltság növekedett s határon túli nemzettársaink az eddigieknél kisebb és egyneműbb államok túszaivá váltak.

Bár a csupasz gazdasági érdek, az Európai Unió nyomása, a határok légiesítése, a transznacionális tőke behatolása és a rohamos technológiai fejlődés a nemzeti kerek szétfeszülésével jár, a valóságos megbékéléshez Magyarországnak és szomszédos államainak először az „anyagcsatában” kéne eredményeket fölmutatniuk. Köztudott, hogy a pénzügyitechnológiai fejlődés nyomán ért véget – véget ért? – az évezredes német–francia–olasz ellentét és jött létre két középhatalom egy gazdasági-politikai térségbe vonása, a későbbi Európai Unió fundamentuma. Franciaország – akár a britek, portugálok, belgák – költséges és katonailag védhetetlen gyarmatbirodalmaikról lemondva – a termelés felfuttatásában, racionalizálásában és az olcsó munkaerőimportban, illetve közép-európai és távolkeleti technológia- és tőkekihelyezésükben keresték a boldogulást. A háborúban vesztes Németország is lélekszámaához képest iparával lett export-világelső. Politikusai a második világháború után előzőtt szudétanémetek feje fölött könnyedén megegyeztek a diszkriminatív Benes-dekrétumokhoz ragaszkodó Csehszlovákiával, hiszen a Škoda és a Tatra művektől a sörgyártásig jófomán az egész cseh ipart fölvasárolták. Oroszország is megértette, hogy nagyhatalmi státusát olcsóbban és hatékonyabban biztosítja a kőolaj, földgáz- és haditechnika export, mint a bolsevik ideológia, a népek szolgáskorba hajtása és a fegyveres elnyomás.

Szerzőt a kétely ez okból is foglalkoztatja.

A Kárpát-medence ígéretes fejlődését két ízben is világháború akadályozta (legújában az orosz–ukrán összecsapás), végül a szovjet megszállás és a pártállami berendezkedés csaknem ellehetetlenítette. Nem csak a magyarságét, a szomszéd népekét is. Százvezrek menekülésre kényszerítésénél, a csaknem teljes paraszti-kistulajdonos réteg megsemmisítésénél s az anyagi javak kisajátításánál és tönkretételénél a lelkekben sokkal súlyosabb károkat okozott, amivel a Nyugatnak nem kellett szembenéznie. A rendszerváltozás után erőteljes külső támogatással végül újfent gyenge képességű, jellemtelen posztkommunisták, országunk helytartó burzsoáziává vedlett korábbi urai kerültek hatalomra. Gazdasági-kulturális értelemben egyaránt. Pontosabban: a hatalmat, ha elsőre nem ment, visszaszerezték. Az ő érdekük a nemzetileg egynemű népesség Magyarországon a nemzeti célok szőnyeg alá söprése, a szomszédos államok politikusai többségének pedig az ún. „magyar kérdés” kiélezése és föllemlegetése. Ki így, ki úgy kapaszkodik a hatalomba. Alattvalóiknak pozíciót és pénzt osztogatnak, így meglepően soká tartható fönn kifelé az ellenségeskedés, befelé a cseledtempó és a nemzeti közöny. Amíg így van, az anyagcsatát – legalább helyi szinten

– nemhogy megnyerni nem lehet, de abban jó eséllyel résztvenni sem könnyű. S akkor szó sem essék a népeket összekapcsoló, egyedülállóan sokszínű kelet-közép-európai kultúráról, mely többek közt Bartók Béla román népzenei gyűjtésében, Ivo Andrić, Milan Kundera, Jaroslav Hašek, Bohumil Hrabal átütő magyarországi, Márai Sándor cseh, osztrák, német, olasz sikereiben és sok más alkotásban is föllelhető. Pénz, sok pénz kell ezek továbbviteléhez és a kortárs művészek befogadásához, márpedig az elmúlt harmincegynéhány év nemcsak anyagiakban szűkölködik. Az érdeklődés is megcsappant a sekélyes angolszász lektűr-irodalom nyomán. Az államszocializmus időszaka – politikai okokból – még bővelkedett a lengyel, bolgár, cseh, szerbhorvát, román kötetek és színművek színvonalas magyar fordításaiban, csak hogy Kiss Gy. Csaba, Kovács István, Borsi Kálmán Béla és térségünk más jeles ismerői munkálkodása többnyire visszhangtalan.

A TÖRTÉNET VÉGE?

Érdemes újólal leszögezni: országunknak az első világháború kirobbantásához semmilyen érdeke sem fűződött, míg az Antantnak annál inkább. Tisza miniszterelnök vonakodását azonban elnyomta a porosz-francia háborúért revansra vágó, gyarmattartó francia-brit és a cári orosz imperialista törekvés, az ipari nagyhatalommá fejlődő Németország erőfitogtatása, és – mi tagadás – Ferenc Ferdinánd trónörökös szarajevói meggyilkolása miatt a Monarchia hadi sikerekre vágó politikusaiban és tisztikarában felizzó bosszúvágy. Ugyanakkor országunkban „Éljen a háború” táblákkal város- és megyeszerte felvonuló tízezrek követelték annak megindítását.

Magyarországot a második világháborúba az elfogadhatatlan trianoni veszteség, a geopolitikai helyzet és erőteljes német nyomás sodorta, melyet az egyedüliként tisztán látó Teleki Pál igyekezett megakadályozni. A felvidéki bevonulást a csehszlovák állam összeomlása előzte meg. Az sem közömbös, hogy mind az első, mind a második bécsi döntést maguk az érintett kisantant országok: Csehszlovákia és Románia kérelmezték. Végül a bácskai bevonulásra Jugoszlávia de jure és de facto szétesése után került sor, az ottani magyarság érdekében. Helyesen állapította meg Nagybacsoni Nagy Vilmos tábornok: Magyarország egy négyzetméternyi idegen területre sem vágy, hódító törekvései nincsenek. Végül Horthy Miklós kiugrási kísérletéről: elkészt és ügyetlenül szervezett, de messzemenően indokolt, még ha a nemzetvesztő nyilas hungaristák és a tisztikar egy része árulásnak is minősítették. Holott éppen ők szegtek meg katonai esküjüket és a kormányzó iránti köteles hűséget (melyet az alkotmány is tartalmazott). Tudatlanságukra mi sem jellemzőbb, mint hogy sose hallottak a német egység atyja Bismarck kancellár megállapításáról: „Egyetlen nemzet sem vérezhet el a szövetségesi hűség oltárán.”

Ezzel szemben a német hadvezetés bekebelezte a Bánátot, a doni második magyar hadsereget tudatosan kivérezte, magyar–román vonatkozásban mindvégig utóbbiaknak kedvezett (a romániai olaj miatt) és folyamatos nyomás alá helyezte a magyar politikai és katonai irányítást. Végül országunk megszállása a zsidók deportálásához,

nemzethű politikusok, katonatisztek és művészek százai, köztük Radnóti Miklós, Rejtő Jenő, Karády Katalin filmdíva, Sigray Antal, a legitimista gróf, Mindszenty József veszprémi püspök és mások letartóztatásához, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kis János altábornagy és tisztársai kivégzéséhez, Budapest hadszíntérre nyilvánításához, majd totális pusztításhoz vezetett.

Győztesek és vesztesek ugyanazt kapták jutalmul: szovjet megszállást és kommunista diktatúrát. Azonban volt egy alapvető különbség: a Hitlerrel szövetséges országok területe – rovásunkra – valamelyest gyarapodott is, Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták, a náci Németországba tagozódott, azt mindvégig kitartóan szolgáló Ausztria pedig megkapta az Örvidéket. Innen kellett talpra állnia a kivérezett, javaitól megfosztott, elesettek és menekültek százazeivel meggyöngyült Magyarországnak. A lendületes újjáépítés kezdeti eredményei megmutatták, hogy ez is sikerült volna, ha a szovjet fegyverek árnyékában visszasettenkedő moszkovita emigráció rémuralma és a hidegháború nem akadályozza meg.

Mohács előtt és után hősiességet és győzelmeket a magyarság negyven-ötven évente képes volt fölmutatni, de tartós, gyakorlati eredményt egyetlen rövid időszak: a Reformkor és a nyelvújítás. Ismeretes, hogy e felemelő periódus néhány tucat zseniális szellemnek: Széchenyi és Festetics grófoknak, Kölcseynek, Kazinczynak, Ramasatter Vincének (balatonfüredi első magyar kőszínház), Maderspach Viktornak (üzemszerű erdélyi vasöntés és gépgyártás), Fischer Mórnak (herendi porcelán), egy szóval keveseknek köszönhető. Akkoriban épp Berzsenyi Dániel írta súlyos tömörséggel: "Nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat".

Valóban, tett is. Míg a nép, jobban mondvá a nemzet főnemeseiktől a telkes jobbagyokig segítette, legalább nem akadályozta. E sorok írója úgy véli: a magyar félmúlt utolsó államférfiúi teljesítménye Széchenyi Istvánnak a közjón alapuló ipar- és közlekedésszervező tevékenysége, az 1867-es Deák-Andrássy féle kiegyezés, majd a huszas években Bethlen István gazdasági konszolidációja, Teleki Pál küzdelmei és Klebelsberg Kunó oktatást és művelődést előmozdító tevékenysége.

Magyarország szerves fejlődése a legújabb korban háromszor szakadt meg: a trianoni békeparancs nyomán, a második világháború s az azt követő kommunista hatalomátvétel következményeként, végül a rendszerváltozást hamarosan követő vissza rendeződés nyomán. Utóbbi vezetett a 2004. december 5-én bekövetkezett erkölcsi Trianonhoz, melyet több-kevesebb sikerrel orvosolni próbálunk. Ezután beszélhetünk a magyar „anyagcsata” eredményes megvívásáról, a termőföld és a vízkincs megőrzéséről és okos kiaknázásáról, az egészségügy, a közoktatás és a közlekedés fejlesztéséről, a tudomány és az értékelvű művészetek felvirágoztatásáról, mindezekkel párhuzamosan a mélyszegény rétegek fölemeléséről. Ideje, hogy a magyarság az önvád és az önvédelem korszakából átlépjen az emelkedés és a gyarapodás periódusába, az orosz–ukrán háború és az energiaválság ellenére, illetve azokon túljutva.

SAITOS LAJOS

Gerezedek

A FORIZMÁK, NAPLÓJEGYZETEK

„A humor a költő vidámhalála.”

(Atanasz Dalcsev)

Horváth Imre emlékének

A zenében járatlanoknak. Csirkelábbal azért nem lehet zongorázni, mert három ujja van.

Templomból jövet: leverte a port a térdéről, és ment könyökölni.

Ne áltassuk magunkat, a béke törekeny és viszonylagos. Kicsiny bolygónkon, a Földön – s ezt nem éppen a földön kívülieknek írom – hiába az időzónák, valahol mindig hadműveleti idő van.

A filozófusok (tisztesség ne essék!) kóklerek az írókhoz képest, akik megfigyeléseiket többnyire kódolva vetik papírra. Ám teremteni a költők képesek. Hogyan is mondta Kormos István: „világokat varázsolok, amikor akarok”.

Merjünk icipicik lenni – mondja a tetű. „Merjünk kicsik lenni!” – mondja K. L. (alias: Laci bácsi). „Merjünk nagyok lenni!” – mondja Széchenyi, a legnagyobb magyar.

Kollektív bűnösség nincsen; csak a kollektív „büntelenségben”

A pokolba van, az Édenbe nincs visszaút.

Az állati fajok kipusztulásával az ember lép azok helyébe.

Mivel az ember nem „tanult” meg repülni, az a vélelem, – szükség esetén – a madarak viszik a lelkeket az „égig”.

A gyógyulás az egészség lappangási ideje.

Az emberi faj nem állt meg a törzsfejlődésben; először a farkát veszítette el, most meg a gerincét.

Bűnbe esni egy pillanat műve, de évek, csaknem egy élet kell ahhoz, hogy az ember kimásszon a gödörből.

Minden kor középkor. Ki tudja megmondani, az emberiségnek a múltja avagy a jövője nagyobb-e.

Isten jókedvében teremtette a világot, s rettentő haragjában a másvilágot.

Az a baj, hogy az ember az emberré válás útján ellenkező irányba indult el.

Semmi sem tökéletes; még Isten is tökéletlennek teremtette a világot, lehetőséget adva teremtményének, az embernek – ki a tudás birtokába (bűnébe) esett – az utólagos korrekcióra.

Ha még semmit nem tettél meg, jövőd van, ha már mindent elvégeztél – múltad.

Amikor a szellem készül kiszabadulni a palackból, már megfékezhetetlen

A falra festett angyal nem, csak a falra festett ördög jelenik meg.

Ha nagy költő hal meg, az istenek is rínak, ha kicsi, csak a kórus zokog.

Amikor kihuny egy csillag, összekacsint a sötétséggel.

Ha nincs választási lehetőség, jön a megalkuvás.

„Minden születő gondolattal elsorvad bennünk valami.” (E. M. Cioran)

Kedves pannon barátunk 76 éves korában, 2023. február 13-án elhunyt.

PROLÓGUS

Tisztelt ünneplő közönség! Kedves Petrás Mária és Döbrentei Kornél!

Számomra megtisztelő, hogy a mai napon a József Attila-díjjal, Balassi Bálint-emlékkarddal, Magyarország Babérkoszorú-díjával Alternatív Kossuth-díjjal, a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével elismert Döbrentei Kornél költőt, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagját méltathatom abból az alkalomból, hogy átveszi a Hit és Hűség-díjat.

A kitüntetett iránti atyai és baráti érzéseimet tovább mélyíti, hogy mindezt azon a színpadon szólva teszem, amelyre felpillantva kamaszkoromban olyan színművészek játékában örvendtem, mint Császár Angela, Agárdi Gábor, Raksányi Gellért, Sinkovits Imre, Szersén Gyula és még sokan mások. Számukra ezek a deszkák, nemcsak a világot jelentették, hanem a drámai létet, ahonnét látták és láttatták a közönségnek az emberben elrejtőzött Istent. Színművészetre teremtett sorsuk mellett ebben támaszuk volt az anyanyelv, ami Döbrentei Kornél költő mivoltának úgyszintén alapállása.

AZ ANYANYELV, MINT HÍD DÖBRENTAI KORNÉL KÖLTÉSZETÉBEN

„Génjeinkbe vésve kitörölhetetlen Isten-kód a Halotti Beszéd, / az életre ajzó, és beomlasztott ösztönmélységből tör föl az / Ómagyar Mária-Siralom, a nem siránkozásra buzdító, bár vagyunk / Boldogasszony Anyánk, régi jó patrónák méhének keserű gyümölcse, / tehetetlenül gurulva ki a szeretet erőteréből, a tudástól / elátkozottan és nem megédesülve hátrálunk vissza a méhfalig, / vénebbül az öregidőnél, és mégis előlhetetlen, örök, / suhanc-forradalmas, virtus-fűtötte portyás megújulásban” Döbrentei Kornél Isten-kód című verse szépen vall arról, hogy mi mindent jelent költészetében az anyanyelv.

Nemcsak az ihletett mondanivaló művészi kifejezésének eszköze, hanem a nemzeti múltunkba vezető híd is az újraélt és újraálmodott történelmi tablók ábrázolásához. Mint azt az 1967 és 2007 között írott egybegyűjtött verseit magában foglaló Tartsd meg a sziklát című kötete kapcsán elmondta: Kosztolányi Dezsővel együtt hiszi és vallja, „az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható”. Kornél a világ alapnyelvének tartja a magyart. Emlékszem, mikor felidézte édesapja egyik kedvenc mondását, miszerint „ha leesnénk, mondjuk az eszkimók földjére, fogadjunk, hogy a varázslójuk magyar volna”.

Döbrentei költészetében kihangsúlyozottak azok a korok, amikor az anyanyelv megőrzése a nemzet megmaradásának utolsó reményét jelentette.

A Tartsd meg a sziklát című kötet A skorpió jegyében (1976–1972) és a Szököőv (1972–1979) ciklusa jól példázza, hogy a költői természetét meghatározó családi gyökerek iránti hűség is mindenek felett való számára:

„Anyám hátát megülve kaptatok / a Nap iránt, / a fájdalomnak nyele van, / megragadom – jöhet a sárkány” (Gólyalábon – Édesanyámnak), „Apám homloka hideg szirmokon / suhanó szánkó, röpítem, a patkóm / kettétört glória, fonséges távlat / az ostorom, bögölyből rajta a bog” (Tavaszi – Édesapámnak). A Naplövő (1979–1984) című ciklusban kiteljesül ez az élet- és létérzés a szellemi társak elvesztése okozta tragikummal: „Tündérléptű féldecik sem röpítenek. / Temetői kalodáiban a lábunk. / Elun minket a lét, amíg a sorsunkért / engedelmesen sorbanállunk. / Pórusaink lőrésai halált ásitva / ránk visszanyílnak, s porbahull / kifakult diáksapkánk az ég” (Mondatok síron innen s túl – In memoriam Kormos István, Latinovits Zoltán, Nagy László).

Ez utóbbi életkép és helyzetleírás tovább erősödik az olyan tragikus tömörségű sorok által, mint amelyek a Nagy László emlékére írt Sisak a fejfán című versben sorakoznak: „Csönd van, véredben a harangszó megállt, / tél-ostyát harapok – / Úgy hordod a halált, / mint fejfák az átlótt rohamsisakot.”

A rokonlelkiség kihangsúlyozásakor Döbrentei Kornél mindig rámutat azokra a boldog-boldogtalan vonásokra, amelyeket egy-egy költőtárs tekintetén kizárólagosan felfedezni vél. A Csoóri Sándor tiszteletére írt versekben a rosszal-rontással dacoló bajtársiasság nyomán kiegyenlítődik az életkori különbség ugyanúgy, mint a Gyurkovics Tibort megidéző Magyar Jób-sors című költeményben. (Csoóri tizenhat évvel, Gyurkovics tizenöt évvel volt idősebb Döbrenteinél.) Érdemes elidőzni azoknál a soroknál, amelyekben érzékletes leírást ad az idősebb költőtársak csakis intuitív szemmel felfedezhető lelki magatartásáról és lélek-állapotáról: „Megannyi kirablás, elárulás után erőd nem fárad, / teli a magtárad. / Nyolc évtized jármába fogva, / királyként is önként szolgál, / mert vallod: a szolgálat a dolga, / s nem az hogy a gyepelt a lovak közé dobja. / Sorsod elől rejtekezni ködben is futhatsz akár, / tűz-emészttve is újraszülető Főnix-madár, / egek magasán sörétfelhőből is kijutsz, / és leteperen is talpra állsz, besenyő Anteusz. / A tusát lankadatlan kezdheted, / látva látván már nem félünk, / és hogy fölmutathatod nagy-egész életed, / az a végső esélyünk.” (Az egész bevallott élet – Csoóri Sándor 80. születésnapjára).

A Gyurkovics Tibort köszöntő versben visszaköszön a „Jób-képlet”, miszerint Isten szerette az Ószövetségi Jóbot, mégis mindent elvett tőle, de ez a kifosztás lett később Jób gazdagsága: „s Te, a folytonos attak-üzte, lerogyhatatlan / iramlasz feszes inakkal gímszarvas alakban, / mint ki legenda-abrakon örök életet él, / bár életfonala veszélyes, akár lángragta kanócú molotovkóktól, / európai úr és klosár, / feje büszkén fent, és feje helye lent fűrészpóros kosár, / s ha védtelen önfeledtségű arcán végigráng a kín, / varázskendővel készen előbukkan a szemérmes Harlekin, / kinek e siralom-völgyi reményfutamban / ripacszkodva is hatalma van” (Magyar Jób-sors – a hetvenéves Gyurkovics Tibornak).

Tartsd meg a sziklát című versének ihletője a mitikus Sziszifusz, akinek újrate-
remtő értelmezése, miszerint a sorsszerű örökös nekifeszülés az isteni szándékkal
szembeni önfeladást igyekszik megsemmisíteni. „Termékeny időből végleg kifutsz,
/ marasszon az, amellyel elűzni akarnak, / retentsd vissza hulltában a sziklát, öngör-
gető magyar Sziszifusz, / tartsd meg mozdíthatatlan alapnak, / mert benned bizo-
nyosságot álmodik az Isten, / megébred, s ha látja, nincs, véli: sehol sincsen, / – ó,
ez az Ararát-szegény / Isten-remény! –” Ezáltal Albert Camus idevágó emlékezetes
esszéje, a Sziszüphosz mítosza gondolatkörének lényegét foglalja össze a költő.

Hála Istennek Kornélhoz máig hűségesek a szavakban megelevenedő intuíciók,
folyamatosan ír, egyik legutóbbi költeményét Wittner Mária szabadságharcos halála,
a másikat Melocco Mikós Kossuth-díjas szobrászművész, a nemzet művésze,
a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja emlékműve ihlette. Az utóbbi, Helsinki
Hősei című költeményt, mely az 1952-es bravúros olimpiai szereplésre emlékeztet
először Sinkovits-Vitay András előadásában hallhattuk a Székesfehérváron tartott
szoboravatón. A harmadikban, a természetétől egyáltalán nem idegen, számonkérő
hangnemben fordul a Szamuely utódokhoz.

AZ ESSZÉÍRÓ LÍRIKUS

Sok-sok találkozás, könyvbemutató, beszélgetés – némelyik kimondottan barátinak
mondható – intuitív erejétől felbátorodva, irodalomtörténeti és kritikai szerep-
körben egyáltalán nem tetszelegve az imént leírtakhoz hozzáfűznék néhány gondo-
latot Döbrentei Kornél esszéiről.

Ismeretségünk sok évvel ezelőtt egy irodalmi esten kezdődött egy kézfogással és
egy biztató mondattal: „Ugyanazon a térfélen játszunk, tegezz nyugodtan!” Megelő-
legezett bizalmát tovább erősítették azok az évek, amikor Csurka István lapja, a Havi
Magyar Fórum főszerkesztőjeként folyamatosan számíthattam verseire.

Sajnos a térfélen játszó csapat létszáma tragikusan fogy, és az utánpótlás helyzete
sem ígéretes. Talán ezért sem hiábavaló ennek a néhány gondolatnak a publikálása.
Hátha előcsalogat néhány fiatalembert, aki nem ijed meg saját árnyékától, és akit nem riaszt
el a lóporszag. A Döbrentei Kornélt követő élethez persze ez nem elég, mert aki ilyes-
mire adja a fejét, annak mihamarabb szuronyrohamokkal is számolnia kell.

Kornéltól tudom, hogy „beavatni: az a művészet, a költészet lényege”. És hogy
ez a beavatás miféle mélységekbe tör, arra rámutat a költőtárs, Serfőző Simon által
vezetett Felsőmagyarország Kiadó gondozásában megjelent, válogatott (1969 és
2015 között született) és új prózai írásokat tartalmazó kötet: a Júdás, mint erkölcsi
etalon?

A kötet cím kihívó, lélektestig hatoló pengeváltásra sarkall, harcra önmagunk
megőrzése végett. A költészethez hasonlóan, az esszéírás szintén megvalósítási út
Döbrentei Kornél számára: azon kevesekhez szól, akiknek volt és van bátorságuk
az elfogulatlan véleményalkotáshoz, mely napjainkban sem kifizetődő, sőt néha
kimondottan önveszélyes hajlam. Noha művészi mivoltában a szerző mindenekelőtt

és -felett elmélyült lírikus alkat, apai és anyai ágon hivatásos katona felmenői természetének örökségét tudatosan vállalva gyakorolja a külső és belső értelemben megnyilvánuló küzdelmet, a kiélezett, mindent eldöntő határhelyzetekben történő helytállást.

Ahogy kegyelemteli kiválasztottsága ciklusról ciklusra kibomlik a Tartsd meg a sziklát című kötetben, úgy rajzolódik ki a Júdás, mint erkölcsi etalon? esszéiben az a legnemesebb értelemben vett lovagi út, amelyet kitartóan jár írói eszmélése óta.

Egyébként javasolt a két könyv együttes olvasása annak belátására, hogyan transzmutálta Döbrentei a vele született harciasságot hősiességgé. Küzdelmében alaptermészete szerint a fény erői dominálnak, a „béke mindenáron”, a „ne legyen több háború”, a „ne legyen több vérontás” álszent szölamai távol állnak tőle. Elkötelezettsége, hite, akarata a magasrendűség helyreállítására irányul. Magányos lovag módjára tesz kísérletet lélektől lélekig megküzdve, a létörvénylébeli törésekből, szakadásokból, zuhanásokból eredő politikai kudarcok, emberi hitványságok, féltördőgi boszorkányszombatok dacára is emlékezve és emlékeztetve az ember isteni képmás mivoltára, amelyet mindig a teremtmény tagad meg, hazudik le, árul el néha harminc ezüstért, máskor többért, esetleg egy tál lencséért.

Azt beszéljük, hogy egykor még a „sötét középkorként” emlegetett nyugati világ megnyilvánulta előtt, az ókorban a lovagiség igen magas szintnek felelt meg, hiszen maguknál a rómaiaknál a patríciusi méltóság második fokozatának tekintették: felülről lefelé a senator után rögtön az eques, a „lovag” következett. Az eques pedig tulajdonképpen azt a réteget körvonalazta, amely a birodalmat tevőlegesen is képes volt fenntartani, megőrizni, megvédeni, kiterjeszteni és teljesebbé tenni.

Döbrentei Kornélt kezdettől ilyesféle „küzdő-harcosnak” tekintettem.

A paletta oly színes, széles és sokoldalú, hogy bele sem érdemes kezdeni a felsorolásba, hány nagyformátumú alkotóról ír a Júdás, mint erkölcsi etalon? című kötetben. Azért mégis néhány mérföldkő a teljesség igénye nélkül: Nagy László, Szervátusz Tibor, Csúrka István, Páskándi Géza, Bubik István, Marsall László, Weöres Sándor, Sinka István...

Nem folytatom a felsorolást, hanem idézem Kornélt, mert mondandója még azokra nézve is igaz, akiket kihagytam a lajstromból: „Nagyon fáj minden érték, ami távozik, mert hiába mondják, hiába hiszem, hogy van túlvilág meg sok minden egyéb transzcendens. Az ember intellektuálisan mégis nehezen fogja fel, hogy egy-egy világitó elme a látnokságával együtt egyszer csak úgy megy el, hogy többé nincs jelen, legfeljebb a művei lapozhatóak fel.”

Ezek az írásai nélkülük, értük fogantak és közösségteremtő szándékkal hatnak az olvasóra.

„A világban jelen vannak akaratok, szándékosan nem az összeesküvés szót használom, amelyek fel akarják nemcsak Európát, hanem más térséget, a magyarság sorsát is dúlni – összegezte esszéírói szándékát Kornél a kötet bemutatóján „a Kecse utcai” akadémiai szalonban. – Lassan minden természetesen természetellenessé helyettesítenek be, márpedig a természetellenes idegen az embertől, az ember erkölcsi érzé-

kétől. Szerettem Kantot, aki azt mondta: van egy benső, ősi tudásunk, tehát nem csak szocializáció van. Az emberiségből kezdték valakik, valamilyen szándékkal kinevelni azt, ami meghatározó, és ez nem valami pusztán istenhitre próbál visszavezetődni, hanem a saját bensőnkéről van szó. Lassan természetesnek vesszük azt, hogy nem tartjuk be a szavunkat, azt, hogy a másikat hátba döfjük.

Azt a fajta júdási magatartást vállaljuk át vagy viselgetik el velünk, vagy cselekedtetik meg velünk apró kicsi Júdások, akik mindenre képesek, ahol már nincsenek olyan eszmények, amelyek egy népet akár meg is tartanának. Valamelyik külföldi lap megírta, hogy Magyarország lélekszáma öt- és hatmillió között volna ideális gazdasági szempontból. A cím összetett. Egyet tudok, hogy Júdás legalább volt szíves felakasztani magát azelőtt, hogy bevágta volna a zsinagógába azt a harminc rettenetes pénzt. Ezek a mai kicsi Júdások már nem a régiek. Ezek nem vágják be, és tovább élnek. E mögött még sok minden más van. Egy erkölcsi romlásról van szó, amit naponta érzékel mindenki. Ennyire nem szabad eljátszani valamit, ami östörvényű. Ezekkel a dolgokkal szembe kell nézni, és olyan korszakomban voltam, amikor ezekkel a dolgokkal elkerülhetetlenül szembenéztem. Hogy világosan lássuk, ha ez így folytatódik, ha ennek nem vetünk gátat, nagy baj lesz. Mindenkinnek egy élete van, de azt se hiszem, hogy arra születünk, hogy keresztre feszíttessünk, pedig ez itt a veszély, ha nem is azon a módon, ahogyan az az ókorban történt.

A gyilkosok sosem kérnek elnézést, még annyit sem, ahogyan azt Nagy Gáspár megírta. Az ő magatartásuk miatt a megváltás ellehetetlenül.

Olyan nincs, hogy az áldozat megbocsát, de a gyilkos semmit sem tesz. Vannak dolgok, amelyekről úgy érzem, szólnom kell, költőnek születtem, mi másról írjak, ha nem sorskérdésekről.

Esszéim nemcsak indulatból születtek, talán érződik rajtuk egy gondolati felépítettség is. Mert annyi sok vacakság, hamisság hangzik el, hogy az volt az érzésem, nem bírom elviselni. Rossz szembesülni azzal, ahogyan elemzők, kommentátorok mellébeszélését egyesek elengedik a fülük mellett, ahelyett, hogy visszakérdeznének: hogy is van ez? Hozzáteszem: tisztelet a kivételnek. Van ilyen is, felkészült ember is, de egyre ritkaságszámba megy. Máról holnapra nemcsak emberek nem változnak meg, hanem tendenciák sem. A magyar intellektuális, belső erővel bíró, szabadságszerető nép. Sokáig tűr, aztán robban. Szóval tragikus, ha ez a Júdás-ügy így marad, noha a kötet címlapján kérdőjellel szerepel, hogy tényleg erkölcsi etalon-e?”

Döbrentei Kornél esszéinek életigenlő másságát számomra Püski István fogalmazta meg legszebben: „Két vagy három évvel ezelőtt készült velem egy riport a Magyar Katolikus Rádióban – idézte fel a legendás könyvkiadó örököse. – Sokféle kérdést kaptam a kiadónkról, a szüleimről, szépirodalomról. Választ vártak arra a kérdésre is, vajon mi a különbség a szüleim által kiadott szerzők és a maiak között. Azt feleltem, hogy a szüleim idejében az írók szemében fény volt. Most néhány ritka kivételtől eltekintve nincs. Azért vannak kivételek és az egyik az Döbrentei Kornél. Őt abba a világba sorolom, ahová Sinka Istvánt, Németh Lászlót vagy Szabó Dezsőt. Számomra nagyon fontos, amikor egy íróval, szerzővel találkozom, hogy fénylik-e

a szeme. Tudniillik, Kornélt megörököltem édesapáméktól, és én nagyon hálás vagyok neki, amiért kitart mellettünk.”

Azokhoz, akik szándékosan – az okokat sorolhatnám hosszasan – félremagyarázzák verseit, írásait, szóbeli megnyilvánulásait, kötetcímeit, nincs egy szavam sem, azonban nagyon is ajánlatos hálát adni azoknak, akik küzdelemre sarkallva, megszólítva érzik magukat keménysége és tisztasága által.

EPILÓGUS

Döbrentei Kornél 1946. november 3-án egy Sarkcsillagra néző szobában látta meg a napvilágot Pestszentimrén. Észak egyetemesen a kezdet, az eredet és a fény szimbóluma. Azon túl az emberi szem már vak, de lelkileg érzi, hogy ott kezdődik az öröklét, önmagunk töretlen „sziklatartó” mivolta, amelynek belátásához ihletet ad Kornél költészetének tisztasága a hit és a hűség jegyében.

(A Hit és Hűség – Sinkovits Imre emlékezete díj átadásán 2022. november 5-én a Pesti Magyar Színházban elhangzott laudáció szerkesztett változata.)

Motoros és a verekedők

PUSZTAY JÁNOS Nyelvi értékmentés

ELŐSZÓ EGY KEZDEMÉNYEZÉSHÉZ

Magyarországon, s általában a magyar nyelvterületen a nyelvjárások és a nyelvjárást beszélők megítélése általában negatív. A helyzet megváltoztatása érdekében 2020 első felében e sorok írója azt a javaslatot fogalmazta meg, hogy legyen a magyar nyelvjárásoknak államilag elismert napja.

Már a politikában is helyet kap a nyelvjárást beszélők, s egyáltalán a vidék stigmatizálása. Reményeim szerint a nyelvjárások napja s a hozzá kapcsolható programok révén népszerűsíthető a nyelvjárás annak minden – de nem mindenki által felismert – értékével együtt, s így megszüntethető a stigma. Ezáltal erősödik a demokrácia, megszűnik a nyelvjárás és a köznyelv, illetve a nyelvjárást és a köznyelvet beszélők közti mesterségesen szított minősítési különbség. Nem szabad(na) elfeledni, hogy a köznyelv, irodalmi nyelv mindenütt valamelyik nyelvjáráson alapul, s nem kellene hagyni, hogy ez a norma kiszorítsa a többi nyelvjárást. Mint ahogy arról se feledkezzenek meg a vidéket lenézők, hogy szüleik, nagyszüleik sok esetben épp olyan vidékiek voltak, mint akiket ma mindenféle negatív jelzőkkel illetnek. A nyelvjárási beszéd és az emberek szellemi képességei semmiképpen nem függenek össze, legkevésbé negatív kontextusban. Több országból hozhatni példát arra, hogy politikusok, professzorok nem szégyellik nyilvános szereplésükkor sem anyanyelvjárásukat, s a nyelvjárás jelen van több ország kulturális életében (rovat az újságban, nyelvjárásban játszó színház stb.). A nyelvjárási közegemtől való több évtizedes távollét ellenére még őrzök több nyelvjárási sajátosságot. Ugyanígy vannak egykori gimnáziumi osztálytársaim, akik az egyetem elvégzése után hazajöttek, s beszédükből változatlanul kihallik – hál’istennek – a nyelvjárás.

Péntek János akadémikus *A székel nyelvjárás értékvilága* című tanulmányában pontosan jellemzi a nyelvjárások megítélésének kettősségét. „A nyelvjárások megítélése változó ugyan, de még mindig végletes: vannak, akik a centrum göggyével ma már idejétmúlnak és provinciálisnak tartják őket, legjobb esetben exotikumnak, amelyen derülni lehet, mások – a szakmabeliek jó része – a színességet, a táji változatosságot, a regionalitást úgy tekinti, mint ami hozzátartozik a nyelv és a kultúra természetéhez, azok pedig, akiknek a nyelvjárás jelenti az anyanyelvet, szellemi létük biztosítékának.”

Ahogy a nyelv az identitás egyik, sok nép esetében a legfontosabb eleme, ugyanúgy a nyelvjárás erősíti a helyi identitást, a szűkebb pátriához való kötődést. Egyszermind szervesen kötődik helyi folklór- és néprajzi hagyományokhoz, optimális esetben kölcsönösen erősítve egymást. Számos külföldi példa mutatja (Németországtól Észt- és Finnorszáig), hogy a nyelvjárások megőrzése, használata együtt jár az adott

nyelvjárási régió olyan materiális értékeinek felmutatásával, mint például a népviselet vállalásával. Sok helyütt nemzeti vagy helyi ünnepek természetes velejárója a népviselet.

A nyelvjárásokhoz számos kulturális és környezeti tudás kapcsolódik, ami elvész, ha a nyelvjárások a sterilizálódó köznyelvhez asszimilálódnak, pontosabban: eltűnnek. Eltűnik a vidéki életformához kötődő, évszázadok alatt felhalmozódott tudás, ha egyre többen felhagynak a vidék kenyér- és egyéb értékteremtő tevékenységével.

A nyelvjárások a köznyelv, az irodalmi nyelv és a szaknyelv fejlesztésének, gazdagításának fontos forrásai is lehetnek.

A nyelvjárások a határon túli magyarság nyelvének megőrzésében vagy feladásában egyenesen stratégiai szerepet játszanak. A helyi magyar nyelvjárást beszélők érzelve, hogy nyelvük eltér az anyaországi köznyelvtől, s emiatt gyakran gúny tárgyává válnak, inkább feladják anyanyelvüket, és áttérnek az adott állam többségi nyelvére. Ez a megállapítás igaz a több ország területére (Burgenland, Muravidék) kiterjedő vasi (nyugat-dunántúli) nyelvjárással kapcsolatban is.

Javaslatomat felkarolta a Magyarságkutató Intézet és az Anyanyelvápolók Szövetsége. Az MKI-nak köszönhetően sikerült elérni, hogy Kásler Miklós miniszter úr elvállalta rendezvényünk fővédnökségét. Ezúton is kifejezem köszönetemet Katona József Álmos és Pomozi Péter igazgató uraknak, s rajtuk keresztül az intézet vezetésének a támogatásért. A magyar nyelvjárások napja december 1.

Az első magyar nyelvjárások napja alkalmából a Magyarságkutató Intézet és az Anyanyelvápolók Szövetsége pályázatot hirdetett nyelvjárásban írt irodalmi szövegek megalkotására – több kategóriában: Irodalmi, Családi kincseink, Ifjúsági különdíj. A nyertesek az Anyanyelvápolók Szövetségétől pénzdíjat, a Magyarságkutató Intézettől könyvajándékot vehettek át.

A pályázattal kapcsolatos információk, például az eredményhirdetés az alábbi linkeken érhetők el: <https://mki.gov.hu/hu/video-k-hu/minden-video-hu/nyelvjarasok-irott-formai-nemzetkozi-konferencia-a-magyar-nyelvjarasok-napja-alkalmabol>

<https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/sajto-hu/trianon-utan-a-magyarsagot-a-nyelvjarasok-ismerete-es-megelese-kototte-ossze-csiksze-kol-felvideken-at-bacskaig-sot-az-egyest-allamokbol-is-erkezett-palyamunka>

<https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/12/nyelvjarasaiban-is-el-a-nemzet>

Nyelvjárásban írt szépirodalom nem ismeretlen az irodalomkedvelők előtt, gondoljunk csak Lakatos Demeter csángó költőre, vagy a maiak közt Sántha Attilára, a klasszikusok közül Gárdonyi Géza Göre Gábor történeteire. Mintegy mintaként az első magyar nyelvjárások napja tiszteletére megjelent két vasi nyelvjárásban írott könyvecske, Fábián László *Gutaházi évszakok* (Vas megye önkormányzata támogatásával) és Pusztay János *Kutyaur még más történetek* (az Anyanyelvápolók Szövetsége támogatásával).

A szép számban beérkezett pályaművek között anyaországiak és határon túliak egyaránt találhatók. A kezdeményezés egyelőre, sajnos, nem folytatódik, mint ahogy nem volt megoldva a legjobb pályamunkák közzététele sem. Ezért hálás vagyok az Életünk folyóiratnak, mindenekelőtt főszerkesztőjének, Alexa Károlynak, hogy vállalta nyelvjárásban írt szövegek közzétételét. Remélem, ez egy hosszan tartó folyamat nyitánya lesz.

Ez alkalommal három szöveget teszünk közzé, az Irodalmi kategória 1. és 2. helyezettjének pályamunkáját – 1. díj: Fercsák Lászlóné (Gutorföldre), 2. díj: Vargyas Rozália (Gyergyószentmiklós) illetve Fodorné Hámosi Ágnes (Tiszafüred) írását. Bízom abban, hogy ez a kezdeményezés szellemi energiákat szabadít fel, s talán eljutunk odáig, hogy természetes és nem kuriózum lesz, ha valaki például nyelvjárásban versel (ahogy Finnországban is van költőnő, aki nyelvjárásban írt verseivel sikerrel járja az országot).

A lejegyzés a szerzők munkája, követi a kiejtést, könnyen olvasható. Itt-ott talán nem következetes, de tudatosan nem nyúltam a szöveghez, mivel nem vagyok az adott nyelvjárások beszélője.

A kedves olvasónak kívánok kellemes olvasást abban a tudatban, hogy ezen írások közkinccsé tételével is hozzájárultunk a nyelvi, kulturális sokszínűség megőrzéséhez.

FERCSÁK LÁSZLÓNÉ, GUTORFÖLDE

Szép Zalában születtem

Regën vót, talán igaz së vót. Papa lassan botorkát kü a pitvarba. Béla követte. Fét, hogy elesik, mer a lábán levő papucs lassan csöszsent a tornác öreg pallódéskáján. Károl bácsinak, akár tēccik, akár nem, sárgut má a kērēsztlevele. Időnként ágynak düt. Mondogatta is, ha valaki rányitotta a zajtót.

– Az öregnek mēg kö hanyi, a fiatal mēg mēghahat. Most valami csoda történt vele, mer a minap hōrtelen fōtāmadott.

Hogy mit hoz majd a család számára a jövő, most még nēm érdeköť sēnkit, mer a zembēr nēm tuggya hónap mire verrad. Vót nekik elég bajuk. Béla éjje-nappa dōgozik, de mégsē gyarapszik. Híjába esőjjér, gyērēkér nem kö busunyi. Mindig arra gondút, hogy ő korán kel, akkor egyszerű csak aranyat lel. Bélának a zaranyat nēm a zsebébe mérte a Zúr, hanēm a lelkibe, a szívibe, mer onnan soha sēnki el nēm vēheti. Amit megtanút a zapjátú, asztat póbátta belevésnyi a porontyai agyába is. Néha rágyütt, hogy ēggyik, másik ivadéka nēm ippen legelő át a sorba, amikor ott fōnn a zēszt osztogatták. Ha rákērdēztek, hogy mi az oka, csak annyit mondott.

– Szērēncsētlen órába szūletētt, de ollan is lehet, hogy a hetedik ágra fajtāzott.

Sári, a felesége a szobában szētrakta a dunnát mēg a párnákat. Had szellōzēnek addig, mēg a zidesaptya künn ül a tornácon. Idesannya a cihákat terēgette a kötélēn. Az öreg talán elūdōgél, amēg leszáll az este.

Károl bácsiék lassan küértek a tornáczra. Béla leütette a zapósát a padra. Egy pok-rúcca betakarta a lábát. Hitté, hogy talán nem paccsan lē róla, mid a rohatt körte a fárú.

A bárányfelhók lassan, komótosan vonútak a zég kék mezéjén. A zöreg hosszú sóhaltások között fönézett a zégre, majd panaszóni keszte.

– Állandóan asztat, érzem, hogy ollan vagyok mind a küfacsart citrom, még egygyik naprú a másikra mindēn kümegy a fejembű.

– Sose töröggyön vele, örüllön annak, hogy még közöttünk van.

– Örülök is neki, még nem is. Mindég eszēmbē gyut, amit annak idején mondott a zén idesapám.

– Aztán mi lönne ?

– A, hogy sokka könnyebb egygy apának had gyereket ellátni, mind had gyerekek egygy apát gondozni.

– Ki tuggya, ebű mi a zigasság. Nekünk maga akárhogyan nézēm, nem púp a hátunkon. Különben is ollan, mind egygy angyal.

– Megléhet, hogy annak láttok, amiko úgy alszom, mind a tej, de mi van, ha főkelek?

– Hát mi lenne, ami mostann. A hóna alá nyólllok, asztán megsétátatom.

– Tudod, nem gondutam vóna, hogy vénségemre illen kártyát húzz ki nekēm a kisegér. Mēglásd, amit most velem teszō, azē mēg is ád majd a Jóisten.

– Kamatos kamatosút?

– Azt mēg hunnan tuggyam én?

– Hunnan, hunnan, hát abbú az okos fejbű.

Hallák ám, hogy nyekērēg a kiskapu. Gergő a szomszéd battyog felējük.

– Károl, veled mēg mi a rosseb történt? Mēgtátosodtá? Kigyugtad a fejedēt a zágybű? Mút hétēn mēg, ollan vótá, mind a fostos csirke.

– Hát a dicsértessék hunn maratt? Vinne el tēgēd a zördög! Tē a világ életēdbē ollan vótá, mind, akibe csak hānyi jár a lélēk! Ha fogott vóna rajtad a zátok, má régēn mēghótá vóna!

Gergő mēg se hajja, hogy mit mondott Károl, tovább mongya a maga igazát.

– A zágyba ollan vótá, mindha másvilágru gyüttē vóna vissza, most mēg, alig sūtött mēg a nap, ollan lettē, mind a nyírádi kódēzs valoga.

– Mēnny a szemēm elű, mer ollant mondok, hogy magam is megbányom.

– Haggya rá papa! Gergő ígyis, mēg úgyis, ollan buta mid a sötēt iccaka.

Sári legszűvēssebben ajtót mutatott vóna neki, de az illendősēg nem engētte mēg. Legyintēt egygyet, asztán arr gondut, hogy Gergő bátya hátha má réggel korán bevētte a hatvan csōppēt.

– Láttya idesapám mēgēt idetóta a pofáját. Biztosan összerúgták a Fánival a port. Ollanko mindig ide észzi a rosseb!

Igazábú tutta a zegész falu, hogy sē kutyájuk, sē macskájuk. Tōbbnyire miattuk össze is dūhetēt a zegész világ. Amiko felōntōttek a garatra, akko estélēnkēt Gergő ollanna vát, mind egygy állat. Sok házná inkább rúgtak egygyet rajtuk. De Sári ide-

sannya mindig dob nekijük valamit. Hogy mi dolog miatt gyűtt Gergő? Asztat Károl bácsinak nem monta még, csak kullogott tovább a nyárikonyha felé.

– Bisztossan nincs amive betömgyék a szájukat – jegyezte még Béla.

– Ollanok mind csírbogár, asztat lësi, hogy kinek a zajtaján nem rúggyák kü. Kérëgët, kunyërál mindenfelé-szólat még Sári, a zidesaptya háta mögött.

– Amodó vagyok, Sári! Sose bánd, ha nem üres marékka mëgy e tölünk. Jut nálunk még ëggy- kettő ehös szájjal többnek is, mind ahányan a zasztalho ülünk.

– E igaz, de mindëg mëgszótak ahányszor mëghosztá a góla!

– Mëgszótak, mëgszótak! Mit töröcc velë. Mëgvertë üket a Zisten, de még a bot-ját is utánuk hajétotta.

Sári leppült ëggyet, aztán indut tenni a dógát. Béla eigazította a zapósán a puk-rúcot.

– Látod fiam, hová értëm?

– Hová papa?

– Mit is szót a Gergő?

– Sose törögggyön velë. Tuggya papa, hogy a Gergő ollan buta, mind a csizma tópa.

– Tudod Béla, monta is a mama, hogy Gergő nem esëtt messzi a fájátú.

Még kü se lépett a torná cru a Gergő, mëgcsöndütt a kiskapu. Döndölle Miska állította a csingavasra a biciglijét és jajjogatótt.

– Jaj, jaj, jaj!

– Ebbe mëg belëvágott a ménkü?

– Talán a Csuli kapta meg.

– Á, deho, hiszën a Miska kutyapüszér.

– Ako mëg mi a nyavala esëtt bele? Nézzé csak rá, ollan, mind ëggy domedár, én mëg ollan vagyok, mind a pizskavas.

– Van illen is, mëg ollan is – nevette e magát a Béla.

– Béla, a pallásru lë van csúszva ëggy sindő, ha meggyün a hetes esső, a takarmán-nak nem fog jót tennyi – telli torokbú kajabál Miska, majd rákérdez – hunn van laj-tergya?

– Hátú a fészerné. Mindenëggyi ott van, hozza, amellik köl.

Miska hamarosan elő állított ëggyet. Nekilátott, hogy a helire raktya a sindőt. Ahogy az utolsó fokra tette fő a csámpás lábát, lecövekött. A bűggyos nadrágszára beakatt ëggy szögbe. Pont a szëmémës testinë végighasétotta.

– Hogy a rossebb ëgye mëg! – kájtotta e magát.

– Mi a baj? – jedëtt mëg Béla.

– Sëmmi, csak szó a Sárinak, hogy lëssz ëggy kis fótózni valója.

Miska visszatërte a sindőt. Lenn a földön, hogy az udvaron futkosó gyerekëk ne lássák mëg, a tenyerëve etakarta a tátongó likat. Nyugodt hangon mëgjegyezte.

– Hátha valamelik gyerëk mëgreckërozza a zeggyik fafej szëmét.

– Igaz – jegyezte mëg Károl bácsi és rákërdëzett Miskára –, hogy vagy?

– Att u függ, mitü lóg. Akár úgy is lehettek, mind a szegény ember a gazdag városba.

Látják ám, hogy Gergő alattomba eszéréncsétlenkédik a zudvarbú.

– As se monta, hogy bikkmack – jegyezte még Béla.

– Láttatok hogyan szette a lábát?

– Ja, akár a májbalos tik.

– Asztatat mongya a zidesanyám, hogy Károl bátyámnak hónap lessz a napos napja. A nagy ünnep! Akko nem málnáva koccént az embër, hanëm a hëgy levive. Ha kö ekisërëm a Bélát a lankás ódalra – vette át a szót a Miska.

– Ha kitelik az idejjébú? Èn sëmmi jónak nem vajok a zerontójsa – neveltë e magát a Béla.

– Mëgnëziték mi zújság van a fahordók körü? – kérdëzett rá Sári.

– Ha a Zisten is úgy akargya. Mësszi még a szüret, még nem konganak a fahordók. Talán e së fót a hëgy levë, még még még së csiccsent a borika.

– Remélëm, mer én, amiko fönnjártam jó bedugaszótam hordókon a likakat. Vigyázzatok még nem ütöttem a 10 akóst csapra, abbú csak tökke vegyeték! Aztán Miska, ha a kedved is úgy aggya, akkor hónap is átgýöhetsz. Van mit ennünk, a telázi, a vindó is még ellát bennünket. A zasszon nem csak Gergőnek, de nekünk is ad valamit, amive ekenhettyúk a szánk szélit- vetette oda Károl bácsi.

– Mër magukho is átgýütt?

– A zasszonnak mindég mëgesik rajtuk a szüve.

– Tuggya, hogy ha valaki rászól, akko főkaptya ám a vizet! Aztán Károl bátyám, hónap hanyadik napos naptya lësz?

– Nëm tartom számon a hátam mögött hagyott éveket, ugyan úgy nem fontos számomra az, hogy hány unokám hömbölödik lë nyáron házuk előtt a partrú. Csak a nevüket jegyzëm még, elig asztatat is a maradik eszëmbë tartanyi. Szërintëm annyán vannak, mind a gelsei ördögök. Fogyott a hángëdli, mer mire a zeggyik evásott, már útba vót a másik poronty. Nëm hijába fosztorgatta Béla a lányomat.

– Tudod Miska – szót közbe Béla. – A zigazat mëgvalva, most a legkisebb gyerëk már hajnal előtt kukorékol, és csak a zidesannya tuggya, meddig cucorog a csöcsin. Láthatod, Sándor mëgën künn csingál a diófa ágán, nekijje e ollan természetës, mind a Ferkónak, hogy ha fël nem szólëtytýák, estig ott döglik a nyénnye mellëtt a kissámlin. Nëm is vëszí észre, hogy a gyohája ëggyre nagyobb lësz. Akár kínájják, akár nem, ő gyömből mindënt a szájába. Lesi a sporheltën miko készül e a plutyka, vagy granatërmars. Jancsi a Zisten atta terëmtmënye, ollan mind a zëgetó! Valahún künn van. Asztat tarttya magáru, hogy ő bizony külömbëbb mindënkiné. Van benne valami, mer ha ollan kedvë támad, hogy segíccsen a mamának, akko lenek-fönek hajkurássza a majorságot. A mama hiába rempüli és szëdi lë róla kërësztvízet! Nëm törödik vele. Sári szerint sëmmit sëm lëhet ollankor kezdenyi, amikor rágyün a nyavala, mer ollan ökörborgyu, a se ërdëkli, ha az egész utca halla, ahogy mëgint teli torokból bömböl. Néha nagyon kivételës alkalom, ami mindég szëgényëm javára írható, még van mekkenve. Illenko valamit segët rajt, ha a nyénnye mëgfejbëküli. Mindënki tuggya, hogy

amiko meglátta napvilágot, má nem érte benn a zírás, még lassan is nődögél. Abba már bele sëm gondolunk, hogy mi lesz vele, amire odáig iperedik, hogy végleg beteszi maga mögött a zajtót. Már ha egyáltalába el nem viszi addigra a kehe.

– Verona jó van?

– Ne is kérdëzd! Szombaton gaborgyás. Legénre vár. Hiába mondogattya a zide-sannya, hogy felfújhattya, ha gyerekfeje leppül. Csak nem akargya ehinnyi, hogy ollan szekér után fut, amellik nem veszi fő. Csak észí azér a legénér a fenye.

– Asztán mond Béla, van-e má kérője?

– Albin, a zeggyes gyerek. Most épül, lehet, hogy éppen ezér pénzsóvár, de ahogy sógorom a családját ösmeri, ott sënkinék sincs künn a négy kereki. A kullón horták a szomszédbú a vetett téglát, mer nem vettek élëget a gyárbú.

– Béla! A Zalbin pénzért még a zaptyát is elanná! – kiáltott fél Miska.

– Tudom, még asztat is hallani róla, hogy annyi pénzé van, hogy a zapraját a tikok észik.

– Së áriája, së Máriájja – nevetett Miska, – hallottam má óbégatnyi hazafelé a kocsmábú. Mongyátok a Jeromos gyerekke, mi a nagy bűdös helzet? Sose látom.

– Jeromos, mindég korán kütereli a marhákat. Sári ma is mëgrakta nékijje a pekedlijét csicskenyelekváros buktáva. Bódogan vitte is magáva a betyárbatyút.

– Jeromost sem lopnák ám e, mer olyan ízvíz eszű! – szalad ki a szó Miska száján.

– Arra jó, hogy mëgkülönböztesse a csepőtést, a gyótényest a jó kövér legelőtű. Ott, aztán míg a zállatok nyírkák a fűjjet, a maradatlan fajtája pisztergáhattya a kezín a szőcsinyt. Asztán ha megunnya, számot vet a bűdösmargitta, majd szívűfájdalom nékü kiszab eggy tenyéryit a bokor alú, fadarabba mëg addég pisztergállá, mëg nem talál kágyillót.

– Napestig künn a Zisten egë alatt?

– Mëgszokta, mind vén lúd a köpesztést. Ha más dóga nincs, ledül. Nëm sokat, mer asztat mëghalla, ha charangozzák a delet a hasába. Akko mëg, előveszi a zöre-gannya posztohós ruháját a tarisznyábú, leteszi, mëgterétt magának. Nem pazul, a zeposszant tészta lekvárját is főnyalla.

– Máté?

– Tartatlan. Sokszor kiesik a grábla a rétén a kezébú. Nehëzen is kerül be a pely-vakutyóba a széna. Ha tēheti, a zárnyékba köpeszt, amit csak tud, mëg a sëm zavargya, ha utána napokig köped a tenyere. A zsebi állandóan telë van gabiccsal. Nézëgeti, osztálozza, asztán amiko esik künn a zeső, nëm lehet küterenyi a majorság öreggyét, addig csiszállá a dëszkadarabot mëg szép sima nëm lesz. Mërëgeti, begyelóli, ha nëm jó a ceruzája hëgye, gyühet a bicska, utánna a csiriz, s máris ünék a szárogoatott, présőtt levelek és a gabicsok. Mer asztatat nagyon szëreti begyűjtenyi. Hogy millen lesz az áncúng rajt? A nëm zavargya, csëkmet ide, csëkmet oda, mëgy mind a vakdongó.

– Piroskának má kinézteték valakit?

– Piroska? Főmëgy neki má a zannya cipőjje. Nëm is lát a dologtú. Palántol, tész-tát süit, kötöget, varrogat. Nëm sajnállá rá a petróleumot. Most, künn hajtya a sort. Jó asszon válik belülle.

– A zannya lánya. Vagy nēm? – szólat mēg a mama.
– Hát, vót kütű örökönyi a dógókat – vigyorgott Miska.
– Vasárnap a misén mindég ollan, mintha skátulábú húszták vóna kü – tette hozzá Sári.

– Majd gyünnek hozzá a legények, csak tud őket kiimportítani a zudvarodbú.
– Nem ollan lán az, ho mindēn gyütt-mentte szóba állon!
– Úgysem adnád oda akár millen ágrú szakatt embërnek.
– Nēm is, mer ollan a lán, amillen a zannya.
– Nekēm sē anádd oda?
– Nēm én! A má biztos! Mást érdemöl!
– Asztán kire gondútatok?
– Nēm ránk van bízva. Maj csak ecsavargya valakinek a fejit. Asztánék lēhet, hogy a télēn a fosztóba főveszi valaki az orsáját. Különben mēg ott van a Kocsis Pista. Szép legén, földjük is van, amibő majd mēgtunnak ényi.
– De annak lapos a bukszája!
– De szép legén!
– Ja, sokszor a piros óma is rohadt bellürű.
– De ollan, hogy fát lēhet vágnyi a hátán!
– Mit szó hozzá a Piroska?
– Ha köll nekijje, akkor majd tēsز róla, hogy mēg is kaparinsa. Montam má neki. Ideslányom, ne légy fa!

– Tē Sári! Vigyá, mit mondasz a lánnak, mer gondolom nēm szēretnéd, ha több legén is fēlhaltogatná a zalsó ümögének a szélit!

– Nēm hát! Mēgmontam neki asztat is, hogy csak ēggynek engegyyön, akinek nēm röstelli ēggy életēn át mosnyi a fostos gatyáját.

– Ebbe Sári van igasság! Akár hiszēd, akár nēm, a legén anékü sincsēn, hogy ha mēgengedik nē nézzēn a sūdő lán pendele alá.

– Nekēd bekőne rāmázni a fejedēt! Miska, tē mér is maradtá kanbagó?

– Mer mindēn fehércseléd faképnē hagyott.

– Pedig mindēn zsákra akad fót. Talán spekulátá, mind a kese disznó a vetisbe.

– Egy vót, vagy nēm? – kérdezēt közbe Károl bácsi.

– Lēhet úgy is mondanyi. Inkább én amondó vagyok, valaki lēsakétotta az orrom elü a legszēbb rózsát.

– Valla csak be, fēt az asszontú, mind a zördög a tömjēnfüstű.

– Hát ebbe is van valami igasság.

– Mire visszagyün hónap, arra mēgfótózom a gatyáját. Amit mēg attam, arra jó vigyázzon!

– Béla, e kéne indunyi, mer ha nēm vigyázunk, még ránk ēstelēdik – jegyzte mēg a Miska. – Attű tartott, hogy még elszólla magát, hogy ki vót, aki kükosaraszta.

– Felöllem, iduhatunk.

Béla a zsebibe mēgzörgette a pincekucst, jobb kezibe lógotta a devizsont. Szētték a cuccost és nekivágtak a szekérúton kērēsztű a düllőnek. A biciklit Sári betőta a zár-

nyékba, nehogy megégje a gumiját a nap, mer, asztat még ő fogja megbánni. Kell ahho két-három óra, mire a férfiak megjárgyák a zutat. Asztán a sém mindéggy, hogy meddig marasztallák őket a borospincébe a fahordók.

– Ha visszaérnek, gond nekü főülhessén Miska a vas számár – jegyezte meg Sári.

A zidesaptya enevette magát, s odakátotta Sárinak.

– Tudod e, hogy mi köllött a Miskának? Mér trécsőt ollan sokáig?

– Hunnan tuggyam?

– Azé kérdözgetett annyit, hátha előkerül a devizson.

– De hát abba nem vót eggy gyíkfignyi sē. Nēm tuttam vóna borre megkinányi, csak falmellékive.

– Akko most jó járt. Ihat annyit, amennyit a torkán lebír eresztenyi.

– Máma asztán nēm kláfol be, mer a Béla akár a Jancsi gyerek, nēm pazul. Miska kap eggy krelázлива, amit úgy oszt be, ahogy akar. Ha eggy szuszra főhajtya, kettýeghet a torka, addég még újra megkoccan a boros pohár száján a foga.

Másnap danaj-danaj hallatszott, amint Miska belépött a zudvarra. Hitvány zacs-kóban eggy öveg szilvóriumot szorongatott a hóna alatt. Alig tette lē a hátsó fertályát a padra, teli tőtötte pájinkáva a poharát. Még se várta, hogy valaki megkinálla.

A zasztalon gőzölgött a véreshúrka, a vöröshagyma mellett kēllette magát a prez-bors, a nagy vindóból kivett lesütött hús. Lassan észegettek, mindēn falatot megrágtak. Csak Miska tömte a száját, úgy mindha már két naptyya nēm evett vóna. Mama intett a kezive – haggyátok! A zunokák papa köré húszták a stokedlikat. Hagatták, amit mesil.

– Tuggyátok régēn, amiko a zén idesapamma vittük a lesztesmónárhó a gabonát, sokat mesit a mi vidékünkű. Göcsejbe, ollanok a zutak, mind a zökörhugyozás. Asztat hallotta a zidesapám idesaptyya, hogy a Honfoglalásko Besenyőket telepétettek ide. No, azoknak is meggyülıtt a bajuk a mi agyagos földünke. Asztán számot kēllett nekik vetnyi a aszélle, még a föszele. Ha megdühödött a zidőjárás, sokat fűtt a keleti szél, bizony akko, akár csak ma, azok is vakargatták a fejüket, mer nēm vót esőt. Kü is szikkatt a föld. A kukorica? Fűtyörészett réggetű estig. A göcsörtös, lápos vidik megyvédett ám bennünket! A zőseink kiebrúdáták a törököt, mer derék legénnek véttek a határainkat. Zrinyiek a Muraközt, Ördög Gyurka Kanizsa váráná leckéztettē még a törököt. Ideverődtek, Bánffyak, Szapáryak, Széchenyiek, Eszterházyak, Deákok, hogy a többirű nē is tegyek emlétést. A mi vidikünkön született a Haza Bölcsé, Deák Ferenc. Igaz, asztat mongyák ránk, hogy sötét zalaiai. E asztán nēm igaz! Sok a zerdőnk, sok szép fát adott a Jóisten ahho, hogy ne köllön télen sē fáznunk. Még is raktya a mama úgy a kálhát, hogy a dönti a melegēt. A folókbú, a patakbú a víz vagy a Balatonba, vagy a Múrába folik. Amiko még gyerek vótam ejártunk halásznyi. Fogtuk ám sok halat!

– Téleg, Miska! Szeretēd tē a halat?

– Szeretēm.

– Jártam ám a Kandikón is. Evitt a zidesapám. Útközbe, amiko leütünk a sánc szélire észégetnyi, oda gyütt hozzánk éggy szemérmös kódus. Kurtyogott a nyomra. Asztat mongya a zidesapám.

– Aggyá neki a gyümöcsbü, mer ollan esennyen nézi! De vót dógunk lókupecce is.

Gyalogótunk oskolába, mer má minket beíratottak.

– Lész elég cseléd nékületék is – monták. Fő is kölött regőnyi nekijjük, amit tanétott a tanító. Nagy böcsülete vót a szónak. A zoskolába a palatáblának, mēg a palavesszőnek. Akár csak Jeromos, nyáron én is kühajtottam a marhákat. Ángyotok a krumlifödön gyütt a világra. Nem hittak minden szirre-szarra bábasszont. A föld nēm hordozott a hátán ennyi autómobilt, mind amit ma látok. Nagy bēcsbe vótak a marhák, a lovak, mēg mindēn majorság, ami a zasztara kerüt. Akár csak titēket, befogott bennünket a zidesapánk dogoznyi. Asztat mondta, a kiscsikónak is mēgván a dōga. Két hámot kaptunk, a zeggyik vót a zoskola, a másik a mezei munka. No de nēm akarok panaszkonnyi, mer sok évet adott nekēm a Zisten. Be is tartottam mindēg a Tízparancsolatot, amit nektēk is a figyelmetēkbe ajálok.

Enevette magát és a mamáho fordut.

– Ugye mi is vótunk fiatalok! Mēggömbölgettelek éggypárszo a rétēn.

– A nyavala essen magába! Most is e jár a zeszibe!

– E hát, mer ollan jó rá visszaemlékeznyi.

– Tuggyátok – fordul újra papa a zunokáihoz –, jókat nótáztunk kepehordásko. Mer mindēg dalótunk, azér, hogy a munka ne essen a nehezünkre. Most mēg, hallátok, a Miska hunn hangossan, hunn csöndesen nótál vagy dödörög a zaszta mellett.

– Tē Miska tudod mi a zén nótám?

– Asztat midenki tuggya!

– Szép Zalába születtem, a nagy erő nevet föl... – énekütő teli torokbú a Miska.

Jába a bor nēm vót csiger. A pálinkáért mēg kittyeggett a torka. Károl bácsinak kikerkedett a szemē, mer mēglátta, hogy Miska orrán ott ül borvirág.

– Akkor Isten-Isten! – koccéngatott Miska.

– No ebbü, Sári, kituggya, hogy ma mēg mi derül ki! – jegyēzte mēg Károl bácsi.

– Aszt a kutya Űristenit! Ünneplünk vagy se! – rikkantott Miska és rákezdett a ző nótájára. „Nēm nēm nēm, nēm mēgyünk mi innen el...”

– Sári, elő nē vedd a búdosó poharat! Akko innen Miskát, hétökrös szekérre sēm tuggyuk evontatnyi.

– Haggya ránk idesapám, majd elbánunk mi velē. Ha másként nēm mēgy, Miska mēghál a pad alatt.

Ahogy elérte a porontyokat a zámosság, úgy tették e magukat másnapra. Verona sokáig figyete Miskát. A papa néha ebólintotta magát. A mama kis idő után evonut vele. Sári mellējük gyugta a legkisebbik porontyot. Miska úgy éfé feli ráborút a zasztara. Béla mēgpróbát vele valamit kezdenyi.

– Hadd! – szót Sári. Tele van a valoga. Csak attu félek, hogy mēg mēggyullad benneje a szentőtívíz!

– Sári, e budösszót sē értettē a zegészbü, amit a Miska a vacsoráná mondott.
– Veronárú beszit.
– Neki annád?
– E ēggy teddide-teddoda legén. A világ mindēn kincséért sēm annám nekijje.
– Pedig tejbe-vajba fūrōsztēné.
– A zannya mēg küsziija mindēnkinēk a zsírgyát. Haggyuk had dōgōjjōn ott ahun mēgverte a jobb keze. Annyi ēsze sincs mind ēggy tiknak. Amiko pirkad, majd lōggó orre betēszi maga után a zajtót. Tuggya jó, hogy nagyon mēllen nēzētt a pohár fenekire. Láttad úgy ēszik mind a disznó, annyit iszik, mind a ló!

– Igazad van Sári, hagyuk csak itt.

Béla tergyegetett ēggyet és utána lépett a feleséginek.

A kokas ébresztőt tartott. Miska is fōtápászkodott a pad alu. Érezte, hogy ma ēgész nap a zeget nézi. Vakargatta a fejit, dūnnyōgōtt magába, – ebasztam a direkciót. Efogta a hascsikorgás és kirohant a zárnyékszékre.

A zasztalon ott maradt ēggy szelet abbu a tēsztábu, amibe benn vót a család mindēn taggyának az űzenettye. A hangyák má lakmároztak belülle. Ferkót nēm érdekōte. Igaz, mēg csak ēggyik szēmēve pislákót, de nehogy kárba vesszēn, betōmte a szájába. Nagyot ásétva a konyha felē szētte a lábát. A nyēnnye ránēzētt, enevettē magát.

– Csimbókos a hajad, de a pofádon mēglászik a szívalekvár.

– Csak nēm hagyom ott ebek harmaggyára a tēsztát!

– Mēr a Miska, amikor észho tērt nēm ētte mēg?

– Otthatta, ahún vót.

Lassan ébredt a ház. Ki ki mēnt a saját dógára. Szētszōródtak a szēlrōzsa mindēn irányába. Papa újra künn levegōzōtt a tornácon. Becsukta szēmīt és hallotta a zuno-kái köszōntēsit. Bódog szūletēsnapot! Hogy hányadik vót, ma sē számóta, csak a Zisten tartotta számon.

Délután Miska lehajtott fejje Sári elé átt.

– Tutam, hogy mēggyalogol – neveltē e magát Sári.

– Így jár a zembēr, ha nēm szēreti a bort a szájába tartanyi.

Ha visszagondulok arra a napra, ēggy mondat jár a zeszēmbe. Má nálam is sárgul a kērēsztlevél. Asztat is bekō vallanom, hogy vót idō, amikō ollan magātu ētetōdū vót így beszēnyi, mid amikō a zembēr levegōt vēs. Máma sē kō nagyon mēgerōtetnyi magam, hogy a nyevem hegyire gyűjjōn a szó, s leirgyam űket. Ollan mind a bicájklizás, soha sem lehet efejtēnyi.

Atyámfiái

A szülőfalum nyelvének van egy olyan sajátossága, amely megkülönbözteti mindegyik más szomszédos falu nyelvétől, ugyanis nálunk a nyolcvannyolc az nyőcvannyőc.

A falumbeli emberek es csak olyanok, mind más falusi ember, még es aszongyák, hogy a csomafali furfangos, ravasz. Ebbe a tekintetbe még a remetei versenyezhet vele, de epe csak bé tudja csapni a csomafalit. A csomafali ember reja vőt kényszerűlve, hogy mindennel próbálkozon, met kicsi vőt a birtok, sován a föld, s amit a föld nem adott meg, azt pótolni kellett mesterkedéssel, ügyeskedéssel. Ezétt mongyák, hogy a csomafali mindenhez es ért. Ha azt kéri tőle, hogy meszeje le az eget, nem aszt kéri, miképpen, hanem, hogy milyen színüre. Különféle mesterségeket űzve: mind erdőllés, tutajazás, ácsmesterség, kimozdultak a faluból, többet láttak a világból, járt-kött emberek lettek. Aszt es mongyák, hogy még a Hódon es csomafalival lehet találkozni. Ezétt a gyermekejik tanyittatására es nagyobb gondot fordítottak, mind a környező faluk emberei.

Csufandáros népség ez, eccer biztos. Nincs olyan ember a faluba, akinek ne lenne csúfneve. Ha valamilyen rendellenességet, a szokásostól eltérőt észlelnék, azonnal megtalálják a legtalálóbba kifejezést, s osztán az örökre rajta marad az illetőn. Jobban üsmerik egymást a csúfnevekről, mind az igaziról. Hogy csak néhányat emlicsek: Görgeteg Laji, Másfél Teré, léc Venci, Ucca Panni, Gizi bá, Gyerek András.

Többek között vőt egy P. Egri Feri nevű ember, aki elég gyakran megszonnnyazott, úgy, hogy a lovai má magoktól es megálltak a korcsoma előtt. Fuvaros lévén, eccer Feri bá a helyi plebánosnak vitt tűzfát. A kapu előtti kaptatón a lovak nem bírták a terit. Egri ilyenkor kárinkodással szokta biztatni őket, de most nem lehetett, aszonta hát a papnak:

– Plebános úr, mennyen bé, me a lovak félnek a reverendától. Ezután má ment, mind a karikacsapás.

D. Gergelyt duplaszájú Gergének hitták, me a szája úgy állt, mindha állandóan mosolygott vőna. A bátya meghótt a katonáéknál, s a rokonyok körülállták a koporót. A fénképész felvételt készített, igazgatta őket, s rejaszólt Gergére:

– Gergé fiam, magad ájj elébb, s szomoroggy el!

A Fencser Székely Antalhoz fűződő történet má cseppet se mulaccságos. A II. világháború vége felé a faluból az üdösebb embereket es bésorozták. Elindult egy csoport, Tőgyesig értek el, amikor a tiszt aszonta, hogy nincs értelme a további harcnak, me bėjőttek az oroszok, menekűjjenek. Civil gúnyát keritettek valamelyik faluból, s elindultak hazafelé az erdőn keresztül. Orosz katonákkal találkoztak, de szerencsésekre köztök vőt Csata Ambrus, aki tudott valamennyire oroszul, s elhitette a katonákkal, hogy erdei munkások. Ő má az I. világháború után orosz fogságba vőt. Szerencsésen megérkeztek a falujukba, s Székej Antal kiült a kapujuk előtti padra, nagy megkönnyebbülve.

Hirtelen egy autóból orosz tiszték szökdöstek ki, odamentek, hogy mekkérdezzék, merre van Szováta. Anti bá a béhívót ottfelejtette a lájbi zsebibe, az egyik tiszt meg látta, kikapta a cédolát, s mutatta, hogy mennyen bé, hűjza fel a bakancsot. Úgy elvittek, hogy hat év múlva került haza Oroszországból.

A leányok, asszonyok búttak a katonák elöl, de hát az élet nem állt meg, senni jes kellett. S. Márcé egy alkalommal tejétt ment egy házhoz, a katonák elkapták, kivittek a falu végire, s elszórakoztak vele. Mikor hazament, kérdeszte az urától:

– János, János, megmongyam-e, ha megmondom, megver-e?

S János jól elverte.

Cs. Emilia pedig férhez készült. Mekkérdezte a keresztapjától, hogy mit szól, vajon mennyen-e, fog-e sikerülni. Az öreg aszonta:

– Hát fijam, eddig még senkinek nem sikerült, de azért próbáld meg, hátha teszel az első.

A má emlegetett Csata Ambrus a „felszabadulás” után meggyőződéses komonista lett s falubíró. Úgy es hitták: a vén szovjet Csata Ambarus. Írni, olvasni nem tudott, s a munkanap végén mekkérdezte a kisasszonyoktól, hogy:

– Kell-e még aláírni valamit, me törölöm meg az ujjomat.

Akkor úgy vót, hogy az aktivisták toborozták a párttagokat, s egy alkalommal mekkérdezték M. Jánostól, hogy ő métt akart párttag lenni.

– Akart az öregisten, ehejt Sáska Jóska erőltetett – kíváncszott ki belőle az őszinteség. Az akkori párttitkár a társadalmat a következőképpen tagolta: munkások, parasztok, értelmiségiek és tanügyi káderek. Egy későbbi párttitkár fiától mekkérték, hogy az apja hol dőgozik.

– A néptanács előtt – válaszolta a gyermek.

Akkoriba még az emberek szórakoztatásáról es gondoskottak, vót könyvtár s mozi jes. A mozi személyzete Cs. Mókusz Kálmánból, a feleségből s Róza néniből állt. Kálmán vót az igazgató, Róza nén vetítette a filmeket, de előtte Kálmán üsmertetőket tartott. Egy szovjet film vetítése előtt aszonta:

– E’ltársak, nemcsak a jó filmeket kell megnezni, hanem a szovjet filmeket es.

A felesége vót a jegyszedő s takarító egybe. Kálmán renceresen tartott gyűléseket, s ha harangszókor a felesége monta, hogy haza kéne mennyen, enni adni a malacoknak, Kálmán rejaszolt:

– Csiki e’ltársnő, a gyűlés még nem ért véget.

Egyik tanácsülésen a könyvtáros fizetése meléit tárgyalták, amikor a békésen szundikáló B. Emre felijett:

– Hát van könyvtár? – kijátott fel csudálkozva.

B. Lajika se a csizma szárába tötötte a zítalt. A szövetkezetbe dőgozott, segy reggel pityókós állapotba ment munkába. Az elnöknő magából kikelve szitta:

– Ugy-e megmontam, hogy reggel ne igyál, ma ellenörök jönnek a megyétől.

– Nem reggel ivutt, Bözsi néni, úgy van maradva – kelt a védelmére Bot Árpai, az egyik munkatársa.

A 89-es vátozás után a tulajdon visszaszolgáltatás sok bajt, haragot okozott tesvérek között es. Miklós bácsi s Róza néni levelet kapott a Vásárhelyen élő sógornőjüktől, amelyben kéri a birtokrészt, természetesen pénzben.

– No, abból se veszen köntöst magának Irma! – így Róza néni.

– Megírom, hogy jöjjön haza, kimérjük a részt a széjibe, s kapálja meg a fehér keccsükkel – tóditotta Miklós bá.

Ha törvényre került a dolog, akkor se igen boldogult az ember az igazával. Álózsí bá tavasszal kicsapta a piros-tarka tinóját a reglőre, de ősszel nem azt hajtották haza. Váltig mondta a pásztornak, hogy az ő tinaján a főt elől vót, nem a farán, s a láncon két karika vót, nem egy, de hejába. A hivatalba es próbálkozott, de ott aszonták, hogy nincs elég bizonyítotték. Álózsí bá nem hagyta annyiba a dógot, a törvényhez fordult. Egy tanárembert kért meg, hogy megírja a folyamodványt. A tárgyaláson egy szót se értett, me az román nyelvű folyt. (A pástor érthette, me román ember vót.) A végzésből megtutta, hogy elvesztette a pert. A tanár segiccségivel többször fellebbeztek, de eredménytelenül. Végül a tanár tájékozottabb lett a marha-perbe, mind a törvénybíró. Közbe a tinóból tehen lett, s Álózsí bá meghótt, mielőtt az igazát békonyit-hatta vóna.

Sz. Sándor a szomszéd rendőrről került esszetűzésbe. Március 15-én kitette a magyar zászlót a házára, ami a rendőr szemit igen szúrta, s ezért állandóan buszuskodott vele. Eccer kampánygyűlés vót a faluba. Sándor bácsi es megjelent ott, s békőszönt:

– Dicsirtessék a Jézus Krisztus, s azonnal a tárgyra tért: – Nekem van egy problémám. Akármilyen milicista a szomszédom, nekem ne erejsze a ganyélevet az udvaromra. Ezt meg kell ódani! A rendőr aszonta:

– Maga es levehetné a zászlót a házáról.

– Ameddig élek, soha – válaszolta Sándor bá, s nem es vette le onnat.

Azóta es a Magyar Konzulátus nevet viseli az a ház. Nem csak ez a ház kapott nevet a faluba, ugyanes a csomafaliak nyelve belétörök a manapság divatos idegen szavakba, mind a Drink bár, Guillotine. Helyettek sokkal kifejezőbb neveket találtak: Halál kapuja, a temető utca sorkán, Világ közepe, a központon, Békaugrató, a Maros parttyán, Üvegcsúr. De van itt Fehér Ház, Alsó- és Felső Ház es, sőt még a hétvégi házak es keresztségbe részesültek. A Vártalak mintájára, sorra születtek a Húztalak, Nyúztalak, Táncoltalak, Loptalak, a tulajdonosok foglalkozása szerint.

A széke emberre jellemző szófukarság nálunk es megvan. A híres zenész Koszták, saját készítésű hangszereikkel lakadalmakba mozsikáltak, de sokfelé hírták őket, díjakot es kaptak, még Bukarestbe jes. A zenélésen küjjel más mesterségekhez es értettek. Eccer a két tesvér, János s Están kiment az erdőre malomkövet faragni. Szótalanul faragták egész estig, s amikor a kész kőnek fúrták a likat a közepibe, az elhasadt.

– Ez elhasada – jegyezte meg János, avval elindultak haza. Amikor má’ a kapun léptek bé, Están akkor felelt:

– El.

Uccai beszélgetés az ötvenes ívekbe

– Aggyisten, János bátyám!

Az öreg nem fülel érré a köszöntésre, még a fejit is elfordította.

A fíjatal csak les, mint bornyú az új kapura.

– *Nem írtém ín észtet, fíjam.*

– Dícsértessík a Jézus Krisztus! – kap íszbe a fíjú azonnal. Elfelejtette, milyen rigolyás öreg sógora.

– *Mindörökké! Ládd-é, e mán mingyá más. Hun vótá, Laci écsém?*

– Ín a bótba, kényírír, mēg ha mán ott vótam, vēttem egy szál kóbászt is.

– *Hát nem őttētek?*

– Ammán effogyott míg a tilen, kellett a tarisznyába meg a paprikás kolompérba. Abbú egy kaszrojjal főzött mindēn szombaton nagyanyám. Kōtt kalácsot is sūtött a kemencibe, mer úgy tartya, hogy a szombat Szűz Márija napja, azt meg kō ünnepōni.

– *Ángyod meg herócét szok sūtni.*

– Am mēg mi a nyavaja?

– *Finom ítel az, csőrōge a másik neve nekije.*

– Ín csak a pampuskát szeretēm. Ha marad másnapra, betēszi ídesanyám a konyhai sifon ferslōjába, oszt mēgmelegíti másnap a sparhelten.

– *Hát zōcsíget vettíl-é a húslevesbe? Vagy asztat a píjacon árujják?*

– A rípát mēgtermelte ídesanyám a kiskertbe, mēg sok szíp virágot, lilijomot, tulipántot, rēzēdát, kényírmorzsát, nemzetikét.

– *Hun dógozik most ídesapád?*

– Hun itt, hun ott, ahó kō a dógos kíz, meg a lú a kocsi elé fogva. Tēnnap íppen Maris ángyomék hítták trágyát hordani a főggyükre.

– *Mennyi pízt kap érte?*

– Nem sokat, a kényírre való mēgvan. Mutatník ēgy fínképet, nízze csak a kicsi öcsímet! – szedi elő a fíjú a bugyellárist.

– *Nízním, ha nēm előgetní! – a fíjú arrēbb áll, hogy ne fogja el a napfínyt. – Aranyos kis purgyé! Szoktál-é neki mondókákat énekōni?*

– Tudok kettőt is! „Íg a gyertya, íg, el ne aluggyík, aki lángot látni akar, mind legugojjík.”

Mēg esztet: „Lóg a lába. lōga, nincsen semmi dōga. Mēr ha dōga vōna, a lába nēm lōgna.”

...Hát sógorbátyám huva sietet annyira?

– *Nem sietetek é mán fíjam, csak ípphogy ballagok, betōtöttem mán a nyócvanat!*

– Ammán döfi! Az én papám is annyi lētt vōna, mikor mēghótt tavaj. Szíp teme-tíse vót, asztat is elínekēte a pap mēg a kántor, hogy Jézus az én remínyem.

– *Bishton mēgyēk elídbe, szerelmes Jézusom, Segíccs fél a nagy ígbe, hó nincsen fáj-dalom – idézte az öreg az inekbű azon nyomban.*

Mégfogja az öreg karját a fíjú egy befagyott tócsa előtt.

– Vigyázzik keed, mer jéges az út. ...Van errű' egy mondóka is. Nívnapja van úgyis, fél is köszötöm: János napja ma vagyon, áddöcögtem a fagyon, aszt kívánnya szívem szám, lëgyën bódog, János bá!

– *Köszönöm szépen! Elíg lesz mán nekém annyi, amit a Jóistën egíssígbe ad. Valami más rigmust tanítottak-ë abba az iskolába?*

– Hát nem is kevés. Elmongyak egyet? Vót nekém egy kecskím, tudodë, kertbe rekesztettem, tudodë, mëgette a farkas, tudodë, csak a szarvát hatra, látodë. ...Mëg asztán máma tanútunk egy dalt is. Inkáb mondom, a dallama míg nem mëg: Ajtó, ablak be van firhangolva, në járj hozzám csikorgós csizmába. De mán aztat nem tészem, nem járok, szásszor szébbek a víg szüllüsi jányok.

– *Csiba të, Bodri! Në ugassá mán annyira, saját szavam nem írtem! Në te në, nekem në gyërë mán!* – A kutya csóvál egyet a farkával, oszt engëdi tovább mënni az embërt meg a gyerekët.

– *Vótatok-ë az íjjüli misén? Ín vótam, ángyod fílt elgyönni, nem jó mán a látása. Szépen bészílt a pap, mëg élénekóttük a végin az egyszerű pásztort, anékü nem ünnepe a karácsony.*

– Hogy van az, bátyó? Ínekëjje mán el nekem! Mink nëmigen járunk templomba.

Fél nagy örömrë! ma született,

Aki után a föld epédett.

Márijá karján égi ja lény,

Isteni Kizsdëd Szűznek ölën.

egyszerű pásztor, jój közelëbb,

Nézd a të ídes Istenëdet.

Nëm ragyogó fény köszt nyugoszik,

Bársonyos ágya nincs neki jitt.

Csak ez a szalma, kódusi hely,

Rá melëgët a marha lehel.

egyszerű pásztor, térdëdën ájj!

Mert ez az égi s földi király.

– Ja, esztët mink is tanútuk most karácsonyra a tisztelendő úrtul a hittanon... Kisasszony napi búcsún vót-ë, bátyám? Hallom, mëntek az örvínyiek csapatustul a kántor úrral.

– *Eddig mëg mindën évbe elmëntem, ípp máma vót eszëmbë, hogy jövő évbe tudok-e mënni. Amikó' mëgszabadútam a tífusztul mëg a fogságbul. mëgfogattam, hogy kisboldogasszonykor mindën évbe elmënék a szentküti Szűz Márijáho.*

– Esztët eddig meg is tartotta?

– *Mëg én, esztán is, ha Isten segít! Na, elíg vót mán a bészídbü, várja ángyod az élesztót a dagasztáshó. Ótán vigyázzá magadra tis is, tanújjá becsülëttel, mëg segícse othon apádnak ganézni. Csókoltatom Piros húgomot meg András öcsímét! Isten álgyon, fíjam!*

– Magát is, sógorom! Örülök, hogy ijjen jót bészilgettünk!

Csókolom. Csörög a mobilom.

Este fél tíz. Ilyenkor én már aludni szoktam.

Ujj Zsuzsi hív. Tudod, ő, aki nagyon régen eladta a fényképezőgépét és vett helyette egy mikrofont.

Zsuzsi kilenc órától a lovasi Gartenben filmet néz: *Van Gogh élete és pályája*.

A kezdés előtt megkérdeztem tőle: emlékszik-e valami jó klasszikus filmre, amelyek a témája az eltévedés, vagyis az elveszés (volt az a közép-unalmas sorozatfilm, a LOST, amelyben mindenki elveszett).

Zsuzsi a Van Gogh-film nézése közben, emlékezetében az eltévedés motívuma után kutatott. Aztán kijött a vetítésről, hogy elmondja: az Andrzej Wajda rendezte *Csatorna* című lengyel film jutott eszébe. Menekülő lengyel partizánokról szól, akik 1944-ben a németek által megszállt Varsó utcáin, illetve főként utcái alatt keresik a kiutat a bekerített városból. A varsói felkelésben részt vevő lengyel ellenállók egy elszigetelt osztaga reménytelen helyzetbe kerül, alig maradt lőszerük és kötszerük. A központból parancs érkezik, hogy az egyetlen lehetséges módon: a csatornarendszeren át próbáljanak kijutni a városból. Lehúzódnak tehát a város minden piszkát összegyűjtő csatornába, szennyvízben gázolnak, csuszamlós köveken és patkányok között botorkálnak előre, egyre elcsigázottabban keresik a menekülés útját. Olykor egy-egy csatornanyílásra találnak, de fedelüket nem lehet elmozdítani. Eltévednek, kisebb csoportokra oszlanak; többen lemaradnak, elvesznek az elágazások útvesztőjében. Michał, a zeneszerző megőrül, imbolygó alakja hol eltűnik, hol ismét felbukkan a csatorna homályában. Két szerelmespár is van a csapatban. A Százszorszép névre hallgató leány – egyébként jól ismeri a csatornákat, – kimerülten, de reménykedve támogatja a kijárat felé sebesült, megvakult szerelmét, Jacekot. Már felcsillan kintről a napfény, előttük a Visztula, a város folyója, de a kijáratot vasrács zárja el. Nincs menekvés. Ott maradnak egymást átölelve, a kintről sugárzó fényben.

A másik szerelmespár története merőben más: Mądry hadnagy bevallja Halinkának, hogy családos ember, felesége és gyermeke van, akik otthon várják, ha egyedül megy tovább, nagyobb esélye van a kijutásnak. A becsapott, magára hagyott Halinka agyonlövi magát. Később Mądry néhány társával talál egy csatornanyílást, amelynek a fedele nincs lezárva, de ahogy óvatosan elhúzzák, egy katonacsizma tűnik fel előttük. A német katona rájuk parancsol, hogy másszanak ki és menjenek a falhoz, ahol a kivégzésre váró társaik már némán, feltartott kézzel felsorakoztak.

Végül Zadra, az osztag parancsnoka rátalál egy szabad kijáratra. A nyomában haladó Kula őrmester végig bizonygatta neki, hogy a csapat követi őket. Azonban hiába várják a társaikat. Zadra amikor ráébred, hogy félrevezették és elvesztette csa-

patát, agyonlövi az őrmestert, majd újra leereszkedik a csatornába, az alvilágba. Jelképes történet. Egy csapat ellenálló, aki a föld alá kényszerül. Egy a sorsuk, elvesznek a város alatti labirintusban. Össze-vissza tévelyegnek, csak mennek ösztöneik után. A film szinte mindvégig földalatti csatornák szennyében, homályában játszódik. Nyirkos kanalizáció, fekália. Patkányok közt.

Szinte érezzük a bűzt. Valahol csak vége lesz? Véget ér az alvilág. Menjünk egyenesen tovább. Háttha elérjük a rácson túli fényt. Vissza a csatornába, vissza a föld alá. Csókolom.

Az ellenállók mind elvesznek, meghalnak. Egytől-egyig: a bátrak, a gyengék, a magabiztosak, a szerelmesek, az életuntak, a vidámak.

Halál Van Gogh fölére!

*

Csókolom.

Tudod, ő Zsuzsi, aki a Dunántúli slágert énekli.

Volt egy bandája, úgy hívták: Csókolom.

A kritikuskos szerint az ő munkásságával vette kezdetét a ma sokat emlegetett „nőművészet” fogalma a kortárs magyar művészeti életben. Ujj Zsuzsi 1985-ben Hajas Tibor (1946–1980) hatására kezdett el fényképeket készíteni magáról. Többnyire a meztelen testét választotta médiumnak.

„Szellemi veszélyek szabad portyázója lévén a művész bizonyos szabadságot nyer, hogy másképp viselkedjen, mint a többiek (az átlag). Az a dolga, hogy begyűjtse élményeinek győzelmi jelvényeit, olyan tárgyakat és gesztusokat, melyek másokat elkápráztatnak és lenyűgöznek. Olykor az elkápráztatásban egy lépéssel tovább megy a megbotránkozás dialektikájában. Azt keresi, hogyan tehetné művét visszataszítóvá, homályossá, hozzáférhetetlenné, hogy azt adja, amit a közönség nem akar.”

Aztán hirtelen abbahagyta a fotózást. Eladta a fényképezőgépét, az árán vett egy mikrofont. Azóta csak énekel.

Még mindig ugyanaz az alternatív antisztár, aki nem akart megfelelni a közönségnek. Néhány fényképét 2012 őszén beválogatták a londoni Tate Modern galériában megrendezett *A Bigger Splash: Painting after Performance Art* kiállításra, amelyen többek Jackson Pollock, David Hockney és Cindy Sherman művei is szerepeltek.

Saját elmondása szerint mindig csak a szerelem érdekelte, de sajnos *„Én sem vagyok az már, aki voltam, / csókolommal köszönnek a boltban”*.

Több mint három évtizednek kellett eltelnie, hogy szülővárosában, Veszprémben is kiállíthassa a sokkolóan őszinte fotográfiát.

Tudod, ő Zsuzsi, aki a Dunántúli slágert énekli. A szöveg nagyon jó.

A zenéjét Tom Waits szerezte: Yesterday Is Here.

*

Csókolom. Persze.

Persze. Mi más: Odüsszeia. Homérosz hatalmas eposza.

Odüsszeusz tévelygése. Hatalmas kaland. Amelyre a kortárs világirodalom épült, mint ahogy Platón műveire a filozófia.

Néhanapján el kell menni Szombathelyre. Van ott egy szobor. James Joyce-t ábrázolja, aki az Ulysess-t írta, a dublini útvesztőt. Az ír Ulysess: Leopold Bloom, Stephen Dedalus, és Molly egy napjának története.

James Joyce regényében Leopold Bloom apját Virág Rudolfnak hívják, aki magyar zsidóként Szombathelyen élt, de Írországba emigrált. Ez valahol benne van a könyvben, a XIV. fejezetben? Még mindig nem találtam meg a pontos helyét. Ennek ellenére Szombathely főterén a 40-41. ház kapubejárata mellett ott van Joyce szobra.

Egy kalapos úriember, ahogy előlép a falból.

*

Csókolom. És akkor a 2001: Űrodüsszeiá-ról még nem is beszéltem, mert volt olyan is. Stanley Kubrick filmje 1968-ból: „Valamikor a távoli múltban, az emberiség hajnalán a különös, fekete monolittal való találkozásnak köszönhetően a majomemberek fölfedezik a tüzet és az eszközhasználatot. Évezredekkel később amerikai kutatók hasonló oszlopra bukkannak a Naprendszerben, amely rejtélyes rádiójelet sugároz a Jupiter felé. Űrexpedíció indul útnak, hogy megvizsgálja, kinek szólhat az üzenet. A hosszú út alatt a fedélzeti komputer meghibásodik, és ez a legénység életébe kerül. Az egyetlen túlélő a visszatérés reménye nélkül mégis megpróbálja teljesíteni a küldetést.”

A filmben felcsendül Richard Strauss (*Ímígyen szóla Zarathustra*), ifjabb Johann Strauss (*Kék Duna keringő*), Ligeti György (*Atmosphères, Lux aeterna, Requiem*), és Aram Hacsaturján (*Gajane*) zenéje.

A titokzatos sötét monolit: arra ösztönzi a majomembereket, hogy kilépjenek az állatvilágból; az objektum az űrkorszakban veszélyes utazásra invitál, először a Holdra, majd a Jupiter közelébe.

Csak kóválygunk, mint libafos a levegőben.

Az élet labirintusában kóválygunk. Elveszve.

Nem találjuk a kiutat. Honnan is? Merre?

*

– Csókolom. Benzin, baseball és rock and roll!

– Hallotta? A kambodzsaiak oltanak, mint indonéz skinhead a Fradi-táborban! Vlagyimir Vlagyimirovics meg belelépett a gereblyébe.

– Ki beszél? Kinek?

Csókolom. A szülőföld kiindulási pont, zéró, melyhez minden viszonyul, minden. A szülőföld a világ közepe?

Viszonyítási pont mindenhez: Mohol-Gunaras. Ami nincs is már, közigazgatásilag megszűnt. Elveszett. De áll még a szélmalom. A Buzogányék szélmalma, viszont a kisvasút, a Kopolya és a kenderföldek mind eltűntek. A szülőföld, az otthon, a szoba, a bútorok minden elveszett. Anyám Singer varrógépének is nyoma veszett.

A szülőföld egyfajta nyugópont, mérték, amelyhez viszonyítani lehet. Lehet: haragudni, megvetni, szégyellni, de olykor – a fantázia szárnyán – vissza lehet térni, a biztos alaphoz, a hely szelleméhez, amelyre felhúzható a költészet tornya. Amíg le nem omlik minden, míg össze nem zavarodik a nyelvünk.

Egy falu, a moholi határban. Mondataink térbe vannak ágyazva, magukon viselik a térbeliség jegyeit, a világ pora lebeg felettünk.

Itt, erre, Moholon élt, Moholy-Nagy László, a Bauhaus világhírű professzora, aki Chicagoig meg sem állt, ott talált nyughelyre. Magam is jártam ott, álltam a Sears Tower tövében, és csak hunyorogtam a magasba. Egy-két évtizedig a világ legmagasabb épülete volt, most már nem az. És már a neve sem Sears Tower. Most úgy hívják: Willis Tower.

Minden változik, és nincs olyan, hogy vége, csak a végtelen táguló tér.

És benne van Sinistra, Nyócker, Szajla, Baláca.

Nekem a könyveim lettek az otthonom.

Tolnainál olvasom Fehér Ferenc (1928–1989) bácskai költő megrázó sorait:

*„úgy hordom itt már napok óta a tájat,
mint bensejét a felhasított állat”*

Tündérek táncolnak szívemben. Mögöttem elveszettnek hit tájak, utcák, kapuk, ajtók, ablakok, falak és folyosók, az Úr parancsára elindulnak hűs, homályos templomok tompa fényébe, és hallom, ahogy zizeg láthatatlan, molyrágta angyalszárnyuk.

ZSIDÓ FERENC

Az örökség

(REGÉNYRÉSZLET)

Bíró János a pitvarban ült egy padon, előtte egy széken pléhtányérok, egymás után vette kézbe őket, s bicskája hegyével takarította ki a karimájuk alá gyűlt koszt. Ami vastagon volt. Vénségödre jól elmocskosodtál, te asszony!, morfondírozott közben.

Bíró János ritka egy pedáns ember volt, kétnaponta borotválkozott, hetente kétszer cserélt tisztát. Az ételre is kényes volt, az edények tisztaságára még inkább. Ha egy kanálon valami rászáradt ételmaradékot talált, mert az asszony nem mosogatott elég figyelmesen, ami mostanában olykor előfordult, képes volt utálkozva kifordulni a házból, s inkább nem enni.

Most kihasználta, hogy egyedül volt otthon, s kicsit megadusztálta az edényeket. A tányérok után következett a többi. Megsúrolta a fedőket, a fazekak külső oldalát, kipiszkálta a villák ágai közé rakódott mocskot. Fintorgott, szörnyülködött: mennyi kosz mindenütt... Kicsit a körme alá kell nézzek ennek a fehérnépnek!, morogta.

Bíró Mária bement a községközpontba a reggeli busszal, hogy tegyen fel a postán egy kis csomagot a fiának. Bíró János persze ellenkezett, mondván, mit tud küldeni innen, a székely porfészekből a nagy Angliába, s különben is, ha már kiment dolgozni, legyen Janinak annyi pénze, hogy megvegye magának, ami kell. Mariska bólogatott, hogy ez mind igaz, de ő akkor is akar küldeni egy kicsi hazait, hogy érezze az a gyermek az itthoni ízeket, s a törődést. Csak egy szikrát, kóstoló gyanánt...

Hát küldjed na, ha ilyen csökönyös vagy!, háborgott Bíró János, pedig igazából örült, hogy eszébe jutott az asszonynak, s az egyik felével ő is akarta, a másikkal viszont ellenkeznie kellett, maga sem tudta, miért. Mariska néni összepakolt hát néhány finomságot, olyasmit, ami kibírja a várhatóan több mint egyhetes utat, s ami nem is túl nehéz: dióbelet, aszalt szilvát, egy fél szál házikolbászt (Bíró János úgy tudta – a felesége azt mondta – hogy el van fogyva), egy darabocska szalonnát, mézet. Bíró János csak nézte, ahogy spárgával átköti a pakkot, s bizonytalan kézzel ráírja az angliai címet. Nem segített volna a világ minden pénzéért sem. De mogorvasága álcája mögül elismeréssel gondolt feleségére, aki vénsége ellenére vállalja a buszozás fáradságait, a félnapos hercehurcát, aki le tudja győzni a haragot, amit ő megnevezni sem mer... Fölajánlhatnám, hogy elmönyök vele!, futott át a fején. De nem tette.

A kamara földjén megkapod a töltött káposztát!, hagyakozott indulás előtt Mariska néni; az öreg egykedvűen bólintott; levest nem vót üdöm főzni; égyet se bajolj amiatt, legyintett Bíró János, legföljebb kikanalizok égy szilvakompótot, megiszom réa égy csipor vizet, s ott a leves; már megint fog a figura, pirított rá az öreg-asszony, éjsze örvendesz, hogy elmönyök?, örvend a hóhér, hát nem látod, hogy sírok?, vigyorgott kajánul az öreg, aztán elkomolyodott, no, ügyelj magadra, s osztán gyere. Ne félj, csihánba nem üt a ménkö, legyintett az asszony, a négyórással jövök

osztán. Azzal elballagott. A lába és dereka eléggé fájt, s erőtlennek is érezte magát, de ezt most a férje előtt a világeért sem mutatta volna.

Bíró János érzékenyülve nézett utána. Kár, hogy nem írtak egy pár soros levelet, hogy azt is beletegyék a csomagba, gondolta. Igaz, hogy Skype-on mindegyre beszélgetnek, de egy levél azért más. Mindegy. Ha nem jutott eszébe az asszonynak, ő nem mondhatta. Nem mondhatta?

Váratlan felindulással megivott egy pohár pálinkát, s megint örölni kezdte gondolatait, nem jutva egyről a kettőre. Nem esik jól, úgyé Bíró János, hogy nem olyan lött a fiad, amilyent te szeretnél vóna!? Könnyen lehet, hogy te rontottál el valamit! Hogy örvendtél, amikor a léánka után fiad született! Azt hitted, megfogtad az Isten lábát! Hogy jó gazdaembört faragsz belőle, aki osztán megörökli az őst, s gondodot viseli, amikor te már vén trotty löszöl. Idegösít, hogy ebből nem lösz sömmi, ugyé?! Magadra vess!

Az asszonynak könnyebb, gondolta aztán. Ő szülte, neki Janika örökkétig az aranyzaró fiókája marad. Ha szidtam, ő védte. De lehet, így kellett ennek lenni, ha ő szapulta volna, én fogtam volna pártját. Fájin portéka, csak dicsérni kell. Soha égy szerszám se állt jól a kezibe... Mennyit vesződtem vele! Hogy fogod azt a villát, te idétlen!, az anyád iskoláját, hogy áll a kapa a kezedbe, te! Ő csak duzzogott, s merkölt a nagy fekete szömeivel. Igaz, közben figyelhetött is, mert valahogy csak elvégezte osztán azt a nyavalyás agrármérnököt, nem mintha vóna köszönet benne, a fene ötte vóna meg azt az Angliát!

Sokszor, nagyon sokszor osztózódtak Bíróék a fiuk fölött. Bíró János váltig hangoztatta, hogy élhetetlen a gyermek. Egyszer odáig jutott, hogy megkérdőjelezte: egyáltalán ő csinálta-e? Mariskának ez túl sok volt, kikelt a képéből, s jól megkiabálta a férjének, hogy vedd már észre, a gyermek épp olyan mamlasz, amilyen te vótál, amíg a feleségöd nem löttem! Én csináltam embört belőled, s éjszen csak kap égy fehérnépet Janika is magának, aki belőle is embört csináljon! S az öreg csak pislogott és bólogatott, nem szökött föl indulatosan, s nem vágta szájon az asszonyt, hogy elhallgass, az anyád istenit, me kitaposom a beledöt...

Bíró János elégedetlenül járt fel-alá az udvaron. Alig egy órája ment el a felesége, s ő már nem találta a helyét. Hiányzott az asszony sóhajtozása, csoszogása, az eriggy má, Jóska, ne mind disznólkodj!-féle korholása. Pedig alig várta, hogy elmenjen! Mennyi terve volt! Az edényekkel immár végzett, ingerülten nekilátott hát a továbbiaknak: pár ósdi rongyot akart még elégetni, s a dugipénzt megkeresni. Nem, mintha el akarta volna költeni, csak, hogy tudja, hányadán állnak, mert amióta a kaszszakulcsot az asszonyra bízta (vagyis a lakodalmukat követően), az egyvégben ködösített, s ő sosem tudhatta, mennyi pénz van a háznál. Több ízben tettek be a bankba is pénzt (ezt többnyire a felesége intézte, olykor Klári, akit felhatalmaztak), de közös megegyezéssel itthon is őrizgettek valamennyit, hogy baj esetén legyen, amihez nyúlani.

A dugipénz felkutatása s a ruhaszelektálás némiképp összefüggött, mert sejtése szerint a pénzt a szekrényekben kellett keresni. Ideges mozdulattal lökte ki a padlóra

az első stósz ruhát. Mennyi ócska holmi! Az asszonyét nem abajgatta, a sajátjai közül azonban kezdte félredobni a hitványát. Feslett nyakú ingek, szakadt pizsamák, kitérdesedett nyelesgyatyák. Az asszony azon az elven volt, hogy ameddig a régi tart, nem kell elővenni az újat. Nem akart megválni semmitől, a „jó lesz az még valamire”-elv alapján. Elég sokat járta a várost, főleg fiatalabb korában – amíg a gyermekek iskolában voltak –, s útjai során mindig vásárolt valami ruhaneműt a férjének is, így az évek során annyi cucc felgyűlt, hogy már nem fértek tőle. Az öreg mondta elégszer, hogy vigyázz, te asszony, mennyi ruhát gyúrsz be abba a szekrénybe, mert egyszer kiduvad az egész az ajtaján, s agyonnyom!, de Bíróné meg se pirulázta férje ingerkedését, egyre csak gyűjtött, s szortírozott.

Atyaisten, mennyi celecula!, s a pénz pedig sehol!, morgott az öreg. Felforgatta mindkét ruhásszekrényt, az almáriumot, az ágyneműtartót. Az iratos fiókot is kihúzta, beletúrt a sokféle papírba. Berontott a kamrába is, s nekivadulva kezdte félrehúzogatni a kompótos üvegeket, belekotort a lisztes ládába, a fuszulykás tarisznyába. Semmi. Idegesen visszament a ruhás szekrényekhez. Ide szokta eldugni! Csak meg kell legyen valahol! Hiszen a havi nyugdíjuknak felét se élük föl! S tavasszal tíztizenkét bárányt is pénzzé tettek, a gyapjú is hozott valamicskét, a pálinkából is adtak el egy ötven liternyit... Valahol csak meg kell legyen. Hacsak..., lassult meg az öreg keze, hacsak...! Csak nem...?

Elerőtlenedve üldögélt egy ideig a ruhahalmok között, aztán lemondóan legyintett, nagyot sóhajtott, s kezdte visszarakni a göncöket a szekrénybe. Azokat is, amelyeket korábban elégetésre kiszelektált.

*

Miközben a dugipénz után kajtatott, Bíró Jánosnak kezébe került egy megsárgult mappa, szülei régi irataival. Akkor nem volt kedve belenézni, de utóbb foglalkoztatni kezdte a dolog: lassan harminc éve, apja halála óta porosodhatnak ott... Eszébe jutottak apja szavai, akit jovialitása a vénségben és betegségben sem hagyott cserben teljesen, hogy tessék, fiam, ha már vagyont nem tudok hagyni réád, legalább ezökört a papirosokat adom, tödd el jól, ha égyébre nem, a tűzre jó lősz valamikor! Ő akkor átforgatta az iratokat, kiszedte azokat, amelyekre a hagyatéki tárgyalásnál, földek visszaigénylésénél szükség lehetett, s a többi besuvasztotta a fiókba.

Most, pár nappal az első „találkozás” után ismét kihúzta azt a bizonyos fiókot, újra kivette és felnyitotta a szóban forgó dossziét, és nézegetni kezdte az iratokat, kezdetben inkább unottan, aztán egyre elmélyültebben. Volt ott iskolai ellenőrző könyvecske és anyakönyvi kivonat, diplomák, igazolások, jó néhány levél a katonaságból, melléjük csíptetve a szülők válaszlevele, szállás, nehézkes betűkkel (nem is gondoltam, hogy apám ilyen rendszerető volt, ami a papírokat illeti!, morfondírozott), hivatali értesítések, gyászjelentők, stb. Többségüket csak átforgatta, egyik-másikat, amelyiket valamiért érdekesebbnek tartott, azonban végig is olvasott.

Lássuk, ez itt mi?, kezdett böngészni egy román nyelvű iratot: nyomtatott űrlap volt, kézírással kitöltve. Certificat de naționalitate, aha az valami olyasmi, hogy nem-

zetiségi igazolás, mormolta az öreg, s olvasta, fordította tovább, hogy alulírott a község polgármestere igazolja, hogy Bíró Ioan született 1919. február 20-án, stb., „are naționalitate română” vagyis román nemzetiségű; aláírás, „Primarul comunei, Martin Danilă”, vagyis a község polgármestere..., mellette: „notar Petru Făină”, vagyis jegyző..., végül keltezés: 1938. február 3. Honnan hoztak román polgármestert és jegyzőt ebbe a községbe, s vajon hová tűntek el?, morfondírozott magában Bíró János, aztán legyintett, valahogy úgy, hogy mindegy immár, félretette a megsárgult iratot, s kézbe vette a következőt. Írógéppel kiállított okmány volt, rajta szárazpecsét és okmánybélyeg. „Állampolgársági igazolvány. A rendelkezésemre álló hiteles adatok alapján bizonyítom, hogy az 1919. február 20. napján született Bíró János a magyar állampolgárságát az 1921/XXXIII/61 számú rendelkezés folytán 1921. július hónap 12. napján elvesztette. Bizonyítom továbbá, hogy nevezett az 1940. évi XXVII/4. rendelkezés alapján magyar állampolgárságát 1940. évi augusztus hónap 30. napjával hatósági intézkedés nélkül visszaszerezte. Nevezett e naptól kezdve tehát újból magyar állampolgár. Budapest, 1941. évi július 19-én. A belügyminiszter rendeletéből... (*olvashatatlan kézírás*)... miniszteri titkár.”

Sorra vette az iratokat, a következő az apja katonakönyve volt: elfintorodott, rossz emlékek támadtak föl benne. Pár éve a magyar állam szép kárpótlást adott a háborúban elesettek hozzátartozóinak, de a fogságba esetteknek is, attól függően, hogy hány évig volt kényszermunkán. Amikor elterjedt a faluban ennek híre, felesége gonoszkodva jegyezte meg, hogy no látod-é, apád ebből is kihúzta magát, s így te most nem kapsz sömmit! Benne volt ebben mindaz a feszültség, ami kettejük között a rokonok, elődök megítélése kapcsán ott vibrált. Mi az, hogy ebből is?; mi az, hogy kihúzta?, horgadt föl benne az igazságérzet. Hazaszökött, mert úgy vélte, az a legjobb döntés!, csak nem hányod ezt föl neki, s neköm?! Így lőn, hogy úgy összekaptak az apja nem létező kárpótlása miatt, mint a kuya s a macska. Volt ott bezzegelés, példálózás, a hozzátartozók viseltes dolgainak felemlegetése, illetve az azokból rájuk szakadó terheltségek felhánytorgatása. Elvetették a súlykot mindketten, be is árnyékolta a kapcsolatukat jobban, mint bármelyik korábbi veszekedésük. Ezért most nem sokat bíbelődött a katonakönyvvel, gyorsan besüllyesztette a többi irat alá.

Végigfutott egy kaligrafikusnak tűnő, de inkább hányaveti kézírással kiállított Községi bizonyítványt, melynek tartalmát már jól ismerte: „... a község alulírott eljárásai hivatalos hitelességgel igazoljuk, hogy Bíró János, született 1919. február 20. napján (...), 9 holdnyi ingatlan külsőséggel (3 hold szántó, 3 hold kaszáló, 3 hold erdő) rendelkezik, 4500 P értékben, ezen kívül ingó vagyona egy pár ló 1000 P értékben valamint egy tehén 500 P értékben. Összesen tehát 6000 P ingatlan és ingó vagyona van. Kelt: 1942. december 3-án. Keblibíró: Péter István. Közjegyző: (*olvashatatlan aláírás*)”. Igen, bólogatott Bíró János, ezeknek a földeknek, kaszálóknak erdőknek egyrészevel (2 hold szántó, 1 hold kaszáló, az erdőket mind államosították) kellett beállnia az apjának a kollektívbe, ezeket kapta vissza ő hosszas hercecurcával az 1989-es fordulatot követően. Ez a dokumentum a román adminisztráció szemében nem sokat ért, (megvoltak, nyilván, a kollektívbe való beállítás román nyelvű jegy-

zökönyvei is, rajta az ingó-ingatlanok egyenként felsorolva, az alapján tudta beadni a visszaigénylést), neki azonban, akinek gyermekkorá óta hozzá kellett szoknia, hogy ami hivatalos irat, az csakis románul lehet, most kimondottan jól esett olvasni. A lényegretörő stílust is értékelte. Hol van ma már ettől a mai hivatalis nyelv!, hümmentett ajakbigyesztve, arra gondolva, mennyit kellett neki szöszömötölnie egy nyavalyás tyúkoltási igazolással is. Hát a sok összesítő, havi jelentés, amelyet a község állatállományáról be kellett küldenie a megyeközpontba?? Mennyi fölösleges papírmunka volt, mennyi vesződés!

Aztán egy olyan iratot kezdett tanulmányozni, amelyen, meglepetésére latinul is írtak, egy úrlap volt, kézírással kitöltve. „Dioecesis Transilvaniensis – Erdélyi Egyházmegye. EXTRACTUS E LIBRO BAPTISATORUM/Kivonat a kereszteltek anyakönyvéből. Infrascriptus vigore praesentium quae sequuntur eadem ratione contineri in Libro Baptisatorum ecclesiae parochialis rom. cat. (...) /Alulírott ezen okmány erejénél fogva bizonyítom, hogy a következő adatok tartalmilag meg egyeznek a (...) római katolikus plébánia Kereszteltek Anyakönyvében foglaltakkal. // Annus dies et mensis Nativatis/Születési év, hó és nap: 1889. július 3. Annus dies et mensis Baptismi collati/Keresztelés év, hó és nap: 1889. július 4. Nomen baptismi/Keresztnév: János. Genus legitimas, prolis et religio/A gyermek neve, törvényessége és vallása: fiú, törvényes, róm. kat. Nomen, cognomen, religio et conditio Patris/Az apa vezeték- és keresztnéve, vallása és foglalkozása: Bíró János, róm. kat., székely földműves. Nomen, cognomen, religio et conditio Matris/ Az anya vezeték- és keresztnéve, vallása és foglalkozása: Kuron Rózália, római katolikus. Nomen, cognomen Patrinorum testium/A keresztszülő vezeték- és keresztnéve: László Ignácné Sinka Rózália. Baptisans/Keresztelő: Antalfi Ferenc, plébános. Kelt: (...) 1943. december 12. Aláírás: Lázár Adalbert plébános.”

Ez tehát nagyapám keresztelői igazolása, állapította meg az öreg. De vajon kinek és mire volt szükség rá 1943-ban? Neki magának? Vagy inkább a fiának: felmenői magyarságát kellett igazolnia vele valahol? Székely földműves, ízlelgette Bíró János a kifejezést. Hivatali szó volt, nem használták, idegenül hatott számára. Sosem gondolt úgy a nagyapjára, mint székely földművesre. Elég jól emlékezett rá: 1953-ban halt meg (gyászjelentője itt volt a papírok között, az imént került a kezébe), amikor ő kilenc éves volt. Kisgyermekként egy ideig félt tőle, mert félkarú volt és sípolva vette a levegőt, de csakhamar rájött, hogy valójában szelíd és játékos ember, aki szeret énekelni, mókázni, viccet mondani. Szülei úgy mesélték, amíg jól bírta magát, egyáltalán nem viselkedett hadirokkant módjára, fél karjával is annyit dolgozott, mint mások kettővel (persze, egy egész sor munkát nem volt képes elvégezni, de feltalálta magát). Amire nagytata sorba került, már eléggé legyengült, de az unokákat még kitűnően tudta gardírozni, így amíg a család többi tagja dolgozni ment, mezőre, ki merre, ő pesztrálgodott. Ők, az unokák alig várták, hogy vele maradhassanak, mert a többi felnőttek időnként megszidták őket, olykor sietősek és idegesek voltak, de tata mindig ráért, mindig türelmes volt. A halálára jól emlékezett Bíró János, arra is, mekkora megütözést keltett a családban, amikor megkérdezte, hogy tatának félkarú

koporsót csináltatok? Szülei aztán odaengedték a ravatalhoz, s ő megértette, hogy nincs félkarú koporsó, s az élet se feltétlenül annak félkarú, aki félkarú. Sőt, most is úgy vélte, sokan odaadnák fél karjukat, ha olyan teljes életet élhetnének, mint a nagyapja. Olykor magát is ezek közé sorolta.

– Mi ütött beléd te, hogy ezöket a pappírokat bújod? – jött be a tisztaszobába kisvártatva Mariska néni.

– Belém sömmi... – válaszolta kimérten az öreg.

Még nem tette szóvá a pénzkérdést, a megfelelő alkalomra várt. Ami, ím, el is érkezett.

– Keresöl valamit? – firtatta tovább a felesége.

– Én igön. S gondoltam, ha már azt nem kapom, amit keresök, akkor immár elszöszmötölök ezökkal az iratokkal...

– Értöm. S hát én tudok-é segíteni a keresésben?

– Abban nem – szusszant nagyot az öreg, s azzal a dossziét összecsukta, a fiókot pedig betolta –, de abban igön, hogy megmondd, hol van az a kicsi pénzünk, amit vénségünkre gyüttögettünk!

– Hol lönné? – értetlenkedett Mariska néni.

– Hát hol?

– Ejszen azt kerested? S hát mit akartál vele?

– Én-é? Sömmi, csak hogy lássam...

– Attól nem szaporodik, ha néződ...

– Főleg, hogy nem is vót alkalmom réapillantani...

Bíró János hangjából némi rosszallás volt kihallható, s tán némi türelmetlenség is, valahogy úgy, hogy ejszen immár elég volt a játékból, te asszony... Mariska néni azonban úgy érezte, kicsit tetéznie kell meg:

– Ott kell lögyön, a helyin, s ha nincs ott, annak is megvan az oka...

– Hát ez meg mit akar jelteni, te fehérnép?

– Az csak annyit, hogy odaadtam Kláriéknak, hogy fizessék bé előlegbe a házra!

– jött ki egy szuszra az öregasszonyból a vallomás.

Szemmel láthatóan meg is könnyebbült tőle.

– Milyen házra? – értetlenkedett az öreg.

– Állítólag elég nagyra... – válaszolta talányos-dacosan Mariska néni.

– Nem is tudtam, hogy házat akarnak vönni...

– Most immár tudod...

– S te odaadtad a pénzünköd...

– Én oda...

– S hát neköm mért nem szóltál?

– Attól tartottam, ellenöznéd...

– Attól...

– S...?

– Hadd el, te János, ne haragudjál, valamikor visszaadják, most vót szükségük réa...

Bíró János csak hallgatott, s nézte a feleségét. Az félreérthette e hallgatást, kissé megszeppent hangon ismételte, hogy ne haragudj no, visszaadják osztán, pedig ő mérges sem volt, amiért a felesége odaadta, csalódott sem, amiért titokban intézte, sőt, igazából boldog volt és megkönnyebbült. Boldog, hogy ilyen nagy szívű felesége van, s megkönnyebbült, hogy legalább nem kell legyőznie önmagát, feltörő fukarságát. Egy kicsit azért még megjátszotta a sértődöttet:

– Máskor azért szóljal...

– Hogyne szólnék! – élénkült fel Mariska néni, mert megérezte, hogy nem haragszik olyan nagyon a férje – Máskor mindig, de mindig! – hajtogatta, úgy, mintha csak azt mondaná, ezután gyakrabban sütök palacsintát.

Este, lefekvéshez készülődve visszatért a témára az öreg, mert fúrta még valami az oldalát:

– S hát hallod-é, Klárral ezt a pénzes dógot mikor intézted el?

– Én a múltkoriba főhívtam vót, s akkor említette, hogy...

– Főlhívtad? Mintha azt mondtad vóna, megvárod, amíg ő hív... – vágott közbe az öreg.

– Lehet, hogy azt mondtam, de meggondótam magam...

– Nem vagy te olyan meggondolós fajta...

– Ez más, te János...

– Értöm. S akkor...?

– Hát a múltkor, amikor lemöntem a csomaggal, akkor találkoztunk...

– Értöm. Azért jöttél csak a késői busszal...

– Azért hát...

Bíró János hümmentett, hogy lám, megvénültek, de még mindig meg tudja lepni a felesége.

– Klári tudja-é, hogy erről az egészről én, úgymond, nem tudok?

– Hogyne tudna! Ő kért meg... Attól tartott, hogy haragudnál...

– Nem kellett vóna attól tartson...

Erre Mariska néni már nem mondott semmit, csak a férje felé fordult az ágyban, orrát a vállához nyomta, s átölelte: kissé sután, de fiatalságukat idéző kedvességgel. Az öregnek átfutott a fején, hogy talán nem ártana jobban haragudnia, a feleségére is, a lányára is, illene patáliáznia, de önmagát is meglepve, nem volt kedve hozzá. Nem tudta, ez az erőtlenedés, az öregség, jele-e, vagy az azzal együtt járó bölcs belátásé. Arra a következtetésre jutott, jobb, ha az utóbbi számlájára írja.

MARKÓ PÉTER

Simonffy András Sárváron

Simonffy Andrással valamelyik kiállítás megnyitóján vagy koncert után ismerkedtem meg a sárvári Nádasdy-várban, a '80-as évek második felében. Hamar tartalmas beszélgetésbe merültünk – nem volt nehéz vele –, kifejezte elismerését, és azt, hogy meglepődve tapasztalja, milyen jelentős műsorokat láthat a várban. Akkoriban költözött Dukára, a Vas Megyei Tanács meghirdetett programjához csatlakozva vállalta, hogy helyrehozza a Dukai Takách-kúriát, amelyben a „magyar Szapphó”, Dukai Takács Judit is élt egykoron. Simonffy András rendszeres látogatójává vált programjainknak, és a rendezvények után néha elsétáltunk a „Bajor sörözőbe”, hogy a helyben főzött – a bajor királyi család licence alapján készített – kiváló sörből poharazgatva a kultúráról beszélgessünk. Ma már nincs meg a söröző (a rendszerváltás forгатagában egy sváb vállalkozó tulajdonába került, akinek a bajor sör nyilván provokációt jelentett), és közel 30 éve nincs köztünk Simonffy András sem. Él még hál'isten Maastrechtben az 1943-ban az angliai Dorsetben született költő és konceptuális művész Rod Summers, akinek 1977-ben angol nyelven írt versét egyik holland barátom nyomta a kezembe, aki akkoriban gyakran volt vendége a sárvári Danubius hotelnek. Az elfogyasztott kézműves sör mérsékelten keserű és közepesen telt íze hatására átadtam Andrásnak a verset azzal a kérdéssel, hogy nem volna-e kedve lefordítani magyarra? Néhány hét múlva – nem kis meglepetésemre – elküldte a fordítás két változatát is. Közel fél évszázad alatt összegyűlt iratanyagaimat bogarászva bukkan-
tam rá András levelére, ami ma már irodalomtörténeti érték.

Rövid idő elteltével – egy másik alkalommal – előállt András azzal az elképzelésével, hogy szívesen vállalna egy amolyan „irodalmi lemezlovas” szerepet, és elhívná író-, művész-, tudós barátait egy-egy beszélgetésre a Nádasdy-várba, ha mi is jónak találjuk az ötletét. Örömmel kaptunk az ajánlaton, hisz a város kulturális élete gazdagodhat a rendezvényektől, és talán hozzájárulhatunk ahhoz is, hogy Simonffy András könnyebben integrálódjon a helyi kulturális életbe. 1987 őszén elindult a „Szerda esték Judittal”- programsorozat, amely a rendszerváltozást megelőző megyei kulturális pezsgés kiemelkedő eseménysorozatának bizonyult. Két év alatt megfordult Sárváron – többek között – Kéri Kámán, Cseres Tibor, Santa Ferenc, Fekete Gyula, László Gyula, Miklós Pál. A mögöttünk lévő évtizedek megfakítják az emlékezést, nem tudjuk pontosan, mi volt az oka, hogy két év elteltével vége lett ennek a kiemelkedő sorozatnak.

Tartozunk Simonffy András emlékének annyival, hogy közöljük lappangó versfordítását, és levelét, amelyben alaposan felvázolja elképzelését egy beszélgetéssorozatra.

A sitkei fogadóban

Should you need me, I will be;

signing the spaces between sun and death.

measuring the distances between friends and futility.

counting the numbers between now and the reflected image.

touching the areas between hearts and papers.

reading the telegraph from eye to eye.

writing poems about this.

Daka, 1987. szept. 27.

Kedves Péter!

Köszönöm őszinteséged és nyitottságod. Amikor igazán megértett és megéreztetett. Kinyit erről.
Itt küldöm "mifalcsítás-kisérletet", amely megpróbálja visszaadni az angol eredeti tömörségét és lényegét. /De lehet, hogy félreértettem az egészet - vigasztal, hogy volt már ilyen, és mégis bevált./

Ha akarsz, akkor létesem.
mutatom az utat napengár és halál között.
Méren szeretet és könnny távlatait.
tudom a szeszességét való világ és vágyak távlatában.
tapintom szívek és ártók ürességeit.
olvasom szemed üzenetét - lélektől lélekig.
és az, amiről verset írok.

Másik megoldás:

Szükségem van rád? - Létesem.
mutatom az utat napengár és halál szélén.
méren barátság és gyűlölet távolságát.
vagyok a szeszesség, a való világ, a vágyak élén.
Szívek vágyát és ártók ürességét tapintom.
olvasom a szemed színi világát.
verset írok hát - erről.

Ha utóbbi rosszabb, de a verse személytelenségébe inkább érzelmessé belátható.

S. Huszár

Duka, 1967. július 22.

Kedves Péter,

köszönöm a cárvári meghívókat - értesítéseket, szép csomagban láttam is elég tenni nekik, igaz, az főként a kiállításokat jelenti. /Autóm most nincs, illetve műszakira vár, nem vagyok a szabad úr./

Ami dolgom van az én, aziról beszélgettünk, csomag indíthatom is a dolog, az én "irodalmi lemezlovasságom". Hátulról kéne: megnyertem az Egynek Coeres Tibort és Péter Gyulát, Coeres járt is Bukában, a "az egyik legjelesebb írói objektumnak" ítélte a helyet, pedig éppen az volt benne a villanyszerelők okán /teljes vezetékessége/. Agárdi Péter, a rádió alelnöke örömmel veszi az esteket, és sugározza azokat.

Mire gondolsz?

Dukai Zoltán Judit örökbe lépve kénytelen csábítás, hogy őt fölön, mint un. "első magyar költőt", de est nem szeretem. Felmutatom azonban a jeleket, az a nagy évet, amíg itt a Felvilágosodás korának legjobbjait, a székelyi Reformkor tragikus hőseit maga köré varázsolta anélkül, hogy sznobizmus "irodalmi szalon" nyitott volna; csupán szépsége, tehetsége, életkedve, terjedő jó híre révén. /Talán nem kell rogognom, hogy miért rimeltet az a korunkot a mával./ Hogy valami couleur locale vagy csupán charme-ja legyen a dolognak, ahogy egész ittlétet, úgy ezeket az esteket is úgy képzelmek el, hogy vendégségben Juditnál. Főként, klavírozott, szellemes és eltűnő tényleg volt /tán Székelyi Fappal is jobb... pardon!/, a minderről csak azért, mert est a szellemet kellene valahogyan tovább éltetni, feltámasztani. Én kívánnék, percek, főzni a Nádasdy vár meztérén, az az oldalágakban, de idővel bevonható lenne Sitke, /Terék/, Duka, előadások és folytatások kertje mellett, együttlétet a töve a megütött hangot. /Itt, Bukában már annyira haladtak a dolgok, hogy 12 butora is itt van, személyes tárgyai, könyveiből a fellelhetőek, hamarosan berendezhetem itt szobáját, a elmondhatom: nincs nekik most lépett volna ki innen rózsát megmutatni./

Joggal kérdezed: az ismert világhoz képest álmorzsák eset, mi itt a konkrétum?

Borolom hát: szeptember 9-én, szerdán indulnánk a közművészeteket megfelelő időpontban. Lukácsy Kata szepszentgyörgyi színésznő /jelenleg Chélie, Bp./ megszerveztett felhívást OT Judit-verseit, előadásra ugyanannyit tőle, valamint - programunkat is éreztetvén - Lászlóffytól, Balástól, Weöresétől Szécsa Gézáig és Balán Tiborig egy-egy verset. Kis-érná mindent a Duna-menti népek dalaiknak cokra, a hűség ebben verhetetlen, nyolc nyelven beszél és dalol anyanyelvi szinten, a tájleírásokat nem is teleértve. Szépmagyáram amolyan szerzője, illetve időnként gondolatjel lenne, eladogvám agóráit remélő indítékaink, a elképzelt-veinket a jövőre.

Nagyon jó lenne, ha meg tudnád erősíteni a szept. 9-i dátumban, a ha találják egy Állandó napot és címet dolgozzunk /pl. Szardák Judittal/, a a program rendezésére kerülőnk a havonkénti-héthavonkénti találkozásban. Beszéltem Cserekesel, Gelgódzival, Bántával /vele már főpróbánk is volt Jánosváros, a igen jól sikerült/, Batorházyval, de nem csak írókra gondolnák - lehetne az kamazukiállítás is, szavetetlen olyasokkal, mikről már hallott vagy hallani fog a világ. Megbeszéltem a szombathelyi Eletünkkel, hogy egy-egy jó előre megbeszélte bemutatás-bemutató korán esetére az ahvi aszamban helyet adnak a meghívott íróknak, bemutatják a képművészes munkáit /a vele készített interjúkkal, portrékkal/, de - mint említettem - a rádió vevő minden este, a TV-től Déri János megszerveztő, a helyi meg egyéb sajtó meg tolu sajtó utánuk. ~~Itt~~ mindez fontos egy olyan korakban, amikor a hangulat meglehetősen kultúraellenes és a közgondolkodás kellően antihumánus./

Péter, tudom, hogy Kőrmenlen vasutegyes jelenleg. Nekem augusztus 5-én kell elutaznom innen, aug. második felében külföldre megyek. Ha tudsz, kérem, hogy keress meg Dukában, ha közele közelit lelek én vágatok át Sárvárra. Ha a 9-i dátumnak nincs akadály, akkor 8-án egy dukai tűz mellett

véglegesenitjük a másort, a jó lenne, ha Te is itt tudnál
lenni.

Anyagiak, egyebek: /bár nem csak értek hozzá/

- szállás Bitkén vagy Dukában /vagy - természetesen - Gár-
vőretn, ha van vendégház-bátok, a az illető ezt igényli
majd./

- Én nem kérek tisztaletdíjat, de ha ez nem megoldható,
akkor felkínálom a meghívott vendég, illetve a Dala ál-
tal kezelt Dukai Takách Judit-alapítvány számára. /9500
CellőseStk, Mikos Kelemen u. 18./

- Fro. János ^{ott}értékeket kívánok bemutatni, a ebben a törek-
vésben ~~szociopolitikai~~ szempontok nem vesztrelnek, és
a legtovább áll tölem, hogy hangulatkeltő vagy provoca-
tív célú rendezvényekre kerüljön sor. Köszönettel alá-
vetem magam a Hódmező-vár általam nagyra tartott közönsé-
~~szervezési~~ ~~szervezési~~ go és munkája eddigi szellemének, szem-
léletének.

- Célon az lenne, hogy az ide látogatók - a Gaardák Judittal
vendégei - ~~az~~ csak egy kellemes találkozás ~~származásával~~ tár-
jenek bezz, de mégis legyen az itt töltött 2-3 nap előtt
kedvük szerint megismerni Van megvétel, azt a szarát az or-
szágunk, ahol 1100 éves jelenlétünket a legfolyamatosabb-
nak orrom. Remélem a Gárdák-Bitke-Duka háromszög működő-
képességét, a annak ellenében remélem, hogy pontosan látom
a hasonló /de talán nem kellőképpen átgondolt/ törekvések
elavulásodását, gépiessé válását, a érzékelés másfelől
a vállalkozó kedv elcsúszását, az emberi beárkózás, atomizá-
lódás tényeit.

Félek, ha megíteni tudot, hisztok benne, ha minis szükség
rám, szóljatok nyugodtan. Félig én már semmit sem csinállok.

Várom válaszat, barátsággal Üllet:

L. W. Affy András

Bárvár - Mátyás vár

„SOKRA EGYIK JELTŐD”
kivételesen csütörtökön

A városi Művelődési Központ és a
Dukai Takács Judit-kör
szerepével meghívja Ön
1988. szeptember 22-én 18 órára
a Mátyás várba

Vendégeink:

Dr. Tartay Vilmosné és
Kéri Károln

Házigazda:

Szencffy András

Belépődíj: 50,- Ft

TARTAY VILMOSÉ, a Magyar Katolai Elie-
nillási Szegélyek egyik vezető alakjának
Szegély napvesszője és után most először
vállal nyilvános szereplést, hogy felidéz-
hesse a Magyar Frontban idekeltt éretel-
ségei és a helyi állati politikai pártokkal
is szövetkező vállalkozások, a magyar
progresszívizmus létrehozásának napját, 1944.
november 22-ét.

KÉRI KÁROLY, a Kárpátokban állomásozó 1.
magyar hadsereg volt vezérkari főnöke,
akinek halálának napja az 1944. október
15-i "közvetlen kihalás" határai lobogor-
lításán, a maradék napokra vonatkozó
kérdéseinkre válaszol.

A nagy érdeklődésre való tekintettel por-
tot megjelentet már a házigazda:

SZENCFFY ANDRÁS

Szencffy András
Bp 1020, Ernőtelep 1. B

MAJOROS SÁNDOR

Bugybánekne Gót Marika csúf végzetének krónikája*

Nem kevesen lesznek, akik e reszkető kézzel papírra vetett történet elolvasása után azt fogják mondani, minden szava hazugság, de Bugybánekne Gót Marika tragikusan csúf haláláról végső ideje elmondani az igazságot, az pedig éppen annyira döbbenetes, mint amennyire hihetetlen.

Mire megérte az ötvenet, Bugybánekne Gót Marika három férjet is elfogyasztott, de egyik házasságából sem jött ki valami jól. Első férje, Ági Lajos bokszozó volt, ám amatőr karrierje csúcsán egy doppingügy miatt örökre eltiltották, így az alkoholizmusnak szentelte az életét. Spontán pálinkagyulladásba halt bele, alig harmincnégy évesen. Marika ezután férjhez ment egy relaxáshoz – Gazsy Jenőnek hívták –, aki nem ivott, viszont eszeveszetten kártyázott. Ő tisztázatlan körülmények között lelte halálát egy tartozás kapcsán keletkezett vitában. A harmadik férj volt Bugybának Gyula, a sofőr, akit egy brikettal megpakolt nyergesvontató talált telibe, miközben kerékpárját tolta az éjszakába borult országúton.

Marika ezt követően határozta el, hogy nem forszírozza tovább a férjhez menést, hanem rontásellenes vállalkozásba kezd. Ehhez nagyon értett. Bárkiről két pillanat alatt le tudta szedni az átkot, és nem is kért érte sokat. Hamar észrevette, hogy ez a képessége a házi kedvencekre is kiterjeszthető. Csakhogy a macskákról, kutyákról és a vadászgörényekről leszedett bűbájosság nem sokat jövedelmezett, úgyhogy az ügyfelek lakásában különféle encsem-bencsemek eltulajdonításával kellett kiegészítenie a bevételét. Apróbb bizsuk, szelencék, porcelán nippek meg egy-két olcsó pecsétgyűrű került bele a táskájába, csupa érdektelen, nehezen pénzre tehető holmi.

Egy bimbózó startup első stációi voltak ezek, és minden bizonnyal a tragikus végkifejlet is elmaradt volna, ha Marika nem vágyik többre, és nem támad föl benne az a gondolat, hogy ezzel a módszerrel akár még férjet is szerezhet magának. Mert minél bizarrabb valamivel foglalkozik a férfi, annál távolabbra kerül a valóságtól, vagyis annál könnyebb megkaparintani. Tett is néhány próbát különféle doktorokkal, de azok mind magukon hordozták az elváltság ős-billogját, ami ezen a téren, ugye, maga a selejtesség.

Hosszas nyomozás után végül egy Tikvának Aladár nevű herpetológusra esett a választása. Agglegény volt az istenadta, egyedül élt egy nagy belvárosi lakásban. Háziállatai nem voltak, de egy terráriumban több mérges kígyót is tartott.

Marika rögtön megérezte a lehetőséget. Némi rákészülődés után becsöngetett Tikvánékhoz, és megmutatta saját készítésű prospektusát a rontásellenes szolgálta-

* A Kerékgyártó Györggyel közösen írt Fekete fény című rémnovella-kötetből

tásairól. Maga is meglepődött, amikor Tikvánék egy zsákmányszerző ragadozó határozottságával beinvitálta őt a birodalmába. Erre a furcsaságra egészen kézenfekvő magyarázat létezett: Tikvánék nemcsak herpetológus volt, hanem szexuálisan aberrált is. A világ felé komoly arcát mutató szaktekinéty gyakran és szívesen maszturbált elhagyott parkokban sétáló iskoláslányok előtt, de a nehéz cekkereket cipelő nyugdíjas néniket sem vetette meg. És most ennek a kígyószerűen gusztustalan lénynek a fészkeben megjelent egy telt idomú asszony, akinek fogalma sem volt ezekről a bűnökről.

Tikvánék kapkodva söpörte le a jegyzetlapokat a fotelból, majd hellyel kínálta Marikát, aki azonnal fölfedezte, hogy delejes hatással van a férfit. Blúzájának felső gombját kipattintva hajolt az asztal fölé, miközben a prospektust magyarázta. Tikvánék oda se figyelt. Azon járt az esze, mivel foghatná meg ezt az asszonyt, s mivel köztudott, hogy ne tűnjön emberrablásnak. Eszébe jutott, ha megkínálna kávéval, az metaforikusan ennek az együtt töltött időnek a meghosszabbítása lenne, és aki időt nyer, az teret nyerhet alantas ösztönei kibontakoztatásának.

Marika elfogadta a meghívást, és kijelentette, a feketét két kockacukorral szereti. Tikvánék vehemens igyekezettel fogott hozzá a kávéfőzéshez, de amikor a kotyogóból kicsöpögött a lé, észrevette, hogy a cukros tégely üres. Ekkora égést! Szerencsére lent, a házával szemben volt egy kis vegyesbolt. Azt mondta Marikának, mire a kávé ihatóvá válik, lesz hozzá cukor is, majd fogta a pénztárcáját és letrappolt a lépcsőn. Elővigyázatosságból azért rázárta az ajtót Marikára. Nem azért, nehogy ellopon valamit, hanem hogy a szökését megakadályozza.

Történetünkbe ezen a ponton férkőzik be a fátum: Tikvánék kilépett a kapun, és reflexből csak jobb felé nézett, mert elfelejtette, hogy az új KRESZ szerint a biciklisek egyirányú utcában mindkét oldalról közlekedhetnek. Így amikor az úttestre lépett, hátulról nekirohant egy bicajos, és felöklelte. Az elvágódó herpetológus a járdaszegélybe verte a fejét, aminek következtében koponyaalapú sérülésből eredő agyi ödémát kapott, és két nap múlva a Szent Ignác kórházban elhalálozott.

De térjünk vissza a lakásban egyedül maradt, és erről a fejleményről mit sem sejtő Marikához! Tisztán hallotta, hogy távozásakor Tikvánék bezárja a lakást, de nem aggódott. A csészét a kezébe véve körbesétált a lakásban, és megállapította, hogy az üvegládában tartott kígyók förtelmesen büdösek. Arra gondolt, hogy miután megszerzi magának ezt a birodalmat, azonnal megszabadul tőlük. Teljesen biztos volt a sikerében.

Közben múltak a percek, és a házigazda csak nem jött vissza. A kávé pedig langyosra hűlt. Ha már nincs cukor, legalább tesz bele egy adag Completát, határozta el Marika, és rövid keresgélés után talált is egy üveget, amelynek alján maradt egy kiskanálra való fehér por. Mindet beleszórta a kávéjába, jól megkeverte, és egyetlen kortyintással felhajtotta.

Amikor harmadnapra rá a rendőrség föltörte az akkor már halott herpetológus lakását, ott találta a nagy szoba szőnyegén az ugyancsak halott Bugybánekne Gót Marikát, aki a jelek szerint iszonyatos kínok között lehelte ki a lelkét. Olyan döbbet-

netes látványt nyújtott, hogy a helyszínelők kénytelenek voltak a munkahelyi pszichológus segítségét kérni, de még ezt is überelte a kórbonctani jelentés! Eszerint Marika halálát kigyóméreg okozta, mégpedig akkora dózis, ami egy cirkuszi elefántot is ledöntött volna a lábáról.

Csak hosszas nyomozás derítette ki, hogy a mérge abból a tejporos tégelyből kerülhetett bele a kávéjába, amelybe Tikvának a csörgőkígyóiból kinyert és porrá szárított mérget gyűjtögette. Állítólag egy új partidrog kifejlesztésén fáradozott. Bugybánekne Marika végzetes balszerencséje, hogy Tikvának nemcsak aberrált, hanem ordenáré módon rendetlen is volt.

A NYUGDÍJAS ÉS A HALÁL

Bugybenák Lajos negyvenéves korában elhatározta, hogy kieszi vagyonából az államot. Azzal kezdődött minden, hogy hazajött a munkából és nem gyújtott rá. Sem ebéd előtt, sem ebéd után. Az asszony és a két gyerek szinte kórusban kérdezte, hogy mi történt, miért nem szív, pedig tegnap még gyárkéményt készültek róla elnevezni. Mától nem cigarettázok többet, mondta Lajos, harsány röhögést váltva ki a környezetéből, mert mindnyájan tudták, mennyit kínlódott már a kudarcot kudarokra halmozó leszokásokkal.

De az elhatározást tett követte, sőt, tettek. Lajos nemcsak a cigarettát hajította ki az életéből, hanem a tranzitsírokat is, és ami igazán furcsa volt, felhagyott a paradicsom sózásával, ami faluhelyen legalább annyira feltűnő, mint gatyában menni a vasárnapi misére. Nem kellett sokat várni, hogy kiderüljön, mi okozza ezt az elfajultságot: egy kocsmai beszélgetés során nyíltan bevallotta, hogy a bűn szeretni való eltévelyedés ahhoz képest, ahogy ő utálja ezt a rendszert. Vagy, hogy pontosak legyünk: a rendszerváltozást. Miért kellett szétcseszni azt, ami működött? És mi ez az új módi a piacgazdasággal meg a kollektív szerződéssel? Menjen a francba az is, aki ezt az egészet kitalálta, hőzöngött, majd rátért annak részletezésére, milyen tervet eszelt ki a rendszer megdöntésére. Tudta, hogy egyedüli fecskéként nem csinálhat nyarat, de meggyőződéssel hitte, hogy egyre többen csatlakoznak majd hozzá, mert rájönnek, a régi szép idők visszahozásának igenis van realitása.

– A kulcs nem más, mint a nyugdíjrendszer – mondta az elvtársi kort idéző hevülettel. – Ha sokáig élnek sokan az államkasszából, az kiüresedik, a hatalom pedig meginog, és összeomlik. És mit gondoltok, miként lehet elérni azt, hogy sokan éljenek sokáig az államkasszából?

A cimborák nem tudták a választ, de Bugybenák Lajos pontosan ilyen hozzáállásra számított:

– Természetesen hosszú, egészséges élettel! – kiabálta, hogy csak úgy zengett. – Ki kell szűrni az életünkből minden káros elemet, hogy nyolcvan, kilencen évig éljük, mert akkor, és ezt biztos mondom néktek, ki fogjuk enni vagyonából az államot!

Tetszett ez a beszéd az amúgy is nosztalgiabalos társaságnak, ezért felváltva kiáltottak vivátot meg no pasaránt, sőt volt, aki egy kubai vendégmérnöktől szerzett

tudását villogtatva Hasta la siempre victoriát kurjantott, amire az ugyancsak kubai munkástársakkal rendelkezők kórusban vágták rá, hogy: Viva el presidente Che Guevara!

Bugybenák Lajos ezt követően kapott igazán vérszemet. Az még hagyján, hogy fölhagyott az olyan káros szokásokkal, mint amilyen az ivászat meg a dohányzás, viszont merev kézzel tolta el magától a töltött káposztát is, hogy a többi, vörös hússal fetezett étkekről ne is beszéljünk. Mivel a munkahelye, a városszéli téglagyár nem elégítette ki az egészségmegővéssel kapcsolatos elképzeléseit, fölmondott, és beállt postásnak, mert úgy hallotta, a mozgás – ezen belül pedig a gyaloglás – jót tesz a szívnek. Rövidesen fogyott is vagy húsz kilót, ami őszinte megdöbbenést váltott ki azokból, akik nem találkoztak vele napi rendszerességgel.

De az egészséges élet olyan, mint az atombombát működtető láncreakció: nincs benne megállás. Bugybenák Lajos életében is egyik prevenció maga után vonta a másikat, míg végül elvált, otthonából kiebrudalt emberként a posta alagsorában találta magát. Itt tengődött az avas szagú kézbesítetlen levelek között, amelyek egyedi társaiként osztoztak vele a vállalt küldetésben. A kollégái afféle szent örültnek tartották, akivel nem lehet és nem is érdemes vitatkozni. Tudták róla, hogy rögeszmén utálja a rendszert, és még rögeszmésebben várja a nyugdíjazásának napját, hogy végre beteljesíthesse a küldetését. De hogy addig se rontsa el az étvágyát, Lajos szinte nem is evett, úgyhogy, ha valóban létezik fénnel táplálkozás, ő jutott el legmesszebbre az odáig vezető úton.

Ámde nemcsak az Európai Uniónak, az egészséges életmódnak is vannak határai, és ezek az utóbbinál sem mindig védhetőek. A lassan aszkétává fogyó Bugybenák Lajosból az ötvenes évei vége felé egy magányosan bolyongó szellem lett, aki bágyadt Belphegorként lézengett a posta kusza pincerendszerében. Ki tudja, honnan származó és mikor keltezett levélkötegek heverték itt szerteszét, nem beszélve az evolúciós fejlődés során szintet ugró, elfelejtett csomagokról. Normális ember nem is merészkedett ide, még akkor sem, ha történetesen postásnak teremtette az Isten. Bugybenák Lajost gyakorlatilag itt tartotta vesztegzárban a hivatal, mintegy beletörődve abba, hogy a minisztériumokhoz, államhivatalokhoz hasonlóan nekik is van egy szelíd örültjük, ám ő, az előbb említett intézményekkel ellentétben, hál' Istennek nincs hatalmi pozícióban.

A nevezett okok miatt Lajos sem munkaköri leírással, sem főnökkel nem rendelkezett, és arról is, hogy életben van csak az évente ismétlődő orvosi vizsgálatok eredményéből szereztek tudomást. A doktor ilyenkor mindig bemerészkedett hozzá, hogy vért, vizeletet és ondómintát vegyen tőle. Utóbbiról később kiderült, hogy nem kellett volna, de a doktor régi falusi eufemizmussal élve kissé rendetlen ember volt, így a modern trendek miatt elnézték neki ezt az oldallépést.

Azon viszont senki sem csodálkozott, hogy Bugybenák Lajos leletei abszolút rendben voltak. Az alagsorban eltöltött évei alatt három postai vezér kapott infarktust, kilenc levélszortírozót ütött meg a guta, és hat tolóablakos alkalmazott bénult meg teljesen vagy részlegesen agyérgörcs miatt. Egy kimutatás azt is feltárta, hogy

a postai dolgozók mozgásmennyisége az ezredfordulót követően annyira lecsökkent, hogy hozzájuk képest az éti csigák is hosszútávfutónak számítottak. Ennél abszurdabb tragédiát a tanulmány készítői el sem tudtak képzelni.

A jelentés természetesen Lajoshoz is eljutott, és ő olyan jókedvű lett tőle, hogy odafönt vízvezeték-szerelőt hívtak, mert azt hitték a főnyomócsővel támadt valami baj. Mégsem lehet azt mondani, hogy hősünk maradéktalanul élvezte az egészséges élet adta örömeket. Hiába volt szikár és vízmentes, hiába ágaskodott a vesszeje, mint egy villanypózna, arra vágyott, hogy az elhúzódó önmegtartóztatás véget érjen, és leülhessen az állami nyugdíj képletesen vett terített asztalához. Lajos agya ugyan összement, de nem volt annyira hülye, hogy eltorzulva lássa maga előtt a valóságot. Tisztában volt azzal, hogy a nyugdíj nem a lukulluszi lakomát idéző jólétet jelenti, hanem a hosszú, kitarató majszolást, és ez egyáltalán nem volt számára baj. Azok után, hogy ilyen szépen rendbe tette a testét, minden esélye megvolt rá, hogy százhusz évig éljen, és ennyi idő alatt az a kisnyugdíjas is megfingatja az államot, akinek csak kenyér meg savanyú alma kerül az asztalára.

De aki vár, az kivár, mondták az ókori görögök, amikor a kanyarban fölbukkanó maratoni futót lesték. Türelmesek voltak, és ezt jól tették, mert a futó, rangos média-eseményt teremtve, a karjaik közt lehelte ki a lelkét. Érdekes párhuzam ez, hiszen Lajos a nyugdíjazása előtti években már komplett Iron Man versenyeket gyúrt végig – titokban, hogy a posta vezetése meg ne tudja –, miközben ő is az athéniakhoz hasonló nyughatatlansággal várta a levelet hozó hírnököt. A pincerendszerben jártas, vagy csak tájékozottabb alkalmazottak egyetértettek abban, hogy Lajos eszméletlenül jó bőrben volt, amikor végre hatvannégy évesen megkapta azt a bizonyos végzést, így végképp nem értette senki, hogyan történhetett meg az, ami megtörtént.

Az eset rekonstruálására csupán egymásnak ellentmondó tanúvallomások állnak rendelkezésre, ezért foglalkozni velük nem is érdemes. Elég az hozzá – és ebben mindenki egyetért –, hogy azon a bizonyos napon Lajos a pincéből egy szál ágyékkötőben rohant föl a hivatalba, és egy cetlit lobogtatva azt kiabálta:

– Heuréka, heuréka!

Aztán, mire az álmatag tekintetű hivatalnokok odanézhettek volna, a szívéhez kapva összeesett és meghalt. Az ilyen esetben szükséges kórbonctani jelentés csupán annyit derített ki, hogy a túlárado öröm akkora löketet indukált a vérkeringésében, hogy gyakorlatilag megszakadt tőle a szíve. A posta azóta is a saját halottjának tekinti.

A MONOLIT

Az éjszaka közepén Matajsz Károly szakképzett géplakatos villámcsapásszerűen fölriadt álmából. Vele is úgy esett, ahogy az ilyen fölriadások történni szoktak: kipattant a szeme, és derékszögben fölült az ágyban, mint a hulla, amikor a krematóriumban ráadják a gyors égetést. Fölült, és meredten maga elé nézett. Nem látott mást, csak a nagy, fekete semmit, azt is homályosan. Mellette, a langymeleg nászágyban ott domborodott a felesége, Julika, ám őt nem érte utol ez a furcsaság. Szelíden horkolt.

Mataszj viszont egyfajta transzba kerülve kikászálódott az ágyból, fölvette a szék támlájára dobott pántos kertésznadrágját, és belebújt a földre hajított kék munkáskabátjába. Mezítláb támolygott ki a konyhába, hogy igyon egy pohár vizet, hátha attól jobban lesz. Nem lett jobban. Dühödten átkozta magát, amiért az este, a *Columbo* nézése közben benyomott vagy fél szál fűszeres kulent egy egész fej vöröshagymával. Nem csoda, hogy most kínozza a sav. Csak úgy, zokni nélkül belebújt a cipőjébe, és kiment az udvarra.

Holdvilágos éjszaka volt, és hála a globális klímaváltozásnak, egyáltalán nem volt hideg. Már évek óta nem kellett tűzrevalót venni, és a virágok is kint maradhattak a teraszon, beleértve a nagy, terebélyes fügefát, ami újabban nejlonfólia nélkül is olyan vidáman élte a napjait, mint a rokonsága ott, a messzi Dubrovnikban.

A friss levegőtől Matajsz gyorsan rendbe jött, ezért átment az udvaron és benézett a műhelybe. Fémipari vállalkozást működtetett, ami jórészt kerítések gyártására szakosodott. Télen alig volt munka, de ennek Matajsz szinte örült. A nagy hajtás után legalább pihenhetett egy kicsit, meg a saját kedvére barkácsolhatott. Akár a legbonyolultabb munkához is megvolt minden eszköze, de ő sosem tört ilyen babérokra. Ha például egy ügyfél valami csicsás, barokkos kerítést rendelt, mindig lebeszélte. Az eleganciára és az esztétikai értékekre hivatkozva ugyanazt a profilvasra hegesztett négyzethálós típust tukmálta rá mindenkire, amit akár éjfélkor, az ágyából kiugraszta is el tudott készíteni.

Most viszont valami megmagyarázhatatlan esemény történt. Ahelyett, hogy a gyors terepszemle után visszament volna a felesége mellé lóbórt húzni, levett egy tábla négy milliméteres rozsdamentes acéllemezt a tartóról, és a nagy vágógéppel három egyenlő darabra szeletelte. A darabok egyenként fél méter szer négy métereseek voltak, épphogy ráfértek a munkapadra. Matajsz ezután bekapcsolta az ívhegesztőt és a fémdarabokból összeheftelt egy hosszúra nyúlt egyenlő oldalú háromszöget. A forma két végére flexszel kivágta a hajszálpontosan illeszkedő záró elemeket, majd ezeket is a helyükre rögzítette. Gyorsan és ügyesen dolgozott, mint mindig, és bár a hegesztés nyomának eltüntetésével kicsit pepecselt, két óra sem volt még, amikor a négy méter magas fémszerkezettel elkészült. Ezután a tárgyat föltette a kisteherautójára, és kigördült vele az utcára.

Láthatatlan földöntúli erő vezette, és ő engedelmeskedett. Lassú menetben gördült végig a kihalt utcákon, amelyeket sejtelmes zöld fény permetezett. Akár a fényceruzával zombivá tett macska, Matajsz rátapadt erre a derengésre, és követte árkonbokron át. Az aszfaltot zötyögős földút váltotta fel, a fák bokrokká, a bokrok göröngyökké és mélyedésekké változtak, de a kocsival minden akadályt leküzdött. Az idő most nem számított. Kényelmes cammogással haladt dombra fel, völgybe le, szinte a végtelenségig. Körülötte újrateremtődött az egész univerzum. Egy halk pukkanás volt az őszrobbanás, amiből színes ködök, aztán meg csillagrendszerek, végül pedig kugligolyókra emlékeztető bolygók jöttek létre. Matajsz ott cikázott ezek között, látva és érzékelve, hogy kialakul és fejlődni kezd rajtuk az élet, hogy előbb növényeket, majd állatokat teremjen. Utóbbiakat jelen esetben azok a baknyulak

képviselték, akik az autó lámpáitól megbabonázva csak az utolsó pillanatban ugrottak le az útról.

Aztán egyszer csak véget ért a varázslat, és a zöld foszforeszkálás abbamaradt. Matajsz üresbe tette a váltót, és leállította a motort. A nagy, sivár üresség közepén állt, de sejtette, hogy ez a terület közigazgatásilag a szomszéd Csöpejhez tartozik, ahol nemrég az a garnitúra kerekedett fölül az önkormányzati választáson, akiket Matajsz zsigerileg utált. Keresve sem találhatott volna jobb helyszínt arra, hogy a küldetését beteljesítse. Mit sem von le ebből az, hogy nem volt semmilyen szándéka, csupán sodródott, mint őszi levél a hirtelen keletkező tornádóban. Mindezt nevezhetjük akár késztetésnek is, ami ugye, sokrétű. Lehetnek politikai, lehetnek hitbéli alapjai, de úgy is ránk törhet, mint az üldöidegzsába. Akinek volt ilyen – mert Matajsznak bizony volt –, az tudhatja, mire gondolok.

Az a terület, ahová megérkezett, legelő lehetett azokban az időkben, amikor még volt mit legeltetni, mert a jószág ma már tápot fogyaszt, ez mindenki számára evidens. Ám a legelő ettől még legelő, vagy inkább parlag, ami azt sejteti, hogy az önkormányzat hamarosan föloldja majd róla az építési moratóriumot, hogy szétparcellázta busás bevételt realizálhasson. Matajsz ezekről a tervekről sokat tudott, de korántsem mindent. Meglehet, hogy ez a hallomásból szerzett értesülés vonzotta ide, nem pedig a zöld fény, ami akár a műszerfalra tett telójából is származhatott. Legyünk nagyvonalúak, ne foglalkozunk most ezzel, mert Matajsz némi hezitálás után lecibálta a kocsiról a fémesszközt és az ülés alatt önvédelmi célokkal rejtegetett kicsiny, összecusukható ásóval kiásott számára egy negyven centis gödört. Miután végzett az ásással, a gödörbe beleállította a fémtárgyat, és a magával hozott vízmértékkel gondosan szintbe hozta. Erről egészen mostanáig nem ejtettünk szót, mármint a vízmértékről, de higgyék el, ott volt, ha meg nem, vegyük úgy, hogy sacc per kábé alapon hozta függőlegesbe. A végeredményt tekintve ez tök mindegy.

Közben az éjszaka átadta magát a pitymallatnak, ami ilyenkor, november vége felé káprázatos színeket hoz magával. A keleti ég alján piros és narancs foltok jelentek meg, alattuk pedig ott fészkelődött a nap terebélyes világossága, igaz, most még csak sejtelemként. Matajsz sosem foglalkozott a szépséggel, vagy ha mégis, akkor azt a hegesztés szabályosságával mérte. Az ember leveri a cundert és gyönyörködik. Ez az élet folyton ismétlődő csodája.

Még elszívott egy cigarettát, és lőtt egy szelfit a monolittal, aztán magára hagyta. Azzal a megnyugvással ült be a kocsiba, hogy ami rajta múlt, azt megtette, a többi legyen a sors vagy egyéb hatalom dolga. Csapjon ide a mennykő, zúgjon le egy izzó meteor, vagy jöjjenek el piknikezni a pokol démonai, őt ez már nem érdekelte. A monolit ott állt Csöpej határában, és csakúgy, mint a világon fölbukkanó többi példány, ez is profi munka volt. A hatóság most majd vizsgálgadni kezd, és ennek során a gyanú a csöpeji konkurenciára, konkrétan Érdeskező Lajosra fog terelődni, mert rajta kívül senki sem tud erre felé ilyen szakmunkát végezni. Meglátogatják, kikérdezik, és ahogy az lenni szokott, elkéri a könyvelését. Ő pedig minél jobban mentegeti magát, annál gyanúsabb lesz, és ezt a média is megszellőzteti. Ettől már

csak egy lépés az, hogy a csöpeji önkormányzat üzelmeire is fény vetül. Nem foszforreszkáló, hanem metaforikus, de akkor is. Érdekeskezű Lajosnak mindenesetre innentől befellegzett, mert hülyének, agyalágyultnak meg egyébnek fogják nézni, miközben ő, a Matajsz és Tsa. Fémműhelyben továbbra is várja a megrendeléseket.

A terv zsenialitásától egészen elérzékenyült, olyannyira, hogy a szeme is könnybe lábadt. Kizárólag emiatt történt, hogy az aszfaltra visszatérve nem adta meg az elsőséget egy jobbról érkező török kamionnak, ami épp keresztbe kapta. A kocsi darabjai között Matajsz pontosan úgy repült, mint Alekszej Arhipovics Leonov az első űrséta alkalmával, és ha abba a bizonyos utolsó pillanatba tényleg belefér az ember egész élete, akkor boldognak érezhette magát. Ha pedig nem, akkor tévedtünk.

Közelet sárga szobában

CSIKÓS ATTILA

Meghalt apám

ez életem legnehezebb, legpontosabb írói mondata, s ehhez méltóan a legsikeresebb is lehet, mintha mindenki tudná, hogy ez mit jelent, mintha Nádas sűrűségben vagy éppen EP bravúros „mellébeszéléseiben” fognám meg a lényegét, ti. a tökét az életnek, minthogy jól meghalni éppoly nehéz, mint az életet a maga tömegvonzásában megírni, s mivel meghalni szomorú (drámai, tragikus, bár utóbbi helyett lehet néha elégikus is vagy egészen prózai), s a szomorúság, mint a meccs vagy a bál, afféle társasági esemény, különben meg sem jelenik, láthatatlan és nem észlelhető, tehát meghalni is mindig „közös ügy”, ebben a szomorúságban pedig osztozni illik, azaz máshonnan nézve ugyanazt, a bánatban részt lehet venni, mint egy lakógyűlésen, lehet együtt húházni, megbeszélni, megérteni és kijegyzetelni, szóvá tenni és feljelenteni, mintha a gyász osztatlan közös tulajdon lenne, mint egy loggia vagy a pincelejáró, s mert aki a halálról beszél, az mindjárt az életről is, mint előzményről, az élet egészéről, gyerekkorról és álmokról, sorsfordulásokról, ilyesmije is volt és van mindenkinek, meghát apja is, tehát aki azt írja, hogy meghalt az apja, az voltaképpen mindenki apjának életéről ír, az eposzi apáról, az eposzi apáknak meg van eposzi gyereke is, aki tehát a haláláról ír, az a in usu a gyermekéről ír, rólam, rólad, mindenkiről, arról, ami és aki voltunk, és arról, ami és aki nem lennénk ma nélküle, közös és jelenvaló bánatunkról és szomorúságunkról, halott apáról írni tehát mindig olyan, mint bevégezni egy mitológiai korszakot.

Meghalt apa.

Egyetemes mondat.

Apa regényesül.

A halott apáról írni olyan, mint megnyitóbeszédet mondani egy bejárhatatlan kiállítás előtt.

Az első holttest, amit életemben láttam, az apámé volt, ma délelőtt. Két karja a fején, ahogyan aludni szokott. Bal lába lelógott a rendelt kórházi ágyról, nem mertem feltenni a matracra csonttá fogyott lábfejét. Az jutott eszembe először, hogy Istenem, tele vagyok témával. Anyám Alzheimerre, meg a halott apám élete története. Az erdélyi nővér, aki megy vissza Szilágyságba vagy Csíkba. Sat.

A mentősök precízen végzik a dolgukat. Apám karjait a teste mellé teszik, lábait elfektetik a matracon. Kitöltik a papírokat, intenek, mennek. A halál már nem menthető tovább.

Apám keze kilóg a takaró alól, és amikor hátraosonok, mint egy gyerek, akinek megtiltották, hogy belépjen oda, végigsimítom hideg tenyerét. Bizonyos értelemben még most is félek, hogy rosszul csinálom, holtában is tartok tőle egy kicsit. A temetkezési vállalkozó emberei rettentő csendesek. Nem suttoznak, mert suttozni bántó, mégis alig intonálnak, gyomrukban képzik a hangokat, lenyelték és már megemész-

tették a halált, a halottat és a hozzátartozót. Bizalomgerjesztően erősek, bátrak a halotthoz nyúlni, az ember, ha nem élne igazán, azonnal rájuk bízna magát. A szürke műanyag alatt ott van apám. Kitolják a kapun, ahogy a mentősök egy éve anyám, közel volt a halálhoz ő is, elbúcsúztam tőle, mégis apám megy előbb.

Nyilván ebből lesz a regény.

Hogy ki honnan jött. Mi akart lenni. Mi volt. Mi lett. Ki, mikor és miért? A létezés milyen rétegeit járta be. Mindez a nyelv által hogyan keretezhető. A regényt kitolják egy kerek kocsin a furgon mögé, és beemelik a koporsókat tartó plató alá.

Ki volt apa?

Konkrétan? Átvitt értelemben? Leírón? Nagyzolva? Fellengzősen? Kihívón? Kötődve? Intőn? Tragikusan? Bámulva? Lírailag? Naivul? Parasztosan? S végül, torzítva...

Csend van. Majdnem otthon. Se vita, se kiáltozás. Nélkülözi az időt a tér. A természetet letekerem, apa fázott, rólam ömlik a víz, átnézzük a papírokat. Passzív szerkezetben vagyunk. Át vannak nézve a fiókok, meg vannak találva dédszüleim kaligrafikus művészettel írt keresztlevelei, diplomák és fényképek is meg vannak találva, anyám húsz évesen, apám bajusszal valami kongresszuson. Egy emlékeztető nyolcvannegyéből, futtában olvasom, az MNB akkori elnöke szerint az USA gazdasága az összeomlás előtt áll. Főzök egy kávét, a friss gőz a műanyag borítású diplomák szagával keveredve megidézi a hetvenes évek félelmetesen nyugodt irodaillatát. A körömcipőben is puhaléptű titkárnőket, a dauert, a hajlakkal lefújít finom sassoon, a sokgombos telefont, az égbekiáltó írógépkopogást, ami, mintha örökösen zuhogna az eső, akár egy Tarr Béla filmben, szétveri az ember gondolatait, megidézi kovács vagy piros elvtársat, aki talán a mai napig ott van a vonal végén, és az sem érdekli, hogy apa halott.

Apám majdnem meghalt, amikor egy kollégája kezében elsült a fegyver. A golyó valószínűleg a mai napig ott van az Irodaház valamelyik irodájának a falában.

Apa túlélte.

Apa meghalt.

Az élet röviden.

A történet.

Felhívom a nővért, hétfőn már nem kell jönnie, az infúziót se váltja ki senki a patikából. Kinek is lenne már szüksége rá?

Ki is volt, aki kapta volna?

Ki volt az apám?

Berakom a kávéscsészéket a mosogatóba. Letörlöm a pultot, mintha érdekelné bárkit is. Az asztalon ott van a pohár víz, amiből előző este ivott. Valahol megvan a levél is, amit kamaszként írtam neki, rólunk, és arról, amit nem tudunk sosem megbeszélni. Sose válaszolt. Pedig mindenét feláldozta volna értem. Nem ismertem drámaibb sorsú embert. Sem becsületesebbet. Sem makacsabbat. Sem ellentmondásosabbat. Történetet sem ismertem, ami az el nem mondottságából válik megérthetővé. Magánügy, lezárt levélben.

Lekapcsoljuk a villanyt, az ajtót bezárom.

Mégis, belátom, néha a hiányból van a regény, a megbocsátás és a szeretet.

Látod, meghalni a kihagyásban, a szünetben, két bekezdés között nyitni soha be nem fejezhető új fejezetet, az nagyon hozzád illő, apa. Igaz, a posztmodernt sosem szeretted.

Pedig látod, már az a mondat is, hogy meghalt az apám minden áthallásával, elhagyásával és távolságtartó, játékosan továbbgondolható tárgyilagosságával együtt maga a történet nélküli posztmodern regény...

P.S. Emlékező ember koromban csak egyszer beszélgettünk úgy, hogy mindketten azok lehettünk egymással s a világgal szemben, akik vagyunk. Hajnalig iszogattunk, megittam mindent, ami volt, már süttött a nap, amikor elindultam lefelé a hegyről. Anya az ablakból integetett, te az úszómedence-szerű teraszcél. Begyalogoltam a városba, efZámbóék tanyája alatt ittam délig. Sose voltam boldogabb. Miattad, apa.

Köszönöm.

„Talált tárgy”

– ÉLETÜNK ANTOLÓGIA, 1969. I. 31–34.
(DÉNES ZSÓFIA, GAZDAG ERZSI, KAMONDY
LÁSZLÓ, RÓNAY GYÖRGY, TATAY SÁNDOR,
WEÖRES SÁNDOR STB. TÁRSASÁGÁBAN)

Csikós József

Szaporodik az örööm, mert újfent jószívvél vállalkozhatom egy tehetséges fiatal poeta bemutatására. Csikós Józsefet évek óta ismerem, számos költeményét olvastam, s úgy vélem, megadatott számára a szólás tehetsége. Tiszta ember, s gyermeki szívvel indul, hogy meghódítsa a világot. Tele van lelkesedéssel, elszánással, s nagy-nagy kíváncsisággal figyeli a hétköznapiak valóságát. Igyekszik mélyre ásni, mert tudja, a felszín megtévesztheti. E mindenképpen tiszteletre méltó törekvéséről vallanak eddigi legjobb versei.

Azt írja egy kis jegyzetében, hogy nincsenek kiválasztott példaképei, de tanulni senki emberfiától nem szégyell. A népek meséiből a megharcolt igazságot, József Attilától a forradalmiságot és emberi tartást, Bachtól és Bartóktól a lelket edző mélységet és magasságot, Giotttól és Picassótól a forma és a gondolat harmóniáját igyekszik élete lényegét adó értelmévé tenni. — Magasra tett mérce ez! Szeretetünk és figyelmünk kíséri a maga választotta, nehéz úton, és kívánjuk, hogy meg tudja járni annak messziségbe vesző, fájdalmas meredekjeit is.

Budapesten született 1943-ban, de alig élt néhány hónapot a fővárosban. 1965-ben szerzett népművelő-könyvtáros diplomát a Szombathelyi Tanítóképző Intézetben. Nemcsak a toll harcosa, hanem a polgári életben is nemes célokért hadakozik: a Vas megyei KISZ-bizottság kultúrfelelőse. Amit eddig tanult és kapott, igyekszik hasznosítani társai, a fiatalok között. Indulása óta (1963) egyik szerkesztője a *Jelentkezünk* c. ifjúsági kiadványnak.

Versai eddig az *Életünkben*, az *Ifjúsági Magazinban*, a *Vas Népében* és más megyei lapokban láttak napvilágot, s hangzott el verse a rádióban is.

Káldi János

Gyalog sem autón sem

Kihalt mező ez
Nem jár benne senki

Legjobb volna jakó
virágait füveit betemetni

Elfüstölögtek villámai régen
eldörögtek haragjai

Magot érleltek vetetlen
a pipacs forradalmi

Panasz száradt a kardos füvekből
pereskedő zörgő szitók

Fémes csillagait is lemarták
a könyörtelen oxidok

Gyermekkorom ez a mező
Mézei elapadtak

Mesés jószágai suhogó örömei
a vadrózsákon fönnakadtak

Néném kukoricája is besárgult
Morzsolják ügyes gépek

Csutkájából építék házat
a lucerna-szagú égnek

Mint mosott ruha Összement
az a földrész Gyűrött-tenyérnyi

Mégsem tudok — gyalog sem autón sem —
partjai közelébe érni

Példa

Csillag-gyűjtő jegenye: zászló
Forradalmároké
Parasztok kisemmizettek partizánok:
halálotokat sejtmezi a szél

Költöztök vas-sisakos égbe
villám-fenekű mindenségbe

Szerszámaimban
izzadva fényesedtek
örömeimben élesedtek

Sűrűsödtek az ereimben
Pusztítva tündököltök bennem
Lágyt és megacéloz
öklötök haragotok

A patakozó vörös vaséhoz
hasonlít igazságotok

Kicsordul szavatok a számból
tenyeretekben csillag lángol

Pusztulva veszte Foggyhatatlan
éltek itt Forrón a fagyban

Nélkülük nem lennék elég

A szépapák virág-türelmét
lebombázták az idők lázai

Csikó-füves mezőiken tanúság:
alázatuk csontváza

Tanultam azt a sorsot
Viseltem szégyenük

Hánytatott Dózsa hása
amit etettek velünk

S ha gyötrelmeim mások is ma
eleznek s győznek

harcaimban
a Nagy Antalok Esze Tamások

Az emberségben én
nélkülük nem lennék elég

Ott kell hogy forrjon ereimben
ezer kísértő zúdulás harag

s védelem: a mindenre villanyzó tudat

Megvívni — sokszor ellenük —
csillagzó igazságukat

Sukorói táj

BOZÓK FERENC

Kötélmászó

Kampót akaszt az Égre
a végtelen Valóig,
elindul, és a combja
s a szíve horzsolódik.

A föld s a tág azúr közt
szúr és feszít a kender.
Magasba nézni nem tud,
de már lenézni sem mer.

Biciklidal

Sovány, hideg, halott anyag
árul el hogy mi mozgat?
Kell hozzád szándék, fürge szív
és vádli, combizomzat?

Kevés gépszíron jól megél,
nem vágya sonka, torta,
benzint se kér, motorja sincs:
magam vagyok motorja.

Igénytelen harmónia:
Így élnék bár ezentúl!
Sztenderje sincs, de mégse dől,
míg mozgás van, s egyensúly.

Mikszáth

Hallgasd meg most egy adomám:
Nem régen jártam Szklabonyán.
Kocogtattam ablakpárkányt:
Ébresztgettem Mikszáth Kálmánt.

Honnan jöttél, időkóbor?
Palócföldről, Domoszlóról.
Támaszkodtunk a korláton,
adomáztunk a tornácon.

Diskuráltunk jó palócok,
csuláztunk, mint martalócok.
Pipás vagyok és Ön is az,
és aki szív, hát köp is az.

Kínálgattam jó borokkal,
szürcsölgettünk jó torokkal.
Ő mesélt a tünt időkről,
én meg féltett, dúlt jövőnkről.

Anekdotalázz, idős rokon,
előkapom a laptopom!
Kérlek, engedj nékem ennyit!
Vállat vont és nem szólt semmit.

Telt alakja furcsán rezgett,
Pipás füstben szünni kezdett.
Várj! Engedd, hogy legépeljem!
Álom volt csak: felébredtem.

Tiszai história. Folyók násza

Ha megkérdeznék valakit, sorolja fel Magyarország folyóit, nagy valószínűséggel így kezdi: Duna... és utána a folytatás: Tisza, Dráva Szamos, Rába... Elsőként a Duna, a nagy, a csillogó, az elsöprő. A férfias szolgafolyó, amelyen szállítanak és száguldoznak, ami Magyarországról nézve kifejezetten nyugaton ered és országokon átrohanva tart keletnek, a Fekete-tengerhez.

A Tisza helyenként mélyebb, és a szétterülő ártereivel egykoron a vízhozama is meghaladhatta a Dunáét. Rajta szállították Máramarosból Közép-Európa sava-borsát; főképpen sóját. Szó és só – egyetlen betű a kivétel, de mindkettő nagyhatalom –, és a sóról ma már nem is tudjuk elképzelni, hogy az arany értékével vetekedő kincs volt; a Tisza pedig hozzá a folyó-só. Méltán felmerülhetett hát a kérdés: valójában melyik melyiknek a mellékfolyója?

Mára a Tisza egyértelműen a kisebb, olykor rejtőzködő, máskor szilaj, erős akaratú, számtalan gyermekággal, tavacskával. A folyamszabályozás a jelentős rövidülését eredményezte; eltűnt a kanyar, az ártér, amely az emberrel terhelt táj szüleményéhez, a haszonnövények termesztéséhez ugyan hasznos, de veszedelmeket is rejt magában. Juhász Gyula írta:¹

*„S a másik Tisza jut eszembe már,
Mely Szeged táján oly merengve jár,
Iszapos, álmos, csöndes ott szegény
És rozsdás emlékek a fenekén...”*

Komp-országról írt Ady Endre, s időről időre annak leképzése, újra értelmezése lát napvilágot és marad az évezredek dilemma: kelet vagy nyugat? Aki egyszer végigutazik a Tiszán, mire a torkolathoz ér, másképp látja a világot s benne Magyarországot, és felvetődik a kérdés: miért ne lehetne fordítva szemlélni a világot: észak és dél.

Nemhiába mondják a Tiszát a legmagyarabb folyónak, hiszen a forrásvidéktől a torkolatig egykori magyar földön lehet végigutazni rajta. A figyelmes hajós útközben ráérez arra, hogy amit a mezopotámiai folyamközieknek jelenthetett a Tigris és az Eufrátesz vidéke, az élés és éltetés szempontjából nekünk éppen azt jelenti a Duna-Tisza köze.

Nem tudtam, hogy tiszai históriát fogok írni. A Dunai história második részét terveztem, s amikor nézegettem a térképet, minduntalan Duna és Tisza futása, majd Délvidéken a folyamok egyesülése foglalkoztatott. Korábbi könyvbemutatókon a közönség és az íróársak sok esetben számonkérték tőlem: na, de miért férfi a főszereplő? Kézenfekvőnek tartották, hogy a saját történetemet írjam le, s mintha megfedlekdeztek volna arról, hogy férfi szerzők megannyiszor bújtak nők szerepébe, s írták le, mondták el, mit érez, mi fáj, hogyan szeret, miképpen csal – ahogyan ők magyarították vagy elvárták. Jó/rossz hír: az alkotó – ha férfi, ha nő – nem bújhat ki

a bőréből, főképpen akkor nem, ha a szociográfia műfaj peremvidékére merészkedik, netán kísérletezésre adja fejét.

A Tiszai história egyfajta párhuzamos regény a Dunai históriával; azonos témákat jár körül női nézőpontból: pl. elszármazás, visszatérés, történelem, hazaszeretet. Kapitány Szilveszter a Dunán kalandozik, Fecske, vagyis Nati a Tiszán, és ismeretlen csodákkal, ismerős visszasságokkal találkozik. Kapitányné helyett kapitánynő akar lenni, legalábbis szükség szerint megállni a helyét e férfiak által teremtett világban. Mindkét főszereplő Nyugatnak indul, végül Keletre érkezik s útközben kiderül, hogy a Kárpát-medencében számos olyan zug létezik, amelynek titkát föl kell tárnia.

A Dunai históriát 'külhonban', Pozsonyban kezdtem írni, az ihletet a mai szlovák főváros adta régi dicsőségével, fájdalomával és a magyarság hiányával. A Tiszai história 'belülről' buggyant fel, s ahogy a víz akadálytalanul átrohan a határokon, úgy hőmpölyögnek, folynak egymásba a korok és a fejezetek. Közben egy megtérés is történt: az Őrvidék érintésével Krems an der Donauban ért a szerencse, hogy loholjak a történet után, a lezárás pedig megint csak egy másik országban, a mai Szerbiában, a Délvidéken született – Tisza és Duna nászágyánál.

*

TISZAVÍZIO, FEKETE- ÉS FEHÉR-TISZA

Az emberek térdig álltak a vízben. Keskeny árnyékú, kora nyári nap volt, megteheték, hogy a házakból lejöjjenek az összefolyáshoz. A köves part alig különbözött a köves medertől, legföljebb ha derékig lehetett gázolni a vízben és a sebes folyás ellenére gyalog átsétálni a túlpartra. Néhányan megálltak középen, pontosan ott, ahol a két magonc patak találkozik, s hagyták, hogy elszaladjon mellettük a víz. Lábtól a hüvösség, fejtől a forróság figyelmeztette az embereket arra, hogy nem a saját felségterületükön kalandoznak. Mindhiába, mert a misztérium, hogy egy folyó születésénél bábáskodhatnak, óvatlanná tette a fürdőzőket.

„*Fehér és fekete...*” Messze visz a szem, a Fehér-Tisza 1650 méter magasból az Asztag-csúcs oldalából szakad ki, a Fekete-Tisza a Körösmezőtől húsz kilométerre fekvő Okula-nyeregnél, 1203 méteres magasságban ered. Van hát honnan lendületet venni, a gázlókban két-három kilométer per óra sebességgel szalad a víz, hogy Rahó e rögtönzött fürdőkádjából együtt induljanak tovább Magyarország belseje felé.

Forrásnak általában a torkolattól legmesszebb eső ágot tekintik, ez esetben a Fekete-Tiszáét. Arrafelé a Tisza nem, vagy alig hajózható, fölötte hidat verni szinte lehetetlen, mert a vadvíz minduntalan áttör. Márciustól júniusig áradásokban adja ki erejét, síkföldi holtágakkal, lápos, füzes mocsarakkal tartja távol magától a kíváncsiakat. Átkelési hely alig akad; vasúti híd Máramaroszigetnél és Hosszúmezőnél, köz- és vasút Királyhágónál. A két ág körbeöleli Hoverla 2061 méter magas sziklameredélyét, s a Máramarosi-havasok kishegy-lánca, a Szvidovec tövében egyesül.

Mindkét Tiszát a Kárpátok lejtőiről szalajtották hát, s ahogy Dévénynél a Duna házasodik a Morvával, itt is élesen elváló a határ. A jobbról érkező világos és a balról érkező sötétebb víz mindkét fél terhét magával hozza, s a torkolat alatt pár méterrel szétválaszthatatlanul összeadják magukat.

„*Ez nem bármely folyó. Ez a Tisza...*” Helyi és jövevény kihúzza magát, életében legalább egyszer látni akarja, honnan indulnak a cseperedő patakok, hogy térben és időben előrenyomulva egy gyötrelmekben nemesedett nép szimbólumává nőjenek. Közép-Európa – többek szerint: Kelet-Közép-Európa, amely fogalmat amerikai politológusok használtak a vasfüggöny mögé taszított országok gyűjtőneveként – jelentős folyója a Tisza, a Duna leghosszabb mellékfolyója. A két ág összefolyásával kilencszázhatvankét kilométer után, Románia, Szlovákia és Magyarország érintésével a délvidéki Szalánkeménnél ömlik a Dunába.

„*Az Alföld folyója...*” Büszkélkednek az síkföldiek, hiszen a folyó vízgyűjtő területe legnagyobb részt a magyar Alföldön található.

„*A hegyek... a völgyek... a puszták... a határok... és a holtágak folyója...*” Bármerre folyják is, a partján élő népek a sajátjuknak tekintik; becézzgetik, isszák a vizét, közlekednek rajta, fürdenek benne vagy csak bámulják a felszínét.

„*Olyan, mintha aludna...*” Véli, aki nem járt még a vadóc forrásvidéken. Fenn a hegyekben még csermelyek éneke kíséri mindkét Tiszát, azután mint a tejfogakkal küzdő gyermekben, megvillan az igazi természete: köveken köszörüli erejét, csapódik, vágódik, keresztülrohan a sziklán, ami előbb, mint utóbb megadja magát és szét-törik. Rahó fölött a kődarabok ideges hullámokat gerjesztenek, mennének, maradnának, zsivatom az ár, s aki a közelébe merészkedik, alig hallja a másik szavát; döng, dagad, dörög lefelé a vízer, mint ifjú erekben a vér.

„*Vigyázz!*” A nőnek csak a szája mozgott, gyorsan kikapta a vízből a gyerekét, magasra tartva rázogatta a levegőben: lám, micsoda kis legény, nem fél. A kislány addig elvolt a sekélyesben, de már lendült a lába, szeretett volna ő is odafönt, felhők között úszni; inkább, mint odalent az áradattal. Egy inas kéz időben visszarántotta; sírás, vigasztalás, hála.

„*Nem történt semmi, no...*” Kölcsönös mosolygás lazított a hangulaton s a felnőttek pontosan tudták, hogy történhetett volna, anyuka sápadtan összeszedte porontyait és a vashídon át hazaindult. Arrébb tisztos házaspár bogarászott, feltűrt gatyában a férfi, turkálóból mentett forrónadrágban a nő, az egyforma pólóing elején firkabetűkkel feszült:

„*Икарус...*” Elvégre Dél-Ukrajnában, a Kárpátok aljában járunk, ahol ma is befordulhat a sarkon egy Ikarus-busz. Fényképezőgépek kattantak, hosszú tele-csőrel pásztázták a tájat, turista vagy fotóriporter, szinte egyre megy, mert manapság az elszántság és a felszerelés sem tesz különbséget közöttük.

„*Hopp, sikerült lekapnom!*” Virgonc hal feldobta magát, azt hitte, árral szemben boldogulhat, de az éles sziklához csapódott; villanás az egész, benne a tévedéssel és a kép mehet az albumba (helyett: a Facebookra), a hal pedig a levesbe (helyett: vissza a mélybe). Fecske tisztelettel szemlélte a kanyarban egyesülő folyamat, amely gye-

rekkora családi nyaralásaira emlékeztette. Folyóvizeken túráztak, sátorban aludtak, estére tüzet raktak egy homokzátonyon; ráérősen, gyáván, nehogy kettesben maradjanak az éjszakával. Lejjebb, más zátonyokon más tüzek nyíltak, s a Tisza-part, mint ősök díszítette tüzes út kanyargott délnek.

„Közel a határ, onnan már csak útlevéllal mehetnénk tovább...” A szülők nyugtatták a gyerekeket, hogy elégedjenek meg ennyivel, másnap reggeli után visszaindulnak – micsoda móka: lefelé. Vacsora után eltelve nyújtóztak a langyos homokon, az egész napos kenuzás után jól esett ejtőzni, sajogtak az izmok, leragadt a szem.

„Fecske! Fecskeee! Hová bújtál már megint?” Csak egy leány volt talpon a családban, aki éppen a távolabbi partszakaszt készült felfedezni; elszánt, nyúlánk kamasz, tele akarattal, akivel mindig történik valami. Szinte a születésekor reá ragadt a név, melyet anyaaági ősök valós vezetéknevéből származtatott a lelkes nagynéni:

„Kismadaram, kicsi fecském, ízlett-e az ebéd?” A felnőttek nem törődtek azzal, hogy porontyuk a későbbiekben miként boldogul e nem-nélküli hívószóval. Az óvodában látszólag mindenki egyforma volt, de amikor a mosdóban lekerült a gaty, utána meg a bugyi, hogy a kisdedek összehasonlítsák, mi-végre is jöttek a világra, Fecske érezte, hogy egyszer majd lépnie kell.

„Van nekem tisztességes nevem...” Próbálkozott serdülőkorában és nem a Máriára gondolt, amit a nagyanyai szív diktált a korszerű szülők tollába, hanem a külvilágban használatos keresztnevére, a Natáliára. Fecske, egyébiránt Nati, éppen olyan volt, mint a fecskék. Éles szemű, karcsú madár, amely elegánsan siklik a szélben, s ha gondol egyet, irányt változtat, mintha mindig is ellenkezőleg akart volna repülni, mint a jelölt út.

„Felderítő vagyok...” Képzelte most meg, és egyik kőről ugrott a másikra. Fölötte összesügtak a lombok, ismerték az efféle jövevényeket, kiknek látogatása rendszerint sírással végződik. A lány elszántan haladt előre az ártéri fák között. Lába alatt tompán reccsentek a gallyak, s bármerre fordult, minduntalan a vízen röhögő Hold-arc hívta magához:

„Kapj el, ha tudsz!” A lány előre nyújtott karral loholt előre, s hogy jobban lássa, átverekedte magát a cserjésen. Pocsolyába süllyedt a lába, kiszakadt az inge; anya majd leszidja, de megéri, különben is mindjárt megfogja, a ruhája alá rejtí és odalopja a táborhelyre, s akkor nem bajlódna tovább a tűzrakással. A mihaszna előkészületek miatt megutálta a tűzrakást. Az öccse kicsi volt ahhoz, hogy segítsen, ezért apja őt küldte fáért, és soha nem tudott annyit odahurcolni, hogy egész estére elegendő legyen. Éppen csak beleandalodtak a lángok látványába, amikor újból dörrent a feladat, ő kibújt a meleg hálószákból és folytatta a vaksi gyűjtést.

„Kislányom, neked is hozzá kell járulnod a tábor életéhez...” Anyja, nyomában a gügyögő kolonccal mindig a férje mellé állt, ami különösen idegesítette a lányt, s külön-külön, de együtt sem bírta megértetni velük, hogy ő inkább tartana a vadászokkal, mint a gyűjtögetőkkel. Elszántan csörtetett a vadonban, végül megszánta a kiáltozókat és jelentett a pozíciójáról.

„*Tscrrr... krkr... tscrrr...*” A tompa érzékű felnőttek nem értették a madárbeszédet, s amikor elunták a kiabálást, ledőltek.

„*Imád bújósckázni a gyerek...*” Fecske örült, hogy békén hagyják, a határait próbálgatta és egyre messzebb merészkedett. Beljebb és beljebb hatolt az ártéri erdőben, s nem ébredt benne kétség, hogy elkaphatja a Holdat.

„*Tscrrr... tscrrr...*” Egy nappali műszakból ottragadt poszáta válaszolt, Fecske megingott, hogy utánajárjon, kiféle lehet az, de a holdpofa visszatérítette a folyóhoz. Az égen sorra gyülekeztek a versenytársak, először csak oldalról kapdostak a Hold felé, azután teljes egészében eltakarták és a felhőszoknyák között végképp odaveszni látszott szegény.

„*Hol vaaagy?*” Ezúttal Fecske kiáltott, mert hirtelen neki lett fontos valaki, s mivel nem találta, rászakadt a felismerés, hogy eltévedt. A pánik inkább szalajtott, mintsem tájékozódásra késztette, s miután átkelt az aljnövényzeten, belerohant egy gyanúsan puhány fatörzsbe.

„*Смоу!*”³³ Az emberi kiáltás furcsának hatott az erdő akusztikájában, a lány megtorpant. Értette a szót, s úgy gondolta, ha már tanulja az orosz, illik használnia azt. Hang viszont nem jött ki a torkán. A ’fatörzs’ egy félmeztelenre vetkőzött alak volt, katonanadrágban, a derekán aranyszínű övcsat, a kezében ásó. Ügyetlenül matatott a földre dobott ruhák között, végül előkaparta az elemlámpát és Fecskére irányította.

„*Pyku ввepx!*”³⁴ Ez már bonyolultabb grammatikának bizonyult, ráadásul a férfi puskaként ráfogta az ásót, és Fecske szó nélkül megadta magát.

„*Kmo byt?*”³⁵ A lánynak még ebben a helyzetben is imponált a magázódás, de sem a zsenge nyelvtudása, sem a helyzete nem tette lehetővé a tökéletes szóbeliséget; annyit viszont megértett, hogy válaszul kinyögje:

„*Barátság... Дpужба...*”³⁶ A katona megpróbálta rendezni sorait. Fölkapta az inget, a zubbonyt, a sapkát viszont sehol sem találta és megfélekezve az idegenrendészeti eljárásról, örizetlenül hagyta a lányt. Benézett a bokrok aljára, fölemelte a farönköt, amelyre hánnya a katonai pokrócot, s ami előzőleg megvédte Fecskét a durvább eséstől, azután idegesen félrerúgta mindet, és valamely szlávyszerű keveréknyelven szitkozódott. A lány nagyon lassan leengedte a karját.

„*Nem mozdulsz...*” Parancsolta a katona magyarul, s anélkül, hogy levette volna róla a szemét, beugrott a gödörbe, amit kiásott. A keresgélés odalent folytatódott, s hosszú másodpercekig csak egy föl-le imbolygó, tar koponya látszódott. Fecske megadási pózban tett néhány lépést előre, hogy megtudja a kétségbeesés okát. Nagyon lassan leengedte az egyik karját, azzal fölemelte a lámpát és fényét a katonára irányította.

„*Világíts!*” Utasította akkor a férfi, és Fecske világított. A gödör alján viseltes láda feküdt, tárolásra vagy üldögélésre használhatták egykor. A katona előbb a tíz körmével kaparta a földet, azután az oldalánál kotozott, végül belerúgott, amitől felnyílt a teteje. Géppisztolyok feküdtek az alján. A lánynak megint csak torkán akadt a szó, most meg ő bámulta a katonát, kinek a szája fölött épp csak serkedni kezdett a bajusz.

Ezúttal ukránul káromkodott, de az sem segített és beosztásához méltatlan, sírós hangon folytatta.

„*Ha nincs meg a sapka, hadbírótság elé állítanak...*” Mutatóujjával keresztben elnyisszantotta a saját nyakát, s azzal világossá tette a jövőjét. Fecske együttérzőn hallgatott, s figyelmen kívül hagyva a fegyverrejtegetés, valamint annak pártolása tényét, átvette a kezdeményezést.

„*Keressük meg!*” A kiskatona pillanatig tétovázott, s nem lévén más megoldás, követte. Pár méteres körzetben bokorról bokorra feltúrták a terepet, éppen a vízpart következett volna, amikor oldalról hangok érkeztek:

„*Fecskeeee... Fecske, gyere előőő!*” A lányban meghűlt a vér, a cinkosság izgalma elbizonytalanította és nem tudta, melyik oldalra álljon. Akkor szemmagasságban meglátta a faágra akasztott sapkát.

„*Tessék, itt van!*” A fiú kitépte a kezéből, jól a fejébe húzta és ugyanazzal a lendülettel deréknál elkapta a lányt. Forgatta, reptette a levegőben, a vékony piszkalábak elemelkedtek a talajról. Fecske nem ellenkezett, fejét hátravetette a szédületben, amittől a katona tűzbe jött, s hangtalanul körültáncolta vele a gödröt. Mint egy bizarr halotti szertartáson egymásba kapaszkodott a két élő, nem tudták, hogy a gyermek-kort temetik éppen, amely mindkettejük számára végérvényesen lezárult.

„*Hogy hívnak?*” Kérdezte suttogva a katona, és megsimogatta az arcát. Fecske gondolkodás nélkül, a hivatalos nevén bemutatkozott.

„*Ó, lady Hamалья...*” Lehelte a fiú, és mielőtt letette volna a földre, szájon csókolt. A töredék pillanat, amelyben közel kerültek egymáshoz szétugrasztotta őket, és a kiskatona gyakorlottan belevetette magát az erdőbe. Fecske térdig pirultan állt a gödör szélénél.

„*Még szerencse, hogy sötét van...*” Száján forró bélyeggel, gerince mentén hideg borzongással ácsorgott, s korábbi elképzelése a szerelemről oly messzire került a lányregények romantikájától, mint műanyag gyümölcs az igazítól; ugyanúgy néz ki, de zamatát csak a romlékonyságával együtt lehetséges megízlelni.

„*Fecskeeee... Itt van az öcsi is. Ugye, Matyi? Hívd a nővéredet...*” Keresői vészesen közelítettek felé, anyja magas hangon sívított, a kisfiúnak elege lett az esti vadászatból és nyafogni kezdett. A lány tisztán látta őket, de nem mozdult a gödör mellől. Ügyetlenül forgatta a katonalámpát, a kerek fénye épp úgy ragyogott, mint a távoli holdkorong. A fénysugárral végigpásztázta a gödröt, a puskák mellé tölténymellényt és kézigránátot is csomagolt a rejtegető.

„*Aput biztosan érdekelné...*” A lány agyán átfutott, hogy a Hold befogása helyett komolyabb érdekességgel szolgáljon felmenői számára, de az utóbbi hetekben annyi minden volt a számláján, hogy úgy döntött, nem feszíti tovább a húrt.

„*Csak nem átszökött a határon?*” Apja aggódó hangja szokatlan mélységet ütött, mire Fecske a gödörbe hajította a lámpát, rá a pokrócot és éppen, mint a katonafíú, futásnak eredt. Rohant, ahogy bírt, s amikor a keresésére indult szülők mögé került, odakiáltott:

„*Erre, erre! Itt vagytok a táborhelynél!*” A felnőttek bosszankodva visszafordultak, szinte egyszerre értek vissza. Apa tüzes suhánkkal a kezében fújtatott és letolta anyát, minek parázni, hiszen tudja a gyerek, mit csinál, még ha lány is, hiszen az ő vére. A tűz már kialudt, vékony füstcsík híresztelte, hogy emberek táboroztak errefelé, akik az egyszerűség kedvéért most beindították a kemping-generátort. Anya morgolódott egy keveset, miért nem lehetett szólni, hogy minden rendben, végül megbékélt és behúzódott a sátorba, hogy lefektesse a kislát.

„*Na, és tudjátok-e, mit találtam!?*” Kérdezte, amikor előjött, s kivett a zsebéből egy fémesen csillanó tárgyat.

„*Egy vörös csillag...*” Mutatta diadalmasan és fogalma sem volt arról, miféle viharokat szít családtagjai lelkében. Apa is megjelent, hogy megvizsgálja a találmányt, amely kissé bekormozta az ártatlannak árnyakkal induló estét.

„*Szovjet sapkadísz. A bűdös francba, mondtam, hogy nagyon közel a határ...*” Lendült a karja, hogy minél hamarabb megszabaduljanak a katonai jelképtől, mire Fecskeben megállni készült a szusz.

„*Hadd nézzem!*” Kérte viszonylag közönyösen, s nyúlt volna érte. Furfangos apa nem adta. Összezárt az ujjait, szétnyitotta, azután megint össze és szét; piroskás fény szem pislákol a markában. Fecske legszívesebben elájult volna. Egy csillag. Éppen olyan, mint amelyet a katona derékszíján látott.

„*Ne dobd el!*” Apja csodálkozva nézett rá, miért vonzódik olyanhoz, amiről nem is tudja, micsoda, de hát a lánygyerek már csak olyan; ami kicsi és kedves, az kell neki. Fecske nem hagyott időt:

„*Add nekem, nem csavargok el többé!*” Csábító alkunak tűnt, miután vergődtek egy keveset az ígért szép szó tételen, s Fecske kézbe vehette a vörös csillagot. Bíbórosan fénylett, köré babérkoszorút rendelt a központi bizottság művészeti vezetősége. A lány a nyírségi nagyszülőknél látott hasonlót. Egy alkalommal, amikor ebéd után a felnőttek lepihentek, ő a szekrényben matatott és egy keményfedelű dobozkára lelt. Amikor kinyitotta, elámult: bordó bársonyágyban fényes bross feküdt. Nem hitte volna, hogy e házban ékszerre bukkanhat, s ahogyan a híradásokban látta, ünnepélyesen kitűzte a mellére.

„*Ezennel előléptetem...*” Tetszett neki önmaga elismerése, s hogy hiteles legyen az aktus, a jobb kezével kezét fogott a ballal. Tudta, hogy különlegességre bukkant az öreg titkok között, s amikor nagyapja estére előkerült a fészerből, büszkén mutatta, mit talált.

„*Nem lányoknak való...*” Mondta az öregember és zavartan pillantott egyszülött lányonokájára, ki mellékesen éppen a mutatóujját készült kettévágni. Kivette kezéből a kést, és a gyerek csalódottan vette tudomásul, hogy ezúttal sem tudhatja meg, miként kell botot faragni. Nagyapa egészen más nézeteket vallott, mint ő, szerinte a leánykéz puha legyen, selymes, férfitestet simogató; legalábbis, ameddig el nem kél a lány és asszony nem válik belőle.

„*Ide tessék visszahelyezni...*” Mondta határozottan, mert mintha a szívét tépték volna ki azzal, hogy a «Szocialista Hazáért Érdemrendre» bárki játékszerként tekint. Fecske érezte, hogy ez most nem a játék ideje és a csillag visszakerült a dobozba.

„*Most már nekem is van, és teljesen az enyém...*” Az érdemrendhez hasonlóan ez is mint királyi felségjelzés ragyogott, ágai önmagukból metszett sugarakkal erősítették a fényét. Fecske ahányszor ránézett, az ajkán érezte a különös forróságot. Hazaérkezésük után hetekig a csók – mely inkább volt jól irányzott cuppantás, mintsem szenvedélyes pecsét – bűvöletében élt. Anyjéneknek fogalma sem volt arról, miféle változások zajlanak a kamaszlelekben, és a hangulatváltozást a serdülőkor bimbózásának tulajdonítva vették tudomásul, hogy gyermekükkel is megtörténik, ami egykor velük.

„*Ó, hát ilyen hamar...*” Az anya meghatódva figyelte, hogy a lánya mint dobja le magától az esetlenre szabott kislányruhát, hagyja a gyerekes játékokat és burkolódzik hallgatásba; s Fecske éveken át egyedül fejtegette, miképpen történhetett, hogy hold után futott és csillagot talált.

„*Istenem, de rég volt...*” Tisza-vízzel megnedvesítette homlokát, eddig jutott az emléken. Ahogyan a többi fürdőző, ő is késztetést érzett arra, hogy átgyalogoljon a túlpárra, s beleálljon a folyóközépbe. Amikor az összefolyáshoz ért, megingatta az ár, lába alatt kavicsok görögtek, alul pimasz örvények gerjedtek. Széttérpesztette ujjait, s a víz, nem ismervén akadályt, átrohant a kezén.

„*Menni vagy maradni? Ez itt a kérdés...*” Múlt és jövő összefolyni látszott, kiszámíthatatlan útvonalon, előre nem látható kanyarokkal, és Fecske a folyam sorsát éppen olyannak látta, mint egykor, amikor anyja meséjét hallgatta:

„*Meg volt már teremtvé az egész világ, megvoltak a hegyek, völgyek, kisebb és nagyobb folyók, csak még a Tisza állott ottan az Úr zsámolyánál. – Hát teveled mit csináljak, szegény fejeddel? – kérdi az Úristen. – Csak bízd rám, Atyám – mondja Jézus Krisztus –, majd eligazítom én! Azzal Jézus elővett egy aranyos ekét, elébe fogott egy szamarat, s azt mondja a Tiszának, hogy menjen utána mindenütt a barázdájában. Azután nekivetette az ekét a földnek, szántotta a folyónak az ágyat, az pedig ment mindenütt a nyomában. Hanem szerteszéjjel igen sok cötkény volt mindenfelé, a szamar pedig éhes is volt, meg amint tudjuk, nagyon szereti is a cötkényt: egyikhez is hozzáká-pott, a másikhoz is, s nem haladt egyenesen, hanem ide-oda rángatta az ekét. Azért olyan girbe-gurba, csivirgős-csavargós a Tisza folyása.*”⁸

A lány hitte is, nem is, amit hallott, s a mese hallatán érezte először azt a remegést, amely szívátjáékról ered és a hátgerincen végigfutva elgyöngíti a lábat. Azt hitte, tán az ajtó maradt nyitva és a szél beincselkedte magát a takaró alá. Odabújt anyjához és amikor felmelegedett, továbbálmodta az aranyekét, a szamarat, melynek hátára immár ő akart felkapaszkodni. Másodszor ott, az erdőben tört rá a borzongás, amikor a magyar-szovjet katonafiú szájon csókolta. A csillagot ide-oda rakosgatta az évek folyamán és amikor ránézett, minduntalan a vörös udvarú holdvilágot látta benne.

„*El kell mennem a forráshoz és a torkolathoz!*” Az elkövetkező időben vissza-visszatérő vendége lett a folyónak, s mire sok évvel később és sok állomást bejárva a Duna-

Tisza összefolyásához érkezett, együtt látta benne megannyi erecske, patakocska igyekezetét. Egyszerre érzékelte, mi történik a forrásnál, mi az Alföldön, hogyan fogadja magába a mellékfolyókat és miként egyesül délen egy nagyobb folyammal. Idővel érdekelni kezdte az ember is; történelemkönyvek térképeit bújtá, amelyek így-úgy ábrázolták a Tisza és környékére szerveződő évszázados eseményeket: világháborút, forradalmat, a honfoglalást, a folyamszabályozást, valamint az új tételeket környezetszennyezésről, klímaharcról, amelyek keretét férfi és nő, nő és férfi örök viszonsága adja.

Járt-kelt a világban, s kortársaihoz hasonlóan alig csodálkozott azon, hogy bárhol lépi át a magyar határt, néhány perc lődörgést követően az anyanyelvén társaloghat. Mindenről tudott egy kicsit, de ismereteiből éppen a kovász hiányzott, amely összekötötte volna a jelent a múlttal, az okokat a következményekkel, a sorsfordító eseményeket a hétköznapi pillanatokkal, amelyeknek ő is része volt. Elhallgatott családi történetek és alkalmi ismerősök elbeszélései révén megismerte a kettévágott falu történetét, amely ma éppen annyira ukrán, mint amennyire szlovák, de semmiképpen sem magyar, az Árpád-vonal bunkereinek titkát, a Hunyadiak, Lónyayak, Rákócziak országvédő győzelmeit, valamint az ellenük forduló bűncselekményeit, amelyek megreszkettették a történetírók tollát és hétköznapi emberek sorsára ütöttek pecsétet.

Mesél a Tisza, s a csonka Alföldet átszelve dajkálja emlékeinket.

JEGYZETEK

- 1 Juhász Gyula: A kis Tisza hídján (1906)
- 2 Ikarus-Icarus – magyar autóbusz márka; anno 1916. Több átalakulás, államosítás és egyesítés után, az 1950-es évektől a szocialista nagyipar emblematikus termékévé vált, amelyet elsősorban KGST-országokba exportáltak.
- 3 Állj! (orosz)
- 4 Kezeket fel! (orosz)
- 5 Ki vagy te? (orosz)
- 6 Barátság (orosz)
- 7 Lady Natália (értsd:) kisasszony (angol-orosz)
- 8 cötkény: számárkóró. Részlet: Legeltetés a három sárkány pusztáján c. (szerk. Tóth Béla) Móra Könyvkiadó, 1984

FÁBIÁN LÁSZLÓ

A keselyű néma árnyéka

KÍSÉRTÉSEK KORA

I. RÉSZ

*Több csillag van a világegyetemben,
mint homokszem bármely tengerparton,
több a csillag, mint ahány másodperc
a Föld keletkezése óta eltelt, és több annál is,
mint ahány szót és hangot az összes eddig élt ember
együtt valaha kimondott.*

Neil deGrasse Tyson

Ahhoz, hogy kezdjünk valamit a dolgokkal, a jelenségekkel, eseményekkel, de főképp önmagunkkal, szükség van bizonyos racionális egyenmőségre, vagy miként beszámolónkhoz képest majd évezredek múlva állítja valaki, a *gondolkodás higiénijára*, olyasmire – sajnos – ami jó előre nem kínálja föl magát, mindössze lépcsőről lépésre, ha egyáltalán, sejlik föl, akkor is legfőlebb alternatívaképpen, tehát a választás esetleges biztonságára lehetne hagyatkozni, ha bármi garantálhatná ezt a biztonságot, de nem, semmiképpen, hiszen a döntés helyességét a következmények igazolhatják csupán vissza; no persze akkor is józan ítélőképességgel lehet eldönteni, mi a cáfolat és mi a bizonyosság, mennyi az akaratlagos, a szubjektív az ítéletben, mennyi a valóságosság, netán annak erős hite, ami – természetesen – minden tévedések forrása; akkor már jobb, de legalább őszintébb a vállalt szubjektivitás: az öncsalás viszonylagos kiküszöbölése; a higiéniaához tartozik annak megértése, hogy a dolgok, jelenségek alkalmasint nem a legsajátibb, legjelentősebb oldalukról mutatkoznak, csupán részleges – és nem föltétlenül perdöntő – ismeret érkezik róluk, a megcsillanó fölszín visszfénye kitakarja a lényeket, üres kijelentések fogalmazódnak meg mindarról, aminek reflektíve igazságként kellene megmutatkoznia, érzelmi/indulati nyomatékoságok próbálhatják a kételyeket oszlatni, az érvet a kijelentés hangsúlya kísérli meg helyettesíteni, mindez már talán nem a gondolkodásból épül meg, hanem a szenvedélyből, nem a tapasztalatból, hanem az előítéletből – akár a mindent magával ragadó paroxizmus totális gesztusáig, az elsodratásig: sehol egy szegletkő, amely megakasztaná, a józanság csapdájába zökkentené az önjáróvá függetlenedett kereket, irányba taszítaná a vasszekér (itt egynémely népnek birtokában van már efféle) rúdját – kikerülendő az alattomos gödrök, fenyegető sziklák csapdáit; pontosan tudható, hogy ami nem látszik, még lehet, ami pedig van, merő látszat és fénytörés: lám milyen törekeny a higiénikus ismeret, milyen elszántan környékezi a kételkedés, ami esetleg ennél sokkal riasztóbb, az ellenőrizetlen bizonyosság: a *frankó* rendithetetlen tudata;

valamiféle *hékhál*, templom, de legalábbis palota épül a semmiből – fölfényelve szóragyogással, frázishullámokkal, semmi és senki nem szavatolja hitelességét, nem teremti meg alkalomadtán a tisztességes visszavonás, a szerény visszavonulás eshetőségét, a szavahihetőség maradék sanszát; az önteltség elnémítja a kritikát: *ebu ša akali* – finoman, és ezúttal talán nem akkádul szólva: vastag, mint a ló dereka, ha szabad porba rántani a magasztosabb beszélyt, földre teperni a varázst, amely nemhogy templomot, igazság szerint pöcegödrt érdemel, kizárólag a fennkölt halandzsza álságos behódolása jutalmául, amely körömszakadtáig harcol elfogadtatásáért – akár mesterséges frontokat kreálva önmaga köré, kivívandó küzdelem árán is a megdicsőülést, mindenkori döntőképességet igaz és hamis között, átrostálva elmékedési sablonjain, eleve elrendeléseinek, amelyek mint füstölő gyékénybuga a csípős méheket, távol tartják a kellemetlenkedő kérdéseket – nem állván a próba firtatásait, az aggály akadékoskodását, a vélelmezett szentség profán közelítését, holott az már a Gerizim csúcsait vitatja magasztosságával –
nos, igen: a *gondolkodás higiéniája*...

meghatódva, az időtlenség különös érzésével, mint mindig, ha fölérzem a történelem (vagy mi?) jelenvalóságát, álltam az aprócska templom közepén papjával, aki Mózes históriáját mesélte küszködve az angol nyelv számomra is idegesítő buktatóival, a bájos mesét, amelyben a fáraó lányaként akceptált tündér királylány kiment a gyékénykosárban a folyó szeszélyére bízott csecsemőt, a kitett árvát, pontosan ezen a helyen – dobbant ormóttan sarujával a padlóra a mesélő, emlékezetére emelték ezt a templomot, ősi és szent helyen, én pedig a szegényes, kopottas berendezést, a foszladozó oltárterítőt, a fakuló Mária-zászlót szemlélem, igyekszem elrejteni minduntalan visszakíváncsiskodó pillantásaimat, elfojtani önkéntelenül is sérelmes kérdéseimet – látva az agyonfoltozott, nyomorúságos reverendát, az ínség lehangoló ornátusát, amely valaha – mielőtt kivörösödött, kiszürkült volna – fekete lehetett, ügyetlen férfikézre utaló foltjai pedig az éppen kéznél lévő anyag mennyei talányát jelölhetik (nagyanyám egykedvű szolgáltatására gondolok gyerekkoromból, amikor egy-egy javítgatásnál kifogásoltam a pótlás idegenségét, ő pedig megfellebbezhetetlenül állította: *azér' hasonlít*), majd egyszerre megindul a panaszáradat, hogy ebben a túlsúlyos környezetben a keresztények semmilyen támogatást nem remélhetnek, megtűrt hitetlenek, a mennyei atya jóindulata tartja fenn még – ki tudja, meddig? – ezt a kis kápolnát, egyre fogy a hívők száma, a fiatalok elfordultak a vallástól, nem hallják meg a Szentírás igazságát, fogalmuk sincs kivel és mi történt ezen a helyen – megint az az idegesnek tetsző dobbantás –, ekként az adományok mind szerényebbek, lerí rólam is, az Úr méltatlan szolgájáról csakúgy; meglep a személyeskedő fordulat, aztán megértem: szolid noszogatás az adakozásra –

Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit – mormolom magamban, miért nem állsz ki szerencsétlen szolgád mellett, ha egyszer behajszoltad ebbe az üdvözülés-csapdába, hiszen magad hivatkoztad földi vesszőfutasod során vallásalapító elődödet, akit a hagyomány, a szóbeszéd szerint ez a templom alatti patakocska (na meg a fáraólány

térde) ringatott a zsidók kiszabadítása felé, az exodus szabadság-kényszerébe, Szináj kormos ormai irányába – döcög bennem a tolakodó emlékezet, ahogy a vasárnapi iskolában a kistizsik flanelográf-képein megcsodáltam és felejthetetlenül elmémbe véstem; hála nekik, belém plántáltak egy releváns kultúrát, amelynek ugyanis pontosan a relevanciája fogyatkozott meg bennem, ám ez nem az ő vétkük, ez az én gyarló, talán kockázatos választásom; meglehet, itt a rongyos-foltos papocska is okosabb nálam, nem herdálja el valami rosszul fölfogott és fölületes intellektualizmus miatt üdvösségét;

az olthatatlan vágyakozás miatt a *bűnre*, egészen pontosan: a halálos bűnre – eljátszva a parúzia esélyeit szintén (miközben – természetesen – csodálom a vallás-alapítók kulturális elszántságát, ámbár még iróniába csomagolva sem osztom azt a véleményt, miszerint a *sok-sok istentelenség egy része a zsidók vadságából és balgaságából ered, más része a pogányok közönyéből és zavarosságából*)

vajon ez a templomocská nagyszerű emlékezetével letéteményese lenne valamiféle megváltásnak, amire hovatovább elmagányosodó gondozója – akár pusztá önvédelemből – hagyatkozhat? és vajon valóban elmagányosodásról van szó esetében, vagy pedig rendületlenül hitelezi a bizalmat messiásának – avittas *efodja* ellenére, noha szemlátomást röstell elöttem csóróságát, holott egyáltalán nem érzi a *történelem lidércnyomását*, miként egy velem egy gyékényen áruló farizeus fogalmaz; nagyanyám eközben éppen a történelem mélyéből zsolozsmázza rendületlenül süketiséget imitáló fülembé ismétlődő foházkodását Istennek szent anyjához és méhének gyümölcséhez, ösztökélne visszakozásra, de megmakacsolom magam, jóllehet, valami üdvös öröm lopózik körém, hogy itt lehetek, a hiteles helyek egyikén, metafizikai kulisszák között – úgymond, sodródva a végtelen pereme felé; jó volna tudnom, vajon Mózes önmagára ébredése után legalább egyetlen egyszer földidézte-e első hiteles helyét, képes volt-e kifejezni háláját lelkében/elméjében lassan körvonalezódó, már-már megtestesülő istene iránt, szóval hogy mikor és hogyan alapozódott meg benne a hit, amit később akkora hévvel igyekezett nyomorult népére rátukmálni > ígérgetve jó életet, boldogságot, nemzeti nagyságot, kiválasztottságot, ezáltal beégetve lomha tudatukba egy évezredekén át csábító toposzt: törvényt kreálva a meséből – *halálkhát az aggádából*;

valamikor hajdan csaknem ilyen kicsinyke templomban csodálkoztam rá először a mesére, majd a törvényre, ámbár kissé idegen voltam, más rítusra készítettek föl, az öspörös úr nemigen nézte jó szemmel a hozzám hasonló eretnekek, eretnek csemeték jelenlétét a katolikus népiskolában, noha a faluban csaknem annyian tisztelték az urat az én vallásom szerint, mint az ő dogmáit követők, ezt a különbséget rajta kívül jószerivel senki nem tartotta számon, nagyanyám sem, vitt magával abba a kis romaneszk erődbe, amelynek falnyílásai sokkal inkább a bentről kilöhető nyilaknak, semmint a kintről beáramló fénynek engedtek utat, erről azonban az ottani szószék-ről egyetlen szó sem hangzott el, nagyanyám szájából viszont ott is a megszokott Ave, meg a malaszttal teljes, amit sehogy sem értettem, viszont jól megjegyeztem az öspörös úr ornátusainak színes változatait az esedékes ünnepek jegyében, apránként föl-

váltotta bennem a mesét a törvény, szerencsére/szerencsémre korántsem a nyomasztással, amivel az az egyiptomi lelenc terhelte engedetlen nyáját, az kuriózum maradt minden bizarrságával az én profánabb ágostai közösségemben, a kistiszik – akarva-akaratlan – inkább a mesék felé terelgettek, mintsem a törvények szigorát zúdították volna gyermeki ábrándjaimra, miáltal a mélység, a lényeg nem érintett megvilágosodásként, nem rázott meg traumaképpen, érdeklődésem historizáló szinten ragadt meg, kirekesztette magából a homíliák kínálta megrendülést, nem ijesztettek idegen népek (*ke-khol ha-gójim*), mivel az ő szemszögükből én voltam goj, avagy *bulqu*, félénk, gyanakvó szökevény falumból > a nyüzsgő ismeretlenbe;

mintha Mózeset kontrázva Egyiptomba igyekeztem volna az ígérgetett szabadulás elől –

mi mindent kínálhattunk volna egymásnak egy bensőségebb eszmecserében azzal az együgyűnek tetsző lelki atyával tömjénfüstös kuckójában az időtlenséget (örökkévalóságot?) hullámoztató patak fölött – mintegy sorsunkat forgatva letűnt korok példáiban, nagytekintélyű tanítók mámoros képzeleteiben;

akiknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt annál, semhogy a *gondolat higiéniáján* parázzanak...

a papiruszkosár – benne a sírdogáló csecsemővel – finoman ringatódzott (tárgyilagobban: ringatódzhattott) elakadva a nádszálak, a sűrű sás között (öszönös, durva beszélés: hogy a rossebbe nem sülyyedt el? ám ez efféle nem fogja föl a csodát, ráadásul írva vagyon, hogy az anyja a kosarat *bekente aszfalttal és szuorokkal*, mások szerint gyantával, ebben az esetben, mindegy, kinek hiszünk); abban sírdogált hát, hangja eleinte nem lehetett túlságosan hangos, nem riasztotta a víz mentén lebzselő népes madárcsapatot: a partfutókat, cankókat, récéket, jégmadarakat, nádszálra erősített fészkekben nyugodtan ült tojásain a poszáta, olykor elrikkantotta magát a nádirigó, csakhogy ékesen bizonyítsák: a teremtésben rend van, elfogadják társuknak a magára hagyott árvát, illetőleg nem tekintik idegennek megszokott környezetükben, egyszerűbben fogalmazva: tudomást sem vettek róla, míg nem – talán az éhség, a szomjúság hatására a pityergés bögéssé nem erősödött, azaz fölöttébb idegen hanggá, ami aztán – így képzelendő még mindig az emlegetett higiénián belül – erre-felé irányította ábrándos sétájából szokásos fürdésére a fáraó lányát (lásd még: Gondviselés), hogy megfeleljen üdvtörténeti föladatának;

végére is az üdvtörténetről van szó, a vallásalapító mitikus szerepéről, mi több: egyenesen mitikus lényéről, vízben, tehát a tisztaság őselemében találhatik, és nem akárki akad rá a leendő nem-akárkire; gondolhat a derék Freud amit akar, spekulálhat a származás felől, a fáraó lányának semmi kétsége: „*Egy héber gyerek*”, nyomban tisztában van vele, a héber anyához kell visszaadni fölnevelésre, noha bérben: „*Vidd magaddal a kicsit, és nevelj fel nekem, s megfizetek érte*”, ami – ugye? – világos beszéd, hangsúly a *nekem* célzatosságán, a jámbor olvasó pedig joggal gyanakszik: az isteni fáraó lánya képében már a kert alatt csellengő egy igaz Isten terelheti a sorsot önnön szándéka irányába, a nagyszabású tervezet formálódik, alakot ölt fejében, ha az adott

pillanatban a thébai papok hovatovább teljességgel ki is szorítják a *varázslók és bölcsék* visszakaparintandó földjéről; Egyiptomnak túl friss volt, túlságosan korán érkezett Áton, az egy isten, ebből az időtávlatból hadd egyszerűsítsem a kérdést egyetlen tényezőre, jelesül hogy nem esett meg az alapos ideológiai előkészítés, magyarul: nem ágyaztak meg kellően az innovációnak, ez a szigorú – alig merem leírni a szót – igazság, mondjam inkább illeszkedőbb nyelven: *emet*, ebben az esetben pedig a hűség szellőjét is érzékeltetve, lényegében azt a szellőt (*ruha*), amely egy emelkedettebb elbeszélésben csábosan meglibbentené a fáraó lányának köntösét, gyöngéden hullámoztatná meztelen teste körül a patak langyos vizét, kilépvén belőle jólesőn borzongatná bronzos bőrét, ennél azonban sokkal fontosabb a bizonyosság (ami esetleg több is, kevesebb is, mint az igazság, ám ami világunkban mindenki rendre a megföllebbezhetetlent keresi – észre sem véve a súlyos kopásokat a jobbára félreértelmezett és akként kisajátított kifejezésen), szülőföldjén Ábrahám még úgy mondta: *bárum*, vagyis szentség, mint a mise; (a privatizált igazság megerősítésére bárhonnét jól jöhet bármilyen támaszték!); ennek ellenére fölteszem a kérdést, vajh a fáraó lánya miért ne lehetett volna kíváncsú szépség, merő kecs, báj – akár a regényesség szélsőségeiig?

mindez akár végigfuthatott volna (nem futott) agyamon együgyű beszélgetésünkben azzal a boldogtalan pappal, aki valós hívők után sóvárgott, nem pedig kíváncsiskodó turistákra, amilyen magam voltam, joggal hihette rólam amazok fölszínességét, de én továbbra is nyomorúságán szánakoztam, szerettem volna becsülésemet kifejezni iránta anélkül, hogy sajnálatnak érezhetné, ami – persze a legnehezebb – bár az angol társalgás megengedései kapóra jöhettek volna, ha az angolom csekélykét is több a dadogásnál; furcsa érzéseim ezen a jeles helyen továbbra sem szűnnek, képtelen vagyok összehozni az átható szegénységet a történet fenségével, merthogy minden szkepszisem ellenére forrong bennem valami tiltakozás a helyzet ellen, ilyesmit majdnem hét évtizeddel korábban érzékelttem otthonomban, ahol bornírt politikai erők kísérelték meg lerontani az általuk elavultnak, ellenségesnek, sötétnek minősített *lelki építményeket* (kiemelés tőlem – hangsúlyozandó frazeológiai leleményemet), legkivált a vallást, miképpen bizonyára itt szintén, csak hogy egy másik vallás érdekében, ekként ez a hovatovább nyáj nélkül maradó pásztor igencsak fenyegetett, nem pusztán pozíciójában, személyében csakúgy –

íme, Isten újabb, esedékes báránya (noha ő sem fogja lehámozni a világról bűneit – oly akkora a ragaszkodás;

gondolkodása –még lehet – kissé beszűkült, ugyanakkor tiszta, nem fertőzte meg semmiféle profán magamutogatás, nem sirat tekintélyvesztést, nem olvasom arcáról, tartásáról, gesztusairól az önzés szépségét, annál inkább a hajdani, mára halványuló rajongás nyomait (talán ezt neveztem imént elhamarkodottan beszűkülésnek), ennek ellenére úgy ismerteti velem a hely múltját, hogy aligha van kétsége az elmondottak iránt, hite szerint és személyes meggyőződése szerint egyaránt így esett meg a dolog,

itt alapozódott meg nem csupán Mózes, de a héberek jövője, ebben a szoros egységben, hiába próbálták az utóbbiak a Hóreben elsinkófalni –

(– bújjatok Él-bikája redves valogába, bálványimádó csürhe, gyalázatosak! – hörögte dühödten Mózes, és közibük hajította a törvénytáblákat, JHWH autográf Tizesét, amit kiválasztottjainak szánt – futnék előre a históriában, hiszen majd még ennél is előbbre kell szaladnom, be sem várva a *küldött* végleges letűntét a nagyszerű porondról, bármennyire csábítana modern *aggádába* foglalnom, hogyan mentette át a mázlit engedetlen népe számára a kérlelhetetlen vallásalapító vulkanikus hangulatában, és foglalta *halákhába* a Vagyok javaslatát, vagy ahogy mi emlegetjük: parancsolatát)

Mózes szemernyit sem engedett a higiéniéből –

talán-talán a *dekalógus* főnnhéjazóban mondén minősítéssel *bricolage*, de semmi esetre sem tákolmány – akár hiszed nyájas olvasóm, akár nem, végy példát eme kápolna hitében rendíthetetlen végvári hőséről! a vallási normákban isteni klepetusba burkolt történelmi-társadalmi tapasztalatok melegednek;

végtere is Egyiptom földjén foszladozott köztünk ez a beszélgetés, ennek a földnek szülöttje Mózes, bizonyos értelemben a zsidó nép, de legalább Izrael története, amelyből aztán kinő... ám ezt nem érdemes folytatnom, beszélgetőtársam minden áldott nap megtapasztalja, de mindenképpen átérzi, meg sem kell fogalmaznia, mint nekem, aki mégis csak hajlanék gondja-baja átérzésére, ha megtalálnám a módját, hogy ne legyen sértő, ne hasson leereszkedésnek, ha már egyszer jelentősebb adománnyal nem válthatom meg kényes helyzetemet, netán hálámat, mert életemet jobbra a Parancsolatok szerint igyekeztem szabályozni (ha nem is mindig sikerült), megbékéltem apámmal is ifjúkori nehezteléseim, ellenérzéseim után, nagyjából az ünnepnapokkal is a rendelkezés szerint bántam, a csábításoknak csak a felét vállaltam magamra, így tartottam igazságosnak, egyszerűen: igyekeztem, méltányoltam az ősi ígék jelentőségét, JHWH „ajánlásait” – miképpen jeles egyetemi társam fogalmaz, noha nem tartozom választott népébe, amit mindössze a tárgyilagosság mondat velem, az elhatárolódás nem tőlem ered, az JHWH érdeme, ha egyáltalán; volt valami különös fény ebben a szerény templomocskában, amely bizonyos pillanatokban stigmaként mutatta Isten szolgája színtelen reverendájának foltjait, de az is lehet, csak képzeletem, túlhajszoltam a sajnálatot –

a közeg, amibe belecsöppensz, okozhat meglepetéseket, olykor kifejezetten fordulatokat vársz el tőle

a megegyezés szerint a fölserdült Mózes visszakerült a fáraó lányához, anyja inkább érezhette a hiányát, mint a lévíták, valójában csökkenthette az anyában az elválás fájdalját, hogy csemetéje jobb sorsra jutott, mint a szolgaságot nehezen viselő zsidók, ugyanis a hercegnő nemcsak fölött nevet adott az ifúnak: a Mózes, amit az egyszerű héberek ’vízből kiszedettnek’ értelmeztek < a héber *masa* (kihúzni) szó alapján, ezáltal kissé fantáziátlannak ítélve az uralkodó lányát, aki eltökélten magához akarta emelni talált gyermekét, ezért alighanem elfogadhatóbb azok véleménye, akik a fenn-

költebb Thotmesz = Thutmoszisz név második elemét gondolják magyarázatnak, minden esetre – és ebben semmi meglepő nincs – már-már pökhendei, hatalma tudatában lévő férfi lett belőle, egyfelől jól illeszkedve az uralkodó elithez, másfelől viszont tudata mélyén ragaszkodva vérszerinti testvéreihez, a ranglétra legalján kínlódó héberekhez, és hát másoknak is, nekem szintén sok a mese ebben, az *aggáda* kiszínezte a a nemzeti emlékezet számára az eseményeket, fölépítette a „második eredet” (hiszen – újabb mese – Ábrahám lehetett az első) mitikus hőst – aprólékos realizmussal és kozmikus jelképekkel, és most bújjon ki a szög a zsákból: hogy még a gyanúját is kizárják az esetleges egyiptomi eredetnek, aminek magyarázata egyébiránt legalább annyi bonyodalmat vet föl, mint a leírt szöveg, ám a kétség – kétségtelenül kétség, ám én nem itt akadtam el a szent szövegben, hanem amikor Mózes mintegy rühellvén a prófétaságot, el akarja háritani magától Jahve megbízását, hivatkozván nyelvi gondjaira, *nehézbesszédűnek* minősíti magát, Áront javasolja a maga helyébe (a későbbiekben Áron mintegy kommentálja fivére bűvészmutatványait); ugyan mit jelenthet ez a vallomás? vegyük komolyan, ne tekintsük kifogáskeresésnek; ebben az esetben két lehetőség merülhet föl: beszédhibás (netán dadog) vagy nem beszél jól a hébert; amennyiben az utóbbi igaz, körülményes lenne a felejtéssel magyarázni (fölszerűtlen ifjúként kerül a fáraó udvarába, idegen nyelvi környezetbe, kézenfekvőbb ok, hogy ő maga is idegen (vagyis nem héber) volt, ami – természetesen – a további összefüggéseket tekintve lehetetlen (még ha igaz is) JHWH kiválasztott népének vallásalapítója hogyan lehetne idegen zsidónak kell lennie (esetleg „zsidóvá kell lennie”) > az *aggáda* erről igyekszik elterelni a figyelmet; akad ellenben még egy kérdés: ugyan miért nem engedi JHWH az ígért földjére lépni hívó küldöttét? történik kódos utalás valami vétkére Áronnal egyetemben, még Kádesban, Cin pusztájában), nem derül ki, mi az, miért kezeli az Úr *mamzérként*, ha csak nem az „idegent” akarja onnét távol tartani: a szolga megtette kötelességét stb. következő és kérlelhetetlen az Úr az idegenekkel szemben, átkai közt is kellemetlen tényezőként számol vele: *A körödben élő idegen egyre inkább föléd emelkedik, te pedig lejjebb süllyedsz. Kölcsönözhet neked, de te neki nem. Ő lesz a fej, te a farok* –

ráadásul meg is kínozza derék prófétáját azzal, hogy Moáb földjén fölküldi Nebo hegyére, gyönyörködjek a kiválasztott népnek adományozott földben, ott haljon meg a határon, ahogyan honfoglaló nomádok sem engedik be az új hazába elgyöngült fejedelmeiket, hátha az egész közösség megfertőződik a gyöngeséggel;

Adonáj tehát megmutatta, nem a farok csóválja a kutyát (hiába tisztátalan állat); mivel az Úr a *halákha* kottájából játszik, törvényei szellemében ítél és cselekszik, nem úgy, mint a gyarló ember, aki – történt, ami történt a Teremtéskor, mégis csak inkább karikatúrája, semmint képmása, a *goj* pedig *gojim*, hogy ragadjunk le magunk is a tautológiánál, miképpen az mintának hangzott fenséges szájából Mózes tolakodó kérdésére: *ehje aser ehje* (Vagyok, aki vagyok), profánabb fordításban: ne avatkozz a nagyok dolgába!

én aztán dehogy, ekkora *farok* mégsem lehetek, én pusztán fölöslegesen aggályosodom, hogyan lehetne legalább megkísérteni a valóságosságot, semmiképpen a való-

ságot, az végképp nem való a mesébe; persze, minden mesébe az való, ami belekerül, lelke rajta elbeszélőjének, és irigy kutya, ha a javát elhallgatja, másfelől: a kutyaugatás nem hallatszik az éig, holott nem fognám vissza rosszallásomat Mózes sorsa fölött, ha csak nem azt akarta Jahve kinyilvánítani egyszer s mindenkorra: senki sem próféta a maga hazájában, no de, hogy a próféta eleve hontalanságra ítéltessék, hazátlan bitang legyen, ez bizony kemény volt –

még a vulkanikus mentalitású JHWH-tól is –

sőt: kivált tőle –

általában a próféták a lázadók rendjébe tartoznak, sem istenek, sem emberek nemigen tüntetik ki őket hálájukkal, a későbbiekben viszont többnyire hasznos hivatkozások lehetnek, noha nem föltétlenül szellemi manőverek megtámogatásában, akár igazolásában –

a történelem már csak ilyen – sommáztam magamban egykedvűen, amivel – ez pedig magától értetődik – ún. objektivitását frocliztam – meggyőződésemmhez híven, mégsem flegmáskodva, ámbár nem is megrendülve, úgysem lehet minden nap ugyanattól az újra-fölfedezéstől megdöbbenni, pláne: megtántorodni, lehet ellenben föltevésünkben ismételten megerősödni, igazolódni, ami egyáltalán nem piskóta, még ha a farizeusok vicsorognak, átkozódnak is; persze egymás közt, nem rám, hiszen kívül vagyok a tudományon (hát még a különféle rajongásokon, amelyek nemhogy a tárgyilagosságtól, de a józan észről is távol esnek), esetleg egyike vagyok az úgy mond' dilettáns krakélereknek vagy az „idegenszívűeknek”, azt hiszem, ez ugyancsak valami *mamzér*, ha nem is teljesen a mai, börtönnyelvi jelentésben, azt talán nem szerencsés ilyen nyersen a pasas nyakába zúdítani;

holott nem egyszer találkoztam a konkrét történelemmel, megsimogathattam a pannonhalmi múzeumban azt az ülöalkalmatosságot, amely a fáma szerint az Árpádok széke lehetett, fölkereshettem a sivatagban Jób vélelmezett sírját (*al nabi-Ayub* > irányított az országúti tábla a fölmérhetetlen szőnyeg-halmazhoz), elbűvölt a rozsdás sziklák nyiladékaiban fölbukkanó déli óceán, azúr az umbra keretben, egykor Sába földje és vize, kezembe vehettem Thököly Imre porcelán levesestálját étkészletéből, miként régi pénzérméimet szintén szorongó szívvel rendezgetem, ami pedig kifejezetten meghatott, az az „ezeréves tölgy” a zsenneyi berekben, a holt-Rába szögletében, és az ősi templomok, amelyekben az örök latin miserere zsong, lecsönghetetlen gregorián dallamok futkároznak a tömzsi falak között – olykor pillanatra hozzá tapadva a hámló képekhez, valamint – íme, a giccs epifániája! – hozzá tapadva az én bódult szívemhez; nekem bizony ennyi a történelem, a többi merő konstrukció (változó hatalmi érdekek mentén), jobb esetben – ahogy utaltam rá – mese, amelyben – szerencsére – elfoszlik a magyarázat, marad az így esett vagy sem gyermekem üdesége, a bizonytalan lefegyverző varázsa, nem pedig az élet tanítómestere, ahogyan a létezés gyámoltalansága felé taszigálnának közhelyek olcsó bölcsességével;

(a *gondolkodás higiéniájához* hozzátartozik az ismerethiány mindenkor készséges elismerése, a fölszabadulás az önáltatás kényszerképzetei alól, esetenként a hányaveti mellébeszélések kerülése, noha szinte tukmálják a tetszetős színezékeket)

tisztában vagyok vele, élményeim mindössze *rések*, egy hatalmas árnyékvető zsuglúgáter rései, ha tetszik, rajtuk keresztül kényszerülök újból és újból érintetlen, friss látványra akadni, tartózkodóbban: az ismert újabb alapossággal átvizsgálni, gazdagítani a következményekből a megszerzett ismereteket, miközben semmi garancia tudásom gyarapítására, a világ korántsem olyan egyszerű, mint az asszír ötszög, nem tudunk csak úgy, kedvünkre beletenyerezni valóságába, képzeljük bár magunkat az isteni mindentudás letéteményeseinek ezen a földön –

de *egy kimérát imádni, vajon ez nyújtaná lelkünknek a... szükséges erőmennységet?..*

az örök kérdés: *Van-e balzsam Gileádban? megenyhül-e zord sebem?*

a *nepenthe*, a gyógyír, minden sérülések csodaszere, megbízható kenete, aminek kúráját egyaránt igényli test és lélek, hogy megszabadítson a rontástól, a pokol kelep-céjétől, elűzze a fáradságot, enyhítse a senyvedést, megmozdítsa a pangó szellemet, életre pezsdítse a nappalokat, ellazítsa az éjszakákat, és ha arra kerül a sor, illatoztassa az elnehezült kadávert;

fölken – nem csupán királyokat – életre, halálra –

szörnyű dolgok estek Gileádban még Gedeon idejében, még inkább halála után, amikor szichemi ágyasától (mellékfeleség – még mit nem?) született fia, Abimelek igyekezett megkaparintani a trónt, a szichemiekhöz intézett csalfafinta kérdésével, hogy ti. mi jobb nekik, ha egy valaki uralkodik fölöttük, vagy ha hetvenen, nagy gangon emlékeztette őket: *én a ti csontotok és a ti testetek vagyok*, azokat pedig elkábította a rokonság érzete, hús a húsunkból, vér a vérünkben, megtámogatták hetven sékellel, fogadjon maga mellé alávaló mihasznákat, kíséretükben vonult Ofrába, az atyai házba, és egy kövön legyilkolta hetven fivérét, a csak a legkisebb, Jotham bújt el olyan ügyesen, hogy megmenekülhetett, a szichemieket pedig maguk fölé emelték királynak a hetvenszeres testvérgyilkost;

akadnak gyanús mozzanatok az elbeszélte eseményekben; meseinek tetszik ebben az összefüggésben a származás, amelyben egyszerre mutatkozik idegenség és rokonság, a zabiság tudathasadása, kételkedése mint sokfelől ismert paradigma, nem különben a hetvenes szám, amely a hetes bűvöletét idézi, jóllehet, a bűnhődés súlyát is előlegezi, nem utolsósorban pedig az életben maradt legkisebb fiú, az igazságosztó, aki a Gerizim hegy tetejéről példabeszédben kicsúfolja Szichem előkelőit, lendületes szónoklata csattanójaként pedig megátkozta Abimeleket; ezek a megjegyzések – természetesen – kizárólag a színezéket, az elbeszélés modorát érintik/érinthetik, az események valóságosságát, időbeli elhelyezkedését ilyen alapokról nem tanácsos vitatni, ámbár a mesei elemeken sem kell fönnakadni, nem vitát kavarandó kerültek fölsorolásra, inkább az értelmezés és elbeszélés viszonyát firtatják, a drámaiság mozzanataira figyelmeznak, a mindenkori mitikus szövegek kriminalisztikai stichjére;

maguk az izraeli törzsek is gyakran fordultak egymás ellen, az őket körülvevő és hódítóként gyűlölő itteni népségek pedig kifejezetten ellenséges környezetet jelentettek, nem beszélve a bonyolult és fölöttébb mozgékony alkalmi szövetségekről, amelyek a hatalmi küzdelmekben óhatatlanul előálltak, tehát a folytonos létharc jellemezte az életet az Ígéret Földjén, abban pedig minden segítség jól jött, ha Elohim támogatását lanyhulni vélték, reménykedve fordultak sikeresebb idegen istenek felé – a parancsolat legfőbb tiltása ellenére, visszaidéződtek az emlékezetből az áldozati helyek, vissza az áldozati minták: *elfordulának az Izráel fiai az Úrtól, és a Baálokkal paráználkodának, és a Baál-Beritet tévék istenökké* – mondja a megrökönyödött krónikás pontosan ismerve az elfordulás, az istentelenség leendő következményeit, Jahve bosszúját, amelynek ezúttal Abimelek a neve (hangozzék egyébként bármilyen fenégesen Szichem fülében);

a legkisebb fiú átka pedig beteljesedik –

alighanem túlzás persze, hogy Abimelek egész Izraelen uralkodott volna, ám Szichem környékén és Gileádban mindenesetre, ahhoz meg nem kell nagy fantázia, hogy a tömeggyilkosban megsejthető a kényúr, hisz voltaképpen erre kapott fölhatalmazást, mi mást lehetne várni egy stigmatizált zabítól? A zabiság kívül esik a szokásjogon, fölsérti a társadalmi rendet (dehogyan enyhíti a mellékfeleség szépítgetése), azaz: elvetése a jónak, az üdvösnek, a megkérdőjelezhetetlennek, következésképpen belőle csakis rossz származhat, a gonosz szabadul el, mintha sorsként óhajtaná megbosszulni az isteni rend elleni vétet, ugyanis az Úr tiltja a paráználkodást, ha már egyszer nincs olyan *önleléséges törvény*, saját erkölcsi mérce, amely ezt gátolná;

(elképzeltető, hogy a mózesi törvényekben, tehát a kinyilatkoztatásban talán amiatt szerepelt ez a tiltás, hogy a kiválasztott nép ne keveredjék idegenekkel, ugyanis gyöngülhetne a honfoglalás, országépítés, államalakítás eszméje és szándéka, amely az egész kivonulást Egyiptomból indokolta és célozta, mondhatni: amelyben elindult a mózesi üdvtörténet)

óhatatlanul magunkat (is) szemléljük egy olyan történetben, amelyet valamilyen szempontból igyekszünk megközelíteni, vagy éppen elsajátítani, az utóbbi pedig mindenképpen igényli ezt az azonosulást – lett-légyen szó örömről, bánatról, bűnről, bűnhődéstől, emberi nagyságról, gyöngeségről, beleállunk lelkileg a vizsgált helyzetekbe, akár borzongva viseljük is azokat, az sem biztos, hogy jobbulást várunk válalásunktól, ezzel a – mondhatni: hasonszenvi – gyógymóddal helyrehozni valamelest sorsunkat, vagy pusztán magyarázatokat keresünk, aggályaink, skrupulusaink föloldását, semmi esetre sem társat, akivel egymás fejére szórhatnánk a hamut, ennyi megfontoltság általában nem munkál bennünk ilyenkor, viszont tudnánk örülni választásaink visszaigazolásának, balfogásaink gyámkodó elnézésének, esendőségünk belátásának, minden olyasminek, ami társas létünk bizonyosságát jelenti –

mindezek – a legszelídebb minősítéssel is – merő fantazmák, légvárak, amiknek építéséről a legjózanabb elme sem képes lemondani, legyen bár tisztában igénye

abszurditásával, hiszen ezt a gyatra érzelmi-erkölcsi tőkét alighanem igen nehéz kamatra kihelyezni, holott a törekvés ehhez lenne hasonlatos;

a zabiság végnélküli idegensége – úgy látszik – földolgozhatatlan, valóban nyomot hagy a személyiségen, és mivel ez a nyom leolvasható róla, a külvilág vele szembeni viselkedését befolyásolhatja (meg is teszi), rendkívül komoly erőfeszítést igényel a kivédsi technikák kialakítása, amihez mindenekelőtt a jól megalapozott kisebb-rendűségi érzést kellene fölszámolni – szintúgy nem mindennapi erőfeszítésekkel, gyakorlattal;

úgy érdekes a baj, ha csőstől érkezik –

ám minden baj, minden véték megtalálja a maga háritásának lehetőségét némi leleményességgel;

a levíták – alighanem némileg tendenciózusan – a következőképpen jegyezték föl az Úr kegyességi ajánlatait, készségét Izrael népe bűneinek föloldozására, önnön haragja kiengesztelésére: a többi áldozat mellett két bakot is követelt magának a szentélybe, pontosabban amelyiket a sorsvetés számára jelöl meg, azt véráldozatul önmagának, a másikat meg Azazelnek a pusztába; az utóbbi érdekes – ím így: *És tegye Áron mind a két kezét az élő baknak fejére, és vallja meg felette Izrael fiainak minden hamisságát és minden vétékét, mindenféle bűneit; és rakja azokat a baknak fejére, azután küldje el az arravaló emberrel a pusztába, hogy vigye el magán a bak minden ő hamisságukat kietlen földre, és hogy bocsássa el a bakot a pusztában.*

egyszerű ez, mint az asszír ötszög: csak bele kell tenyerelni a masszába –

van valami fenyegetően jelképes abban, hogy a bűnökkel megterhelt bak marad életben; tudom, persze hogy tudom, ott akár az oroszlán vagy egyéb fenevadak zsákmánya lehet, de legalább van némi életesélye, cipeljen bár halálos bűnöket, miképpen mindannyian roskadozunk kisebb-nagyobb vétkek, csúf hamisságok súlya alatt, akár bevalljuk, akár nem, de – sajnos – az utóbbi időkben kiment a divatból, és egyáltalán nem biztos ebben a hatalmas gender-bizniszben, hogy mindenki képes megkülönböztetni a bakot a nősténytől, ami pásztornépeknek nem okozott gondot;

praktikus erkölcsi relativizmus –

az üdvtörténet – úgy tetszik – sokféle módon közelíti az istenismeretet, a kinyilatkoztatás minden bonyodalma között igyekszik eligazodni –

az üdvtörténet szorosan kapcsolódik az istenismerethez, trükkjei, rafinériái a megépülés során bizonyára gyümölcsözően hasznosulnak, egyúttal pedig eltüntetik saját nyomaikat, csakhogy kifogástalan lehessen az atyai jóakarat látszata, a gondviselés valósága a kevésbé rendíthetetlen hitűek szemében, tudható, ők a többség, a legkülönbözőbb kételyek adódnak bennük össze, amelyek képesek ledönteni a legszilárdabbnak tetsző épületeket; Mózes nemcsak JHWH-t találta Szináj hegyén, de az egy igaz isten ideáját szintén, amelyet pontosan körvonalaztak a parancsolatok, illetőleg a szóban elhangzottak valamint a jelenés körülményei, miáltal a vallásalapító elhivatottsága világossá lett, az alapokat lerakhatta, a részletek pedig maradtak a levítákra,

akik az elvek intézményesítésében látták a siker biztosítékát, a sok teher mellett kibúvókat, könnyítéseket iktattak be az ingadozó nép számára, amely időről időre el-elcsábult a tilalom ellenére idegen, ám olykor eredményesebben segélyező isteneknek; mindenkit mégsem lehet kiátkozni, meg kellett találni számos esetben a finom hangolást; így került – talán nem eredeti ötletként, esetleg éppen idegen kultuszokból átemelve – a választott nép üdvtörténeti esélyeit gyarapítandó a *bűnbak*, a föloldozás viszonylag kényelmes formája, egyúttal a szélsőséges indulatok levezetése; de Abimelek kegyetlen gyilkosságait nem lehetett egy szerencsétlen bakkecskével elintézni, Jahve fölháborodott Gedeon utódainak kíméletlen pusztulásán, kilátásba helyezte a megtorlást, ám valószínűleg Izrael népét is rá akarta ébreszteni botor behódolásának kárhozatos következményeire, az új király zsarnok természetére, aki – úgy látszik – a véneket is kirekesztette Gileád kormányzásából, önfejlő rémuralma egyre gyorsabban és alaposabban érlelte az elégedetlenséget, visszakozásai pedig azt mutatták, olykor elbizonytalanodik cselekedeteiben, kivált, ha nem a várt eredményt hozzák; nem a lelkiismerete támadt föl, a tévedés eshetőségét érezte inkább mind riasztóbbnak, holott tévedhetetlenségére hivatkozott már a kezdetek kezdetén; talán nem tudta, talán elfeledte, hogy a tévedhetetlenséget – egyebek mellett – JHWH önmagának tartotta fenn, ember, ha csupán vágyakozott is utána, már istentelenségben vétkezett, maga kerítette tanácsadói pedig nem cselekedeteinek bírálatára, hanem hatalma megkérdőjelezhetetlenségére rendelkeztek be, óvakodtak a legfinomabb kritikát megfogalmazni; a nép pedig mindegyre gyűjtötte magába a haragot, csak éppen tisztában volt a külső fenyegetéssel szintén, az ammonita szomszédság semmi esetre sem jelentett biztonságot, de Manassze maradékai ugyanúgy nyugtalanították őket időnként a Jordán völgyében, mintha valami határként kezelték volna a folyót –

Abimelek országlása voltaképpen állandósult hadiállapotot jelentett, az uralkodó mégcsak nem is próbálkozott akár átmeneti békeállapotokkal sem, otthon érezte magát ebben a följazott hangulatban, a sikeres harci cselekedetek elkápráztatták, letörhetetlen büszkesége újabb és újabb tápot kapott; a három esztendő, ameddig Izrael népét gyötörte emlékezetes maradt – tele keserűséggel, fájdalommal, Szichem előkelői sem tudtak beletörődni megaláztatásukba, azok pedig, akik részesei voltak az undorító testvérgyilkosságnak, egyre jobban rettegetek Jotam átkának beteljesülésétől, érezték magukon az élő isten haragos, haragjában engesztelhetetlen tekintetét, számoltak az elkerülhetetlennel, jóllehet bánták volna már bűnüket, örömezt menekültek volna ebből az iszonytató szövetségből, amelyből Gedeon fiainak vére fejükre száll;

félelmek és elégedetlenségek hullámoztak a Jordán habjain –

félelmek és elégedetlenségek, amelyek megfertőzték a nép lelkét és hangulatát, nyomorúsága még elviselhetetlenebb lett tőlük; tudjuk, tudták ők ugyanúgy, keserveik nem hatják meg a nagyfejűeket, akik a maguk hasznára intézik népeik ügyét, szemérmetlenül hivatkoznak a közboldogságra – csalásaik kitakarásaképpen; civakodásaikban nem ismernek sem embert, sem istent (legföllebb magukhoz idomíthatókat, bálványokat, tilalmazott oltárokat), nesze neked, bűnbak!

persze, az egyiptomi fogság jóval hosszabb volt, mint Abimelek gyalázatos uralma, a szenvedés viszont semmivel sem volt kevesebb vagy elkerülhetőbb;

mindenképpen szeretnők hinni, sőt, talán hisszük is, hogy *van még balzsam Gileádban*, mármint maradt Abimelek gyalázatos szertelenségei után, amelyek – természetesen – alaposan terhelték Szichem véneinek lelkét, végtére is ők szavatolták a törvénytelenséget, megalapozták a vizsályt, tehát hogy mindezek után a terület és népessége, Efraim maradékaival egyetemben békességet talál, benső békét és nyugalmat, akár Manasszé utódaival, ami semmi esetre sem jelenti – sajnos – minden fenyegetettség megszűnését, mert ugyan kit nem csábítana a teljes Jordánon túli (*be-’éver ha-jardén*) terület, ki ne ácsingóznék hegyei, lankái iránt, vagy a folyó gázlóira? oktan balgaság volt megbízni egy *mamzérban*, mi egyebet lehetett volna tőle várni? az előbbi súlyos események tehát óvatosságra intették az előkelőket, megfontoltabban választottak ítélt maguk fölé, Dodo unokájára esett választásuk, védelmezze szabadságukat Tola (Iszacchár törzsből), aki az Efraim-hegység-beli Samirból intézte alárendeltjei ügyeit jó huszonhárom esztendeig, halála után ott is kapott végtisztességet és nyughelyet, annak rendje szerint; a források fölöttébb visszafogottak bírósága idejéről, valószínűleg nem történtek említésre különösebben méltó események sem vele, sem általa, és éppen csak bővebben emlékeznek meg az őt követő Jairról, azt viszont hangsúlyozzák, hogy gileádi illetőségű, kiemelik, hogy harminc fia volt (bizony sokasodott Jahve népe!), *kik harminc számarcsikón nyargaltak, és volt nekik harminc városuk*, azaz mindegyiknek egy (atyjuk alaposan kistaférozta őket), *melyeket mind e mai napig Jair faluinak neveznek* – összegzi a krónikás azt a huszonkét esztendőt, amit Jair Gileád földjén töltött bíráként; jó lenne hinni, hogy ezek mögött a szavak mögött nem valamiféle hitvány nepotizmus lapul, a Jair-fiak mind a számarcsikókat, mind városaikat (falvaikat) nem érdemtelenül szerezték, vagyis a bíró apa nem volt részrehajló és velejéig korrupt, miként az annyiszor megesett/megesik a történelemben szerte e földkerekségen; az egyenlő vagyonosodás pedig alighanem arra is utal, hogy mind a harminc fiú törvényes volt, nem ágyastól, kivált nem valami ringyótól született egyik sem, hiszen nem vádolták zabissággal egymást pillanatra sem; emlékezetüket bizonyára foglalkoztatta még Abimelek nemtelen származása, bizonyára összefüggésbe is hozták nemtelen tetteivel, és bizonyára tartottak a hibás pedigrétől, mint afféle ómentől, amely előrevetítheti a baljós jövődőt, élt a szólás: akit a hegyi kígyó megmárt, fél az a gyíktól is, motoszkált a fejekben esetleg más irgalmas bölcsesség: nyargaldozzanak csak bírjuk heves fiai félvad számarcsikóikon, az még nem polgárháború, pusztán megfontolatlan hivalkodás, majd kinövik – ugyan ki tudja: valóban kinőtték-e?

annyira talán egyikük sem, hogy atyja nyomdokaiba léphetett volna, ámbár nem tudható róluk semmi több, csupán sátorfalvaikat emlegették még hosszú századokon át a Jarmuk folyótól délre –

végére is, ha Tola huszonhárom éve vagy Jair csaknem ugyanolyan tartamú bíraskodása jelentősebb eseményeket, kirívó rémségeket hozott volna, bizonyára beindítja a krónikások fantáziáját, tehetségük szerint szürkén vagy színesebben továbbadják azokat a következő nemzedékeknek – esetleg tanulságul, netán kitakarják velük Abimelek gonoszságait, ám valószínűleg mind Tola, mind Jair többnyire unalmas nyugalomba kormányozta Gileád érdemes polgárait, hagyták dolgozni és gazdagodni őket, miképpen maguk is jócskán gyarapodhattak, javakat gyűjthettek, szirti galambra vadásztak a hegyekben, vadnyúlra a völgyekben, hatalmas lakomákat csaptak, zabálták az ecetes húst datolyával, remek borokat ittak hozzá, amikkel szorgos kereskedők látták el őket, ők maguk pásztoraikra bízta juhaikat, kecskéiket, emberek pedig fejték, nyírták azokat, sajtot készítettek számukra, nagy ritkán, ha úgy hozta sora, igazságot tettek csip-csup ügyekben, komolyabbak talán nem is igen akadtak; valójában a kereskedők érkezése, jövésmenése nyújtotta a változatosságot, nem csupán az áruikkal vonták magukra a figyelmet, ámbár az sem lehetett közömbös, de fölvasárolták a gileádiak termékeit szintén, új szokásokat hoztak messzi földről, új ismereteket, és – persze – tarka kalandokról számoltak be – szemérmetlenül fölnagyítva azok különlegességeit, rendkívüli izgalmait; kivált a tengereket járó, hajózó kereskedők beszámolóit keltettek izgalmat, sosem látott vidékek, sosem tapasztalt körülményeiről, ismeretlen növény- és állatvilágáról, szokatlan emberfajtáiról, mindarról, ami elbeszélése közben is megborzongatta olykor a mesélőt, hát még hallgatóságát, amely ezúttal hallott először akkora kígyóról, amely képes volt elnyelni egy elefántot, akkora rákról, amely a kötélzetbe akadt ollójával vonszolni bírta hajójukat a fodrozódó tengeren, nem is szólva a száz könyök hosszú, ötven könyök széles halóriásokról, amelyek uszonya úgyszólván vitorlának látszott a rámeredt matrózok szemében, óriásmadarokról, amelyek könnyedén szállítottak karmaik között a levegőben menekedni vágyó embereket, mert bizony a kereskedés nem föltétlenül békés foglalkozás, ezernyi baj érheti az utazókat, minden pillanatban pusztulás fenyegetheti őket – tanúsítván, hogy mindez korántsem pusztán a mesék és mondák világa, kiszámíthatatlan, ám lenyűgöző valóság: ugyan mik hozzájuk képest sz itteni napok zaklatottságai? mennyire vidítónak hatottak a komorabb históriák között a rakoncátlan majmokról szóló történetek, amelyekből rendre kihallatszottak az emberi nem kariatúrái, még ha nem is fogalmazták meg ennyire élesen, de mi mással lehetne magyarázni azt a készséget, amellyel elfogadták a velük közösülésre sarkalló heves vágyat a kilátástalan magányban, jóllehet, Az Úr törvényei egyértelműen elítélik ezt a rút-ságot, semmilyen körülmények között nem mentenek föl a tiltás alól (ahogyan a magányos pásztorokat sem a pusztában kecskéik vonzalmától), mert az ember gyarlónak teremtetett: kijővén az Édenből bűnei terhét cipelte magával;

(a pásztor takaróba burkolózva ül a sivatagban, állatai rendületlenül fücsomókra vadásznak a kietlenségben, ha hidegebbre fordul az idő, vagy ételt készít, *szargint* halmoz kupacba, az állatai szárított ürülékét, rutinosan tüzet csíhol hozzá, melegszik vagy süteget a furcsa illatban, majd visszasüpped a véghetetlen várakozásba)

Tola kényelmes házában bizonyára *nardasírt*, triktrakot játszott kedves embe-
reivel; ezt a játékot is valamelyik kereskedő hozta valamelyik távoli újtjáról, és hama-
rosan újabb és újabb hívek kerültek vonzásába, hiába tiltotta az Úr törvénye az ilyes-
féle nyerészkedést, bizony mind gyakrabban játszották komoly tétekben, alkalmasint
vagyonok cseréltek gazdát rajta; föltehetőleg Jair fiainak is kedvenc időtöltése lehetett
a szamaragolás mellett;

a könnyű élet nemcsak elpuhítja az embert, de egyre újabb dolgok felé tereli kósza
figyelmét, nem érik be a megszerzett örömökkal, megzavarodnak gondolkodásuk-
ban, egy idő után már nem érzik a hálát mindenható teremtetőjük iránt, azaz – miként
a krónika beszámol – *az Izráel fiai újra gonoszúl cselekedtek az Úrnak szemei előtt,
mert szolgáltak a Baáloknak és Astarótnak, és Szíria isteneinek, és Sidon isteneinek, és
Moáb isteneinek, és az Ammon fiai isteneinek, és a Filiszteusok isteneinek, és elhagyták
az Urat, és nem szolgáltak neki*, holott jól ismerték a parancsolatot, az idegen istenek
tiltását, tudhatták, hogy Jahve nem megy bele velük semmiféle közösködésbe, egy
igaz isten ő, és csak ő, ahogy a szövetségekötéskor választott népével kikötötte; szem-
mel láthatóan JHWH-nál is nagyobb úrnak tetszik a kíváncsiság, némiképpen – per-
sze – a praxis, hogy ti. egy-egy reszortra biztatóbbnak vélték az abban illetékesebb –
lettlégyen bár idegen – túlvilági hatalmasságot, és alábecsülték az Egyetlen hiúságát;
és akkor még nem esett szó a terhekről, kötelezvényekről, amelyeket az a diktált szö-
vetség s másik fél nyakába varrt, és amelyekről sűrűn érzi a világban botladozó ember,
hogy fölös nyűg és betarthatatlanok: meghaladják testi és lelki erejét egyaránt –

meglehet, léhaságnak látszik, általában csupán súlyosabb riadalmaiban ismer rá
az ember önnön gyöngeségére, nemtörődöm felelőtlenségére, bajában érzi igazán
a segítség hiányát, fájdalmában, csalódásában az elveszettséget; az örömben valószí-
nűleg mindig ott lapul valami elfeledkezés, valami kellemetlenebb kirekesztése,
a gond elodázása (hiszen végérvényesen úgysem szabadulhatsz tőle!), valamint a fáj-
dalom csillapítása – akár segédeszközök (ital, drog stb.) segítségével, kizárólag ezek
kudarca után, a blamázs tudomásulvételeképpen fordul *lelki* támaszhoz, netán akkor
sem: megváltatlanul hullik a *seolba*; mert egyszer majd ítélet születik élők és holtak
fölött, végítélet, amelyben a bünteleneken könyörület esik, a bűnösök ellenben meg-
lakolnak, ki-ki a maga vétke miatt; egyesek azt is tudni vélik, miképpen: a paráznál-
kodó asszonyt hajánál vagy nyakánál fogva akasztják fel és vetik tűzbe, mert a hajával,
nyaka ékesítésével csábított, az parázna férfit pedig – elképzelni is szörnyű – annál
a tagjánál fogva, amellyel vétkezett; ó, hát tudván tudátok, Izrael gyermekei, akár
hetedízíglén is számon kér benneteket az Úr!

nehéz, és mindössze szégyenkezve bevallható következtetés: bizonyos értelemben
kényszer az isten, még ha javadat szolgálná is!

igen, nagy jó dolgában ennyire elvadult a nép JHWH-tól, hiába volt tisztában
gyorsan fölgerjedő haragjával, szörnyű bosszúja fenyegetésével; talán azt is hihette,
az újabb istenek majd védelmükbe veszik, elháríthatják az oktanul fejére vont bün-
tetést; de *jaja neked* – figyelmeztet majd egy kései dalnok – *ki haszontalanul elmél-
kedel*, mivel azonban ő is a régiségből citálja, hát tudott dolog lehetett ez minden

időkben, tudott és átélt, azok az irgalmatlan szemek mélyen (elsötétült arcból villognak a hűtlen szövetségesre:

felgerjedett ezért az Úrnak haragja Izráel ellen, és adá őket a Filiszteusoknak és az Ammon fiainak kezébe; és ezen csak azok botránkoznak meg, akik nem értik, milyen súlyos a vétke a választott nép eme jeles részének, jóllehet tisztában vannak a veszedelemmel, amibe belesodorták magukat, tisztában a filiszteusok megátalkodottságával, amellyel nem akarják elfogadni hódítóikat, pedig ők eddig is csak bitorták az Ígért földjét, ugyancsak tisztában az ammoniták területabló szándékaival, valamint azzal a nyomorúsággal, amely mindezekből Gileád boldogtalan népére hárulhat; Gileád összes balzsama nem lesz elegendő ír a fölszakadó sebekre, és hová vezetnek Lámech válasza?

leütöttem egy embert sebemért,

egy ifjút a sebhelyemért – ugyanis hány sebet lehet ezáltal megtorolni, ha egyáltalán, vajh mennyit ér ez a sebek begyógyításában, ha már egyszer elhárításuk nem lehetséges; akárha az áloé keserű cukrát nyalogatnád; nem könnyű Jahve haragját megnyhíteni –

másfelől: semmi esetre sem irigylésre méltó a sorsa annak, aki egy egyenlőtlen kapcsolatban (kerek perec szólvá: *frigyben*) szabadon kell, hogy döntsön viselkedéséről a legkülönb helyzetekben, akár akkor is, ha ez a szerződés nem föltétlenül közös ellenségekkel szemben kötöttet, a gyöngébb fél, mondjuk inkább elfogadónak, a hitével kell, hogy részt vegyen az egyezségben – adott esetben a sinai kihirdetetés szellemében; egyáltalán: miként rendezhető mindez össze az erkölcsi normákkal, vajon a hit rátelepedhet a morálra? vagy éppenséggel ez az új, a frigyben lefektetett igazi morál, a kiválasztott nép ebben mutathatja meg jogosultságát a pozícióra;

ez lenne hát a *szerető engedelmesség* – ahogy valaki összefoglalni próbálta egyetlen kifejezésben (?)

láthatatók, ostobák, mint engedte JHWH átrobogni Gileádon, a Jordán völgyén egészen Efraimig Ammon kíméletlen hadait számárháton, teveháton, nyomukban pusztulás maradt: a legyilkoltak vére piroslott, a kifosztottak jajszava, a megbecstelelt nők zokogása hangzott az állatpaták dobogásában, lángoltak a sátrak, házak romjai üszkösödtek, csörtetésükbe Gileád hegyén megremegett az emlékkő, amelyet Jákob és Lábán épített megbékélésük emlékére és az Úr dicsőségére, Nevezte pedig Jákob Gálednak és Micpának nevezte, Lábán Jegár Szahadutának a szent oszlopot, az ammoniták szemébe pusztán sziklarakás volt, kikerülendő akadály nyomulásuk előtt, robogtak tovább, le a völgybe, ahol gázlót leltek a Jordánon, átkeltek, Júdát, Benjamint fenyegették, ha pedig visszavonultak, indult a támadás a másik oldalról: a filiszteusok (*peleset*) törtek rá Izrael népére, szorították vissza egyre szűkebb területekre (bizony még messze volt a dicső Dávid király, aki végérvényesen megszabadította tőlük a hébereket); és ez így ment, tizennyolc esztendőn keresztül sínylődött Izrael a kétoldalú szorongatásban, és jajdult föl számtalanszor az elnyomásban, tizennyolc évig kegyetlenség, részvétlenség és szolgaság volt a része, roskadozott a terhek alatt, szinte lopva legeltették állataikat, hiszen bármely pillanatban megjelenhe-

tett az a rabló, zsvány népség, amely gyötörte, és elhajthatta vagy levághatta juhait, kecskéit, hadaiba konfiskálhatta szamarait, dromedárjait (*beker*, ha meg nőstény: *birha*), elhurcolták leányait ágyasokul, fiai jó része a hegyekben kódorgott, barlangokban húzták meg magukat, kereskedőket, utasokat fosztogattak –

ennyi időnek, ennyi megpróbáltatásnak elegendőnek kell lenni, hogy megértsék nem lehet kegyelem nélkül, az isteni gondviselés nélkül, nem utolsósorban: bűnbánat nélkül élni, fölhangozhat hát a töredelem és a gyónás fájdalma a legmegátalkodottakban is: *Vétkeztiünk te ellened, mert elhagytuk a mi Istenünket, és szolgáltunk a Baál-loknak;*

ám az Úrnak elege volt már ebből az ingatag, bűnben fetrengő és megbízhatatlan népből, hiszen sorra kimentette Egyiptomból, az Emoreusoktól, megannyszor az Ammon fiaitól, a filiszteusoktól, és a Szidonbeliektől, az Amalekitáktól, a Mao-nitáktól, megannyi üldöztetésből, megaláztatásból, ezek pedig nem emlékeznek a jótéteményekre, nem éreznek hálát, sőt, hátat fordítanak, hogy idegen bálványoknak hódoljanak, azokat imádják: *Menjetek és kiáltsatok azokhoz az istenekhez, a kiket választottatok, szabadítsanak meg azok benneteket a ti nyomorúságotoknak idején* –

Jahve makacsságát látva az a szerencsétlen nép tovább fogadkozott, hogy megnyihitse haragját: *Vétkeztiünk, cselekedjél úgy velünk, a mint jónak látszik a te szemed előtt, csak most az egyszer szabadíts még meg, kérünk,* és valóban, mint a gyerek kérleli szülőjét, esedezve bocsánatáért, hogy elérhesse, amit kíván, úgy az úr héber gyermekei küszködtek atyjukkal; hogyan is bírták volna már a megpróbáltatásokat, és remélték, sőt, tudták, megesik majd az egy igaz Isten szíve keserveiken, ha látja, hogy őszintén bánják hitványságukat, és elfordulnak a rivális istenektől, és ez történt: az irgalmas és megbocsátó Isten visszafogadta megtántorodott népét bizalmába, azok pedig újfent őt imádták, neki áldoztak, megint kiűzték a bűneikkel terhes kecskebakot a pusztába, vegye el magának Azazel, ha úgy akarja;

amikor pedig Ammon fiai ismét fölkerekedtek és táborba szálltak Gileádban, föl-sorakozott ellenük Isten hitében megerősödve Izrael népe, megsűrűsödött, mint a *zászlós tábor*, és Mispát választották gyülekezőhelyükül – készülődve a küzdelemre; lelkesedésüket alaposan lohasztotta egy életbe vágó kérdés, amit a derék gileádiak egymás között egyelőre nem bírtak megválaszolni: *Ki az a férfit, aki megkezdi a harcot az Ammon fiai ellen? Legyen az a feje Gileád összes lakóinak!*

már hollók (*oreb*), varjak és keselyűk köröztek a mozgolódó táborok fölött, sasok ültek a kiálló sziklaszirteken, midőn elvi határozat született a leendő bajnok és hős jogállásáról, csupán a bele illő személyt kellett az előkelőknek megtalálniuk...

hónapok óta tart a szárazság, ami nem annyira itt a hegyekben látszik a tájon, annál inkább a völgyek kifakult növényzetén, a víz után kutató állatok óvatlan mozgásán és elhullásán, amit a levegőben keringő keselyűk megszorodása pontosan jelez, és a szirtisasok is sokkal könnyebben táplálják folyvást vijjogó kölykeiket, lejjebb a pusztában sakálók (*ajj*) rínak, rókák (*sua*) ugatnak – ezúttal inkább elégedetten, semmint kínjukban; mi jó ideje többet tartózkodunk barlangunk mélyén, mint a kinti hőség-

ben, lassan hozzászoktunk az ismeretlen férgekhez, legkevésbé a kígyók és a hatalmas pókok alattomoságától lehetünk biztonságban; ám mégiscsak kellemesebb itt a várakozás, hiszen napjaink nagyobb részét a várakozások töltik ki: várakozunk megfigyelőink jelentésére, várakozunk az esetleges fölbukkanókra, várakozunk a prédára, vagyis: várakozunk a szerencsénkre, és várakozunk valami ismeretlenre, megfogalmazatlanra, egy sosem érkező holnapra, amely különb lesz a mindenkori holnapoknál;

várakozunk az idő ajándékára (*kis*) –

jónéhány tavasz elmúlt azóta, amikor egyszer az ismeretlenségből közénk keveredett, azazhogy dehogy keveredett, a szó szoros értelemben megjelent a fickó, első pillantásra enakitának tetszett, ám korántsem pusztán kivételes magassága hívta föl rá a figyelmet, öltözkédésének minősége, rendezettsége legalább annyira, nem beszélve fegyverzetének mívségéről: az övébe tűzött tör faragott csontmarkolatáról, az oldalán függő – a mi körünkben szokatlan – görbe kardjáról, markolata annak is díszes volt, de csak később tudatosult bennünk, hogy ezüstberakások cifrázzák, ahogyan tokját is; idegenségét nyomatékosíthatta volna, hogy a barlangra a *gebja* szír szót használta, ám akkor föl sem kaptuk rá fejünket, annyira a látvány bűvölete uralta helyzetünket, ugyanis egyáltalán nem illett közénk ez a „jelenség”, bennünket a hosszú évek viszontagságai és szenvedései alaposan lepusztítottak, réges-régen nem adtunk magunkra, ruházatunk szakadozott és elmocskolódott, a közülünk hanyagabbakról egyenesen málladozott ócska gönce, fegyvereink pedig csak alkalmilag javulhattak, he egy-egy csetepatéban jobbakra válhattuk; nem állítható, hogy a jövevény bőbeszédű lett volna, a későbbiek során pedig egyenesen szűkszavúnak bizonyult, rosszul tűrte a kérdezősködést, mintha kényesen vigyázott volna titokzatosnak tetsző személyisége idegenségére, és tulajdonképpen mindvégre kiismerhetetlen maradt, egyetlen bizalmasa sem akadt közöttünk, igaz, magunk is tartózkodóan viselkedtünk jelenlétében, egyikünk sem firtatta esetenkénti eltűnéseit, hamar megtapasztaltuk, visszatérései minden esetben hasznosak voltak a banda számára; érdekes módon, nem akadt senki, aki távollétét árulással gyanúsította volna, miképpen mindannyiszor megbizonyosodhattunk, nincs is erről szó, van viszont gondoskodásról, ha éppen séggel rosszul alakultak szokott dolgaink –

ámbar az igazság kedvéért azt is el kell mondanom, hogy megjelenése után jóval ritkábban alakultak kedvünk ellenére a dolgaink; nem sok időbe telt, hogy mindannyian – ki előbb, ki utóbb – tudomásul vegyük, sokkal jobban átlátja lehetőségeinket, érvényesebben képes megtervezni elkövetkező lépéseinket, és osztozaskor a zsákmányon ugyancsak helyén van az esze, javaslatai mindig egyúttal értékelései is tetteinknek, önmagát sosem tolja előtérbe, egyszerűen nem követel többet, értékebbet a többieknél, nem vonzzák kiváltságok, sem öröm, sem meghatottság, egyáltalán semmiféle elérzékenyülés nem jelent meg arcán, amikor – megfontolt javaslatomra – vezetőnké választottuk, viselkedésén mindössze annyiban hagyott nyomot, hogy még szófukarabb lett, ha lehetséges, még rövidebbek lettek megnyilatkozásai, észre sem vettük: utasításokká váltak, amelyeknek – jól fölfogott érdekünk volt –

igyekeztünk megfelelni, pontosan végrehajtani, akadt rá példa, hogy ellenkező esetben pórul jártunk; semmiképpen nem szeretném idealizálni helyzetünket, maradtak így is zsörtölődések, idéetlen ellenkedések, de hát ennyi marcona, még inkább bosztohó alak között ez aligha elkerülhető, ő pedig fikarcnyi bosszúságot sem mutatott, valószínűleg bemérte a tűréshatárainkat szintén, de nyomban fékezték magukat, ha őt a közelükben tudták, ha hallhatta kifogásaikat, például: amikor olyan hosszú és nehéz kalandra indított bennünket, mint betörésünk a Básánon túli Gesurba, amelynek kockázatait egész idő alatt éreztük, parancsai azonban rendre átsegítettek a nehézségeken, és utunk jelentős haszonnal járt, alaposan kifosztottuk Jair falvait; (a balgábbak Őg mesebeli vaságyára is ácsingóztak, jóllehet Ammon fiai Rabbátban őrzik, ám az ember már csak ilyen: megeléghetetlen, még ha tudván tudja is, hogy a kilenc sing hosszú, négy sing széles bútordarab súlyával meg sem tudnánk birkózni); a visszaúton – legalábbis nekem – föltűnt, hogy vezetőnk kiválik a csapatból és Misper felé veszi az irányt, úgy vesztettük szem elől, ám két nap múlva megint velünk volt, most már ugyanolyan üres kézzel, amilyennel vállalkozásunkba fogott;

nem láttam okát, hogy szóba kéne hoznom külön útját, hiszen annak semmi kárát nem tapasztaltuk, ráadásul már hozzászoktunk alkalmi kitérőkhöz; azt is tudomásul vettem, hogy ezek szerint a rá eső zsákmányrészt valahol biztonságba helyezte;

tényszerűen állíthatom, a kereskedőutak forgalmát alaposabban ismerte mindannyiunknál, rendre visszatartotta a bandát, hogy jelentéktelen utasokat raboljon ki, nem is pusztán a fölösleges kockázat miatt, sokkal inkább belátva, hogy a csekélyebb eredmény mindig ellentéteket szül a résztvevők között, sosem elégséges a folyton kísértő kapzsiság elfojtására, hogy így mondjam: a gyarló emberi természet megzabolázására, márpedig a magunkfajta csoportosulásokban sosem elég biztonságos a kohézió, az együvé tartozás tudata, készségesen vállalt bizonyossága;

józan ítélőképességét mutatja csakúgy, hogy egyetlen pillanatra sem feledkezett meg a körülöttünk – közelebb és távolabb – zajló eseményekről, jelesül az általános nyugtalanságtól, amit a különböző csapatmozgások jelentettek, hol az ammoniak, hol meg a filiszteusok gyötörték Gileádot; Ammon fiai könnyedén rávették a szomszédos Moáb harcosait, hogy szövetkezzenek velük a közös ellenség, Izrael ellen, a filiszteusoknak viszont az éppen betelepülő ammoniták kínálkoztak természetes szövetségesnek, másfelől Ézsau unokái, az amalekiták szintén megjelentek Efraimban, tevéiken végiggázolták a Jordán völgyét – fenyegetve egész Izraelt, az izraeliek nem feledték, hogy már Gedeon is küzdött a midianitákkal együtt támadó csapataik ellen; igen, Jahve – úgy tetszik – mindörökre magára hagyta bűnben fetrengő választott népét, bármerre tekintett is az istentelen népség, ellenséget látott; vezetőnk kényesen ügyelt rá, hogy ezekben a zordon időkben óvatosan kerüljük a hadak útvonalait, annál is messzebbre a táborokat, nehogy kilátástalan összecsapásokba keveredjünk, hiszen mi mindegyre a magunk háborúját vívtuk – mindenkivel, a magát megkérdőjelezhetetlenül törvényesnek tekintő világgal szemben, a magunk, talán az övékénél is szigorúbb szabályai szerint;

gyorsan alkonyodik, itt mindig sebesen érkezik a sötétség; valamit enyhült a meleg, néhányan kimerészkedtünk a barlangunk elé, vezetünk egy borókabozót (*amer*) tövébe húzódott, éppen érkezik egyik hírszerzőnk, akinek annyi a földadata, fürkésze ki melyik irányból milyen kereskedő karaván próbálkozik errefelé átkelni Ammon földjére, információjával vezetünk elé oldalog:

– hírlík, Kilikiából hosszú karaván tart errefelé –

– majd megszerezzük lovaikat – kacag föl bandánk feje gúnyosan;

kémünk nem érti a viccet, meg sem fordul fejében, hogy onnét többnyire lovakkal kereskednek, az ammoniták talán a pusztában használhatják azokat, számunkra semmi előnyt nem jelentenek itt a hegyekben; a szóbeszéd szerint a nagyravágyó és gátlástalan harácsoló Abimelek ábrándozott lóról, el tudta képzelni magát a nagyobb hatáson a számarcsikó helyett, és valóban: abban a *sikkus somemben*, abban a vészt hozó undokságban, amit uralma jelentett, ez még nem is számított a legnagyobb gyalázatnak a zsarnoktól, ennyit akár el lehetett volna nézni, a hiúság rovására lehetett volna írni; eddig viszont vezetünkön a hiúság legparányibb jelét sem fedezhettük föl, gúnyos válasza pontosan megfelelt addig megismert jellemének, mi több, valami feddésféle is kihangzott belőle: hozhattál volna kedvünkre valóbb hírt, amire – gondolom – netán a hőség ellenére is szívesen rámozdultunk volna –

ügyszólván a legapróbb gesztusa is azt fejezte ki, egyáltalán nem függ ettől a számkivetett helyzettől, amit mi – a hosszú esztendő után – mindig nyomasztónak éreztünk, lerítt róla, akkor hagyja abba, amikor neki tetszik, a köröttünk egyre megújuló háborús helyzetet egyetlen szóval minősítette: „köpedelem”, és egyáltalán nem érezte, hogy magyarázatot kéne hozzáfűznie, számunkra így egyáltalán nem volt világos, melyik félre érti, van-e benne vonzalom valamelyik irányban, jöllehet, tökéletesen mindegy, mit érzünk mi, régen elvesztettük jogunkat az ilyesféle érzeményekre, kiváultunk a közösségből, amely semmirekellő zsványként tekintett ránk, nem sokat teketóriáztak, ha véletlenül elkaptak egyet a bandából, meghallgatás nélkül irányították a *seolba*, de ezt a rizikót valahányan vállaltuk a rablások esetleges sikertelenségével egyetemben, ő viszont többnyire ügyelt a biztonságunkra, a pontos tervezés és kivitelezés egyaránt fontos volt szemében, ugyanakkor számtalanszor megmutatta kivételes ügyességét a fegyverforgatásban, acélos bátorságát a verekezésben; ha Jahve vagy Baál vagy Aszterót a magunkfajta is szemmel tartja és segítyezi, akkor ő alighanem kegyébe lopta magát valamelyiknek, minduntalan meggyőződhet támogatásáról;

azt hiszem, a többiek hasonlóképpen érezhették, persze ki-ki a maga fogalmai szerint, ahogyan képességei engedték, mivel igencsak különböztünk egymástól – így mondom – értelemben is, a többség számára a gondolkodás aligha volt mindennapi gyakorlat, megszokások, beidegződések irányították őket, jócskán rászorultak csapatként a vezetésre, következésképpen általában nemcsak elfogadták, jobbra csodálták is vezetőjüket, látva a gyarapodó hasznát, készséggel megfeleltek utasításainak, arról sem feledkezve meg, hogy odakint a társadalomban aligha boldogulnának már, annyira elszoktunk a törvényes létezésről, másrészt ezekben a háborús időkben, a sze-

rencse szeszélyes forgása közben, a választás is gondot okozott, nemigen élt bennünk semmiféle vonzalom semelyik fél iránt, annál inkább sem, mert szedett-vedett társaságunkban majdhogya minden errefelé szédelgő náció képviseltette magát, ahogy ezen a területen egyáltalán nem szokatlan, itt keresztül-kasul járnak minden irányból, hurcolják magukkal gondjaikat, bajait, örömeiket kevésbé ebben a válságos világban, mivel örömként legfőllebb az életük maradt; talán mi vagyunk szerencsésebbek, mi legalább szabadon választottuk életmódunkat, még ha annak jó része a barlanghoz köt is bennünket: méltányolható védelmet nyújt ezekben a napokban a borzasztó hőség ellen, máskor óv esőtől, széltől, hidegtől, valamint a lenti élet nevetséges kötelmeitől;

itt a Har-Gileád nappal tűzforró sziklái között, ahol mi tengődünk, legalább háború nincs, ugyan minek jönnének föl ide a harcosok, a táborok sík vidéken alakulnak, ott néznek szembe egymással a harci felek, a mi csatáink egyszerűbbek, lesből indítjuk őket, a meglepetésre apellálunk, és nem képzett harcosokkal viaskodunk, ámbár olykor ezek a „civiliek” határozottan és ügyesen védik magukat, javaikat, az előrelátók jól fölfegyverezettek, nem adják könnyen a zsákmányt; amikor vezetőnk szólítja föl őket értékeik átadására, többnyire meghunyászkodnak, alkudni próbálnak, ő pedig alkalomadtán belemegy az alkuba, beéri az ajánlott holmival, ha nincs mögötte pofátlan trükközés, pimasz félrevezetés, elhallgatás; a legnagyobb megütközéssel, ellenállással akkor kerülünk szembe, amikor vizes vagy boros tömlőiket követeljük tőlük, itt fönn nehézséget okoz a folyadékpótlás, holott a hőség igen gyorsan kiszárit; persze, vannak lelőhelyeink, azok megközelítése azonban kockázatos, főnökünk kijelölt két embert kizárólag arra a föladatra, hogy vízről gondoskodjanak –

én legjobban a hosszú pihenőket, az eseménytelen napokat szeretem, végig tudom olyankor tekinteni, mint most, hogy mi és hogyan esett meg velünk, miként látja egy-egy társ, barát (*haber*), csak a vége foszlik el a szemem elől, pedig az imént teljes fényével kinyílt a hold (*jareah*) a fejem fölött, hogy bejelentse az éjszakát (*lajil*)...

ültek a vénnek, az előkelők, mondjuk inkább tekintélyeknek őket, akik egyáltalán beszólhattak az ország ügyeibe, vagy miként ők mondták: Izrael dolgaiba, szóval a hatalmasok jöttek össze a *kenistában*, a gyülekezeti házban a kőpadokon, türelemmel várták, hogy a nagy ember (*rab*) megszólaljon, beszéljen közülük az, aki a legtöbb tapasztalattal rendelkezik, nem csupán a legnagyobb vagyonnal, az ő szava ér itt a legtöbbet, és kétségtelenül tenni kell már valamit tizenhét esztendő keservei, megaláztatásai után, belefáradt a nép a véget nem érő próbatételbe, keserűségbe, szánták-bánták, hogy megszegették az irgalmas Isten rendelkezéseit, lázadoztak, a városok vezetőit, Gileád hatalmasságait unszolták, vessenek véget kínjaiknak; láttuk a tétovaságot, hallottuk az ötletet szájukból, miként itt ismétlődik a Magasságot környékező imák után (közösön fölmondták a Sema Jiszróelt vagy valami affélét, hogy kinyissák vele a haragos Örökkévaló fülét): *Ki az a férfiú, a ki megkezdí a harczot Ammon fiai ellen?* azaz a megaláztatás ellen – rikoltotta el magát éles hangon a vén (talán nem is volt igazán öreg, a szavainak volt súlya minden esetben) szóvivő, és

a sófárt matatta azt a látszatot keltve, hogy nyomban megfújja, jóllehet nem az ő szerepe volt, egy másik izgatottan fordult hozzá:

– bizony ki lesz az, és hogyan fog hozzá, *rabbani*?

– igen, igen; ki lesz az – kiabálták egyszerre több felől is –

a letört és nyomasztó hallgatásból hirtelen fölbolydult elégedetlenség elsöpörte az udvariasságot, egymás szavába vágva köröztek a jogosnak, alapvetőnek ítélt kérdés körül, biztos, még sosem érezték ennyire fontosnak a megválaszolását, legalábbis nyilvánosan nem; az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, eddig a sorscsapást gyarló módon a széthúzás támogatta, valahogy mindegyik gileádi vezető azt képzelte, némi hamiskodással megtalálhatja módját a saját különbségének a támadókkal, a pénz, az ajándék megoldhatja a problémát, a nyugalom megéri a befektetést, noha kockázatos kísérlet, az ammoniak nem híresek egyezségek betartásáról, de miért tennék, ha nyilvánvaló az erőfölényük, ha megszerezhetik a rész helyett az egészet;

az öreg nagy nehezen rendet és csöndet teremtett a váratlan zsbongásban, jelezte, folytatná, amibe belekezdett; a krónikás lényegre törően szűkszavú, amikor összegzi a vén javaslatát: *Legyen az feje Gileád összes lakóinak!*

egyszerű is, logikus is, ilyen könnyen azonban aligha juthatott erre a következtetésre; fokozatosan kellett levezetni tudván, nem éppen lelkesítő dolog, lemondani hatalomról, előjogokról, önként (bár a körülmények ezt az önkéntességet alaposan kétségbe vonják) lemondani, tiltakozás nélkül hátrébb húzódni az élvonalból; a városok első emberei úgyszólván fejedelmeknek tekintették magukat, akként is viselkedtek, fennhéjázás és gög, pöffeszkedés és dölyf, arrogancia és prepotencia jellemezte legtöbbjüket, a közérzésbe mindössze a megvetéssel és lenézéssel szálltak be, éppenséggel nem fogadták lelkesen, hogy alávéssék magukat bárkinek, még ha közülük való kiválóságról lenne is szó, na, azt meg a legkevésbé fogadnák el;

– nagyuram, nagyapám, atyám elbeszéléseiből megértettem, mit jelent az ilyen fő; Abimelek ugyancsak az egységre hivatkozva sajátította ki magának a hatalmat; akik elhívták rá, nem tudták, mit cselekednek, maguk öltötték magukra rabláncukat, az lett a törvény, amit az a hetvenszeres testvérgyilkos annak mondott, tovább gyilkolta testvérei, Izrael népét, nemhogy az ellenségtől védelmezte volna, királynak képzelte magát, gátlástalanul zsarnokoskodott a rábízottakon, vérüket szívta, javaikat rabolta, asszonyaikkal erőszakoskodott, aljasabb volt a betörő idegeneknél; ezt kívánod vissza, *rabbani*?

a demagógia – természetesen – demagógia, akkor is, ha látszólagos érvekkel cicomázza magát, csóválta is fejét egyre a megszólított, pontosan tudta, mennyi önzés áll az elővigyázatra apelláló hivatkozás mögött, ismerte az embereket, tudta kikkel van körülvéve, többnyire olyanokkal, akik önbecsülésnek álcázzák az önhihttséget, közbiztonságnak az önérdeket, áldozatkészségnek az önzést, röviden: hamis szöszedetből szónokolnak, fordított retorikát művelnek, pedig akár kiegészíthette volna az ellene szólót; fásultan turkált a szakállában, a kedélyek csillapodását várta; semmi esetre sem lepték meg az efféle aggályoskodások, tisztában volt vele, ha megkérdezi, mi az ellenjavaslat, milyen más megoldás képzelhető el, a tárgyalás visszasüpped induló

letargiájába, holott ő sem lelkesedésében tette meg javaslatát, a kényszer vitte rá, a föl ismerés kényszere. Így nem mehet tovább, végképp kimerülünk, belefulladunk a saját verejtékünkbe, hovatovább elfeledjük egykori biztonságunkat JHWH (legyen áldott a neve!) szeretetében, többé nem leszünk képesek fölszabadítani magunkat az idegen rabság alól –

szeme a menóra ágai között ugrándozott, némán vallotta meg önmagának, hogy JHWH hallgatása, mozdulatlansága a szövetség föladását jelzi, a választott nép hatalmas bajában magára maradt, utolsó mentségként vetette föl előterjesztését, talán maga sem hitt benne igazán, pedig hajnali agyfrissességében számtalanszor átgondolta, mégis leragadt az elmondott mellett, noha nem vált bizonyossággá helyessége, inkább ésszerűsége látszott indokolni, vagy csak a szimpla tény: nem mutatkozik egyéb választás;

nagy úr a kényszer, nemigen lehetséges a latolgarás: udvaroljunk-e neki vagy tiltakozunk ellene; legszerencsésebb a tehetetlenség érzetet öntudattá stimulálni, ami – persze – nem megy egykönnyen, de úgy látszik, ezzel kísérletezik az öreg –

esett szó róla: a *gondolkodás higiéniája*

a világértelmezések kalandorai éppenséggel a gondolkodást képtelenek a személtrepről eltávolítani, vagy kifejezett szándékuk oda zülleszteni; nehéz megbékélni JHWH vulkanikus kitöréseitől, ám ő világosan, tisztán beszélt parancsolataival, gesztusát így összegzi majd ezredévek múlva józan kutatója: *...azok, akik az Örökkévaló szövetségéhez tartoznak, mellette (al pánaj, „az arcom előtt”) ne ismerjenek el más isteneket, ne boruljanak le az ég, a föld, a vizek szobor ábrázolásai (peszel ve-kol temuna) – az ókori keleti istenek szobrai – előtt, mert ezt az Örökkévaló számon kéri rajtuk*, ami vitathatatlanul fölöttébb korrekt ajánlat, csak Izraelnek, csak a frigy fejében tett ajánlat, ízléstelen az egyezséget kijátszani, csalafintaság, olyan istenségekhez fordulni adott pillanatban, amelyek egy-egy adott funkcióra „szakosodtak”, hiszen JHWH nemcsak örökkévaló, de mindenható szintén; a gyűlés hangadója sem igen gondolhatta másként, bárhogya forgatta a szavakat, az Istentől elfordulás vádja megállt, a harag jogos, de minden további várakozás a teljes pusztulás fenyegetését hozza: mind az Ammon fiai, mind a filiszteusok Jahve ajándékának, az Ígért Földjének elrablására ácsingóznak, talán még időben lehet összefogással és egy hadvezetésre alkalmas férfival megállítani, majd visszaverni a támadókat, akár érkeznek jelek a fennebvalótól a megbocsátásra és a segítségre, akár nem, semmilyen egyéb megoldás nem létezik; ennek a gondolatnak tudatában lépett be ide, a *kenistába*, ennek megfelelően marad egészen addig, amíg javaslatát el nem fogadják, végighallgat akár még jó néhány önös tirádát, végig egyes tejfölösszájúak civakodását az előttük szinte teljesen ismeretlen, vagy csak másod-, harmadkézből ismeretes múlttal, de nem mozdul, nem hátrál, egy újabb *semot*, újabb kivonulás (ugyan, ugyan, hová?) teljességgel szétzilálná Izrael népét, JHWH kiválasztottak nélkül maradna, ha csak nem kerítene terveihez egy engedelmesebb, készségesebb nációt (szakállá közé bújtatta kétes értelmű mosolyát az utóbbiakat latolgatva, mégsem szerette volna, ha a többiek észreveszik kétélyét, ismét szólásra emelkedett):

– táborba szállunk, harcba lépünk (*gara*), erőt mutatunk, ehhez viszont – ismétlem – hadakhoz értő vezetőre, egy igazi tábornokra van szükségünk, aki a hadászatban járatanokat képes fölkeszíteni, hadra fogni, elhítenni velük, hogy képesek a győzelekre, semmivel sem gyöngébbek vagy gyávábbak nagyévtvágyú szomszédaiknál;

igenis, *van még balzsam Gileádban* – nézett körül a patetikusnak tetsző szavak után a gyülekezés házában, ha valaki rákérdez, hát töredelmesen megvallja, nagyobb lelkesedésre számított újabb megszólalása után, ám a többiek – tisztességből, této-vaságból-e – mélyen hallgattak, a lazábbak egymás közt pusmogtak; lassan fölemelkedett egy bátrabb vénség, akadozva köhécselt egy kicsit, mintegy magára fordítandó a figyelmet, és megszólalt:

– bölcsességedben nem kételkedve, *rabboni*, szeretném hallani, tudsz-e, ismersz-e erre alkalmas embert, olyat, akit – te javasoltad – elképzelhetsz-e, mondd egész Gileád urának, mindannyiunk följobbvalójának? hiszen látod, még Elohim főhatóságát is megkérdőjelezte ez a hálátlan népség –

egy ideje már pontosan erre a kérdésre várt a javaslattevő, világos (*bar*) volt előtte, csak így juthatnak előbbre:

– van ilyen ember: Jiftah a hegyekből!

értetlenkedő, de legalább annyira tiltakozó moraj futott végig a közönségen, többé nem akarták visszafojtani hangjukat; becsmérő kiáltások akarták túllicitálni egymást: zshivány, hegyi rabló, rablógyilkos, tolvaj, kitagadott, de ezekenél jóval többször: zabi, kurafi, törvénytelen, egyszóval: *mamzér*, az anyja pedig egy ócska szajha (*zonah*), apjának törvényes feleségétől is voltak fiai és leányai, a hites asszony pedig kikövetelte gyerekei jussát, szemben a kakukkfőkéával: *Nem fogsz örökösödni, atyáknak házában, mert más asszonynak vagy a fia*; látta Jiftah az őt körülvevő rosszindulatot és gyűlölséget, életét sem érezte biztonságban, inkább elmenekült Tób földjére, majd föl a hegyekbe, a krónikás szavaival *henyélő emberek gyülekeztek össze Jefe körül, és együtt portyáztak*, de mint főntebb elmondtuk, inkább ő keresett hasonozó társakat a barlangban, akik nem faggatták, miért keveredett hozzájuk, a maguk sorsát sem értették igazán, sodorta őket az élet úgy, ahogy; sehogy sem meglepő, hogy a jó módú, elkényelmesedett és gazdag előkelők saját lealacsonyodásukat látták abban, ha egy ilyen semmirekellővel akárcsak tárgyalni kelljen, önként maguk fölé emelni pedig a gondolatától is irtóztak;

a javaslattevő magasba emelt tenyereivel tapsolt, így próbálta lecsendesíteni a makacs hangoskodókat:

– jól hallottátok, Jiftah; remekül bánik a fegyverrel, okos és bátor katona – *mamzér* – harsogta egy éles hang

– új Abimelek – tódította az, aki korábban is Gedeon fattyáról szolt, noha egyáltalán nem saját tapasztalatból, mivel azt – utaltunk rá – életkora semmiképpen nem igazolhatta;

– mind igaz, mégis blabla – vágott vissza az öreg; az érdekeitekről, az érdekeinkről van szó; ha meguntátok ezt a földet, ha jobbat tudtok, ahol egyszerűbb az élet, szóljatok róla, ám ha az itteni lét a tét, akkor a védelmet kell választanotok, ami nem

megy szólamokkal, cselekkel, csupán fegyverekkel; a fegyverekhez, a fegyveresek cél-szerű és hatékony mozgatásához vezénylő tisztre van szükség, és Jiftah igencsak ért ehhez; ráadásul érdekelt a dologban: hozzájuthat örökrészéhez, amelyből család módon kiforgatták kapzsi fivérei; a földadathoz, Izrael ellenségeinek kiűzéséhez, békéje biztosításához szüksége van a teljhatalomra; tudom, mit beszélek, a kockázat minden dolog velejárója, de talán ami fontos, megmarad; egy kereskedőtől hallottam egy történetet, elmesélem nektek, talán értetek belőle; mindegy, hogy hol történt, úgy mondom, ahogy nekem mesélte: *amikor Szaimúrt elhagytuk, letelepedtünk egy tónál, egy kertben, ahol ettünk valamit, egyebek között rizst is, egyszerscak varjúkárógást hallottunk, az indiai ekkor megkérdezte a szeráfítól, „érted, mit mondott a varjú?” „nem”, felelte az, „azt mondta”, így a másik, „hogy mindenképpen ennie kell ebből a rizsből, amit ti eszték”; „elcsodálkoztam ezen”, folytatta a sziráf, „mivel mindent megettünk, nem maradt a rizsből egy szem sem”, felcibelődtünk, s útnak eredtünk, alig haladtunk valamennyit, amikor öt vagy hat indiai jött velünk szemben, amikor kíséřöm megpillantotta őket, nyugtalanság vett rajta erőt, és így szólt hozzám: „harcolnom kell ezekkel”, „miért?” – kérdeztem, ő így felelt: „régí viszály van köztünk”, alig tudta szándékát megfogalmazni, amikor azok kivonták handzsárjaikat, rávetették magukat és megölték őt, átdőfték a hasát, s belei kifordultak; rajtam olyan rettegés vett erőt, hogy képtelen voltam egy lépést tenni, s alig voltam magamnál; „ne félj” – mondták ők, „köztünk volt régi elszámolnivaló, veled nincsen semmi bajunk”, el is mentek, s engem otthagytak egyedül; alig tűntek el a távolban, amikor ott termett a varjú, mert nem kételkedtem abban, hogy ugyanaz volt, csőrével csipegetni kezdte a rizst, ami kijött az indus beleiből –*

nos, akinek van füle a hallásra, értelme, a beszéd fölfogására, tudja mit akartam ezzel példázni; – a hosszú beszéd nemcsak elfárasztotta, némiképpen föl is bosszantotta látva az értetlenkedő arcokat, kissé idegesen turkált megint a szakállában, a többiek nem szólaltak meg, kikövetkeztették, hogy még szólni akar, ami ugyan megtörtént, de inkább csak magának motyogta: vakai már kimondhatná, *Istennel szemben sosincs igazunk* –

már az csodával ért föl, hogy ebben a példátlan zűrzavarban megnyíltak a fülek, elcsöndesültek a szájak, pár pillanatig vélték csupán úgy, hogy a mesélés nem éppen alkalomhoz illő, de egy történetet hallgatni általában figyelemre méltó dolog, hát kívárták az anekdota végét türelemmel, ámbár fönnakadt a szemük a csattanóra, túlságosan talányosnak ítélték a befejezést, noha hozzászoktak a mesélő mesei fordulataihoz, hallották elégszer szavát, azt azonban mindegyikük sejtette, valami baljós halatszik ki a históriából, vegyítve van ugyan bizonyos iróniával, de a mélye így is lehangelő, sőt, kiábrándító, nem vethették az elbeszélő szemére, hogy stílustalan mendemondát idézett meg, a vigasz, amennyiben béltartalomból érkezik – olyan is...

friss volt a reggel fönn a hegyen, a barlangból egymás után keveredtek elő az emberek, tagjaikat mozgatták nyújtózkodva, az ébredés rutinjába feledkezve is élvezték – legalábbis egyelőre – az emelkedő nap melegét, amely persze hamarosan elviselhetetlenné válik, igyekeztek hát annyit elnyerni belőle, ami kiegyenlíti a barlang éjszakai

nedvességét izmaikban, csöppöt sem csodálkoztak, hogy vezetőjük már kinn ül egy kissé távolabbi sziklán; fogalmuk sem volt róla, mikor telepedhetett oda, egyáltalán: itt töltötte-e az éjszakát, vagy még késő este eltűnt, ahogy olykor váratlanul megesett, csupán hajnalban tért vissza – általában valami mindannyiuknak fontos hírrrel; lehet, hogy ezúttal is ez történt, lehet, hogy csak álmatlan volt az éjszakája, és kimenekült a szabadba, hiszen mindig nehezebb esett a hosszabb barlangi tartózkodás; valóban nehezen viselte a bezártságot a bűzbe és a szennybe, a grotta ugyanis tartósította a csapat „ízeit”: az izzadást, a mosdatlanságot, a testek és rongyaik áporodottságát, egyéb, ki tudja, honnét illatozó párákat, penészszagot, láthatatlan gombák spóráit, ezt ő mind-mind – amennyire tehetette – kerülte, arra azonban vigyázott, lehetőleg ne sértse őket a távolságtartással, mert bomlaszthatja az egységet –

gondolkodáshoz, tervezgetéshez kedvelt helye volt az a sima mészkőszikla, a többiek besorolták különkségei közé, holott több szempontból is jelentősnek tetszett; bizonyos napszakokban a mellette árválkodó borókabozót némi árnyékkal enyhíttette a közelébe telepedőt, másik oldalról viszont elég messzire el lehetett látni, és idejében érzéklni lehetett bizonyos mozgásokat, amelyek akár veszélyt is jelenthettek a társaságra; valójában a vezető – látszott/nem látszott – feszülten pásztázta azt a lejtőt, amelyen az ide vezető ösvény, ha egyáltalán az volt, de hiszen jószerivel csak a banda használta, kacsaringózott, valakiket várt, akik értesítették, hogy találkozni óhajtanak vele, ő pedig – talán kissé elővigyázatlanul – ezt a helyet jelölte meg a találkozóra, részint a följutás kellemetlenségei igazolják, hogy komoly dologról lenne szó (az ember nem kapaszkodik egy hegyoldalon, ha mellőzheti, részint pedig amiatt, mivel innét idejében észlelheti, hányan, mifélek érkeznek, jelenthetnek-e biztonsági kockázatot csapatának vagy sem, még a legutolsó pillanatra is adott a döntés lehetősége: elrejtőzni a közeledők elől; ám most hajlott afelé, hogy az érkezők szándéka komoly, a föltételek, amelyeket előre kikötött az üzenet vételekor, kellő biztonsággal szolgálnak; egyelőre fölöslegesnek tartotta a többieket beavatni az elkövetkezőkbe, minek hergelné őket, ha úgysem lesz a találkozóznak rájuk nézvést is valamicske előnye;

az ember nem számolja föl – csak úgy: levegőre – megbízható hátorszagát, ugyanis neki a banda ezt jelentette, miképpen a bandának ő is a veszélyek mérséklését, ha nem is teljes elhárítását, mivel az ő körülményeik között az lehetetlennek bizonyult;

Jiftah, mivelhogy ő volt a vezér, már a társai is ismerték nevét (miért ne nevezhetnék meg őt mi szintén?), bizonyos volt benne, ez a reggel jelentős változásokat hozhat (hoz, minden bizonnyal) életében, sőt, fogalmazhat többes számban: életükben, akárhogyan alakul, egészen pontosan nem tudta, miről lesz szó, de fontosnak tekintette, amit bizonyít, hogy bátran áll elébe a kihívásnak, még ha netán belelátnak is kissé titkaiba, végső soron úgysem a titok a lényeg, hanem a kiterítés lehetősége, a komisz, a káros, a kikerülhetetlen rossz minimalizálása, és – természetesen – alkalomadtán a méltó visszacsapás (a hiúság mindig betolja csúfondáros képét, amit a pancser hízelkedésnek vél), hatalmas erő kell a zabolátlan indulatok megfékezéséhez, a józan ész szabad pályán tartásához, Jiftah (te jó ég, ez meg milyen név? hogy

nem héber, az biztos!), mióta tisztában van önmagával, mindig próbált a józan észre hagyatkozni, már pusztán amiatt, hogy jutott belőle neki átlagon fölülr; nélküle hogyan lett volna képes annyi esztendőt kihúzni a mostoha föltételek között, az elbitangolt erkölcs világába, ahol egyes tulajdonságoknak, mint – például – a hűség, alaposan megnőtt az ázsioja, talán a vakmerőségnek is fölébe kerekedett, holott az itt igencsak sokat nyom a latba – vonzza bár minkettő a maga sajátos módján a gátlástalanságot, ahogyan a kizárólagosság általában; ha már egyszer a *hetedik napon idegen fonalat érzett kezei közt az Isten, s ijedtében levette kezét a világról* –

igen, hányszor, de hányszor kellett csitítgatnia magában az istentelen gondolatokat, amelyek óhatatlanul megfordultak fejében

(Jiftah tehát semmi esetre sem mesehős, ahogy egyesek látni és láttatni szeretnék, a mesék hősei igencsak ritkán méléznak és bölcselegnek, az ő motorikájuk jobbra cselekvésre van olajozva, néha még az elemi elővigyázatot is feledve, közös töprenkedésünkben nemcsak vonzóbbnak, de hitelesebbnek mutatkozik egy ilyen bajnok)

rátelepedhetett volna az a sivárság lelkére, amely olyannyira hozzátartozott a kitaszítottsághoz és az azzal úgyszólván csereszabatos hegyi létezéssel, nagy valószínűséggel gondolkodó képessége, valamint gondolkodási gyakorlata mentette meg tőle, ösztöneibe beépült valami ismeretlenből érkezett intés, hogy ezt nem szabad föladnia, mert olyan hiány keletkeznék helyében, amit a későbbiekben hiába próbálna kitölteni, nemigen akadna, mivel, Jiftah pedig az öntudat meggyőződésével uralta sajátos személyiségét, elképzelhető, hogy erről már mások is halhattak abban a külső világban, amelyből ki kellett lépnie, akadhattak alkalmasint csodálói, de legalább távoli együttérzők, figyelmezők sorsának alakulására;

(folytatjuk)

Maskarák

Berzsenyi búcsúja Bokányi Pétertől

Zúg immár Boreás, vad szelek ostora vág,
Lelkünk vászna hasadt, és pirosan buggyan
Vérünk mint a patak, elfut a lét tőlünk.
Dőlünk bús telelésre már.

Elhervadt ligetünk, tarlott bokrai közt
hullong tél dere most, dísztelen így a lét.
Nincs rózsás labirinth, mellyen régi barát
Járt, s már nem közelít felénk.

Nézd a Ság tetejét, nézd riadalmunkat,
Élünk még, s vacogunk, látva a zord egek
Mint nyílnak meg eléd, és alakod zárják
el tőlünk; poharunkban bor

sáppad, mérges ecet, s könny mi a torkunkon
mélyre, szívre szalad; s oly szakadás a szál
éltünk lágy fonalán, tűrjük a szándékát
a kéznek, vakon old és köt.

Tűrünk féfiasan, bár az erőnk elhagy,
hajnali ködben a múlt rommá foszlik, a szánk
bénán halkul amíg Léthe sötét vizét
fürgén szántja a csónakod.

Zalán Tibor

Bokányi Péter halálhíre

Alexa Károly, Bokányi Péter, Zalan Tibor, Jordán Tamás. 2011 (Stekovics Gáspár fotója)

Tragikus váratlansággal távozott Bokányi Péter, 54 éves volt. Ez az életkor még nem a mérlegképzítés ideje, nyomasztó érzés barátainak, tisztelőinek, pályatársainak, tanítványainak, hogy most már – ha valamelyest majd csitul a gyász – rájuk hárul ez a feladat. Kedves és megnyerő férfi volt, aki alighanem a legjobban a katedrán érezte magát, meg általában olyan helyzetekben, amikor embereknek beszélhetett. Miről? Amit fontosnak tartott. Az irodalomról általában, de leginkább arról a fajta kultúráról, ami a létrejöttének a helyéről és idejéről is vallott. Önmaga életét is gazdagította az a tudás, amit a Hely, Vas vármegye művészi-kulturális múltjáról-múltjából megismert. Két éve megjelent, most már azt kell mondani: utolsó könyvének címe végső távozásától nyert döbbenetes többletjelentést: „... végtére hazatérek” (Vas megye irodalmi emlékei). Nem csak a mindennapok megélésében volt nyitott, hanem a szakmájában is. Az oktatás és az ismeretterjesztés mellett, kritikus is volt, meg lapszerkesztő is, nem is beszélve akadémiai tudományos tevékenységéről. Legjelentősebb szakmunkája egy nagyon nehéz magyar irodalomtörténeti témát dolgozott föl, a történelmi regény többszáz éves históriáját („Ahogy sohasem volt”, 2007)

Életének negyedszázada kötődik az Életünkhöz. Munkatárs volt, szerkesztő, végül főszerkesztő-helyettes. Sok kedélyesen dolgozó (futó vitáktól sem mentes) órát töltöttünk el együtt és nemcsak a lapszerkesztés közben, hanem előtte és utána is. Szombathelyen a legkülönfélébb közösségi-kulturális alkalmakon, nem egyszer kettesben vagy társaságban ebédelve-vacsorázva, lakhelyén Kőszegen is, ahol egy ideig a lap szerkesztősége működött a híres Sgraffittós-házban, voltunk együtt családja régi lakhelyén Répcelakon, Tokajban irodalmi napokon, nálunk Egyházashetyén közös családi nyaraláson és nem egyszer Hévízen, a Csokonai Társaság mindig oly derűs tanulmányi napjain. Csendes tanúja lehettem olykori esendőségének, de élete válságainak is, amikkel mindig egyedül kellett megküzdenie. És azt is tapasztalnom kellett, hogy mind kijebbe, mind távolabbra húzódik a kulturális közélet eseményeitől, ám ritka telefonjaink a legutolsó időkben is abban a hangnemben zajlottak, amire negyedszázados barátságunk tette rá a hitelesítő pecsétet. Ki tudja, merre vitte volna útja az oktatásban, a tudományban és a kulturális közéletben... Én most Pétertől, a szeretetre méltó, meleg szívű férfitől búcsúzom, aki – hadd higgyem – talán barátai között tartott számon.

Alexa Károly főszerkesztő, Életünk